roman

Ultim vlăstar al unei familii de aristocraţi din vechiul Imperiu Austro-ungar, Gregor, personajul-narator, prototip al intelectualului cosmopolit interbelic, se naşte în Bucovina, se maturizează la Bucureşti, îşi face studiile la Viena, călătoreşte prin Germania zguduită de prefaceri dramatice şi rememorează toate aceste capitole ale paradoxalului său *bildungsroman* în Italia postbelică. Primul volet al tripticului dedicat de Gregor von Rezzori istoriei personale capătă astfel forma unui exerciţiu anamnetic ce retrasează parcursul spiritual al personajului-povestitor în cumpliţii ani 30 ai secolului trecut. Căci, dincolo de tihna pitorească a unei lumi patriarhale ce pare solid aşezată în matcă şi de „vălul pictat" al idealurilor sentimentale, al prieteniilor de-o zi şi al aventurilor de-o noapte – faţete ale tribulaţiilor tânărului Gregor –, întrezărim chipul contorsionat al unei umanităţi măcinate de contradicţii şi aflate în pragul unei tragedii.

Clasic al literaturii moderne de limbă germană, Gregor von Rezzori a fost distins cu numeroase premii literare, printre care Theodor-Fontane-Preis, Premio Scanno, Premio Boccaccio, Premio Lorenzo II Magnifico.

Evocând pe rând Cernăuţiul, Bucureştiul interbelic şi Viena ameninţată de Anschluss, romanul *Memoriile unui antisemit* retrasează parcursul sinuos al tânărului Gregor spre maturizare şi drumul primejdios al Europei spre catastrofa celui de-al Doilea Război Mondial.

„Gregor von Rezzori vorbeşte, fără iluzii şi fără judecăţi morale superficiale, despre antisemitism, tragedia care a schimbat faţa Europei şi a lumii".

Bruce Chatwm

„O cronică dramatică a unei metamorfoze personale, o carte curajoasă şi provocatoare".

Chicago Sun Times a rememorării.

„*Memoriile unui antisemit* e un roman al observaţiei

fine, complex, neliniştitor. Vocea autorului îmbină ironia amară cu nostalgia dulce

New York Times

„Romanul lui von Rezzori spune mai mult despre antisemitism decât o sută de cărţi de istorie".

Times Literary Supplement

Pe copertă:

Vedere de pe Strada Stavropoleos (detaliu) e Muzeul Municipiului Bucureşti

Raftul
Denisei
Colecţie coordonată de DENISA COMĂNESCU
Coperta de
IONUŢ BROŞTIANU
Redactor
ANDREEA RĂSUCEANU

GREGOR VON REZZORI *DENKWURDIGKEITEN EINES ANTISEMITEN* Copyright e Gregor von Rezzori, 1979, 1981.

AII rights reserved.

e HUMANITAS FICTION, 2008, pentru prezenta versiune românească

EDITURA HUMANITAS FICTION Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România tel. 021/408 83 73, fax 021/408 83 74 www.humanitas.ro

Comenzi CARTE PRIN POŞTĂ: tel. /fax 021/311 23 30 C.P.C.E.

— CP 14, Bucureşti e-mail: cpphumanitas.ro www.librariilehumanitas.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României REZZORI, GREGOR VON

Memoriile unui antisemit / Gregor von Rezzori; trad.: Catrinel Pleşu.

— Bucureşti: Humanitas Fiction, 2008 ISBN 978 – 973 – 689 – 229 – 5

I. Pleşu, Catrinel (trad.)
821.112.2 – 31 = 135.1
Skusno

Skusno e un cuvânt rusesc greu de tradus în altă limbă, înseamnă mai mult decât plictiseală searbădă: e un gol sufletesc, care te aspiră şi îţi trezeşte un dor nedefinit, dar intens şi stăruitor.

Când aveam treisprezece ani, la „vârsta ingrată”, cum obişnuiau să spună pe vremea aceea educatorii, părinţii mei nu mai ştiau ce să facă cu mine. Trăiam în Bucovina, astăzi o provincie astronomic de îndepărtată în Europa de sud-est, dar tot ceea ce povestesc aici mi se pare atât de îndepărtat nu doar în spaţiu, ci şi în timp, încât parcă ar fi vorba despre ceva ce am visat doar. Şi totuşi începe ca o poveste obişnuită.

Fusesem exmatriculat de un *consilium abeundi*] din şcolile Regatului României de atunci, ai cărui cetăţeni deveniserăm după prăbuşirea monarhiei chezaro-crăieşti, la sfârşitul Primului Război Mondial. Încercarea de a pune ordine în dezechilibrul firii mele cu ajutorul disciplinei severe dintr-un internat din Austria (pe care rudele mele o considerau în continuare patria noastră culturală) ameninţa să se termine la fel de dezastruos pentru mine. Doar pretextul oferit de părăsirea voluntară a instituţiei la timpul potrivit a împiedicat eliminarea mea definitivă din rândurile privilegiaţilor cărora calea spre educaţia superioară le rămânea în continuare deschisă. Eram „un caz destul de disperat” – tot o expresie uzuală a celor cărora le revenea răspunderea de a forma copii şi de a face din ei „membri folositori societăţii”.

1 Comisie consultativă autorizată să exmatriculeze elevi incapabili. (N. tr.)

Părinţii mei, orbi la felul în care contradicţiile firii mele îşi aveau originea în dezacordul plin de tensiuni al propriilor lor naturi, împărtăşeau părerea profesorilor

potrivit căreia, dintr-un asemenea amestec de sensibilitate nevrotică şi înclinaţie spre violenţă, percepţie vie şi incapacitate tâmpă de a învăţa, nevoie de contact afectuos şi adaptabilitate redusă, nu poate ieşi decât ceva criminal. În curând împărtăşeau cu toţii aceeaşi părere, care se transformase într-o convingere de nezdruncinat: mă aştepta inevitabil, mai devreme sau mai târziu, închisoarea. Eram şi eu aproape convins că aşa va fi.

Printre cugetările banale pe care generaţia mea le datorează lui Wilhelm Busch se numără şi cea din *Die fromme Hélène*" Când ţi-ai pierdut reputaţia, /te-aşteaptă doar distracţia". Dar până şi această afirmaţie optimistă este, de fapt, expresia unei gândiri nerealiste, neconfirmate de experienţa practică. Eu, unul, dacă cineva m-ar fi întrebat atunci care e starea mea sufletească, aş fi răspuns cu un suspin adânc: „Skuşno". Fiindcă, deşi aveam din când în când izbucniri de revoltă, mă târam sau, mai degrabă, mă lăsam târât apatic de pasul de melc al zilelor, prin existenţa mea pustie, mereu apăsat de povara unui sentiment de culpă care nu se datora motivelor atribuite de cei din jur, deşi cauzele reale nu erau departe de ele. Dacă aş fi putut explica această deosebire fină şi complexă, s-ar fi rezolvat o mulţime de lucruri în viaţa mea. Dar n-am fost în stare.

Am în faţa ochilor imaginea mea de-atunci, ca un instantaneu făcut cu unul din acele aparate de mare precizie, cu o mulţime de şurubele şi pârghiuţe, cu lentile holbate şi burdufuri plisate de piele neagră, cu suporturi pliante şi nichelate, în formă de foarfecă, care se desfăceau ca o armonică; ele erau produse de acelaşi spirit al epocii, apropiat încă de lumea trăsurilor cu cai, ca şi automobilele cu unghiuri clare şi roţi înalte care îmi stârneau fantezia de adolescent. Îi invidiam pe colegii mei cuminţi, rămaşi mai departe în şcoală

1 *Pioasa Elena*. (N. tr.)

când primeau, drept răsplată pentru rezultatele bune la învăţătură, câte un astfel de aparat, de ziua lor sau de Crăciun, deşi mă lăsau rece fotografiile pe care mi le arătau din când în când.

Mă uit la o astfel de fotografie acum: un băiat cu chipul rotund şi îndărătnic al copilăriei pângărite şi în curând distruse, al cărui aer decis şi parcă de concentrare exclusivă asupra lui însuşi pare cam ridicol şi te face să nesocoteşti, în mod greşit, chinul real al adolescenţei care – stângace şi în această privinţă – nu-şi găseşte o expresie mai convingătoare. E o zi mohorâtă. Stau pe un trunchi de copac şi sunt îmbrăcat după moda de atunci: un vindiac cu centură militară şi buzunare mari, din pânză ţeapănă, impermeabilă, tipul de haină purtat de membrii asociaţiilor ideologice de diferite culori, de la extrema stângă până la extrema dreaptă, dar care, în cazul meu, era departe de orice ţinea de o concepţie asupra lumii şi se preta pentru plimbările lungi pe care le făceam ori de câte ori aveam o oră liberă, singur şi fără niciun scop, prin împrejurimile oraşului. Împrejurimi nemărginite, frumoase ca un parc în anotimpurile însorite; sub cerul iernii, plin de stoluri de ciori, ele nu ofereau privirii altceva decât farmecul melancolic al ţarinei întoarse, plină de nesfârşite brazde negre şi, departe, dincolo de fâşiile de zăpadă adunate în adânciturile terenului vălurit, linia neagră a pădurilor întinse care se prelungeau până spre munţii de-abia desluşiţi în amurgul albastru, către muchia de sticlă lăptoasă a bolţii cereşti. O astfel de zi de iarnă târzie corespundea cel mai bine stării mele de *skuşno*.

N-am nimic pe cap, părul mi-e ciufulit de vânt, iar la picioarele mele stă, cu blana linsă ca de focă, basetul meu Max şi mă priveşte cu adoraţie; singurul meu partener de joacă şi tovarăş, prietenul şi consolatorul meu, la care găseam, dacă nu înţelegere imediată, iubire necondiţionată şi aprobarea fără rezerve a tot ce făceam.

Trebuie să adaug că această fotografie nu există, fiindcă rămăsesem atât de singur, încât nu se afla nimeni în preajmă care să mi-o facă; până şi colegii despre care vorbeam erau departe. Max şi cu mine hoinăream pe coclauri ca doi vagabonzi, fără nicio constrângere morală. Exista o înţelegere tacită între noi să considerăm orice bibilică, dacă se îndepărta prea mult de ograda natală, drept vânat neocrotit la fel ca şi pisicile care umblau după şoareci prin arătură. Cele din urmă erau prada mea preferată dar, spre marea mea durere, Max, în ciuda multor alte merite, nu era un câine prea curajos. Se repezea plin de un zel de-a dreptul isteric asupra vânatului, dar la cea mai mică zgârietură pe bot se retrăgea schelălăind în spatele meu de unde, simţindu-se în siguranţă, hămăia destul de jalnic. Mă consolam cu faptul că era încă foarte tânăr şi că aveam pretenţii prea mari de la el. Pentru orice eventualitate, purtam întotdeauna la mine o praştie zdravănă şi un pumn de gloanţe de plumb în buzunarul vindiacului meu nepolitic. Trăgeam cu precizia unui ţintaş de circ. Până şi cel mai vajnic cotoi se clătina buimăcit când glontele cât bobul de fasole îl nimerea în cap, iar lui Max îi revenea astfel o sarcină mult mai uşoară.

Astăzi trăiesc, la mine în casă, în bună pace câini şi pisici. Dar atunci duşmănia dintre ei mi se părea o lege a naturii, drept care, ca iubitor de câini, eram bineînţeles duşmanul pisicilor. Eram fiul unui om pentru care vânătoarea era totul. Necesitatea distrugerii animalelor dăunătoare era pentru mine un principiu la fel de bine stabilit ca şi imperativul categoric pentru tocilarii mei – şi doar se ştie că pe terenul de vânătoare pisicile sunt un adevărat flagel. În ceea ce priveşte bibilica – asta era un delict deliberat, un act de provocare. Eu, care fusesem crescut după cele mai severe reguli ale codului vânătoresc, găseam o satisfacţie amară în a mă comporta ca un hoţ de

găini. Încălcăm cu bună ştiinţă codul, mânjind astfel numele tatălui meu. Căci printre mănunchiul de pedepse severe şi ingenioase, născocite pentru a mă face conştient de rătăcirile mele, se număra, din păcate, şi interdicţia de a-l însoţi pe tata la vânătoare.

De mic copil avusesem voie să asist, alături de tata, la bucuriile vânătorii, în ritmul impus de ciclul anotimpurilor: la jocul de nuntă al cocoşilor de munte şi la vânătoarea de sitari în vacanţele de Paşti, iar vara, în vacanţa mare, la cea de capre sălbatice; mai târziu, când m-am făcut mai mare şi mai voinic, mă lua uneori cu el şi la părţile mai importante ale vânătorii anuale: toamna la cerbii în sezon de rut şi iarna la mistreţi. Acum alergam la întâmplare pe câmpie, în afara oraşului, pentru a scăpa de reprezentările obsedante care ar fi devenit insuportabil de chinuitoare dacă rămâneam acasă, închis în camera mea: tablouri de atmosferă în care, în pădurile unde vâna tata, răsună strigătul de împerechere al cocoşilor de munte, cârâitul becaţelor când trec de-a lungul lizierei; şi, când totul înverzeşte din nou şi începe căldura verii, ţapii zburdă în razele soarelui în care dănţuiesc musculiţe. În acest an îmi erau toate interzise.

Câmpurile de cartofi şi miriştea mai musteau încă sub tălpile mele de la zăpada topită. Dar în sălciile de pe malul râurilor luceau deja mugurii şi puteai număra pe degete peste câte zile aveau să apară mâţişorii pufoşi; cerul va fi iar albastru şi presărat cu nori albi şi umezi, peste tot va cânta curând cucul – eu însă rămâneam legat de lanţurile vinei mele. Căram pretutindeni după mine materia de şcoală pe care trebuia să o recuperez, tot aşa cum un ocnaş cară după sine ghiuleaua de fier de la picior. Căci nu aveam de îndreptat doar delictele morale săvârşite. Ştiam – mi se repeta – că, dacă treceam satisfăcător examenul de restanţă din toamnă, mai puteam fi salvat – adică: mai exista o ultimă posibilitate să mă

reabilitez, să intru în rândul oamenilor, să mă pun în ordine. Şi, deşi ştiam la fel de bine că asta însemna încă un an de exil la internat, departe de casă, departe de ţinutul iubit, de vânătoare şi de basetul meu Max, eram hotărât să fac tot ce-mi stătea în puteri pentru a trece acest examen.

Numai că puterile mele erau deplorabil de risipite. Afară bătea un vânt de moină căldicel şi ramurile pomilor se împleteau golaşe şi transparente cu cenuşiul mătăsos al cerului;

auzeam cum, pe-nserat, intrau mierlele în panică, auzeam cum cad picăturile şi cum foşnesc frunzele când se strecurau şoarecii prin desiş – zgomote infime, la auzul cărora vânătorul tresare când stă la pândă… iar eu stăteam în cameră, cu manualele în faţă, incapabil să reţin vreun cuvânt din ce citeam. Nu pricepeam nici cea mai simplă lecţie. În schimb, pentru a compensa pierderea aventurilor vânătoreşti cu tatăl meu, mă lansasem cu pasiunea unei fantezii însetate asupra literaturii cinegetice şi, curând, pe nesimţite, am fost în stare să-l citesc pe Gaston de Foix în franceză.

Dar această performanţă nu mi-a adus nici laude şi nici aprecieri. Dimpotrivă: a fost considerată o dovadă în plus că nu-mi îndeplineam datoria din răutate pură, şi nu fiindcă eram greu de cap. Ceea ce fireşte m-a amărât atât de tare, încât am renunţat şi la descifrarea textelor de franceză veche şi nu am mai făcut altceva decât să cutreier sub cerul liber cu *skuşno* în suflet.

Dinamica unor astfel de carambolaje pedagogice e bine-cunoscută. Istoriile acestor cazuri sunt atât de asemănătoare, încât nu e nevoie să-l mai povestesc pe al meu în detalii. Salvarea mi-a venit de la nişte rude, un cuplu în vârstă, fără copii, care au pus capăt, pentru moment, lamentărilor în legătură cu faptul că aş fi ineducabil, oferindu-se să mă preia pe timpul verii.

Unchiul Hubert şi tanti Sofia fuseseră puşi la curent

de mult cu progresele, respectiv insuccesele evoluţiei mele – presupun că, printre altele, cu gândul nemărturisit că aş putea fi un eventual moştenitor deoarece, pe lângă faptul că erau bogaţi, nu aveau alte rude apropiate. Trăiau la ţară – mai exact: ca nişte seniori feudali într-unul dintre acele orăşele minuscule şi rupte de restul lumii, cu nume de nepronunţat care, pe harta sud-estului Europei, fac ca regiunile de dincolo şi dincoace de râuri ca Prutul sau Nistrul să aibă, prin comparaţie, aerul unor locuri de străveche cultură. Bineînţeles, nu trebuie uitată imensitatea acelui teritoriu, pe alocuri neatins de mână de om, ca şi tipul de cultură nu întotdeauna adânc înrădăcinată şi de multe ori contradictorie. Eu însă mă născusem şi crescusem în acea parte a lumii şi nu mă aşteptam deci la un orăşel înconjurat de ziduri, bogat în frontoane şi bovindouri, cu bolţi arcuite de gresie în jurul fântânii medievale din piaţa primăriei; şi trebuie prevenit că reprezentarea potrivit căreia persoanele desemnate aici ca seniori feudali ar fi un cavaler şi o nobilă doamnă care trăiesc în turnul acoperit de iederă al cetăţii ar fi greşită. Târguşorul unde trăiau rudele mele, care dădea de lucru unei părţi importante a populaţiei, era o aşezare din avanposturile ţinutului colonial continental, ridicată din nisip cultural mişcător şi repede uitată. Când te apropiai de ea, mai ales noaptea, te înduioşa adânc izolarea ei sub cerul înstelat: o mână de lumini risipite pe un deal plat, la întorsătura unui râu, legate de restul lumii doar prin şina de cale ferată care lucea în lumina lăptoasă a lunii. Nemărginirea firmamentului de deasupra târguşorului corespundea uriaşei mase de pământ îngrămădite în jurul lui, pe al cărei fundal de beznă grea semnele de lumină păreau că se impun cu un curaj care sfida raţiunea. Scena te emoţiona într-un fel sentimental, aşa cum fac unele tablouri de Chagall. Cu *skuşno* în suflet, mi se părea sfâşietor de frumoasă.

În timpul zilei locul era, firește, lipsit de orice poezie. Consta dintr-o gară de țară și câteva străzi în zigzag, cu pământ bătut pe jos, de-a lungul cărora se-nșirau case simple, dintre care unele aveau grădiniță în jur ca la țară, iar altele erau așezate de-a dreptul la drum, având cam înălțimea unui om și fiind acoperite cu tablă. Ciulini și tufe pipernicite de mușețel creșteau în dezordine pe marginea șanțurilor, cârduri de vrăbii ciripeau în tufele de alun de pe lângă garduri și se luptau pe grămăjoarele de paie din bălegarul căzut la-ntâmplare în fața porților gospodăriilor; urmele roților lăsate de căruțele grele, adesea trase de boi, rămâneau săpate adânc în colb sau în noroi, după sezon. Locul unde ele se întâlneau era un pătrat de castani care înconjurau piața acoperită cu un strat subțire de pietriș, unde se ridică primăria, așezată frontal la strada principală, acoperită de afișe și anunțuri, de jos, de la prima treaptă a scării exterioare, până sus, la jgheaburile de sub acoperiș; era o clădire stereotipă de administrație municipală, cu un turn teșit pe fronton, din a cărui lucarnă atârna tricolorul în zilele de sărbătoare națională. Trei prăvălii stăteau la pândă în așteptarea clienților în piață; mai erau o cârciumă-brutărie, ticsită în zilele de târg de țărani veniți cu căruțe pline de porci, viței, păsări și legume de la țară, și farmacia care punea o lampă de sticlă, în formă de cruce roșie, la dispoziția strengarilor înarmați cu pietre. La capătul străzii principale însă, punct de fugă al perspectivei ei scurte, se afla un teren îngrădit. În dosul unor boschete de cimișir, neîngrijite de ani de zile, în care moțăiau pisicile atotprezente, se înălța o clădire de cărămidă aparentă, roșu-închis, construită cu multă grijă, uimitoare și nebunească, cu turnuri, creneluri și bovindouri, cu un acoperiș de tablă cu margini dantelate ca un blat canelat de tartă și cu guri de burlan în formă de cap de dragon la colțurile streșinilor, decorat peste tot, din abundență, cu fanioane, halebarde și giruete. Era „vila”

doctorului Goldmann, un exemplar de romantism arhitectonic al anilor nouăzeci din secolul trecut, prezentat de unchiul Hubert şi de tanti Sofia drept curiozitate locală oricărui musafir nou-venit. Pe lângă biserica modestă şi parcă de jucărie a armenilor catolici şi sinagoga foarte simplă, cu cupolă, mai era, într-o dumbravă de molizi pe coama blândă a dealului, frumoasa şi vechea biserică, cu turlă în formă de bulb, a mănăstirii ortodoxe. Toate acestea se expuneau vederii cu neruşinare, ca să zicem aşa, sub un cer care se întindea, nepăsător faţă de deşertăciunile omeneşti, spre răsărit peste stepa kirghiză şi până departe spre Tibet. În zilele săptămânii, locul era complet lipsit de viaţă, dacă făceai abstracţie de cetele răzleţe de ovreiaşi păduchioşi care se zbenguiau printre vrăbii, în colbul drumului.

Vara, soarele ardea nemilos, şi peste acoperişurile dezgolite tremurau văluri de aer înfierbântat. Iarna, lumea era prinsă în cleştele alb al unui ger tăios, ţurţuri de gheaţă puneau zăbrele la ferestrele mici ale caselor, iar în lunca râului pomii păreau strunjiţi din sticlă. Din când în când – pe neaşteptate – irupea pitorescul: o înmormântare evreiască, de pildă, când, pe sub mestecenii luminoşi şi sălciile plângătoare ale micului cimitir retras al comunităţii evreieşti, apăreau deodată, ca nişte stranii flori întunecate, printre lespezile strâmbe, scufundate în pământ, siluete de bărbaţi în lungi caftane negre şi căciuli de vulpe roşcată; unii dintre ei vorbeau încet şi răguşit de parcă se pregăteau să-şi dreagă vocea, uşor aplecaţi în faţă, cu perciuni lungi şi bărbi albe sau castanii; alţii, cu ochii mari şi capul dat pe spate, înconjurat de blană de culoarea focului, cu pântece rotunde ieşite în afară şi voci răsunătoare. Sau când, de zilele sfinţilor care se odihneau în coşciuge de argint bătut în biserica ortodoxă, se umpleau curtea mănăstirii şi dumbrava din faţă cu ţărani şi ţărănci purtând cămăşi cu broderii colorate, cojoace de

oaie şi opinci cu şireturi, cu câte o garoafă după ureche sau între dinţii albi şi puternici. Cântecul polifonic al călugărilor alterna cu psalmodierea monotonă a Talmudului de către elevii de la şcoala evreiască.

Casa unchiului Hubert şi a lui tanti Sofia, conacul, se afla la marginea târgului. Deşi la intrare avea două porţi înalte de fier forjat, ele rămânând mereu deschise, accesul la aleea străjuită de salcâmi uriaşi şi bătrâni era liber. O curte mare, în jurul căreia creşteau tei, despărţea casa de anexe, grajduri şi de mica fabrică de bere care funcţiona şi ea pe lângă fermă. În spate foşneau fagii şi aninii, molizii, mestecenii şi frasinii unui parc întins, care se contopea pe nesimţite cu peisajul din jur.

Toate mi-erau cunoscute din copilărie şi mă simţeam aici ca acasă, în casa şi în grădina părinţilor mei de la Cernăuţi sau în cabana de vânătoare din Carpaţi care-mi fusese interzisă. Îmi plăcea foarte mult să stau la rudele mele, mai ales că îmi mai petrecusem vacanţe la ei – odată, când mamei i se recomandase repaus absolut de către doctori, chiar mai multe luni în şir –, oricum numai perioade excepţionale care, în copilărie, au un aer de sărbătoare. În ceea ce-i privea, vizitele mele sporadice erau destul de rare şi de scurte ca să se bucure de mine. Când a venit vorba de problemele pe care le punea educaţia mea, ei au exprimat cu o mirare sinceră, nu cu totul lipsită de o blândă insinuare, că ar trebui poate ţinut seama şi de o anumită inadecvare a metodelor de educaţie, dacă nu chiar a educatorilor: „E absolut de necrezut. Cu noi băiatul e drăgălaş, cuminte şi vesel, un copil atât de rezonabil, bun din fire şi ascultător. Aşa ceva nu s-a pomenit la noi”.

Nu era de mirare deci că pieptul amplu al mătuşii mele, bine încorsetat şi acoperit de bluze sport şi haine aspre de tweed care inspirau încredere, era pentru mine un semn de maternitate caldă – mult mai mult decât

intangibilitatea elegantă, cu nuanţe sentimental poetice, dar mult prea încărcată de nervozitate a fragilei mele mame. Şi unchiul meu reprezenta, în anii copilăriei mele, ceva incomparabil mai stabil, mai înclinat către concret şi mai liniştitor decât fanatismul tot mai sumbru, tot mai dezamăgit al tatălui meu, care-şi găsise refugiul în pasiunea monomană pentru vânătoare.

Desigur că unchiul Hubert şi tanti Sofia trăiau într-o lume neunitară. Acest loc îndepărtat de la marginea de răsărit a Imperiului Habsburgic – şi deci Roman –, în care ei jucau într-o anumită măsură rolul de guvernatori culturali, se afla la răscrucea – sau, dacă vreţi, în punctul de contact, de fricţiune dintre două civilizaţii. Una dintre acestea, cea apuseană, nu avusese destul timp la dispoziţie pentru a dărui pământului şi oamenilor mai mult decât o infrastructură axată pe o colonizare tehnică, cum se spune astăzi, care s-a şi apucat imediat să distrugă tot ce era element autohton. Cealaltă, cea răsăriteană, expusă fără apărare şi vânturilor din stepa estică, i-a opus un spirit de resemnare fatalistă, dar odată cu el, din păcate, şi tendinţa de a lăsa lucrurile în voia lor, pradă paraginii şi dezordinii. Totuşi, unchiul şi mătuşa mea erau oameni dintr-o bucată, croiţi pe acelaşi calapod: prototipuri de boiernaşi de provincie, aşa cum se găsesc pretutindeni din Ţara Galilor până în Auvergne, din Iutlanda până în

Lombardia. Departe de a fi mărginiţi sau necultivaţi, erau chiar surprinzător de luminaţi la minte în unele privinţe; dar o viaţă comodă, trăită în siguranţă şi în mijlocul naturii, o viaţă cu datorii clar delimitate şi sarcini care se repetă mereu făcea ca gândurile şi sentimentele lor, felul lor de a vorbi şi de a se purta să fie atât de simple, încât puteau părea simpliste unui observator superficial şi grăbit. Dar la o privire mai atentă constatai – cel puţin în cazul rudelor mele – o bunătate adâncă, o căldură sufletească discretă şi plină de tact, care nu sunt neapărat

o regulă în cazul tipurilor umane mai diferenţiate.

Era de la sine înţeles că nu se aducea vorba în niciun fel despre datoria mea de a toci pentru restanţa din toamnă. Se presupunea tacit că o voi face nesilit de nimeni, din ambiţie şi bun-simţ. Când şi cum, rămânea să hotărăsc eu. Pentru moment, cel puţin, eram în vacanţă oficială, puteam să dorm cât vreau şi să umblu pe unde vreau. Mi se dăduse voie să-l aduc pe Max cu mine, iar unchiul Hubert vorbea cu atâta însufleţire şi aşteptare entuziastă despre sezonul de prepeliţe şi becaţe care se deschidea mai târziu în acea vară, încât nu aveam nicio îndoială că-l voi însoţi la vânătoare. Un singur lucru putea fi luat drept o blândă admonestare – şi mă făcea şi mai fericit: în loc de a fi găzduit, ca în anii precedenţi, lângă dormitorul şi budoarul mătuşii mele, am avut permisiunea să locuiesc cu Max în aşa-numitul „turn”. „Acolo ai să fii mai liniştit”, mi s-a spus fără urmă de insinuare.

„Turnul” nu era, fireşte, un turn. Aşa se numea locuinţa improvizată de deasupra fabricii de bere la care aveai acces prin grădină, pe o scară abruptă, şi unde erau găzduiţi oaspeţii din afara oraşului în timpul marilor vânători de iarnă, mai ales prietenii intimi holtei ai unchiului Hubert: sportivi, meşteri neîntrecuţi în arta vânătorii şi băutori rezistenţi. În restul anului, turnul era, în general, nelocuit. Cele trei camere mansardate, care dădeau una într-alta şi în care persista mirosul de praf al încăperilor rar folosite şi aerisite, aveau un renume legendar. Despre întâmplările petrecute acolo se povestea în şoaptă în prezenţa copiilor, deşi toată lumea ştia că era vorba de cele mai multe ori de exagerări hazlii. Dar mereu se aducea vorba de ele, fie şi numai ca o pildă dată în glumă a toleranţei înţelegătoare şi camaraderești a mătuşii Sofia şi a căsniciei-model a celor doi parteneri atât de potriviţi.

Mă simţeam de parcă aş fi crescut mai înalt cu un lat

de palmă peste noapte. Odată cu intrarea mea în turn, intrasem şi în rândul bărbaţilor. În orice caz, lăsasem în urmă grija ocrotitoare a mamei, atât de chinuitoare pentru mine, supravegherea necontenită a guvernantelor şi a educatorilor, a cărei prelungire colectivă în afara casei era disciplina detestabilă a internatului. Aici, în turn, locuiau bărbaţi liberi, suverani, stăpâni pe soarta lor şi pricepuţi în ştiinţa armelor – ultimii viteji. M-am adaptat la lumea lor aspră şi i-am respirat aerul.

În mirosul de praf al mansardei mai persista încă aroma trabucurilor şi nu era nevoie de un efort deosebit de imaginaţie pentru a-ţi închipui restul: focul de lemne trosnind în întunericul dimineţii de iarnă, activităţile matinale prin casă şi prin curte, scheunatul agitat al câinilor, mirosul de cafea tare, pâine prăjită şi ouă cu slănină care vesteşte ziua de vânătoare; o zi lungă, trăită intens, o zi de uitare de sine, de tensiune, în care pulsul bate mai puternic, plină de surprize posibile; clipe de aşteptare emoţionată, de decizii rapide, de acţiune hotărâtă, ca-n vis… o alternare picantă de triumf şi dezamăgire, respiraţia se face în ritmul secundelor care urmăresc pe cer mersul zilei de la rozul sidefiu, clar şi luminos al zorilor până la baia de sânge a amurgului… vânătoarea s-a terminat, plămânii sunt plini de aer proaspăt şi înţepător, simţi cum curge sângele în vine, întoarcerea acasă în scârţâitul zăpezii sub tălpile săniilor; frigul arde obrajii şi trupul se simte bine în haine călduroase, noaptea îşi aruncă vălul negru peste această lume frumoasă, umple pădurea de întuneric şi o face să crească, uriaşă, de ambele părţi ale drumului; caii, scoţând abur pe nări, merg la trap şi, din când în când, îşi ridică cozile, lăsând să cadă din anusul deschis ca o rozetă bulgări umezi şi calzi, care rămân fumegând între urmele alunecoase ale saniei, hrană pentru păsările înfometate; lume misterioasă alcătuită din răceala spaţiului astral şi

din viaţă născută din bălegar; mâna ta a împrăştiat astăzi moarte şi asta te face să simţi că trăieşti… Intrare zgomotoasă în casa luminată ca de sărbătoare, pahare de grog care îţi încălzesc degetele, complimente dibaci meşteşugite adresate feminităţii gingaşe a stăpânei casei, o pişcătură zdravănă pe fundul slujnicei când îţi aduce apa caldă, destinderea minunată a muşchilor în cada de baie, plăcerea rufăriei albe şi proaspete pe piele, a pantofilor uşori de seară, mâncare multă, numeroasele soiuri de vinuri, tolba plină cu vânat: prada ţeapănă, acoperită cu păr şi sânge uscat, care acum câteva ore se juca de-a viaţa, joc de umbre trecătoare, pupile fără luciu pâlpâind în lumina torţelor, sunetul cornului de vânătoare care se stinge în aburul rece al serii, pe urmă coniacul în baloane de cristal, bărbaţii stau de vorbă, îşi retrăiesc experienţa, bancuri, tachinării, hohote de râs… toate astea mă aşteptau; în curând, ele îmi vor determina stilul de viaţă, fiinţa mea şi faptele mele.

Eram cu atât mai fericit, cu cât această lume masculină conţinea evident şi o parte de joc; ea dezminţea afirmaţia potrivit căreia creştem şi pierdem forţa miraculoasă a stării de vis din copilărie în faţa gravităţii problemelor şi datoriilor vieţii de adult, care te trezesc la realitatea prozaică şi te copleşesc cu răspunderi. Dimpotrivă: mi se părea că am ajuns, trecând prin neajunsurile tinereţii: plictiseală, constrângeri chinuitoare, necazuri cu nemiluita, în ţara unde curge lapte şi miere, ţinut al libertăţii, al egalităţii între egali, al fraternităţii voioase. În turn se adunase tot ce era de prisos în casă sau fusese eliminat de la bun început ca fiind de prost-gust. Tot ce vedeam în jur, de la garnitura de mobilă din corn de cerb sculptat până la ţolul din cârpe vesel colorate de pe jos, de la scrumiera care înfăţişa, în imitaţie de porţelan, chiştocul unei ţigări de foi gata fumate şi un joc de cărţi pe jumătate desfăcute în formă de evantai până la craniul de

fildeş funcţionând ca prespapier pe birou, era o parodie a amenajării obişnuite din atelierele de artişti sau din camerele studenţeşti. Deşi obiectele corespundeau întru totul scopului lor, ele se refereau în mod grotesc la un alt înţeles; şi elementele decorative erau exagerate până la ironie, indiferent că era vorba despre o uriaşă blană de urs cu capul împăiat, imitând natura, din faţa şemineului, despre vitrina de sticlă de deasupra lui, care conţinea o colecţie de fluturi tropicali, ciudat de mari, de halbele de bere englezeşti în formă de oameni aşezaţi care beau sau de cuierul metalic de haine, un fel de trofeu clasic al unui conducător de oşti care aduna la un loc, ca o emblemă, toate instrumentele de vânătoare – flinte, tolbe, cornuri, cuţite, plase. Mie, oricum, mi se părea că toate indicau un instinct ludic trăit până la capăt cu bucurie de către aceşti adulţi, care era, în acelaşi timp, şi expresia unui autentic simţ al vieţii şi dezvăluia însăşi esenţa existenţei lor, disimulată neconvingător de gesticulaţia unei respectabilităţi solemne, conştiincioase, copleşite de obligaţii şi de calcule materialiste. Iar acest instinct ludic era mereu dus până în pragul pericolului, al morţii.

Înainte, când stăteam în camera de lângă budoarul mătuşii Sofia, aveam mereu în faţa ochilor dramatismul existenţei, adică a celei de copil fraged, în gravurile sentimentale care ilustrau povestea lui *Paul et Virginie*. De multe ori mi-am reprezentat viu scene izolate şi le-am trăit dramatismul. Dar era un dramatism literar. Aventurile lui Paul şi Virginie erau întâmplări pe care mi le puteam imagina prea bine, dar despre care ştiam că nu se vor petrece niciodată în realitate. Aici, în „turn”, pereţii erau plini de acrobaţiile ecvestre ale contelui Sândor (niciodată nu se pierdea ocazia să se adauge că era tatăl prinţesei Pauline, nora cancelarului Metternich). Asta era trăire nemijlocită, puteam să mă duc în grajd, să cer să mi se pună şaua pe cal şi să încerc să-l imit. Dramatismul nu îşi

pierdea din intensitate, iar pericolul nu era mai puţin mortal decât cel al calvarului lui Paul şi Virginie.

Numai că era un pericol căutat de mine şi, ca atare, spiritualizat şi transformat în joc. Căci atunci când neînfricatul conte îşi punea calul să urce pe pervazul ferestrei iubitei lui, să se sprijine graţios de el cu o copită, în timp ce el, călăreţul, se întreţinea destins cu frumoasa inimii care se apleca pe geam, posibilitatea ca el să-şi frângă gâtul era la fel de mare ca la acea săritură cu obstacole la care, fiindcă i s-a desprins chinga de şa, calul i-a zburat de sub el, în vreme ce el a rămas mai departe ţanţoş în şa ca Münchhausen pe ghiuleaua de tun zburătoare. Asta se potrivea perfect cu amintirile prezente pretutindeni din Primul (pe vremea aceea şi singurul) Război Mondial: proiectile şi schije de grenadă, săbii grele şi chipiul de ulan al unchiului Hubert, prin mijlocul căruia trecuse glonţul în timpul luptelor din Galiţia – prilej de glume nesfârşite pentru prietenii lui, deşi incidentul fusese foarte serios: cu o jumătate de centimetru mai jos glonţul nu i-ar fi pârlit doar părul şi pielea capului, ci i-ar fi străpuns creierul.

Dacă aş fi spus cuiva că lucram atunci când stăteam nemişcat, ore în şir, într-una din camerele de la mansarda turnului şi ascultam liniştea, mi s-ar fi interpretat răspunsul ca o obrăznicie şi aş fi fost dojenit aspru. Dar chiar aşa era: mă munceam să devin bărbat. O făceam instinctiv, în felul misticilor, încercând să devin una cu lucrurile din jurul meu, care erau îmbibate cu starea de spirit a existenţei masculine şi deci, inevitabil, şi cu ceva din substanţa ei.

Mergea uşor în cazul lucrărilor în tempera reprezentând luptele călare dintre ulani şi cazaci în primii ani ai războiului din Galiţia. Evenimentele furtunoase pot fi retrăite uşor. Dar cum să pătrunzi secretul a ce anume făcea ca o mobilă – de pildă o oglindă înaltă cu piedestal,

aşa-numita „Psyche”, să fie evident masculină, pe când o piesă foarte asemănătoare din dormitorul mătuşii Sofia, în acelaşi sever stil neoclasic Empire, să fie la fel de inconfundabil feminină? Pătrunderea în fiinţa, în esenţa acestui fel de a fi bărbătesc pretindea o activitate sufletească atât de intensă, o mobilizare atât de subtilă a simţurilor, încât după aceea eram adesea efectiv ameţit, în mod ciudat chiar speriat şi trebuia să fug de mine însumi afară, în aer liber. O altă surpriză pe care am avut-o tot atunci a fost descoperirea unei perioade din viaţa de burlac a unchiului Hubi. Ea mi-a deschis o perspectivă nouă asupra lui şi asupra lumii în general. Ceea ce m-a pus cel mai mult pe gânduri a fost că perioada lui de adolescenţă şi de tinereţe, ale cărei amintiri îşi găsiseră adăpost aici, în turn, era absolut masculină, dar masculină într-un fel poetic şi sentimental de fetiţă care nu era deloc în contradicţie fundamentală cu tonul dur şi aspru al „ultimilor viteji”. Simbolul ei erau două florete de studenţi încrucişate şi prinse cu o bandă pe jumătate verde ca mărul, jumătate de culoarea piersicii. Deasupra lor era agăţat „un butoiaş”, o tichie mică, fără cozoroc, în aceleaşi culori, cu însemnul frăţiei brodat în fir de aur; un ornament întortocheat terminat într-un semn de exclamaţie emfatic în care apăreau iniţialele numelui asociaţiei şi cele ale mottoului *Vivat*, *crescut*, *floreat*!, încolăcite într-un arabesc care era, totodată, cheia muzicală a motivului atmosferic al realităţii ai cărei martori simbolici erau aceste obiecte.

Acum am realizat sensul anumitor aluzii, cărora nu le acordasem atenţie şi pe care nu le-aş fi înţeles oricum din tonul de tachinărie şi persiflaj care caracteriza relaţia dintre unchiul Hubi, prietenii şi rudele sale. Ca fost austriac, era un duşman declarat al prusacilor şi dispreţuia provinciile fostei monarhii austro-ungare care ajunseseră să formeze un nou regat hibrid sub Hohenzollerni.

Studiase însă la Tübingen, activase într-o asociaţie studenţească şi (probabil cu acordul „fraţilor”, dar fără să respecte angajamentul iniţial de a nu face politică al frăţiilor) se implicase în cauza Germaniei Mari cu elan tineresc. Mai mult: unchiul Hubi – cel de la sfârşitul anilor optzeci ai secolului trecut – se întorsese cu acelaşi elan înapoi în patrie, în Austria, la Graz, unde urma să-şi termine studiile şi activase ca susţinător al Marii Germanii, ca antisemit, admirator al lui Wagner şi adept al idolului său politic Georg von Schoner. Cel din urmă, care năvălise violent în redacţia ziarului *Neues Wiener Tageblatt* – „ziarul jidanilor”, publicase în martie 1888 ştirea falsă a morţii împăratului Wilhelm I – fusese condamnat la ani grei de închisoare şi îşi pierduse titlul de nobleţe. Înainte îi tot auzisem pe ai mei vorbind prin casă de acest incident. Tatăl meu nu pierdea ocazia, în momentele de umor caustic pe care le avea uneori, să-i amintească de el unchiului Hubi, provocând totdeauna o reacţie. Trecuseră zeci de ani de-atunci şi unchiul Hubi se mai indigna încă de severitatea pedepsei care, la optsprezece ani, îl adusese aproape pe baricade – şi ca de obicei tanti Sofia era de partea lui: „Dacă e ceva care-l scoate din minţi pe Hubi e nedreptatea. Asta trei să-nţelegeţi”.

Ceea ce înţelegeam acum – sau, mai mult: recream acum – era tinereţea unchiului Hubi. Înţelegeam aproape fizic cât de înflăcărată era pasiunea pe care un suflu al spiritului timpului o aprinsese în el – atât de arzătoare, încât distrusese toate lucrurile pe care fusese crescut şi educat să le respecte: scepticismul hipercivilizat al vechii Austrii, oroarea faţă de orice excese şi de orice violenţă, iubirea pentru tradiţie şi loialitatea faţă de stat, la fel de temeinic intrate în sânge ca acea parte a peisajului în care se născuse şi în care crescuse; şmecheria balcanică şi umorul ei dezarmant, dulcea seninătate orientală şi impasibilitatea ei. Am încercat să dau de urma scânteii

care a aprins această pasiune şi am găsit-o într-o carte care se chema simplu – dar cu atât mai elocvent – *Biblia*.

Bineînţeles că nu era vorba despre Cărţile Sfinte ale Vechiului şi Noului Testament, ci despre o colecţie de cântece de chef ale studenţilor germani; din ele reieşea, alături de spiritul secolului nouăsprezece german, şi tot ceea ce nu numai eu, ci şi, probabil, toţi cei ca mine – vorbitori de limbă germană, descendenţi ai unor colonişti din vechiul Imperiu, trăind într-un ţinut îndepărtat din răsăritul Europei – resimţeam ca esenţial şi cu adevărat german. Şi m-a lovit ca o pală de foc.

Primăvara era în toi când am ajuns la unchiul Hubert şi la tanti Sofia, zăpada topită şiroia prin şanţuri, râurile se revărsau peste pajişti şi cred că şi eu eram marcat de aceeaşi exuberanţă. Pe pagina de titlu a *Bibliei* era o vinietă colorată: un grup de studenţi veseli coborau cu barca pe Rin, purtând costumul asociaţiei care se mai poartă şi astăzi la întruniri festive: o haină de catifea neagră cu trese, pantaloni albi înguşti şi cizme înalte cu manşetă, iar pe cap „butoiaşul”, tichia de student. Unul dintre ei era întins la pupă, un altul stătea în picioare la proră cântând şi ceilalţi vâsleau. Pe dealurile de pe malul celălalt se înălţau ruinele unor cetăţi.

Am fost atât de emoţionat de această imagine, de atmosfera ei senin romantică, încât nu-mi doream nimic altceva decât să umblu şi eu îmbrăcat într-un astfel de costum. Tanti Sofia arătase mereu o înţelegere maternă pentru extravagantele mele copilăreşti. Cu câţiva ani în urmă îmi făcuse un cadou de Crăciun nespus de frumos: un costum indian cu franjuri bogaţi şi mocasini brodaţi de mâna ei cu multă fantezie. Buna tanti Sofia a umblat prin toate lăzile din mansardă, căutând ceva care să semene cât de cât cu haina studenţească de catifea cu trese sau să poată trece drept una după câteva modificări. Din fericire, bătrânul servitor Geib şi-a adus aminte că răposatul frate

al cumnatului său, fierarul de la fabrica de bere, fusese maistru într-o mină de mangan de pe râul Bistriţa şi că era posibil ca văduva să mai aibă haina lui de miner.

Mă-mpăcam bine cu fierarul, care se numea Haller. Îmi plăcea să-mi petrec vremea în fierărie şi, mai ales, să topesc miezul de plumb al vechilor gloanţe de puşcă nefolosite; din plumb turnam proiectile pentru praştie, iar din cupru făceam vârfuri la săgeţi. Mă uitam cu invidie şi admiraţie la Haller, care scotea gloanţele incandescente cu cleştele din foc, lăsa să se scurgă plumbul din ele şi rostogolea rapid şi fără să se ardă cămăşile goale prin palma sa cu pielea aspră şi îngroşată de bătături. Când am vrut să-l imit odată, mi-am făcut nişte băşici de toată frumuseţea în palmă. În orice caz, Haller, care ţinea la mine, a vorbit cu văduva fratelui lui şi haina a fost achiziţionată. Mirosea tare a naftalină şi mi-era mult prea largă, dar tanti Sofia, care avea mereu la dispoziţie câteva cusătorese care lucrau într-o cămăruţă din dosul casei, a dat-o la strâmtat, aşa că, de bine, de rău, mi s-a potrivit până la urmă. Nu se deosebea foarte mult de costumul de student, ba mai avea în plus şi epoleţi.

Până aici a mers cum a mers. Partea de jos era cel mai greu de confecţionat: pantalonii albi, strâmţi şi cizmele negre cu manşetă care ajungeau peste genunchi. M-am împotrivit energic să trag pe mine nişte izmene de vânătoare de bumbac ale unchiului Hubi, am acceptat însă, după o oarecare rezistenţă interioară, să îmbrac un tricou de balet din mătase pe care tanti Sofia îl purtase pe sub costum la un bal mascat în vremurile de demult, când era tânără şi mlădioasă. O pereche de cizme negre de cauciuc, uitate de unul din invitaţii la vânătoare, îmi ajungeau, ce-i drept, doar până la gambă şi atârnau în jurul ei de largi ce erau; în schimb, însă, tanti Sofia făcuse rost de o beretă adevărată de catifea neagră în jurul căreia a înnodat o coadă de vulpe roşcată autentică, la fel cu cea care

încununa mândrul acoperământ pentru cap al maiorului de boboci din asociaţiile studenţeşti care practicau duelul. Cum stăteam aşa împopoţonat în faţa oglinzii din dormitorul mătuşii (cea numită „Psyche”, în stil Empire clasic), camerista româncă Florica, care o ajutase pe tanti Sofia şi pe bătrâna îngrijitoare Katharina la treburile casei, a fost podidită de o criză de râs şi a trebuit să părăsească camera. M-am mai admirat, temeinic şi de unul singur, de câteva ori în oglinda bărbătească din „turn”. La treisprezece ani nici nu-i greu să te pui în faţa oglinzii cu un mănunchi de pene de găină în păr şi să te crezi Bufallo Bill, căpetenia indienilor, cu masca de războinic vopsită pe faţă şi nasul coroiat de vultur al nobilului sălbatic. Şi e extrem de uşor să-ţi închipui câteva cicatrice dibace pe obrajii rotunzi, o pipă lungă şi fumegândă între buzele de copil strânse energic şi o halbă mare de bere spumegândă în mâna mică. Dar ceea ce mă interesa de fapt nu era existenţa aspru-morocănoasă de membru al frăţiei.

revărsau peste pajişti şi cred că şi eu eram marcat de aceeaşi exuberanţă. Pe pagina de titlu a *Bibliei* era o vinietă colorată: un grup de studenţi veseli coborau cu barca pe Rin, purtând costumul asociaţiei care se mai poartă şi astăzi la întruniri festive: o haină de catifea neagră cu trese, pantaloni albi înguşti şi cizme înalte cu manşetă, iar pe cap „butoiaşul”, tichia de student. Unul dintre ei era întins la pupă, un altul stătea în picioare la proră cântând şi ceilalţi vâsleau. Pe dealurile de pe malul celălalt se înălţau ruinele unor cetăţi.

Am fost atât de emoţionat de această imagine, de atmosfera ei senin romantică, încât nu-mi doream nimic altceva decât să umblu şi eu îmbrăcat într-un astfel de costum. Tanti Sofia arătase mereu o înţelegere maternă pentru extravagantele mele copilăreşti. Cu câţiva ani în urmă îmi făcuse un cadou de Crăciun nespus de frumos: un costum indian cu franjuri bogaţi şi mocasini brodaţi de

mâna ei cu multă fantezie. Buna tanti Sofia a umblat prin toate lăzile din mansardă, căutând ceva care să semene cât de cât cu haina studenţească de catifea cu trese sau să poată trece drept una după câteva modificări. Din fericire, bătrânul servitor Geib şi-a adus aminte că răposatul frate al cumnatului său, fierarul de la fabrica de bere, fusese maistru într-o mină de mangan de pe râul Bistriţa şi că era posibil ca văduva să mai aibă haina lui de miner.

Mă-mpăcam bine cu fierarul, care se numea Haller. Îmi plăcea să-mi petrec vremea în fierărie şi, mai ales, să topesc miezul de plumb al vechilor gloanţe de puşcă nefolosite; din plumb turnam proiectile pentru praştie, iar din cupru făceam vârfuri la săgeţi. Mă uitam cu invidie şi admiraţie la Haller, care scotea gloanţele incandescente cu cleştele din foc, lăsa să se scurgă plumbul din ele şi rostogolea rapid şi fără să se ardă cămăşile goale prin palma sa cu pielea aspră şi îngroşată de bătături. Când am vrut să-l imit odată, mi-am făcut nişte băşici de toată frumuseţea în palmă. În orice caz, Haller, care ţinea la mine, a vorbit cu văduva fratelui lui şi haina a fost achiziţionată. Mirosea tare a naftalină şi mi-era mult prea largă, dar tanti Sofia, care avea mereu la dispoziţie câteva cusătorese care lucrau într-o cămăruţă din dosul casei, a dat-o la strâmtat, aşa că, de bine, de rău, mi s-a potrivit până la urmă. Nu se deosebea foarte mult de costumul de student, ba mai avea în plus şi epoleţi.

Până aici a mers cum a mers. Partea de jos era cel mai greu de confecţionat: pantalonii albi, strâmţi şi cizmele negre cu manşetă care ajungeau peste genunchi. M-am împotrivit energic să trag pe mine nişte izmene de vânătoare de bumbac ale unchiului Hubi, am acceptat însă, după o oarecare rezistenţă interioară, să îmbrac un tricou de balet din mătase pe care tanti Sofia îl purtase pe sub costum la un bal mascat în vremurile de demult, când era tânără şi mlădioasă. O pereche de cizme negre de cauciuc,

uitate de unul din invitaţii la vânătoare, îmi ajungeau, ce-i drept, doar până la gambă şi atârnau în jurul ei de largi ce erau; în schimb, însă, tanti Sofia făcuse rost de o beretă adevărată de catifea neagră în jurul căreia a înnodat o coadă de vulpe roşcată autentică, la fel cu cea care încununa mândrul acoperământ pentru cap al maiorului de boboci din asociaţiile studenţeşti care practicau duelul. Cum stăteam aşa împopoţonat în faţa oglinzii din dormitorul mătuşii (cea numită „Psyche”, în stil Empire clasic), camerista româncă Florica, care o ajutase pe tanti Sofia şi pe bătrâna îngrijitoare Katharina la treburile casei, a fost podidită de o criză de râs şi a trebuit să părăsească camera. M-am mai admirat, temeinic şi de unul singur, de câteva ori în oglinda bărbătească din „turn”. La treisprezece ani nici nu-i greu să te pui în faţa oglinzii cu un mănunchi de pene de găină în păr şi să te crezi Bufallo Bill, căpetenia indienilor, cu masca de războinic vopsită pe faţă şi nasul coroiat de vultur al nobilului sălbatic. Şi e extrem de uşor să-ţi închipui câteva cicatrice dibace pe obrajii rotunzi, o pipă lungă şi fumegândă între buzele de copil strânse energic şi o halbă mare de bere spumegândă în mâna mică. Dar ceea ce mă interesa de fapt nu era existenţa aspru-morocănoasă de membru al frăţiei.

Încercam să retrăiesc, să resimt, – ceea ce imita de fapt, într-un mod comic, acest costum care fusese el însuşi cândva reflectarea în modă a unei stări de spirit germanitatea membrilor ei.

Presupuneam că era ceva care corespundea stării şi dispoziţiei mele de atunci: o senzaţie compusă din aceleaşi elemente sentimentale care mă menţineau în tensiune şi în nelinişte, un dor la fel de apăsător şi difuz, fără scop sau mai degrabă aspiraţia de a avea un scop, într-un cuvânt un *skuşno* german. Cântecele din carte proveneau din epoci diverse, dar aveau în comun aceeaşi nelinişte, acelaşi dor de ducă încotro vezi cu ochii, aceeaşi amărăciune a

deşertăciunii anticipate.

Am convins-o pe tanti Sofia să-mi cânte la pian cântecele care-mi plăceau cel mai mult fiindcă erau expresia cea mai pură a acestei stări. Cânta foarte bine, în tinereţe visase să devină pianistă. Bietul unchi Hubi n-avea pic de ureche muzicală, dar ajutorul lui ne era indispensabil când nu ştiam vreo melodie, fiindcă susţinea că şi le-aduce aminte perfect din tinereţe. Cum se întâmplă în general cu cei neînzestraţi muzical, nu era în stare să audă cât de fals cânta, dar încerca totuşi să compenseze ceea ce i se părea lui că nu merge prin patos şi volum; chiar şi pentru cea mai simplă melodie lua poziţia unui cântăreţ de Wagner şi răcnea spre cele patru zări gesticulând puternic, fără să se oprească nici când tanti Sofia îşi astupa urechile şi striga: „Pentru numele lui Dumnezeu, încetează, Hubi! Parc-ar rage o vită înjunghiată!” sau când amândoi, eu şi ea, cădeam unul în braţele celuilalt, hohotind până ne curgeau lacrimile şiroaie pe obraji şi ne sufocam de râs. Era mult prea bun şi avea prea mult umor ca să ne-o ia în nume de rău şi astfel „arheologia noastră muzicală”, cum o numea el, a devenit un fel de ritual: în fiecare seară, înaintea cinei – la care aveam voie să apar în ţinuta mea improvizată – ne repezeam toţi trei la *Biblie*, căutam cântecele care ne plăceau cel mai mult sau ne căzneam să le aducem la ceea ce presupuneam a fi forma iniţială pe cele pe care încercările unchiului Hubi le reînviase într-un mod inadecvat. Astfel s-a instalat între noi o intimitate familială de care nu avusesem parte în casa părintească. Am fost foarte fericit în acele zile şi cred că şi unchiul Hubert şi tanti Sofia au fost fericiţi, în felul lor: descoperiseră, chiar dacă târziu, fiul pe care nu-l avuseseră niciodată.

O astfel de armonie cu mediul înconjurător, pe care, în mod pripit, o consideram a fi acordul armonios în fine restabilit cu lumea întreagă – a avut un rol important în

entuziasmul meu pentru germanitatea noastră proaspăt descoperită. Până acum trăisem în scepticismul vechii Austrii căruia i se adăugase, după prăbuşirea monarhiei chezaro-crăieşti, şi resemnarea. Eram încă înconjurat de oameni mult mai în vârstă şi născuţi bătrâni. Înalta civilizaţie a mediului meu, mai ales aici, la marginea ei extremă, unde se măcina prin fricţiune cu altă cultură, nu corespundea vârstei mele. Surdina mereu politicoasă, atmosfera în care fiecare ceda altuia locul, însoţită mereu de reflectarea autoironică, certitudinea melancolică de a trăi într-o lume în declin şi împăcarea resemnată cu acest fapt însoţită de o ridicare din umeri – toate veneau în contradicţie fiziologică, ca să zicem aşa, cu vârsta mea, o contradicţie care nu exista decât pentru a fi depăşită. Mi-am dat seama de asta prin aversiunea pe care am simţit-o faţă de un bărbat, pe nume Stiassny, care trăia de ani de zile ca oaspete permanent în casa unchiului meu.

Stiassny era un fel de geniu ratat, cu o cultură enciclopedică, doctor în tot soiul de ştiinţe oculte, amator de ruine şi colecţionar de fragmente, „urmaş al decadentismului”, cum spunea chiar el. Provenea din Praga, dintr-o familie care, pe vremuri, fusese foarte bogată. Dacă îl vizitai în camera sa, plină de obiecte bizare şi cărţi rare, puteai vedea şi catalogul licitaţiei la care, imediat după 1919, fusese scoasă la mezat toată averea familiei, şi anume, nu numai bunurile casnice, mobilele, trăsurile, livrelele servitorilor, ci şi importanta colecţie de artă a tatălui său. Cele mai interesante piese erau, fără îndoială, o Madonă de tinereţe a lui Rafael şi vagonul-salon în care călătoreau membrii familiei Stiassny înainte să-şi fi pierdut averea. Un frate se împuşcase după licitaţie.

Stiassny nu vedea în această nenorocire o lovitură a destinului. „E doar o parte a descompunerii generale”, spunea el cu un zâmbet stins. Că el însuşi ajunsese, cu această ocazie, sărac lipit pământului şi obligat să se

adăpostească „acolo unde descompunerea nu s-a instaurat încă sau oricum nu în formă vizibilă” i se părea o consecinţă firească şi logică. În partea noastră de lume nu era nimic neobişnuit ca cineva să fie oaspete în casele avute, ani sau chiar decenii în şir, dacă o întâmplare nefericită îl aducea în starea de a fi obligat să pretindă găzduire nelimitată. Rusia era peste Nistru, la o aruncătură de băţ. Revoluţia de la 1917 revărsase valuri de refugiaţi spre noi, familii întregi fuseseră adăpostite de rude sau de prieteni mărinimoşi. Stiassny însă revendica acest ajutor ca pe un lucru care i se cuvenea, uneori chiar cu o anumită insolenţă. Critica mereu felul în care erau conduse treburile casei, intercalând fraze şi remarci sarcastice la tot pasul, căutând nod în papură mâncării, serviciului, ba chiar şi comportamentului, gradului de cultură insuficient şi provincialismului gazdelor şi al oaspeţilor temporari, se răstea la servitori; pe de altă parte însă, se simţea obligat să afişeze o slugărnicie ironică din cauza căreia s-a ales cu porecla de „Stiassny, dar cine mă cred eu ca să”. Ca şi cum îi făcea plăcere să se chinuie, se străduia să pară o natură inferioară, a cărei prezenţă era doar tolerată şi îşi începea fiecare propoziţie cu: „Oare cine mă cred eu ca să mă aştept la…” sau: „Cine mă cred eu ca să-mi permit să…” numai pentru a introduce apoi răutăţi de o perfidie subtilă sau un denunţ care demara treptat, dar avea un efect cu atât mai distructiv în cele din urmă. „Oare cine mă cred eu ca să-mi permit să afirm că nu-mi iubesc semenii”, obişnuia să spună. „Îmi datorez întreaga existenţă generozităţii celorlalţi. Începând cu faptul că am fost conceput – nu-i aşa – printr-un act cu totul neaşteptat de generozitate reciprocă între doi părinţi care se detestau explicit unul pe celălalt şi care, în general, nu întreprindeau astfel de activităţi între ei chiar dacă pe alţii, din afara cuplului lor, îi fericeau în această privinţă cu multă râvnă”.

Mărturisesc că mă temeam de el – aşa cum te temi de un iluzionist care face grimase prea sinistre. Cred că acelaşi amestec de repulsie şi de admiraţie pe care-l resimţeam eu îl trezea şi tuturor celorlalţi – în afară de tanti Sofia, fireşte, care-l luase sub aripa ei ocrotitoare, aşa cum făcea cu orice fiinţă care avea nevoie de apărare, fie că era vorba de o stăncuţă cu aripa ruptă, de un cal de căruţă prea bătrân, pe care-l aştepta abatorul sau de copilul slab la minte al grădinarului, care tot mai putea fi folosit la curăţatul cartofilor la bucătărie sau la căratul lemnelor de foc. Dimpotrivă, tatăl meu nu avea nicio simpatie pentru natura dihotomică a lui Stiassny, îl dispreţuia pe faţă şi, în consecinţă, se comporta dezagreabil cu el ori de câte ori venea în vizită; cu toate că Stiassny o merita, mă simţeam prost de fiecare dată când se întâlneau.

Deşi trăia retras în cadrul casei, era o prezenţă permanentă şi insistentă. De obicei nu se făcea văzut. Stătea în camera lui, aplecat peste cărţi şi ocupat cu diverse activităţi ciudate: a făcut, de pildă, horoscoape tuturor servitorilor şi apoi a explicat mătuşii Sofia că lipsurile lor de caracter se datorează unor constelaţii nefavorabile; altă dată a confecţionat un aparat care să anihileze radiaţiile terestre malefice de sub patul conjugal al mătuşii Sofia şi al unchiului Hubert. Se spunea că uneori se consultă cu spiritele celor morţi sau oricum ştie să le invoce. Toate astea aveau loc într-o atmosferă de taină senzaţională care îl făcea mereu foarte prezent într-un mod abstract. La masă însă apărea în persoană, cu o punctualitate impresionantă, indiferent de cât de uşoară sau de improvizată era mâncarea – o gustare înainte de o ieşire mai lungă, o ceaşcă de ceai şi câteva sandvişuri pentru cei care se întorceau târziu acasă – el era inevitabil de faţă şi aştepta, de parcă locul său era printre alimente, la fel cum cuţitul şi furculiţa îşi au locul pe masă pentru a

folosi la mâncare şi paharul la băutură.

Stătea cu ochii plecaţi şi mâinile împreunate, cu o modestie clericală, în costumul lui închis la culoare, bine tăiat, dar îngrozitor de pătat, cu cămaşa roasă la guler şi manşete, cu nodul la cravată strâmb şi făcut de mântuială şi, cu toate astea, era de o eleganţă incontestabilă. Statura lui înaltă şi silueta bine proporţionată, capul distins, cu păr strălucitor de alb, desenul frumos al gurii cu buze roşii îl făceau atrăgător în aceeaşi măsură în care dinţii săi stricaţi, degetele muiate parcă în baiţ pământiu de la fumatul continuu şi carnea lividă, puhavă şi buhăită de atâta sedentarism şi supraalimentare îl făceau respingător.

În timp ce ochii lui deschişi, aproape spălăciţi măsurau, pe sub pleoapele pe jumătate plecate, mobilierul ultrafamiliar al sufrageriei şi masa, mai întotdeauna încărcată cu bunătăţi, în ei se putea citi o ironie dispreţuitoare. De îndată ce întâlnea privirea stăpânului, a stăpânei casei sau a vreunui musafir, deveneau stinşi şi păreau brusc ochi de orb, deşi percepeau cu aceeaşi acuitate obiectele. Pe mutra lui se ivea, deodată, o expresie de umilinţă supusă de parcă ar fi vrut să spună: „Oare cine mă cred eu ca să-mi permit să am până şi o umbră de părere critică. Dacă am dat această impresie, vă rog să nu ţineţi seamă de ea!…”

Când mâneam, Stiassny stătea la capul îndepărtat al mesei, deci lângă mine sau în apropierea mea. Devora mâncarea cu o lăcomie care devenise proverbială printre cei ai casei. Se spunea: „Mănâncă precum Stiassny”, când, de pildă, un cal, care fusese bolnav şi refuzase hrana, începea în fine să-şi revină. Oricât m-ar fi dezgustat această poftă de mâncare excesivă, nu mă puteam opri să nu-l observ cu coada ochiului. Când îi priveam profilul nobil, frumos desenat, sensibil şi răsfăţat şi îl vedeam cum înfuleca toate acele cantităţi incredibile de mâncare de tot felul cu o poftă animalică sau, uneori, chiar mecanic, ca şi

cum nu putea altfel, resimţeam o plăcere întunecată asemănătoare celei pe care mi-o provocau unele picturi manieriste care arată frumosul şi reversul lui înspăimântător. Stiassny era mult prea sensibil ca să nu simtă cum mă uit la el pe ascuns, dintr-o parte. Cu o regularitate inevitabilă, mă prindea asupra faptului atunci când mă aşteptam cel mai puţin, se întorcea către mine oferindu-mi-se spre contemplare frontal, ca să zicem aşa, în toată scârboşenia sa, cu un surâs de conivenţă atât de perfid, de parcă recunoştea în mine un complice la acelaşi viciu; se mulţumea, însă, generos, cu această constatare, fără să etaleze faptul că există, chiar pe aceeaşi treaptă de inferioritate, o deosebire de rang între făptaşul superior şi cel subaltern, care păcătuieşte doar cu gândul. În tot acest timp, ochii săi spălăciţi rămâneau atât de inexpresivi, încât mi se părea că încerca să ascundă sub masca răului pur tot ce era în avantajul lui personal, aura spiritualităţii sale, a cunoştinţelor sale vaste şi a superiorităţii sale faţă de filistinii printre care era silit să trăiască, şi poate şi vulnerabilitatea sa presupusă, bunătatea sa şi nevoia sa de a fi iubit.

Fireşte că o astfel de privire mă tulbura. Eram neliniştit zile în şir, răsturnat din şaua încrederii în mine în care oricum nu stăteam foarte sigur – nefiind un descendent al contelui Sândor. Stiassny părea să ştie asta foarte bine şi, uneori, mi se părea că urmăreşte să mă descumpănească pe termen lung. De când intrasem în casa rudelor mele – sau mai degrabă de când era obligat să asiste la cum se stabilea între noi o relaţie de o intimitate, o familiaritate şi un firesc mereu crescânde – „ca o epifanie”, spunea el cu un surâs care-i dezgolea dinţii stricaţi în toată urâţenia lor, – mă trata cu o solicitudine atât de exagerată, încât nu avea cum să nu dea impresia de pură ironie chiar şi celui mai imparţial observator. „Iată-l pe prinţul moştenitor!” obişnuia să spună şi se

ridica ceremonios în picioare când intram în cameră, aşteptând să mă aşez eu mai întâi, apoi se apleca intenţionat către mine de parcă ar fi aşteptat cu atenţie încordată să vadă ce aveam de spus. Un asemenea comportament mă făcea să mă simt stingherit, la fel ca şi modul lui de a mi se adresa întotdeauna cu „dumneavoastră”, deşi până şi tanti Sofia îl dojenise adesea pentru asta. A încetat de-abia când unchiul

Hubi a exclamat energic: „Parc-aţi fi nişte băieţi de prăvălie!” Dar a început să mi se adreseze cu o formulă impersonală şi respectuoasă şi, bineînţeles, nu mai puţin ironică. „Astăzi-dimineaţă arătam ca un Philipp Otto Runge! mai e nevoie să întreb dacă ne-am odihnit bine?”

Habar n-aveam cine era Philipp Otto Runge, deşi nu-mi scăpa nuanţa de răutate a trimiterii, chiar dacă era doar răutatea faptului că Stiassny ştia foarte bine că nu puteam cere explicaţii. La fel de bine ştia cât de sever fusesem crescut şi învăţat să mă port cu o politeţe atentă faţă de oamenii mari. Îmi era imposibil să nu îi răspund sau să nu răspund solicitudinii sale cu şi mai multă solicitudine. Astfel se ajungea la adevărate întreceri în amabilităţi între noi, care luau uneori forme groteşti – de pildă, situaţia clasică în faţa unei uşi, în care fiecare îl poftea pe celălalt să intre primul. Până la urmă unchiul Hubi sau tanti Sofia îi punea capăt cu un iritat: „Terminaţi odată cu ceremoniile voastre! Parc-am asista la dansul de nuntă al cocoşilor de munte!”

Când Stiassny m-a văzut pentru întâia oară în ţinuta mea improvizată de student, ochii spălăciţi i-au strălucit cu o veselie nestăpânită, care însă s-a stins imediat. S-a înclinat cu un gest supus: „O, pricep! Retrăim perioada de glorie a venerabilului unchi, a gazdei noastre mărinimoase. Ce frumos – un act de adevărată pietate? Reconstituirea unei voioşii colective – e ceva moral în sensul cel mai frumos. Predarea ştafetei de la o generaţie la alta: te simţi

german! Desigur, va trebui să trecem, cu generozitate înnăscută, peste faptul că mama venerabilului Herr *Onkel* a fost unguroaică şi că Frau *Tante*, vara propriei noastre mame – dacă nu mă-nşel –, are tot atât de mult sânge irlandez cât şi românesc în vine; ba chiar că noi înşine ar trebui să ne deplasăm până în Sicilia ca să dezgropăm rădăcinile germanităţii noastre din partea tatălui. Dar cine sunt eu oare ca să-i amintesc toate astea! Noi avem cu toţii sânge amestecat, noi, austriecii, mai ales noi, aşa-numiţii austrieci germani: copii ai unui imperiu de popoare, rase şi religii diverse. Dacă, odată dispărut acel imperiu legendar, am înceta să ne mai simţim încă austrieci, ceea ce e destul de amuzant, ar trebui să recunoaştem că suntem americani… dar pentru asta ne lipseşte intuiţia politică… Aşa e, din păcate, gândirea e adesea înlocuită de stări sufleteşti. Ele sunt mai durabile, rezistă timpului, rămân vii, şi, de fapt, cu cât sunt mai iraţionale, cu atât mai bine. De exemplu, nostalgia germană: nostalgia Reichului, a Imperiului Roman al Naţiunii Germane al lui Carol cel Mare care se prăbuşise; cu gândul la el adormise atât de adânc şi împăratul Barbarossa în munţii Kyffhäuser, încât barba i-a crescut prin placa de piatră a mesei de care se sprijinea… să refacă acest Reich, să-l unifice din nou, să-l reînsufleţească în toată splendoarea şi toată forţa lui mistică… da, într-adevăr: asta doreşte tineretul vorbitor de limbă germană încă de-acum o sută de ani, şi o doreşte şi acum, o visează, indiferent dacă ei, aceşti tineri care vorbesc, gândesc, simt nemţeşte pe malul Rinului de pe vremea lui Armin Cheruskanul şi a adversarilor lui romani, au, poate, o bună parte de sânge nubian şi libian în vine; sau cei din regiunile de la est de Elba, mai ales în miezul acelui Reich reeditat de Bismarck, cu sânge predominant prusac, finlandez şi slav; şi chiar tinerii din ţinuturile de-a lungul fluviului Nibelung cel atât de aproape de inima noastră, cu sânge sloven şi boemian în vine… N-are a face:

se simte german, acest tineret german – reichsdeutsch, gross*deutsch, nu-i aşa? Se visea*ză nostalgic adunat sub steagul negru-roşu-auriu fluturând măreţ – cel mai tineresc steag din toate, cu negrul morţii, roşul sângelui clocotitor şi auriul unei făgăduinţe la care visează radioşi… într-adevăr, mărturisesc că sunt emoţionat: cine sunt eu de mi se îngăduie să fiu martor la asemenea evenimente! Un tânăr german, un mucos cu caş la gură, fie-mi iertată exprimarea prea francă, ba nici măcar un tânăr, ci doar un băieţandru, poartă deja cu trufie uniforma luptătorilor pentru libertate, a luptătorilor Sturm and Drang ai mult *visat*ei, r*ăsvis*atei şi mereu eşuatei Revoluţii germane. Se dă dovadă de nostalgia germanităţii aici, în ţara de obârşie a voievozilor români, între Prut şi Siret, înconjuraţi de români, ruteni, polonezi, lipoveni şi evrei galiţieni, cu o mândră nepăsare faţă de posibilitatea de a părea ridicol într-o costumaţie care aminteşte de motanul încălţat – ce frumoasă e până şi această fidelitate faţă de tezaurul folcloric al basmelor germane!… Nu, nu e cazul să ne fie ruşine, avem dreptate în toate privinţele: chiar şi acest regat românesc în care trăim astăzi e doar un răsad şi un vlăstar al Marelui Imperiu Unic – în fruntea sa se află oricum un monarh al Casei de Hohenzollern Sigmaringen, un prinţ german… Să mi se permită să-mi declar admiraţia neîngrădită pentru o expresie de credinţă atât de candidă, care ignoră calculele meschine ale tactului politic! Ce poate fi mai solemn german decât hotărârea neclintită cu care încercăm, tocmai aici, să păstrăm tonul corect, în ciuda devierilor ucigătoare pentru auz ale lui Herr Onkel în timp ce se intonează, cu acompaniamentul agil al lui Frau Tante: «O veche şi frăţească splendoare…» şi «Dumnezeul care ne-a făcut din astfel de oţel…». Sunt sigur că ne lăsăm cuprinşi de acelaşi sfânt fior care i-a cutremurat şi pe primii cântăreţi ai acestor lieduri, acei tineri germani de acum trei, patru generaţii care se

recunoşteau, în timp ce cântau, drept fraţi, iar comunitatea fraţilor o recunoşteau drept naţiune, iar în naţiune recunoşteau făgăduinţa libertăţii... În aceste cântece se simte şi durerea şi amarul, sfidarea sumbră şi nostalgia care sunt soarta tinerilor excesiv de sentimentali. Ne recunoaştem probabil, ne regăsim în furtunile primăvăratice ale acestei stări; ni se strânge inima de presentimentul că mugurul înflorit ar putea fi distrus uşor de un nou vifor; în acelaşi timp simţim şi plăcerea martirajului, umorul negru al realizării propriei fragilităţi, revolta sfidătorului «Şi totuşi!» şi strigătul de disperare... Adevărat, aşa e mereu: tinereţea molipseşte tinereţea şi se trăieşte pe sine ca viaţă clocotitoare şi ca suferinţă, ca boală; îşi cântă experienţa lumii întregi şi stârneşte aceeaşi revoltă în suflete consonante: pretutindeni şi tot mereu apare nostalgia unui steag unificator, înălţător şi eliberator... Dacă tânărul nostru ar binevoi să mă viziteze în cămăruţa mea mizeră, care mi-a fost atribuită ca locuinţă mulţumită nobleţei sufleteşti a gazdei noastre, mi-aş permite să-i arăt un mic obiect din modesta mea colecţie: nimic altceva decât o bucăţică de lut, ars şi smălţuit, de culoare turcoaz – dar veche de câteva mii de ani, din Egiptul timpuriu. Acest obiect aparent neînsemnat are forma unui vinclu: un braţ scurt şi un braţ lung – un teu după cum, bineînţeles, ştim... Ca să nu mai lungim vorba: e hieroglifa pentru noţiunea de Dumnezeu – pur şi simplu, prima reprezentare abstractă a zeităţii... Şi iniţial nu e altceva decât reproducerea unei bare de care e prins un mănunchi de paie care se mişcă în vânt – primul steag, ca să zicem aşa

Mai mult simţeam decât înţelegeam perfidia acestui discurs. Referinţele la mucosul cu caş la gură şi mai ales imaginea motanului încălţat mi s-au fixat în minte şi au rămas ca un abces purulent. Sunt sigur că această aluzie la ridicolul costumaţiei mele a fost ceea ce m-a stârnit şi m-a

făcut să părăsesc într-o bună zi, din senin, siguranţa rezervaţiei alcătuite din Turn, casă, grădină şi curte, să ies pe poartă şi s-o pornesc la plimbare prin localitate, purtând uniforma de student, cu cizmele prea largi, cu butoiaşul de maior de vulpi pe cap. Ştiam că voi stârni în cel mai bun caz o oarecare senzaţie şi, chiar dacă nu mă aşteptam la o ostilitate nemijlocită, eram pregătit sufleteşte. E drept că nu îndrăznisem să iau una dintre săbiile unchiului Hubi de pe perete şi să mă-ncing cu ea, deşi arma făcea parte din harnaşamentul frăţiei. Dar îl aveam pe basetul Max cu mine şi, în buzunar, praştia şi un pumn plin de plumbi. Cum era de aşteptat, am fost înconjurat încă de la primii paşi de o ceată de ovreiaşi curioşi care s-a transformat treptat, fiindcă veneau mereu în fugă alţii şi alţii, într-o grămadă din ce în ce mai mare şi mai zgomotoasă.

Mergeam ţanţoş, cu capul pe sus, în direcţia pieţei. Nu era nevoie să le arăt ştrengarilor care dănţuiau chiuind vesel în jurul meu dispreţul pe care-l aveam faţă de ei. Pur şi simplu îi tratam cu indiferenţă, la fel ca atunci când eram în trăsură, lângă unchiul Hubi sau lângă tanti Sofia sau între ei amândoi, şi puştii se-mprăştiau care încotro în faţa copitelor cailor; cu atât mai mult când fugeau, goniţi de claxonul Daimlerului masiv, pentru a alerga apoi, prin norul galben de praf ridicat în urma lui, ca să încerce să se agaţe de cuferele prinse în curele din spatele maşinii. În faţa vilei bizare cu turnuri şi creneluri a doctorului Goldmann unul dintre ei mi-a barat drumul. Era de vârsta mea, chiar dacă mai mic şi mai subţire decât mine, mai bine îmbrăcat şi evident mai bine-crescut decât ceilalţi, dar la fel de inconfundabil evreu. Faţa lui acoperită de puf roşcat şi înconjurată ca de-o blană de cârlionţi sârmoşi şi arămii era stropită de pistrui. Părea un berbec tânăr care se uită de-aproape la flăcările unui foc („Soarele”, avea să spună Stiassny mai târziu, „copiii tribului lui Levi

contemplă soarele”). Dar ceea ce mi s-a întipărit în minte mai mult decât relieful acestui chip a fost expresia lui de siguranţă de sine de-a dreptul jignitoare. „Ce e? Purim?” a-ntrebat, clipind din ochi, când m-am oprit chiar în faţa lui ca să-l privesc în ochi şi să-l oblig – îmi închipuiam eu – să-mi facă loc. Ştiam că Purim e un fel de carnaval evreiesc, la care se poartă măşti colorate. Întrebarea lui mi s-a părut impertinentă, dar am considerat că ar fi sub demnitatea mea să-i dau un răspuns.

Fără urmă de sfială a ridicat mâna şi mi-a atins coada de vulpe de pe beretă: „Tu ce eşti? Rabin hasidic?”

Acum venise vremea să-i arăt cine sunt eu. Cu o lovitură i-am dat mâna la o parte. Ca la un semn m-au atacat ceilalţi din toate părţile. Într-o clipă mi-a fost smulsă bereta aceea frumoasă de pe cap şi a dispărut sfâşiată de o îngrămădeală de mâini ridicate, în chiote de biruinţă. Am simţit cum mi se rupe o mânecă a hainei de miner de-a lungul cusăturii, pe sub epoleţi, m-au nimerit câteva lovituri, dar am ripostat şi eu zdravăn şi cu răutate, mai la ţintă, mai nemilos decât cei care mă asaltau haotic şi de fapt jucăuş. Ceea ce m-a amărât a fost eşecul ruşinos al basetului Max. În loc să mă apere, să muşte ca o fiară tot ce mişca în jurul meu, s-a retras schelălăind în spatele meu şi a încasat o bună parte din pumnii şi şuturile destinate mie. Dar, spre mirarea mea, băiatul cu părul roşu s-a repezit să-l ferească, deşi primul meu pumn îl nimerise drept în faţă: „Terminaţi, măi haidamacilor! Căţelul nu v-a făcut nimic!”

Zarva s-a potolit aproape pe loc. O bătaie din palme răsunătoare i-a împrăştiat în toate părţile. Era Haller, potcovarul, care se întorcea de la fabrica de bere spre casă, unde mânca de prânz. Când bătea din palmele lui cornoase ai fi zis că se trage cu puşca. Strada s-a golit într-o clipă. Haller mi-a făcut un semn încurajator şi şi-a văzut de drum. N-a mai rămas decât roşcatul. Îl ţinea pe Max în

braţe, iar acesta dădea tandru din coadă şi încerca să-l lingă pe faţă. „Ia uite la puiuţu ăsta scump”, a spus, scărpinându-l pe fruntea încreţită.

Tocmai mă pregăteam să spun: „E un laş şi-un mizerabil”. Dar n-am vrut să-mi denigrez căţelul în faţa unui puşti evreu. „E prea tânăr ca să fie fioros”.

„Fiindcă nu se pune unu contra zece?” m-a întrebat roşcatul. „Păi, poate crezi că-i prost ca un goi – ca tine adică”. Şi-a răsfrânt buza de sus şi şi-a încercat dinţii din faţă cu limba. Părea şi mai orbit de foc decât înainte. „Cred că mi-ai scos un dinte. Dacă-mi cade trebuie să-mi plăteşti unu nou de aur. Ăştia nu cresc de două ori, ca să ştii!”

„Lasă câinele jos”, i-am spus. „Asta n-o să fie câine de salon”.

I-a dat drumul pe jos, cu grijă, dar Max a sărit iarăşi pe el, cerşind mângâieri. Băiatul l-a bătut uşor pe cap. „Ce-o să fie atunci?” m-a întrebat.

„Câine de vânătoare”.

„Ce fel de vânătoare? De fluturi?”

„Da, de fluturi. Ţi-aş putea arăta ce-a prins până acum”. Mă gândeam la vitrinele de sticlă din turn cu colecţia de fluturi tropicali extraordinar de frumoşi.

„Şi de ce n-o faci?” m-a întrebat. „Te temi că-ţi dau păduchi dacă intru-n casă? Sunt fiul doctorului Goldmann”.

A arătat către vila în stil neogotic. „La mine poţi să vii chiar dacă vânătorul tău de fluturi are purici”.

A fost începutul unei prietenii care, din păcate, n-avea să ţină mult, dar care a făcut ca, în multe privinţe, vara aceea, când s-au întâmplat atâtea, să-mi rămână neştearsă în amintire.

Mai întâi mi-am bătut capul dacă se face să-l invit pe băiatul medicului Goldmann în casa rudelor mele. Nu atât fiindcă era vorba de un evreu, ci mai degrabă din cauza diferenţei de statut social care-i separa pe unchiul Hubi şi

pe tanti Sofia de restul oamenilor din târguşor. Simţeam o rezervă nedisimulată în ceea ce-l priveşte pe doctorul Goldmann. De obicei relaţiile dintre moşieri şi medicul local erau foarte prieteneşti, aveau mereu de-a face unii cu alţii, iar ambele părţi se străduiau să-şi arate stimă reciprocă. Unchiul Hubi şi tanti Sofia îşi trimiteau, ce-i drept, angajaţii la consultaţii la doctorul Goldmann când era vorba de cazuri serioase, dar încercau să se descurce fără el în cele mai uşoare. Tanti Sofia se ocupa de ele, desigur cu ajutorul farmacistului local, un polonez despre care avea o părere foarte bună. Dar nici ea, nici unchiul Hubi nu se tratau la doctorul Goldmann, iar ironia cu care îi prezentau casa ca pe o curiozitate noilor musafiri părea să indice că aveau un motiv bine întemeiat de a păstra distanţa.

Oricare ar fi fost motivul, îmi spuneam că rudele mele l-ar fi frecventat de mult pe medic dacă i-ar fi acordat vreo importanţă. Ştiam că structura socială a lumii noastre provinciale e prea delicată ca să-mi permită să intervin arbitrar şi din proprie iniţiativă în nişte relaţii rămase în suspensie. Îl auzisem odată pe Stiassny dându-şi o părere pe care am luat-o literal şi fără îndoială mult mai în serios decât intenţionase el. Era în legătură cu observaţia făcută de un alt musafir, şi anume că unchiul Hubi, care făcuse o facultate şi-şi încheiase studiile (chiar dacă fără a obţine un titlu), ar trebui considerat ca un universitar. Stiassny a spus atunci: „E parte din tragedia naţională a Germaniei că elita ei se împarte în aşa-zişi universitari şi aşa-zişi intelectuali”.

Era clar că se vorbea despre două tabere care se duşmăneau. Asta o confirmase şi unchiul Hubi când exclamase odată, enervat de Stiassny: „Ce mă irită cel mai mult la intelectualii ăştia e că nu spun niciodată direct ceea ce cred. Sunt ca artileriştii, care nu trag nici ei niciodată direct la ţintă, ci în cu totul altă parte, ca să

ajungă să lovească acolo unde cred ei că trebuie să lovească. Exact cum fac şi evreii”. Iar tanti Sofia, care mereu accentua şi interpreta ce spunea unchiul Hubi, adăugase de astă dată, deşi Stiassny era protejatul ei: „Sigur că Hubi nu vrea să spună că toţi artileriştii erau evrei, deşi, când nu îşi găseau un loc mai ferit la spitalul de campanie sau la cancelarie, îi găseai mai mult ca sigur printre artilerişti. Dar Hubi are dreptate, trebuie să fim atenţi când Stiassny vorbeşte vrute şi nevrute. Chiar dacă de fapt e un băiat foarte bun şi sărac”.

În orice caz, vitejii din turn, prietenii buni ai unchiului Hubi erau făcuţi din altă plămadă, aparţineau unei alte specii. Aveau o atitudine respectuoasă dar foarte rezervată până şi faţă de universitari, care erau, spuneau ei, „oameni cu o anumită formaţie profesională care trebuiau să-şi câştige existenţa, cum ar fi: medici, avocaţi şi alţii care munceau cu creierul”, şi nu amatori ca unchiul Hubi „care se aventurează de dragul jocului în regiunile nemărginite ale cunoaşterii”. Şi, dacă cineva se deosebea nu numai prin faptul de a fi universitar, dar mai era pe deasupra şi evreu – ceea ce se şi întâmpla în majoritatea cazurilor –, atunci prăpastia socială era aproape de netrecut. Era un fapt cert că doctorul Goldmann era şi evreu, şi intelectual. Întreţinea chiar schimburi de idei foarte strânse cu Stiassny, după cum s-a dovedit mai târziu.

Cu toate astea, am fost destul de curajos şi mi-am spus că turnul îmi fusese repartizat ca locuinţă cu intrare separată tocmai ca să primesc pe cine vreau la mine. I-am spus deci roşcatului fiu al doctorului Goldmann că poate să vină să-mi vadă colecţia de fluturi. „De fapt – cum te cheamă?” l-am întrebat.

Îl chema Wolf[1]. Am avut o reacţie amestecată la

1 Wolf - lup (germ.). (N. tr.)

nume. Pe de-o parte, mă bucura că noul meu prieten avea un nume care nu era penibil, ca Moise sau Jossel. Pe de-altă parte, nu mi se părea tocmai potrivit să îl cheme ca pe un cavaler din legendele eroice germane. Mi-a explicat însă că Wolf e un nume răspândit printre evreii ortodocşi; pe tatăl lui îl mai chema şi Bar[2]. Wolf Bar Goldmann… Am început să râd. Noul meu prieten, Wolf, m-a întrebat cum mă cheamă. A trebuit să mărturisesc că mi se spune „Bubi”. A [3]pufnit într-un râs nestăpânit, tot aşa cum făcuse şi camerista Florica, când mă văzuse prima oară în costum. „Dac-ai avea o soră, ar chema-o Mădi? „Pr[4]obabil”, a trebuit să recunosc. „Şi părinţii tăi ar fi Mannis şi Weibif?” A durat un timp până să se potolească.

A avut o reacţie asemănătoare când l-am dus în turnul de care eram atât de mândru. „Cum adică turn?” a-ntrebat încă de pe scări. Şi când am ajuns sus: „Asta numeşti tu turn? Ia uite colo ce-nseamnă turn”. Mi-a arătat spre geamul prin care se vedea, peste coroanele copacilor, acoperişul crenelat al vilei doctorului Goldmann, unde se-nălţa un turn cu fanioane. Trebuia să recunosc că mă uitasem de multe ori la el şi mă necăjisem că romantismul acelei case neogotice se potriveşte mult mai bine stării mele sufleteşti germane decât mansarda care mi-o provocase. „Ai o cameră în turn?” am întrebat destul de descurajat. „Ce-s mişugă să mă tot şlepăi pe scările alea?! Că doar n-oi fi goi!” mi-a răspuns Wolf.

M-a amărât că folosea cuvântul idiş goi ca să desemneze prostia greoaie. Mi-am zis că poate e o expresie curentă în lumea lor şi m-am bucurat că e atât de destins faţă de mine, încât îmi vorbeşte ca şi cum aş fi unul de-ai lui. Când voia, vorbea foarte bine germana cultă, de

---

2 Bar - urs (germ.). (N. tr.)

3 De la Bub - băieţaş, băiat (germ.). (N. tr.)

4 De la Mădel - fetiţă, fată (germ.). (N. tr.)

altfel mergea la şcoală la Viena. Dar o făcea ca pe ceva învăţat pe dinafară. Vorbea amestecul de germană stricată, expresii idiş şi poloneze – jargonul evreiesc pe scurt – fiindcă această nonşalanţă lingvistică de-o bogăţie de expresii plină de sensibilitate, culoare şi umor corespundea cel mai exact minţii lui rapide şi mobile şi siguranţei sale de sine incontestabile.

În ceea ce mă priveşte, fusesem educat într-un spirit foarte riguros şi corect al limbii, în ciuda coloraturii austriece a limbajului familiei mele ai cărei membri vorbeau între ei o aşa-numită „germană în papuci de casă”, dar puteau, în acelaşi timp, să vorbească o germană literară de o claritate de cristal când voiau – şi la ei nu suna ca ceva învăţat pe dinafară. Îl ascultam acum cu o atenţie amuzată pe noul meu prieten Wolf Goldmann vorbind, evaluându-l, ca să zicem aşa, şi lingvistic.

Şi-a aruncat ochii destul de plictisit peste obiectele din turnul meu. E adevărat că vitrina cu fluturi l-a prins un timp, dar eu mă aşteptasem să aibă un efect fulminant. Craniul de fildeş i s-a părut greşit din punct de vedere anatomic: tatăl lui avea în cabinetul său un schelet autentic pe care îmi va putea demonstra defectele lui. În faţa scrumierei modelate cu jocul de cărţi şi chiştocul de ţigară a clătinat din cap dezaprobator şi i-a întors spatele dând din umeri. Când a ajuns la scenele de luptă dintre ulani şi cazaci a dat din cap. Nici măcar isprăvile vitejeşti ale contelui Sândor pe cal nu i-au atras atenţia decât câteva clipe. „A fost director de circ?” m-a întrebat în treacăt, fără să aştepte răspuns.

S-a oprit să contemple mai îndelung săbiile şi „butoiaşul” unchiului Hubi. „Purtaţi tichiuţa pe sub căciula de vulpe?” a vrut să ştie. Nu, i-am spus, nu e ca un *yarmulke*, calota mică şi neagră pe care o poartă evreii ortodocşi sub pălării – de altfel „butoiaşul” studenţilor care nu erau preşedinţi de club era colorat şi cu vizieră şi se

numea *couleur* –, ci era un semn distinctiv al veteranilor la banchetele studenţeşti. M-am înfierbântat, desfăşurând toată gama cunoştinţelor mele proaspăt dobândite, vorbind despre obiceiurile şi datinile cluburilor universitare germane, fiecare cu culorile lui; l-am mai informat că noii primiţi se numesc „vulpi” şi sunt daţi în grija unui maior al vulpilor – tocmai cel care avea voie să poarte pe cap, ca însemn al demnităţii sale, ceva care lui Wolf Goldmann îi amintea de pălăria de rabin. Am intrat în detaliile „codului berii”, ceremonialul băutului cu reguli stricte, aşa-zisul „chef”, care nu era considerat doar o plăcere, ci şi o măsură educativă importantă: un bărbat trebuie să înveţe, în definitiv, să-şi poarte raţia de alcool cu decenţă şi fără să-şi piardă demnitatea.

Wolf Goldmann m-a ascultat cu strâmbătura aceea a berbecuţului cu chipul luminat de foc: „Şi-n timpul ăsta cântaţi lieduri cu blondina aia frumoasă de se piaptănă peste Rinul tumultuos”.

Aşa era – vorbea despre „Lorelei”. De fapt, era o poezie de Heinrich Heine care, cum ştie toată lumea, era evreu, am adăugat eu semnificativ. Cuvintele mele n-au avut niciun efect asupra lui, iar eu m-am enervat la ideea că poate am dat impresia că vreau să stabilesc o apropiere între noi, în felul ăsta grosolan – de goi.

„De-aia e brodată cheia sol pe tichiuţă, fiindcă tot cântaţi?” m-a întrebat.

Nu era cheia sol, ci însemnul asociaţiei.

I-am descifrat ornamentul încâlcit al literelor. A dat din nou din cap. Faţa lui aprinsă de berbec a rămas serioasă. „Da spadele? Dacă trebuie să-mpungi cu ele, de ce n-au vârf?”

Puteam să-l informez şi despre asta: nu erau paloşe, nici spade şi nici săbii, ci florete uşoare folosite doar la dueluri studenţeşti. Deci nu împungeai cu ele, ci doar te duclai. Stăteai cu picioarele desfăcute, nemişcat, bandajat

până la urechi într-o armură de piele şi de vată, cu o mână îndoită la spate, iar cu cealaltă ieşind din bandajele groase care înfăşurau braţul ridicat deasupra capului şi ţinteai doar capul şi obrajii adversarului. Dacă-l nimereai astfel încât marginea floretei să-i cresteze faţa, secundul întrerupea partida şi examina rana. Arbitrul era rugat să constate câte o „crestătură însângerată" pentru fiecare participant. După ce erau cusute şi se vindecau, cicatricele deveneau acele „Schmisse" cu care se mândreau universitarii germani. O partidă se compunea din cincisprezece runde, fiecare rundă avea un număr fix de schimburi de lovituri. Hotărâtor era numărul de „crestături însângerate"; dacă una dintre ele era prea adâncă, doctorul-bărbier-felcer, cum îi spuneau studenţii, întrerupea duelul şi îl declara pe cel rănit scos din luptă. Nu era ruşinos să fii „scos din luptă". Dar vai de cel care tresărea chiar uşor sau încerca „să se eschiveze" – adică să evite lovitura adversarului printr-o mişcare a capului – atunci când primea „o crestătură însângerată". Dacă se întâmpla aşa, era imediat suspendat, i se impunea „boicotul de bere" pe toată perioada suspendării, nu avea voie să participe la chefuri, să poarte culorile asociaţiei – adică tichia şi panglica peste piept – şi era exclus de la petrecerile studenţeşti până când îşi spăla ruşinea în alt duel, mai greu. O astfel de şansă de a se reabilita nu i se oferea de două ori. Dacă „eschiva" se repeta, se acoperea de ruşine şi era exclus fără milă din asociaţie. Fraţii lui de până atunci îl ocoleau şi rămânea descalificat pe veci (nu mai avea dreptul să ceară sau să dea satisfacţie în chestiuni de onoare).

Wolf Goldmann ştia ce înseamnă asta, spre surprinderea mea: „Pe noi, evreii, ne-au declarat descalificaţi", a spus.

N-am ştiut ce să răspund. Problema descalificării nu se punea decât când erai provocat la duel, i-am spus

evaziv, iar duelul studenţesc cu floreta era în general ceva prestabilit, şi nu o problemă de onoare: o probă de tărie de caracter şi de curaj care determina valoarea unui membru. Numărul mare de tăieturi obţinute astfel era o dovadă de caracter.

Wolf Goldmann a început să chicotească: „Ca la negri. Dar măcar ăia îşi crestează ornamente frumoase pe obraji”. De altfel, nu aflase nimic nou de la mine, mi-a spus în cele din urmă. Ca student, făcuse şi tatăl lui parte dintr-o asociaţie evreiască. În orice caz, fără ritualurile ridicole de genul duelurilor şi codului berii, ci organizate pur şi simplu în scopul autoapărării. Studenţii evrei fuseseră atât de des hărţuiţi de cei germani, încât se adunaseră şi ei în asociaţii, pregătite să răspundă provocărilor. Fiecare dintre ele avea câte un duelist strălucit care apăra onoarea fraţilor săi. Nu se luptau cu florete uşoare, ţintind doar capul şi obrajii, ci cu săbii grele, cu torsul gol şi erau atât de agili, încât era nevoie de calităţi reale ca să ajungi duelist; ochi ageri, prezenţă de spirit şi supleţe. Când un duelist era scos din luptă, era numai din cauza unei incapacităţi reale. Frăţiile naţionaliste germane preferau să evite ciocnirile cu aceşti maeştri desăvârşiţi ai spadei. Era unul din motivele pentru care evreii erau socotiţi descalificaţi, mi-a spus Wolf Goldmann zâmbind. O ştia de la tatăl lui care fusese, el însuşi, cel mai bun duelist al asociaţiei din care făcea parte.

„O să înveţi şi tu să te duelezi?” am întrebat.

„Că doar n-oi fi prost. Am nevoie de mâinile mele pentru alte lucruri”, mi-a spus Wolf Goldmann.

Încă nu înţelegeam pentru ce anume. În orice caz, era clar că avea mare grijă de ele. Activităţile la care băieţii de vârsta lui se străduiau să exceleze de obicei îl lăsau rece. Era de aşteptat că nu va încerca să-l egaleze pe contele Sândor pe cal şi, de altfel, mă îndoiam că grăj darii ar fi înşeuat un cal pentru un mic evreu localnic. Dar Wolf

nu avea ambiţii nici în alte privinţe. Nu se căţăra în pomi, nu încerca să fie cel mai bun la aruncatul cu pietre, nu cioplea alene şi fără rost beţe şi beţigaşe, nu trăgea nici cu arcul, nici cu praştia şi nici măcar nu ştia să fluiere printre degete. Îndemânarea mea la toate aceste discipline – mai ales la trasul cu praştia, cu care impresionam pe toată lumea – nu-mi dădea acum niciun fel de sentiment de superioritate, atât de totală era indiferenţa lui faţă de ele. Dimpotrivă: începusem să mă simt infantil în comparaţie cu el.

Am constatat că eram de aceeaşi vârstă, doar data naşterii diferea, cu o zi sau două. Dar experienţa lui de viaţă era mult mai avansată decât a mea şi nu-mi rămânea decât să mă resemnez şi să recunosc că voi reuşi, poate, cu condiţia să trec reexaminarea fatală din toamnă, să ajung în cel mai bun caz în lumea academică, pe când el era deja indiscutabil un intelectual în germene.

Ezitam deci în continuare să-l poftesc în casa rudelor mele, deşi între timp ajunsesem să-l vizitez regulat la el acasă. Comorile pe care avea el să mi le arate nu şi-au făcut, la rândul lor, efectul scontat. Pentru întâia oară l-am văzut indispus. Era dezamăgit. Dar, oricât m-aş fi străduit, nu puteam găsi nimic plăcut, care să dea senzaţia de acasă, în aceste încăperi întunecoase şi dezordonate, înţesate până-n tavan cu hârţoage. Cu toată atmosfera de mare burghezie a interiorului – mobile negre, tapisate în pluş, perdele grele de rips, cu ciucuri, drapate artistic – exista şi ceva din meschinăria stătută şi îndoielnică a locuinţelor mic-burgheze. Mobilele ar fi putut să-mi placă – ca orice copil normal, aveam o înclinaţie către prost-gust. Dar aceste dulapuri şi bufete, mese şi fotolii nu erau doar încărcate de ornamente sculptate în vechiul stil german de la sfârşitul secolului – care corespundeau, de fapt, preferinţelor mele de-atunci –, ci erau şi de calitate proastă; lucrate mizerabil şi pătate, mai aveau pe deasupra

şi un aspect neglijent, cu chenare rupte, încuietori stricate şi cu teancuri de cărţi, ziare şi reviste întinse pe fiecare suprafaţă orizontală.

Wolf mi-a spus că printre ele se găseau rarităţi bibliofile de o valoare inestimabilă. Încă de pe vremea bunicului său, în bibliotecă erau multe ediţii princeps, cu dedicaţii personale ale autorilor unor scrieri care acum erau greu de găsit. Cea mai preţioasă însă era colecţia de documente a tatălui său referitoare la prigonirea evreilor, din Evul Mediu timpuriu până în zilele noastre. Dacă cineva s-ar fi încumetat să cerceteze tema şi s-o valorifice, spunea Wolf, ar fi găsit aici o sursă inepuizabilă, şi pe deasupra de mare probitate ştiinţifică.

Doctorul Goldmann nu-mi era simpatic. Făcea parte din acelaşi tip uman roşcat şi pistruiat al chipurilor de berbec luminate de flăcări ca şi fiul său, cu mine se comporta neprietenos, mă temeam puţin de mâinile lui puternice, pătate ca burţile de salamandre şi acoperite de păr roşcat ca blana de leu. În privinţa bunicului Goldmann aveam păreri preconcepute. Aici ironia blândă a unchiului Hubi îşi făcuse efectul. A venit vorba de el, de bunic, datorită lui Stiassny. Într-o zi l-am întâlnit în casa prietenului meu Wolf Goldmann şi am rămas surprins. În mod ciudat, s-a făcut că nu mă observă. Noi – adică Wolf Goldmann şi cu mine – tocmai ne pregăteam să trecem prin camera care ducea la cabinetul de consultaţie al doctorului Goldmann. Fiindcă doctorul era de cele mai multe ori acasă, nu ajunsesem încă să văd scheletul cu care se lăudase Wolf. Voiam să vedem dacă putem să-l inspectăm în timp ce doctorul Goldmann era plecat să-şi viziteze pacienţii. Stiassny se afla în camera care ducea spre cabinet – un fel de bibliotecă, dacă se mai putea folosi cuvântul acesta într-o casă în care fiecare cameră era ticsită cu cărţi. Stiassny stătea aplecat peste nişte cărţi care zăceau pe o masă. Ţinea un creion între dinţii peste

care buzele lui roşii, frumos desenate, se mlădiau într-un zâmbet pe care nu i-l mai văzusem niciodată – un zâmbet perfect destins, puţin gânditor, fericit. Pentru prima oară i-am văzut chipul nedisimulat şi nici ochii nu îi mai erau acoperiţi de vălul care-i făcea să pară orbi, sau cel puţin înceţoşaţi, ori de câte ori îşi juca rolul respingător de „Oare drept cine mă iau eu…?” În schimb, de data asta, a părut că într-adevăr nu ne vede. Era total absorbit de ceea ce citea şi de ceea ce-l pusese pe gânduri – sau mai degrabă de ceea ce-l punea pe gânduri –, căci buzele lui s-au mişcat puţin, de parcă repetau sau structurau o propoziţie, după care s-a aplecat din nou peste scrierile de pe masă.

Ne-am întors automat şi am ieşit din cameră în vârful picioarelor. „Vine des pe la voi?” am întrebat. Venea regulat de mulţi ani şi era practic mai acasă la doctorul Goldmann decât în casa rudelor mele. Dar eram sigur că tanti Sofia şi unchiul Hubi nu ştiau ce se întâmplă sau nu voiau să ştie.

În orice caz, nu mă aşteptam să pomenească întâlnirea noastră, mai ales că nici nu părea s-o fi înregistrat.

Am fost cu atât mai surprins când, la următoarea masă comună, s-a întors demonstrativ către mine, din nou cu aceeaşi privire de orb, şi mi-a spus cu un zâmbet stins: „Evoluţia prinţului nostru moştenitor ia o întorsătură plăcută. Renunţăm la izolarea sfidătoare şi devenim sociabil. Mai mult chiar: întindem punţi peste prăpăstii sociale, refacem legături care au fost întrerupte sau, din păcate, niciodată stabilite. N-o să ne bucurăm de aplauzele cercurilor a căror concepţie despre lume şi sensibilitate naţională s-a format în frăţiile Kyffhäuser. S-ar putea ca aceia care împărtăşesc convingerile unor Schoner şi Wolf să considere că e de-a dreptul o trădare a cauzei sacre a gândirii ariene. Dar cum îmi permit eu să semnalez totuşi

că, pe de altă parte, tocmai astfel junele nostru împărtăşeşte convingerile unui Fichte, ale unui Jahn şi ai altor Părinţi ai Bisericii mişcărilor studenţeşti: ideilor unor Scheidler, Riemann, Horn şi cum i-o mai chema, toţi armurii şi germanii care, în cadrul naţionalismului înflăcărat al Războaielor de Eliberare, luptau tocmai pentru libertate şi, în acelaşi timp, fireşte, pentru emanciparea evreilor. Ei n-ar fi suportat ideea că un Heine, un Mendelssohn sau o Rachel Varnhagen trăiesc în ghetou, *nicht wahr*…?”

Tanti Sofia, care observase probabil că răutatea nedisimulată a lui Stiassny era îndreptată împotriva unchiului Hubi, i-a sărit în ajutor ca de obicei, folosind, la rândul ei, metoda intelectuală a aluziei indirecte – adică, în termeni de artilerie, o ţintă auxiliară: „Nu mi se pare corect să-l zăpăceşti pe băiat cu lucruri pe care nu are de unde să le ştie”, a spus energic. „El e ca noi, n-are mintea dumitale încâlcită. Lasă-l să facă ce simte, ca şi până acum, şi-o să fie bine”.

Ultima propoziţie era, în acelaşi timp, o încurajare pentru mine şi un avertisment tandru pentru unchiul Hubi ca nu cumva, din cauza vreunor rămăşiţe sentimentale ale trecutului său naţionalist şi furtunos, să facă vreo obiecţie la prietenia mea cu tânărul Goldmann, despre care, între timp, aflaseră toţi ai casei. Dar unchiul Hubi, care era obişnuit cu aluzii mult mai directe la extravaganţele anilor săi formativi, nu se lăsa atât de uşor zdruncinat din buna lui dispoziţie care-i dădea un aer sănătos, de măr copt şi bucălat. Mai ales că, de fapt, în ceea ce privea antisemitismul, era de acord cu majoritatea celor care-l tachinau. A spus cu un aer mulţumit: „Dacă bătrânul Goldmann ar fi trăit s-o vadă şi pe asta – Doamne, ce amuzant, grozav de amuzant!”

Şi au început o conversaţie la care a contribuit fiecare dintre cei de la masă, subiectul fiind un eveniment

local şi vechi bârfe legate de el. Mi-am explicat atunci rezerva alor mei faţă de familia noului meu prieten, pe de o parte şi, pe de alta, mi s-a complicat foarte tare imaginea pe care o aveam despre germanitate.

„Bătrânul Goldmann”, bunicul prietenului meu Wolf şi tatăl doctorului Wolf Bar Goldmann, venea din Galiţia, pe atunci rusească. Se spunea că era oaia neagră dintr-o droaie de copii ai unui rabin dintre cei erudiţi şi extrem de evlavioşi care-şi aveau curţile pe-acolo – „instanţe ale dreptăţii în toate problemele religioase şi morale”, spunea Stiassny, „asemănători Sfinţilor Şeici ai Sufismului cu care se ocupă atâţia istorici ai religiilor şi atâtea contese savante care-l caută pe Dumnezeu; şi se ocupă de ei în mod inexplicabil cu mult mai multă înfrigurare decât de aceşti trubaduri ai lui Dumnezeu care ne sunt mult mai asemănători în toate privinţele, mai apropiaţi de gândirea şi de simţirea noastră”.

Nici bătrânul Goldmann nu părea să fi resimţit stima cuvenită pentru credinţa înfocată şi extazul vizionar al rabinilor. Nu urmaşe calea cu mireasmă de sfinţenie a tatălui său, conform vechiului obicei; în schimb se declarase liber-cugetător, plecase în Germania unde, înzestrat el însuşi cu talent muzical, se entuziasmase până la extaz de muzica lui Richard Wagner. Pe lângă aceasta, a făcut avere – în mod amuzant, făcând comerţ cu vite pentru abator – cu care – „ca mulţi dintre ai săi, mult mai mulţi decât am presupune sau am vrea să recunoaştem”, a spus Stiassny – a sprijinit financiar întemeierea imperiului lui Bismarck. „Sacrificându-se pe sine şi încasând profituri în aceeaşi măsură, probabil”, a intervenit unchiul Hubi, secundat imediat de tanti Sofia: „Aici are dreptate Hubi: întotdeauna evreii au ştiut să facă bani!” Existau păreri contradictorii cu privire la data la care bătrânul Goldmann îşi făcuse apariţia în târgul nostru, pentru a se ocupa de

negoţul cu vite şi aici, într-o regiune agricolă prosperă, şi pentru a-şi construi vila ridicolă de parvenit. Stiassny susţinea că se întâmplase de-abia atunci când, devenit aderent pătimaş al lui Nietzsche, se lepădase de Wagner, pentru ca apoi, dezamăgit de autocratismul lui Bismarck, să întoarcă spatele Germaniei. Toate acestea erau totuşi contrazise de stilul demonstrativ progerman al casei sale care, introdus fiind de un evreu într-o provincie a Imperiului Habsburgic, putea fi, pe bună dreptate, considerată drept o curiozitate. Cert e că nu s-a bucurat de aprobarea tatălui unchiului Hubi, un austriac de modă veche, ultraconservator, de un devotament aproape religios faţă de împăratul Franz Iosif şi care, în aura dreptului divin al monarhului său, juca aici un rol de patriarh, întrecând cu mult autocratismul lui Bismarck. I s-a părut, probabil, că un evreu care se comportă ca un naţionalist german nu poate fi decât un amestec absurd a doua antiteze profund incompatibile, chiar dacă la fel de respingătoare, o monstruozitate atât de sfidătoare, încât singura soluţie era s-o ignori cu totul, să-i neglijezi existenţa pentru a nu te lăsa cumva provocat de ea. „Bietul tata mai avusese necazuri şi cu mine în privinţa aceasta”, a fost nevoit să mărturisească ruşinat unchiul Hubi – dar din nou i-a sărit în apărare tanti Sofia: „Doar erai foarte tânăr, Hubi – cam când era? Prin 1889 sau 90, încă înainte să ne fi cunoscut. Nimeni nu se putea aştepta să ai minte la vârsta asta. Trebuie că aveai vreo optsprezece ani, dacă acum mergi spre cincizeci şi opt”.

Pe vremea aceea, în ciuda unor referiri ale tatii, nu aveam decât reprezentări nebuloase în legătură cu numele lui Nietzsche, cu înfiinţarea Reichului lui Bismarck, cu tendinţele sale antiliberale sau chiar cu motivele aversiunii vechilor austrieci ultramontani faţă de naţionaliştii germani; şi totuşi mi-am dat seama că era vorba de un du-te-vino bizar, o interşanjabilitate surprinzătoare de

atitudini şi poziţii opuse, în care ostilităţile ajung la apogeu atunci când una dintre părţi preia dogmele celeilalte. Bătrânul Goldmann a trebuit să o afle pe propria-i piele. Căci fiul lui, tatăl prietenului meu Wolf, pe care-l trimisese să studieze la Praga şi la Viena tot ceea ce nu putuse studia serios el însuşi: – umanioarele, care duc la eliberarea spirituală a oamenilor şi deci la libertatea lor –, fiul acesta atât de favorizat de soartă se întorsese după ce absolvise studii aride de medicină. O altă urmă lăsată de trecerea prin vechile şi venerabilele universităţi a fost o repulsie plină de ură faţă de teutonomania exaltată a părintelui său; s-a declarat sionist şi susţinător înverşunat al întemeierii statului naţional evreiesc în Ţara Făgăduinţei şi, pentru a sprijini această mişcare, şi-a început colecţia de documente despre persecuţiile împotriva evreilor. Toate acestea l-au amărât nespus pe bătrânul Goldmann care, o viaţă întreagă, nu visase altceva decât asimilarea totală a evreilor într-o lume lipsită de prejudecăţi, o lume a egalităţii, fraternităţii şi libertăţii tuturor oamenilor – deci o renunţare generală, în numele unui omenesc comun, la orice fanatism şi şovinism politic, naţional sau religios; i se părea că această renunţare trebuia să fie în primul rând scopul celor care timp de două mii de ani fuseseră victimele unui astfel de şovinism orb.

Stiassny se aprinsese de-a binelea, îşi lepădase complet aerul de slugărnicie perfidă, trăsăturile lui frumoase îi ieşeau iarăşi în evidenţă, în timp ce ne povestea că ceea ce-l adusese pe bătrânul Goldmann, dezgustat de naţionalismul gălăgios al Reichului împăratului Wilhelm, în inima acestui ţinut al varietăţii etnice şi religioase fuseseră tocmai aceste concepţii progresiste. Aici, în atmosfera unei vechi administraţii imperiale al cărei scop ar fi trebuit să fie păstrarea unei armonii paşnice între diversele confesiuni, limbi, caracteristici naţionale şi obiceiuri etnice, sperase să

găsească cel mai prielnic teren pentru mesajul lui civilizator. După ce a adăugat că ar trebui încercată o înţelegere în acest sens a romantismului bismarckian, al vilei Goldmann, Stiassny a recăzut iarăşi în atitudinea lui ironică „Dar cine sunt eu oare”. Cu ochii stinşi şi cu un zâmbet de om care a înghiţit cenuşă, a explicat că vila Goldmann nu putea fi privită doar ca o expresie a prezumţiei evreieşti, o insolenţă de arivist care s-a îmbogăţit prea repede pe căi nu tocmai curate. Nu era aroganţa unui parvenit evreu, a insistat el, care foloseşte o avere proaspăt dobândită pentru a se înveşmânta în mantia respectabilităţii patriciene. Nimic din toate acestea; turnurile şi balcoanele, fanioanele şi giruetele exprimau, de fapt, nostalgia unui cod cavaleresc ai dreptăţii universale la care cei ce ar fi trebuit să-l lase moştenire din generaţie în generaţie renunţaseră de mult în schimbul celui mai grosolan, mai plat filistinism.

Unchiul Hubi, plin de o bună-dispoziţie bine oxigenată cu aer curat, a rămas imun şi de această dată la împunsătură. Modest din fire, nu îi plăcea să iasă în evidenţă în conversaţii, chiar dacă avea ceva de spus; dimpotrivă, trebuia să fie mereu îndemnat de tanti Sofia să vorbească: „Hai, Hubi, spune-ne o dată ce gândeşti!” Când însă începea să vorbească, o făcea cu un umor sec care dovedea un spirit pătrunzător de observaţie şi era, în orice caz, mult mai eficace decât arabescurile abstracte şi întortocheate ale lui Stiassny. Nici de astă dată umorul lui nu şi-a ratat efectul.

În câteva propoziţii concise a evocat sărbătorirea care avusese loc în 1893, cu ocazia împlinirii a patruzeci şi cinci de ani de când se urcase pe tron împăratul Franz Iosif, cu toate întâmplările hazlii inevitabile la o sărbătoare populară organizată de notabilităţi, într-un târg caraghios de provincie din Europa de Răsărit: confuzia din timpul marşului pompierilor voluntari, cu evreul de paradă căruia

casca îi alunecă peste nasul coroiat şi pantalonii îi ajung peste genunchi; fanfara cântând îngrozitor de fals; discursul stupid al primarului transpirat, într-o germană de mărginean care părea o parodie involuntară; cercul fecioarelor îmbrăcate în alb care stârneau remarci deocheate în rândul flăcăilor şi aşa mai departe. Tatăl unchiului Hubi fiind, ca să zicem aşa, reprezentantul local al Maiestăţii Sale Apostolice, a fost copleşit cu omagii şi, în aceeaşi măsură, a împărţit onoruri de la înălţimea demnităţii sale de locţiitor conştient de responsabilităţile ce-i revin. Tocmai când isprăvise cu sarcina laborioasă a împărţirii decoraţiilor şi se pregătea să pornească spre primărie, urmat de cler şi notabilităţi, trecând prin faţa elevilor şi a diverselor asociaţii, l-a oprit bătrânul Goldmann. Am revăzut scena când mi s-a pus în cale Wolf Goldmann, în ziua în care expediţia mea în costum de student eşuase; mi-l închipuiam pe bătrân cu acelaşi chip de berbec luminat de foc şi aceeaşi siguranţă de sine de nezdruncinat. Nu mai era un nou-venit bătrânul Goldmann. Castelul lui din cărămidă roşie cu fanioane împodobea peisajul orăşelului de câtva timp. El însuşi nu intrase însă în contact nici cu comunitatea evreiască, şi cu atât mai puţin cu alte grupuri sau grupări religioase, etnice sau sociale. Acum simţea el că venise momentul să iasă din izolare. Doar sărbătoreau patruzeci şi cinci de ani de domnie a unui patriarh al naţiunilor sub a cărui generoasă oblăduire părintească se spunea că îşi găseşte adăpost orice rasă, naţie şi religie, orice spirit şi orice caracter.

Unchiul Hubi nu şi-a putut reţine un chicotit când şi-a amintit de întâlnirea istorică: „Parcă-l văd încă pe tata cum se uita la evreul care se plantase în faţa lui cu mâna întinsă şi cu grăsana de nevastă-sa după el. Îmi permiteţi, domnule Baron, ca să mă prezint şi eu cu această ocazie solemnă: Goldmann mi-i numele, Saul Goldmann; domnul Baron a observat poate că m-am stabilit aici, în această

comunitate din care doresc să fac parte, de câţiva ani buni şi că mi-am înălţat casă… Trebuie spus că bătrânul mai vorbea puţin idiş, nu prea mult, dar destul – ceva de care nu te puteai dezbăra când veneai din fundurile Galiţiei – astfel încât când a spus «casă», a părut că spune «coşer». Iar tata s-a întors către primar şi l-a întrebat «Ce i s-a sculat cu coşer?» şi şi-a văzut de drum, lăsându-l pe evreu baltă cu nevastă-sa cu tot, cu o mutră pleoştită, cu pălăria ţinută respectuos în faţa pieptului, cu picioarele strâmbe în pantofii lui vulgari şi ascuţiţi, cu vârfurile în sus…” Tanti Sofia l-a confirmat ca de obicei. „Aşa-i, nu se poate spune că era frumos bătrânu’ Goldmann, cu capul lui de morcoveaţă, chiar dacă ar fi fost bogat ca Rothschild. Da, da, Hubi are dreptate. Nici nevastă-sa nu arăta mai bine, şi era de vreo două ori cât el”. Până atunci nu avusesem nicio reprezentare a femeilor din casa Goldmann. Numai când a fost menţionată nevasta bătrânului Goldmann, bunica prietenului meu Wolf, mi-am dat seama că probabil existaseră şi femei. Îmi aminteam vag că văzusem pe pianul din casă, între teancuri de partituri, o fotografie, dar nu-mi trecuse prin gând că poate fi mama lui Wolf. Peste câteva zile, când tanti Sofia a extras un plic pentru Stiassny din poşta sosită de dimineaţă şi mi l-a dat să i-l duc în cameră, am văzut aceeaşi poză în ramă de argint pe biroul lui Stiassny. Era un chip cu trăsături regulate, aproape exagerat de prelungi, încadrat de părul tuns sever paj, cu o gură expresivă şi cu o privire spiritualizată, tipică pentru sfârşitul perioadei Jugendstil. Până să mă lămuresc că era acelaşi chip pe care îl văzusem pe pianul Goldmannilor, am crezut că e o actriţă admirată de Stiassny. Acuma începuse să mă intereseze. „Cine e?” l-am întrebat pe Wolf cu prilejul următoarei vizite la el. „Cea care m-a adus pe lume”, a răspuns, fără cel mai mic semn de emoţie.

Nu eram sigur că înţelesesem bine. „Adică mama

ta?” „Ce altceva? Al doilea tată?”

„A murit?” l-am întrebat şovăitor.

„Doamne fereşte! De ce să moară?”

„N-am văzut-o niciodată aici”.

„E divorţată, fireşte. Trăieşte la Viena. Ceramistă principală la atelierele de-acolo”.

„Stiassny o admiră mult probabil. Are poza ei pe birou. „Da”, a spus Wolf în treacăt. „Cred că a fost unul dintre amanţii ei. Cel mai cunoscut e Peter Altenberg”.

Nu ştiam cine era Peter Altenberg; în orice caz m-a şocat felul în care prietenul meu vorbea despre mama lui.

„O vezi din când în când?” am întrebat.

„Când sunt la Viena”, a răspuns el imperturbabil, apoi, dintr-odată, a intrat într-o stare de agitaţie care-l cuprindea uneori. „Oricum, trebuie să pleci acum. Am de lucru”. Nu era prima oară când întrerupea în felul acesta abrupt şi cu aceeaşi explicaţie întrevederile noastre – în general, mi se părea că o face atunci când îl enervau naivităţile mele. Nu aveam cum să mă prefac că nu observ aceste momente. De aceea nici nu-l întrebam ce anume are de lucru. Nu putea fi vorba de lecţii acum, în timpul vacanţei; era exclus să aibă restanţe ca mine. Puţinul pe care îl spunea despre şcoala lui de la Viena îmi dădea să înţeleg că era o instituţie foarte modernă, cu un program de studiu care pe mine mă intimida prea mult ca să mai cer informaţii suplimentare, în vremele lui îi venea foarte uşor să ţină pasul. Ştiam că, în orice caz, era inutil să încerc să-l reţin dacă el susţine că vrea să lucreze. Aşa că am renunţat să mai insist; până la urmă am profitat şi eu de pe urma fermităţii lui pentru că, de plictiseală, mă întorceam în turn şi mă apucam de lecţii, cu basetul Max zăcând fericit la picioarele mele.

Uneori nici eu nu prea aveam chef să-mi petrec timpul cu Wolf Goldmann. Încrederea lui plină de suficienţă îmi rănea amorul propriu; şi era întotdeauna

atât de prozaic, încât adesea părea banal. Faptul că cineva putea spune cu atâta dispreţ că propria lui mamă era amanta unui bărbat, altul decât tatăl lui – şi nu a unuia singur, ci a mai multor astfel de bărbaţi! –, mi se părea la fel de respingător ca surâsul stins al lui Stiassny, care era, de obicei, o introducere la ceva care urma să-mi spulbere o iluzie întreţinută până atunci în mod automat. Şi, deşi mă fascina, simţeam totuşi că nu corespundea fiinţei mele sau, mai bine zis, că mă neliniştea într-un fel care mă obliga să mă pun sistematic pe mine însumi sub semnul întrebării, împreună cu tot ceea ce crezusem şi considerasem a fi adevăruri definitive.

Am hotărât deci să nu mai fac niciun gest pentru a reduce distanţa care exista între tânărul Goldmann şi mine din cauză că el nu era primit în casa rudelor mele. Dar situaţia s-a schimbat de la sine şi pe neprevăzute.

Printre puţinele lucruri cu care reuşisem să-l impresionez pe blazatul meu prieten a fost Daimlerul unchiului Hubi – un automobil mare care făcea să se accelereze pulsul oricărui puşti de vârsta noastră. Perfecţiunea lui strălucitoare de nichel şi lac, puritatea unghiurilor şi a proporţiilor, masivitatea impozantă şi roţile solide de cauciuc de culoarea elefantului produceau o plăcere erotică ce lipseşte cu desăvârşire produselor pe bandă rulantă de azi. E adevărat că Wolf, aparent impresionat, mi-a spus: „Mare scofală, o maşină în zilele noastre. Dacă ar vrea tata, ne-am putea permite şi noi una. Ar fi însă o mare prostie cu drumurile care există aici”. Şi nu puteam să nu-i dau dreptate; automobilul rămânea, de fapt, mai tot timpul, într-un compartiment încuiat al remizei de trăsuri care, pe vremea aceea, erau folosite foarte des, unchiul Hubi şi tanti Sofia deplasându-se la intervale foarte rare cu el, doar la Cernăuţi sau la Bucureşti. Totuşi Wolf a trebuit să recunoască faptul că simţea şi el farmecul senzual al vehiculului, care nu era

doar un simbol al distincţiei şi al bogăţiei, ci, la fel ca un cal înaripat sau un covor zburător din poveşti, avea puteri asupra timpului şi spaţiului.

Servitorului Geib, care îndeplinea şi funcţia de şofer pentru plimbările la oraş, nu-i plăcea când ne vedea cum ne urcam în Daimler, cum răsuceam volanul şi cum ne jucam cu claxonul în formă de balon care, pe vremea aceea, era prins în exterior, pe uşă. Ne dădea, cu un aer dezaprobator, cheia compartimentului din remiză rezervat garajului. Meşterea neobosit împreună cu Haller, potcovarul, la motorul şi la caroseria automobilului care, deşi nu mai era nou, strălucea şi funcţiona de parcă de-abia ieşise, neîntinat ca o fecioară, pe porţile atelierului; unchiul Hubi insista, de altfel, ca maşina să fie perfect întreţinută. Între timp descoperisem că peretele garajului separa podul de fân de remiză şi că acolo sus era o fantă prin care puteai privi în garaj. Ne căţăram deci, când nu voiam să-i cerem cheia lui Geib, până în podul cu fân de peste grajduri, apoi ne târâm de-a lungul lui până în dreptul fantei, ne întindeam în faţa ei, ne uitam în jos la automobil şi comentam calităţile şi avantajele lui tehnice. Claxonul prins de uşă îl supăra pe prietenul meu, îl găsea demodat şi, ca să ne distrăm, mi-am luat praştia şi am tras în balonul de cauciuc; la impactul puternic cu proiectilul de plumb, cornul de cupru a sunat scurt şi tare. Geib, care era din întâmplare prin apropiere, a descuiat repede uşa garajului, a intrat şi a examinat din ce în ce mai nedumerit automobilul, fără să-şi poată explica cine a claxonat.

Şi astfel, am transformat totul într-un joc care ne amuza la fel de mult ca scenele comice din comediile cu Buster Keaton sau Harold Lloyd, care erau la modă la vremea aceea. Dacă ştiam că Geib sau Haller se află pe aproape, trăgeam prin fantă în balon, claxonatul îl aducea pe unul sau pe celălalt imediat la faţa locului, îl făcea să deschidă uşa şi să scormonească prin toate colţurile în

căutarea obiectului misterios datorită căruia funcţionase claxonul. Între timp, noi stăteam în ascunzişul de după peretele cu fantă şi încercam să ne stăpânim hohotele de râs. Când investigaţia care nu ducea la nimic lua sfârşit şi uşa se încuia din nou, mai trăgeam o dată şi mistificarea începea din nou.

Odată însă, Haller a găsit unul din proiectilele de plumb pe care le cunoştea, fiind turnate în potcovăria lui. L-a băgat în buzunar, iar noi ne-am potolit un timp cu bancurile şi am aşteptat destul de plouaţi urmările. Dar nu s-a întâmplat nimic şi am luat-o de la capăt. Am devenit atât de îndrăzneţi, mai ales cu bătrânul Geib, încât mai trăgeam o dată în clipa în care se întorcea cu spatele, astfel încât trâmbiţa din spatele lui îl făcea să se smucească înapoi de parcă automobilul era pe cale să pornească de unul singur şi îl avertiza prin claxon să se ferească din calea lui.

Naivitatea bătrânului Geib era, pentru noi, prilej neîncetat de distracţie. Probabil că Haller uitase să-i povestească despre descoperirea lui sau era şi el, la rândul lui, răutăcios şi voia să vadă dacă Geib va reuşi să descopere de unul singur ce se ascundea în dosul vrăjitoriei. Geib se lăsa însă mai departe păcălit de noi, ca o marionetă agăţată de sforile bunului nostru plac. Era de neînţeles cum nu vedea proiectilele noastre sărind prin jur – nu-mi dau seama dacă de vină era vacarmul claxonului zgomotos sau zelul lui excesiv de a descoperi misterul. Încerca să se ia la întrecere în vicleşuguri cu claxonul autonom: îi întorcea spatele intenţionat şi aştepta pândind, încremenit şi rotindu-şi ochii în toate părţile următorul claxon, se întorcea brusc cu faţa, cu un aer pe jumătate triumfător, şi se trezea iarăşi cu Daimlerul gol în faţă. Îşi apropia încet urechea de masca de radiator şi de scaunele tapisate, le asculta, se târa pe sub şasiu şi ieşea de-acolo aproape imediat, scuturându-se de parcă-l înţepase o

tarantulă – pentru că, bineînţeles, trăsesem iarăşi în claxon. Bietul de el, îmi făcea aproape milă în cele din urmă. Stătea în picioare, storcându-şi creierii, cu braţele atârnându-i şi ieşea apoi, înjurând, din garajul pe care-l încuia pe dinafară, indiferent dacă claxonul mai suna sau nu.

Fireşte că jocul acesta nu putea continua la nesfârşit. Odată, când Geib, pe jumătate întors către claxon, era iarăşi adâncit în gânduri, am refuzat, făcând semne muteşti, să trag cu praştia, deşi Wolf Goldmann mă tot împungea cu cotul, îndemnându-mă să o fac. Trebuie totuşi să recunosc că nici nu m-am străduit prea tare să-l opresc când mi-a smuls praştia din mână, a luat unul din proiectilele pe care le-aveam în faţă, l-a introdus în laţ, a întins elasticul puternic şi a tras.

Îmi închipuisem că nu va nimeri ţinta. Dar a tras atât de departe de ea, încât a nimerit drept în parbriz. Geamul s-a fisurat ca o pânză de păianjen strâns ţesută în jurul unui centru de ţăndări şi de sticlă pisată.

Acum era imposibil ca Geib să nu ne descopere ascunzătoarea. Deşi am încercat să ne strecurăm peste peretele şurii, ne-a văzut imediat şi ne-a strigat. Ne-am dat jos ruşinaţi pe scara pe care o aşezase ca să urce la noi. „Aş vrea să-i spun unchiului Hubi că eu sunt vinovatul”, am spus – nu atât din generozitate, ci fiindcă îmi imaginam că delictul nostru va fi mai uşor iertat dacă eu eram autorul, şi nu un ovreiaş local. „Îmi pare rău, n-am vrut să fac nicio stricăciune”.

Dar nu ţinusem seama de Wolf în hotărârea mea. „Da ce eşti tu? – m-a atacat el – tutorele meu? Sau eşti meşugă?” Faţa lui de berbec era roşie toată şi atât de schimonosită, de parcă o ţinea aproape de un foc puternic. „Ia uite ce eroism de goi! Ce mare lucru, o bucată de sticlă? Tata o s-o plătească”.

„Asta să i-o explici conaşului!” a spus Geib şi l-a

apucat de umăr.

„Jos mâinile sau strig de adun tot satu!” a spus Wolf Goldmann. „Ce crezi dumneata, că nu merg de unul singur? Ce să spun, mor de frică. *Oy gevalt*! „A luat-o repede înainte, drept spre casa rudelor mele.

În hol, unde Geib ne-a lăsat să aşteptăm, a început iar să chicotească: „Coarne?” arătând cu degetul la trofeele de vânătoare de pe pereţi. „În locul vostru nu le-aş ţine aşa la vedere”.

Nu am înţeles ce voia să spună. Nu ştiam de transferul de semnificaţii al cuvântului coarne şi nici la ce făcea el aluzie. Dar am avut impresia că văd pentru prima oară toate aceste coarne de cerb, de căprior şi de capră sălbatică, ce se plecau ameninţător spre noi şi ne înconjurau din toate părţile, cocoşii de munte împăiaţi cu penele cozii desfăcute ca un evantai şi colţii lucioşi de mistreţ.

Niciodată până atunci nu fusesem conştient de faptul că astfel de dovezi de forţă şi de abilitate erau o barbarie care se prelungise din epoca de piatră până în secolul douăzeci. Fireşte că atunci a fost mai mult un sentiment decât o idee pe care s-o pot exprima în cuvinte. Nici nu am apucat să mai reflectez la toate astea pentru că prietenul meu Wolf a descoperit pianul cu coadă al lui tanti Sofia şi a fluierat admirativ printre dinţi: „Un Bosendorffer autentic! Dar ce caută aici?”

A deschis capacul şi a cântat unul, două acorduri, şi-a tras cu piciorul, fără să se mişte de la pian, taburetul aproape, s-a aşezat şi a început să cânte – cu o virtuozitate care mi-a tăiat respiraţia.

Se pare că unchiul Hubi nu era acasă, iar Geib se dusese după tanti Sofia, care urma să-l tragă la răspundere pe făptaş. A intrat şi s-a oprit în mijlocul camerei, aşteptând să termine copilul-minune, apoi s-a îndreptat către el şi i-a spus: „Dumneata eşti foarte bun. De când

cânţi dumneata şi cu cine ai învăţat?”

Wolf Goldmann nici măcar nu s-a obosit să întoarcă capul. „Chopin îi impresionează întotdeauna pe profani”, a spus peste umăr. „Acum lucrez la Brahms”.

A mai cântat câteva măsuri, s-a oprit, a închis capacul, s-a întors cu scaun cu tot şi a privit-o pe tanti Sofia deschis în ochi: „Am spart parbrizul automobilului dumneavoastră”.

„Ştiu”, a spus tanti Sofia. „Dar mai întâi ridică-te de pe scaun şi spune frumos bună ziua, şi pe urmă mai stăm de vorbă”.

„Formalităţi”, a spus cu un oftat teatral Wolf, dar s-a ridicat în picioare. Spre mirarea mea, tanti Sofia a izbucnit în râs şi a spus: „Şi totuşi o să trebuiască să le înveţi. Ia răspunde-mi dumneata acum la întrebare: de când cânţi la pian şi cu cine ai învăţat?”

Începând de-atunci, am cunoscut un sentiment pe care nu-l mai avusesem niciodată: gelozia născută din invidie. Era ceva urât, care îmi dădea tot felul de gânduri şi de dorinţe urâte, iar atunci când încetam să mă mai frământ dureros, rămâneam cu un gol în sufletul pustiit, în care se furişa iarăşi acel dor nebulos şi stăruitor, *skuşno*.

Tanti Sofia a făcut o adevărată pasiune pentru tânărul Goldmann. Zi de zi era la noi acasă; dimineaţă, când de-abia ne terminasem al doilea mic dejun, era deja aşezat la pian în hol şi exersa toată dimineaţa în timp ce ceilalţi – în afară de mine – îşi vedeau de treburile lor. La prânz dispărea, dar se întorcea imediat după-masă şi cânta singur până îşi termina tanti Sofia treburile de peste zi. Apoi, după ce ea îşi schimba toaleta pentru cină şi apărea în hol cu o strălucire de femeie îndrăgostită pe faţă, tumultul furtunos de note continua sub îndrumarea ei. Din când în când intervenea şi ea, pentru a-i demonstra o interpretare proprie dar, în general, îşi retrăgea aproape imediat mâinile de pe clape şi spunea: „N-am mai exersat

de-atâta timp!” Cuvintele aveau un răsunet pios, de parcă trăia iluminarea unei promisiuni pascale potrivit căreia acest băiat o întrecuse pentru a îndeplini ceva mult mai măreţ decât fusese ea în stare vreodată. Se îmbujora la faţă ca o îndrăgostită fericită să renunţe la propria persoană şi spunea: „Voiam doar să-ţi arăt cum l-am auzit pe Liszt interpretând pasajul când eram tânără”.

Mi-era clar până şi mie că tot ce fusese îngropat tot timpul – dorinţe, vise şi speranţe de tinereţe – ieşea la suprafaţă şi prindea o viaţă nouă, tangibilă, pulsând cu sânge cald prin acest băieţel roşcovan. Şi, când privirea unchiului Hubi se întâlnea cu a mea, sau a mea cu a lui, se reflecta foarte clar în ele regretul că pierduserăm intimitatea şi armonia familială a serilor noastre de duioase cântece naţionale în schimbul a ceva care era, fără îndoială, de un nivel mai înalt decât încercările noastre muzicale ratate şi plăcute, dar care ne excludea total din joc de-acum înainte. Dincolo de asta însă, ne lega şi o înţelegere masculină tacită, de a nu o tulbura pe tanti Sofia, ba chiar de a o încuraja şi stimula sau, poate, la un moment dat, de a o apăra de ea însăşi. Şi, uneori, bineînţeles, citeam unul în ochii celuilalt un dezgust fizic faţă de puiul de evreu care „pe furiş”, cum avea să spună Stiassny mai târziu, „se folosise de seducţia artei muzicale ariene” pentru a o dezechilibra pe această femeie caldă la suflet, exemplar de rezonabilă şi de solid ancorată în viaţă.

Era aproape straniu cum îmi dădeam seama în zilele acelea că Stiassny mă observa şi părea să ştie aproape tot ce simţeam.

De altfel nu o făcea numai el, ci – cu excepţia mătuşii Sofia, care nu mai vedea nimic – aproape toată lumea din casă, începând cu bătrânul Geib. Scene bizare, a căror tensiune, ţesută din rezonanţa celor întâmplate, îi fascina pe toţi în afară de cei doi protagonişti care se aflau în centrul lor, tanti Sofia şi Wolf Goldmann, „perechea de

îndrăgostiţi”.

Uneori, de pildă, un pasaj continua să fie exersat la nesfârşit, deşi Geib anunţase de mult că cina e servită şi stătea în uşa sufrageriei, iar unchiul Hubi care, plin de tact, tuşea uşor în pauzele dintre furtunile de sunete spunea aproape scâncind în cele din urmă: „Sofia, masa e gata de o jumătate de oră”. Eforturile lui rămâneau zadarnice; toţi, până şi Stiassny, eram cuprinşi de un fel de vrajă care ne îngreuna mişcările şi făcea ca privirile noastre să fie atât de semnificative, încât nu mai îndrăzneam să ne uităm unul la altul.

Atmosfera devenea din ce în ce mai încărcată până când, în sfârşit, tanti Sofia constata că e destul pentru azi, se întorcea către Geib şi-l întreba pe un ton nerăbdător: „Nu-i gata masa?” adăugând apoi, după ce Geib răspundea că probabil tocmai o încălzesc la bucătărie pentru a doua oară: „Mai pune un tacâm pentru tânărul Goldmann!”

Unchiul Hubi îşi permitea în treacăt întrebarea: „Nu e mai simplu dacă se mută cu totul la noi?” Şi, ca de obicei, tanti Sofia îl confirma, chiar dacă cu un aer puţin distrat şi mecanic: „Aşa e, ar fi mai simplu. Vai, Hubi, ce dreptate ai! …” şi noi toţi, care stăteam în jurul lor şi aşteptam până când tanti Sofia îşi petrecea braţul pe după umerii firavi ai lui Wolf Goldmann ca să-l conducă în sufragerie, în timp ce noi, cu capetele plecate sub coarnele de cerb de pe pereţi îi urmam, conştienţi fiind de ridicolul cu justificări de-a dreptul metafizice al acestei situaţii.

Stiassny era atunci, fireşte, în elementul său. Ochii lui spălăciţi urmăreau cum Geib, după ce ţinea scaunul mătuşii Sofia, venea la mine şi-mi acorda aceeaşi atenţie şi cum, apoi, se aranja ca, atunci când servea mâncarea, tanti Sofia să nu-i poată umple farfuria lui Wolf Goldmann, care stătea lângă ea, spunând „îl servesc chiar eu; e mai simplu aşa”, în timp ce eu aşteptam la capătul cel mai îndepărtat al mesei. Geib avea o grijă deosebită să fie

serviţi toţi ceilalţi şi mai ales eu, indicându-mi discret cea mai bună bucăţică, înainte să vină rândul „ovreiaşului”. Atunci Stiassny schiţa un zâmbet mai stins ca niciodată, cu buzele lui frumoase: „Felicitări, au mai rămas vasali credincioşi care nu au dezertat. Fermentul descompunerii nu a pătruns încă peste tot!” – ca apoi să izbucnească în râs, când unchiul Hubi îl reducea la tăcere cu un scurt: „Stiassny, găsesc că e de prost-gust!”

Intimitatea care ne lega de mult, pe unchiul Hubi şi pe mine, s-a transformat cu timpul în prietenie – prietenia dintre un băiat şi un bătrân, lucidă şi darnică precum o toamnă, limpezită de patimile dintre oameni de aceeaşi vârstă şi înclinată doar spre bunătate, înţelegere şi încredere necondiţionată. Mă lua cu el pretutindeni, în inspecţii la fabrica de bere sau la grădină, în mod ostentativ tocmai în clipa când tanti Sofia spunea că e de datoria noastră să facem tot ce ne stă în putere pentru a oferi unui geniu ca tânărul Goldmann posibilităţile celei mai bune educaţii. Ea se declara de acord cu tatăl lui, care era de părere că ar fi fost o crimă să-l confrunţi acum pe copilul-minune, care putea da oricând un concert, cu publicul; şi că ar trebui făcut tot posibilul ca maturizarea lui personală să se formeze în cele mai bune condiţii şi să egaleze capacităţile sale precoce de virtuoz. Sigur că nu a ajuns atât de departe încât să ia legătura personal cu doctorul Goldmann, ci s-a folosit de Stiassny pentru a-i transmite tatălui părerile, intenţiile şi deciziile ei cu privire la tânărul Goldmann.

Unchiul Hubi se folosea de obicei de prilejul pe care ni-l oferea proiectul de educaţie a geniului comunicat nouă, cu ardoare înduioşătoare, de către tanti Sofia, pentru a se întoarce către mine demonstrativ şi a mă întreba: „Vii cu mine la fermă? Trebuie să văd ce se întâmplă cu oile – cred că le duc regulat la păscut în rezervaţia de puieţi din luncă”. Şi apoi, într-un fel ce nu-i

stătea în fire, i se adresa cumva tangenţial mătuşii Sofia, care mai era încă la masă şi îşi ungea miere pe chiflă, absentă şi îngândurată: „Cred că nu ne întoarcem la prânz, mâncăm la administrator. Stiassny ar spune probabil că nu trebuie să ne facem iluzii asupra golului pe care-l lăsăm în urma noastră – nu-i aşa, Stiassny?”

Drumul călare până la fermă îmi făcea plăcere şi fiindcă mi se părea că va contribui la formarea mea ca emul al contelui Sândor, oferindu-mi ocazia să ascult cu multă atenţie sugestiile şi sfaturile folositoare, permanent însoţite de câte o anecdotă, ale unchiului Hubi, care-şi petrecuse viaţa călare; ca vechi cavalerist, îşi făcuse din călărie o ideologie, o metaforă a unui mod de viaţă şi, în ciuda constituţiei sale de tip picnic, era un călăreţ remarcabil. Dar, în afară de asta, mă simţeam foarte mulţumit spunându-mi că, văzându-ne cum traversăm târgul împreună călare, ştrengarii, care ar fi reuşit să mă umilească dacă Haller, fierarul, nu ar fi intervenit şi nu i-ar fi izgonit ca pe un roi de muşte, se vor convinge, în fine, de puterea pe care o aveam în spate şi pe care în curând aveam s-o reprezint şi s-o exercit chiar eu.

Căci devenea din ce în ce mai clar că unchiul Hubi avea intenţia să mă numească urmaşul lui. A început să mă implice sistematic în cercul lui de activităţi, sarcini şi îndatoriri. Fireşte că, din nou, Stiassny nu s-a putut stăpâni să nu comenteze: „Am văzut că-n ultimul timp avem iarăşi culori în obrăjorii care, până acum, au fost pentru mine prilej de îngrijorare cu privire la preţioasa sănătate a junelui nostru. Să fie oare pentru că ne-am luat în serios rolul de prinţ moştenitor? Ne învăţăm cu viitoarea meserie, nu-i aşa? Ni se confirmă misiunea chiar dacă, din înlănţuirea de datorii moştenite, e vorba deocamdată doar de a ţine caii predecesorului de dârlogi şi de a goni muştele cu o rămurică ruptă din frunziş, în timp ce Herr Onkel discută cu administratorul ore în şir despre cum

stau lucrurile şi despre măsurile care trebuie luate pentru a le îmbunătăţi – oricum stăm prin preajmă, ascultăm, primim instrucţiuni şi iniţieri –, asta ne consolidează înfumurarea, nu-i aşa? Sau greşesc? Oare cine sunt eu ca să ştiu toate astea? Rândaşul va deveni într-o bună zi cavaler şi moşier, tot aşa ca şi scutierul medieval. Poate acum nu ne vom mai simţi atât de părăsit şi de exclus prin înţelegerea de natură superioară care o leagă pe onorabila noastră gazdă de tânărul Goldmann. Ne simţim puternic, pe cale de a deveni ceva bine definit, chiar dacă e altceva şi mai puţin spectaculos decât ceea ce e, datorită talentului său de pianist, prietenul mai înzestrat. Trebuie să recunoaştem, totuşi, că ce face cel din urmă e cu totul excepţional. Dar tocmai în această perfecţiune *nicht wohr*, în această desăvârşire neomenoasă – care exclude şi înjoseşte nemilos ceea ce nu e la fel de împlinit, şi face ca orice mediocritate să pară o blasfemie există ceva rece şi tăios care nu ţine seama de nimic în aroganţa sa şi e respingător. Oamenii vorbesc atât de mult de natura daimonică a artistului – iar ceea ce ne apare drept daimonic nu e nimic altceva decât, pe de o parte, caracterul respingător al acestui absolut necondiţionat şi, pe de alta, atracţia pe care desăvârşirea o exercită asupra noastră. Dacă nu m-am făcut bine înţeles – toţi ai casei ştiu că sunt un vorbitor haotic – ceea ce o să devenim sau suntem deja pe cale de a deveni, datorită bunelor intenţii ale lui Herr Onkel, adică un gospodar cumsecade nu e desigur ceva de categoria unui artist, în schimb, însă, e mai omenesc, mai deschis, mai acceptat de toţi. Devenim ceea ce au fost multe alte generaţii înaintea noastră, nimic extraordinar, ce-i drept, dar e totuşi o evoluţie firească şi sigură – două însuşiri care sunt dureros de absente în cazul artistului, în timp ce primul nu are altceva de făcut decât să fie onest şi modest, ceea ce şi este prin natura lui, artistul e obligat să se realizeze: trebuie să înfăptuiască

pentru a fi ceea ce este, şi, cu fiecare înfăptuire, se pune mereu sub semnul întrebării şi al riscului, îşi pune mereu existenţa la încercare. Viaţa lui e un risc permanent, cu atât mai mult atunci când e, cum spune Frau Tante, un geniu în germene, un individ extraordinar; asta şi este, dar, din păcate, trăieşte într-o izolare sălbatică ce-l face să fie străin în societatea oamenilor. Prin comparaţie, trebuie să fie foarte agreabil, ba chiar reconfortant, să nu ai probleme şi să ştii că faci parte, împreună cu mulţi alţii asemenea ţie, dintr-o specie sigură şi demult verificată şi să duci o existenţă simplă, ireproşabilă de ţăran sau, în caz de bunăstare transmisă de generaţii, de aristocrat”.

Cuvintele păreau consolatoare şi mă nelinişteau cu atât mai mult, cu cât nu ştiam unde se află provocarea pe care Stiassny, cu perfidia lui obişnuită, o strecurase cu siguranţă pe undeva. În orice caz, am acceptat cu mai mult calm pentru o vreme locul privilegiat de care se bucura Wolf Goldmann în atenţia mătuşii mele şi – aveam motive să cred – în afecţiunea ei. Făceam eforturi să mă port cu el cu acea generozitate cavalerească ce-i apără, cum se ştie, pe aristocraţi de ruşinea de a fi resentimentari, ca şi cum prietenia noastră nu s-ar fi modificat sau tulburat deloc. Odată, când i-am spus totuşi să-şi întrerupă puţin exersatul de dimineaţă, pentru că în şura de peste remiză găsisem un cuib de pui de bufniţă, mi-a răspuns grosolan: „Du-te naibii cu bufniţele tale cu tot!” Iar când i-am replicat cu un imperturbabil sânge rece aristocratic că înainte nu lucra chiar zi şi noapte, mi-a răspuns: „Nu poţi să ştii ce înseamnă un Bosendorffer faţă de rabla noastră prăpădită de-acasă”. Spre mirarea mea, a vorbit într-o germană literară şi clară înainte de a reveni iarăşi la idişul lui şleampăt şi obraznic: „Poate poţi să pricepi că e ca şi cum te-ai da jos după calu ăla prăpăditu de căruţă şi te-ai urca în spinarea la unu din mustangiii ăia de mâncă jar, din poveştile cu Winnetou. Ţi-a intrat la tărtăcuţă? Voi ăştia,

goimii, trei mai întâi să vă traducă omu' în termeni de zoologie ca să pricepeţi. Ca unchi-tu când explică psihologia maistrului de la fabrica de bere comparându-l cu un cal deşălat. Ştiţi mai multe despre animale decât despre oameni".

Mi-a venit să-l iau la bătaie, atât de tare m-a înfuriat faptul că, deşi tanti Sofia îl copleşise cu bunătatea ei şi-l trata ca pe copilul ei, el ne numea mai departe, dispreţuitor, *goim*, arătând astfel, fără urmă de ruşine, cât de proşti şi de greoi ne consideră. A observat toate acestea şi mi-a spus cu un zâmbet obraznic: „*Oy*, că tare i-ar plăcea mătuşi-tii să fiu ca voi. Şi-acu mi-l dă pe Rilke să-l citesc «Călare, călare, călare zi şi noapte călare…» Să ferească Dumnezeu! Io citesc Krafft-Ebing. Ai face bine să citeşti şi tu. Ţi-ar explica, poate, ce vrea unchi-tu de fapt de la tine, când călăreşte cu tine dincolo de fermă, tot mai departe şi tot mai adânc în miezul pădurii".

El însuşi mi-a explicat aşa: unchiul Hubi nu era doar suspect de homosexualitate, se ştia sigur că prietenia lui cu tovarăşii lui dârzi de vânătoare, care trăgeau iarna „în turn", acei „eroi şi luptători" ai unei lumi bărbăteşti libere, bătută de vânturi şi de viforniţe, care-şi asuma jocul şi riscul, era o relaţie homoerotică; şi bunul, prietenosul meu unchi cu obrajii ca merele era batjocura târgului, pentru care fundul lui rotunjor era simbolul însuşi al devierii sexuale. Bine, dar căsătoria lui model cu tanti Sofia?… Sunt chiar atât de naiv cum par, m-a întrebat Wolf; era posibil să nu-mi dau seama ce însemna prezenţa lui Stiassny în casă, de zeci de ani de zile? Ce altceva era refuzul duşmănos al mătuşii mele de-a avea de-a face cu tatăl lui, doctorul Goldmann, decât un act de răzbunare din partea ei, amintirea mereu dureroasă, asemenea unui abces permanent, a faptului că nevasta lui, mama prietenului meu Wolf, avusese o legătură trecătoare cu Stiassny? „Voi, goim*ii, în*cercaţi mereu să trăiţi ca şi cum

n-aţi aveapotz şi gagicile voastre n-ar avea fofoloancă între picioare”, a spus Wolf.

Mi-e imposibil să descriu dezgustul profund pe care l-am simţit în săptămânile care au urmat, nu doar faţă de prietenul meu Wolf Goldmann, ci faţă de aproape toţi cei din jurul meu. Nici măcar Haller, fierarul, nu a făcut excepţie, de când Wolf mi-a povestit că tatăl lui, doctorul Goldmann, îi cususe odată o rană serioasă pe penis, o urmă de muşcătură care nu putea proveni de la nevasta lui, neştiutoare în astfel de practici amoroase, ci era mai degrabă rezultatul unei acţiuni pătimaşe săvârşite de un bărbat asupra membrului celui care era discipol al lui Hefaistos şi descendent german al lui

Wieland. Aproape că mi-a venit să vomit când m-am dus la fierărie ca să-mi torn iarăşi alice de plumb pentru praştie şi Haller mi-a întins palma lui cornoasă, plină cu cele găsite de el în garaj şi m-a întrebat, făcându-mi cu ochiul: „Ce-mi dai fiindcă mi-am ţinut gura atunci?” Wolf Goldmann îmi explicase că, pentru perverşii sexuali, băieţii de vârsta noastră erau adevărate delicatese.

Mi-era dor de-acasă. Mi-era dor de mama. Deşi sensibilitatea ei nervos bolnăvicioasă provoca tensiuni, sentimentele ei erau probabil mai adânci şi mai constante decât cele ale verişoarei ei mai în vârstă şi mai robustă dar, evident, nu mai puţin exaltată şi maladivă. Deşi ideea mă dezgusta, mi-am spus că o întâlnire între ea şi Stiassny ar fi dus la o legătură incomparabil mai intensă şi mai poetică decât cea dintre Stiassny şi tanti Sofia – dacă era să-l cred pe Wolf Goldmann. Cu toate acestea, totul în mine se revolta când încercam să mi-o reprezint pe mama în braţele lui Stiassny sau când mă gândeam că aş putea vorbi despre ea şi amantul ei cu aceeaşi dezinvoltură ca Wolf Goldmann. Monomania sumbră a pasiunii apucatului de taică-meu pentru vânătoare mi se părea acum evaziunea unei fiinţe absolut pure şi nobile, care prefera

singurătatea aspră a muntelui murdăriei şesului. Şi eu voiam să mă retrag din agitaţia îndoielnică a lumii. Îmi petreceam mult timp singur în „turn” şi lucram pentru restanţă. Mai mult pentru a respecta forma unei prietenii care oricum s-ar fi întrerupt, datorită plecării noastre la şcoli diferite, dar şi din bucuria de a împărtăşi un eveniment, l-am urmat pe Wolf Goldmann încă o dată la el acasă. Tatăl lui îşi vizita în acea zi pacienţii din satele din împrejurimi. Aveam în sfârşit ocazia să ne uităm la scheletul din cabinetul său şi la diverse aparate interesante, printre care şi o maşină electrostatică despre care îmi tot povestise Wolf. De fapt, mi s-a părut mult mai interesantă şi mai misterioasă decât scheletul ale cărui oase erau atât de lucioase, încât nu-mi venea să cred că fuseseră vreodată îmbrăcate în carne vie. Maşina însă m-a dat gata. Wolf mi-a explicat că pacienţii, mai ales cei bolnavi de nervi, erau supuşi unui tratament cu curent electric al cărui efect era extrem de benefic. În acest scop, erau puşi să ţină câte o vergea de metal în mână; vergelele la rândul lor erau conectate la electrostat prin nişte sârme; cu ajutorul unui mâner de-a lungul unei scale gradate, se putea regla voltajul şi aplica pacientului gâdilituri şi furnicături blânde sau şocuri electrice puternice.

Wolf a vrut să mă pună să încerc faza uşoară, dar n-am avut curajul să iau vergelele în mână. „Ce-i?” m-a întrebat ironic. „Eroismul tău cavaleresc nu rezistă la o gâdilitură?” Le-a apucat în mână şi mi-a făcut semn cu capul să dau drumul la aparat „împinge butonul, – da uşurel!”

N-am fost în stare să explic nici mai târziu ce anume m-a făcut să împing brutal mânerul la voltajul maxim. Pe moment efectul a fost comic: Wolf Goldmann s-a cabrat, s-a zvârcolit spasmodic, încercând să dea din picioare fără a reuşi să le mişte din loc, cu părul lui roşu zbârlit ca la arici. Cel mai tare m-a distrat privirea rugătoare cu care îşi

întindea spre mine mâinile crispate pe sârmele de metal, ca să i le eliberez. Orice urmă de suficienţă dispăruse. Chipul lui de berbec era acum cel al mielului de jertfă – chipul vitei duse la tăiere cu care se îmbogăţise bunicul lui.

Nu cred că am şovăit prea mult înainte să închid aparatul, ca să poată în sfârşit da drumul la sârme, cum mi s-a reproşat mai târziu. Oricum, când l-am eliberat, Wolf Goldmann căzuse în genunchi în faţa mea şi se văita cu mâinile întinse către mine: „Mâinile mele! Mâinile mele!” Vara era pe sfârşite, iar eu eram efectiv „suspendat” în casa rudelor mele – sau, în limbajul asociaţiilor studenţeşti, exclus de la „ceremonialul berii”. Cu alte cuvinte trăiam cu sentimentul, împărtăşit de toţi, de a fi comis o faptă pe care nu o voi putea răscumpăra prin niciun duel. E adevărat că unchiul Hubi mi-a luat hotărât şi total partea, tratând delictul meu ca pe o bagatelă – ceea ce şi era până la urmă, căci mâinile preţioase de pianist ale lui Wolf Goldmann au devenit, peste câteva săptămâni, la fel de agile ca înainte; dar, de când îmi fusese trezită bănuiala murdară că unchiul meu ar putea avea propriile lui motive pentru prietenia pe care mi-o arăta, nu am mai putut să scap de ea oricât de tare mi-aş fi dorit-o. Fără să vreau m-am îndepărtat deci şi de el. Tanti Sofia mă trata cu o obiectivitate rece şi egală. Nu-şi deplângea visul spulberat, ci dădea de înţeles tuturor că fusese doar un vis din care se trezise. Căci, bineînţeles, Wolf Goldmann nu mai venea la noi acasă. Tatăl lui îi îngrijise mâinile cu tot felul de unguente şi de băi şi-l trimisese apoi, mai devreme ca de obicei, la mama lui, la Viena. Nu a venit să-şi ia rămas-bun de la tanti Sofia sau măcar de la mine.

Aş fi vrut să-i pot cere lui Stiassny veşti despre casa Goldmann. Era singurul care mai păstra legătura cu doctorul Goldmann. Dar m-am ferit să aduc vorba despre acest subiect delicat. Trăiam cu frica în suflet că părinţii

mei vor afla despre eşecurile pe care le avusesem şi aici, în casa rudelor mele, atât de afectuoase şi de tolerante şi, în mod ciudat, îmi închipuiam că Stiassny de-abia aşteaptă momentul prielnic pentru a-i pune la curent. Nu mai consideram ca pe o provocare politeţurile lui exagerate, omagiile lui dezgustătoare, pline de aluzii obscure la rolul meu de penitent; nu mă mai lăsam tulburat de ele, ci mă purtam faţă de el cu o distanţă rece pe care o învăţasem din comportarea mătuşii Sofia faţă de mine. Stiassny a comentat această transformare şuşotind următoarea remarcă la urechea mea: „Bravo! Acum ni se formează caracterul. S-o ţinem tot aşa! Personalitatea e întotdeauna rezultatul unui salt înainte”.

Fireşte că evitam şi fierăria. Praştia mea stătea în „turn”, agăţată de un cârlig al rastelului de puşti; nu mai foloseam nici arcul cu săgeţi. Îmi reluasem lungile plimbări în jurul târgului, însoţit de Max, basetul cel plin de un devotament neclintit, mereu de acord cu mine întru totul; ne unea din nou singurătatea noastră în doi. Nu-i luam în nume de rău momentul de neloialitate: iubirea pentru Wolf Goldmann, fiindcă era vorba de prietenul meu. Ceea ce mă mai durea puţin era intensitatea sentimentului său, dar l-am iertat pe Max fiindcă era tânăr.

Mă hotărâsem însă să fac din el un câine dârz şi rău. Caracterele se formau prin salturi înainte. Eram convins că un câine neînfricat trebuie să dovedească o loialitate absolută faţă de stăpânul lui.

Într-un colţ al curţii, sub un uriaş salcâm întunecat, putrezea aproape nefolosită de nimeni o popicărie veche. Se afla într-un mic chioşc de lemn fărâmicios, aşa-numitul „pavilion”, unde erau îngrămădite ustensile pentru tot felul de jocuri în aer liber: coşuri de aruncat mingea, inele, ciocane de crochet, plase de badminton. Era raiul nenumăratelor pisici fără stăpân care acolo năşteau, se jucau şi moţăiau la umbră. La fel ca în boschetele prăfuite

din faţa vilei doctorului Goldmann, se înmulţeau ca iarba şi deveneau o adevărată pacoste, puţeau până la ceruri şi dădeau noaptea concerte. Nu pierdeam ocazia să-l asmut pe Max împotriva lor ori de câte ori treceam pe-acolo, iar el se arunca vitejeşte asupra lor, în timp ce ele se împrăştiau care încotro, se căţărau pe acoperişul pavilionului, în salcâmi sau săreau peste gard şi o zbugheau la fugă pe uliţe. Acum am născocit o instalaţie pentru a-l pregăti pe Max în vederea unor confruntări mai serioase: am îngropat o ladă îngustă care conţinuse, pe vremuri, ciocane de crochet, astfel încât să ajungă sub pământ ca o galerie oblică – un fel de vizuină artificială de vulpe cu un singur braţ care se înfunda. Am scos unul din pereţii laturii înguste a lăzii ca să obţin o gaură de acces. Nu mi-a fost greu să prind o pisică şi s-o bag înăuntru, iar basetul Max a urmat-o.

Dar rezultatul a fost lamentabil. De sub pământ s-au auzit scurt bubuituri şi bufnituri, pe urmă a ieşit ca din puşcă Max, schelălăind şi lingându-şi botul zgâriat; nu a mai fost chip să-l fac să reintre în instalaţie, nici cu vorba bună, nici cu comenzi răstite. Furios, mi-am băgat tot braţul înăuntru ca să scot pisica şi s-o las să se lupte mai departe, afară, cu Max. Am apucat ceva păros, cald şi mişcător şi în acelaşi timp am simţit o durere violentă în mână. Pisica îşi încleştase dinţii în locul dintre degetul meu mare şi cel arătător. Fiindcă nu puteam să-mi desprind mâna, am tras-o cu pisică cu tot din vizuină. Muşcase mult prea adânc şi nu puteam să scap de ea, aşa că am strâns mâna mai tare, dar atunci a început să dea din labe zgâriindu-mă cu ghearele ei ascuţite până la cot, sfâşiindu-mi cămaşa şi carnea de sub ea.

Ghinionul meu a fost că în acea clipă trecea pe-acolo camerista Florica. M-a văzut plin de sânge şi cu pisica încleştată de mâna mea şi a început să ţipe ca din gură de şarpe. Conştiinţa mea încărcată m-a făcut să intru în

panică. Nu voiam să fiu văzut de toţi cei ai casei săvârşind încă o faptă urâtă. Deja bucătăreasa ieşise în curte, îngrijitoarea Catharina venea şi ea în fugă şi dinspre fierărie se apropia Haller, alarmat de strigătele Floricăi. Şi atunci am făcut cea mai mare prostie posibilă: am ieşit în goană pe poartă, cu pisica agăţată de mână. Acolo, pe stradă, lângă şanţul năpădit de muşeţel am îngenuncheat pe pieptul pisicii. Acum trebuia să-mi dea drumul, n-avea încotro. Am auzit cum îi trosnesc coastele, botul i s-a deschis larg şi eu mi-am tras mâna. Când m-am ridicat în picioare eram înconjurat de o haită de ştrengari care chiuiau.

Braţul meu era într-o stare jalnică. Pisica nu fusese prea curată, o infecţie era foarte posibilă, trebuia să mi se facă imediat o injecţie antitetanos. Cel puţin asta era părerea mătuşii Sofia, exprimată autoritar pe fondul trăncănelii generale din jur, unde se adunaseră golănaşii evrei, aproape toată servitorimea şi locatarii caselor din preajmă – cu toţii, destul de ostili faţă de mine.

Am fost imediat transportat la doctorul Goldmann.

Doctorul Goldmann aflase, poate, prin sistemul de informaţii care funcţionează surprinzător de rapid în oraşele de provincie, despre împrejurările rănirii mele sau poate le ghicise dintr-o privire – în orice caz, ne-a explicat că refuză să mă trateze. Faţă de tanti Sofia, cu care se vedea pentru întâia oară, s-a purtat atât de jignitor şi de grosolan, încât până şi acei martori care erau în principiu de partea lui au trebuit să recunoască, mai târziu, că fusese de o vehemenţă exagerată şi neprofesională.

Căci, din păcate, afacerea n-a rămas fără urmări, deşi, în ceea ce mă priveşte, nu au fost grave. Mai întâi m-au dus la farmacist care mi-a curăţat de urgenţă braţul sfâşiat, l-a dezinfectat şi l-a bandajat, apoi am avut satisfacţia să-l văd pe Geib scoţând Daimlerul din garaj doar pentru mine; am fost urcat în automobil şi am pornit

spre capitala provinciei într-un fel de sumbră procesiune triumfală, urmărit de vechii mei duşmani, ştrengarii de pe stradă, şi de privirile nu tocmai prietenoase ale localnicilor adulţi. Acolo am avut parte de îngrijirile excelente şi de gingăşia mamei mele; faptul că nu m-am mai întors la rudele mele, ci am rămas la Cernăuţi până a sosit momentul să mă întorc la Viena pentru restanţe – pe care, de altfel, le-am trecut glorios datorită „suspendării" mele, în timpul căreia îmi văzusem de treabă şi învăţasem –, mi s-a părut un fapt firesc; tot atât de firesc ca şi trecerea copilăriei mele odată cu trecerea abia perceptibilă a zilelor.

În viaţa mătuşii Sofia şi a unchiului Hubi, în cea a doctorului Goldmann, probabil, şi a prietenului meu Wolf, ba chiar şi în cazul lui Stiassny, incidentul a provocat schimbări radicale. Poate că Stiassny fusese cel care lansase ideea că unchiul Hubi ar trebui să-l provoace la duel pe doctorul Goldmann pentru purtarea lui incalificabilă faţă de tanti Sofia; dar oricum, atât apartenenţa lui la o asociaţie studenţească, ca şi statutul lui de ofiţer în armata chezaro-crăiască îl obligau la acest pas. Unchiul Hubi a refuzat însă, sprijinit de tata în refuzul lui. Tata susţinea că e o adevărată neruşinare să ţi se pretindă să te duelezi cu un evreu şi, în cele din urmă, a făcut rost de un bici de câini, ales de el, pentru „a-l învăţa, în plină stradă, pe porcul de evreu la ce să se aştepte dacă îndrăzneşte să se obrăznicească". Din fericire n-a apucat s-o facă. Şi, deşi era de neconceput ca refuzul unchiului Hubi să se datoreze unei anumite temeri faţă de abilitatea de duelist a doctorului Goldmann, din moment ce insulta era destul de gravă pentru a-l provoca pe medic la un duel cu pistoale, la care unchiul Hubi se pricepea mai bine, zvonurile că cel din urmă se eschivase de la o confruntare circulau cu atâta înverşunare, încât cazul a ajuns în faţa tribunalului de onoare al asociaţiei unchiului Hubi de la

Tübingen. Curtea nu a acceptat argumentul că doctorul Goldmann, ca evreu, nu ar fi demn de adversar. Chiar dacă era un intelectual, era totuşi şi posesorul unui titlu universitar şi, ca atare, avea dreptul să-şi apere onoarea cu armele. Unchiul Hubi, considerat până atunci un „venerabil” care se bucura de multă stimă, a fost găsit vinovat de către tribunalul de onoare şi dat afară în felul cel mai umilitor: c. i. – *cum infamia* – ceea ce aproape că i-a zdrobit inima. Şi majoritatea vechilor lui tovarăşi de vânătoare l-au părăsit.

Tanti Sofia s-a schimbat şi ea. Prozaismul ei categoric, băţos şi afectuos a devenit răutăcios, uneori chiar grosolan, în loc să confirme fiecare propoziţie a unchiului Hubi, aşa cum făcuse o viaţă întreagă, îl contrazicea adesea acum şi, treptat, „Uite că şi acum Hubi are iarăşi dreptate” s-a transformat într-un stereotip echivalent: „Uite, bineînţeles, încă o prostie tipică de-a lui Hubi”.

Toate acestea le-am aflat din auzite, căci nu i-am mai revăzut niciodată. Îmi petreceam anul şcolar în Austria, iar în timpul vacanţei călătoream şi, mai ales, îl însoţeam pe tata la vânătoare cu o pasiune mereu crescândă. Tanti Sofia a murit pe când mă pregăteam pentru examenul de bacalaureat; nu am putut nici măcar să mă duc la înmormântare. Peste câteva luni a murit şi unchiul Hubi. Moşia a moştenit-o una din rudele lor îndepărtate. N-am mai fost niciodată acolo.

Uneori, când eram la Viena, mă gândeam să-l caut pe Wolf Goldmann. Sigur că n-ar fi fost imposibil să-l caut prin mama lui – care, după câte ştiam, era ceramistă principală la atelierele din Viena – sau la Academia de Muzică la care probabil studia. Dar am lăsat-o baltă, în parte din inerţie şi în parte fiindcă aveam mari mustrări de conştiinţă. Chiar dacă doctorul Goldmann triumfase ca om de onoare asupra bietului meu unchi Hubi, refuzul său de a-mi acorda

asistenţă medicală îl pusese într-o lumină proastă. Colegiul Medicilor l-a exclus din rândurile lui şi i s-a interzis să mai profeseze, se pare chiar că procuratura voia să cerceteze cazul. A trebuit să plece din locul unde tatăl lui „îşi ridicase casă” crezând că a ajuns în Ţara Făgăduinţei. Vila de cărămidă roşie cu fanioane, părăsită, nu s-a putut vinde şi s-a degradat treptat.

Numai de la Stiassny am mai primit câte un semn de viaţă, până a plecat şi el din casa rudelor mele – n-am aflat niciodată unde. Dar, cu puţin înainte să plece de-acolo, am primit de la el, de Crăciunul de după evenimentele pe care le-am povestit, un pachet. Când l-am desfăcut, au apărut două încântătoare busturi mici, de lemn şi fildeş, la care mă uitam cu un amestec de fascinaţie şi dezgust de câte ori intram la el în cameră: un cap de femeie şi unul de bărbat, în stil rococo, ambele cu perucă, frumoase, graţioase şi vii. Dar erau tăiate în două şi, în vreme ce dintr-o parte se vedeau profilurile lor încântătoare şi obrajii lor proaspeţi, din cealaltă parte se vedea anatomia craniului lor, cu oase, muşchi, vene şi chiar circumvoluţiuni cerebrale. Părinţii mei au considerat că nu e un cadou de Crăciun potrivit pentru un băiat de vârsta mea; cele două busturi mi-au fost luate, au dispărut pe undeva şi nu le-am mai văzut niciodată. Şi astfel am rămas doar cu amintirea lui Stiassny, iar amintirile sunt tot ce mi-a rămas din acele vremuri îndepărtate.

Tinereţe

Când am văzut-o, mi s-au întâmplat două lucruri în acelaşi timp: m-a cuprins un impuls irezistibil de a mă ascunde; mişcarea mea a fost atât de bruscă şi de evidentă, încât a trebuit să mă prefac că ceva mi-a atras deodată atenţia pe cealaltă parte a străzii. În acelaşi timp, am simţit cum erecţia îmi întinde pantalonii.

Al doilea mi s-a părut mai surprinzător decât primul. La nouăsprezece ani trăieşti în plină idolatrie şi, deci, în

plină superstiţie a sexului. Relatările despre performanţele din acest domeniu, pe care le asculţi cu lăcomie, ating uneori monstruosul. Ele determină aşteptările pe care le ai faţă de tine însuţi, iar deziluziile sunt apoi pe măsură. Reacţiile mele la simpla vedere a unei femei nu erau, de obicei, atât de evidente ca acum. Şi fireşte că asta m-a îngrijorat.

Eram copleşit de conştiinţa insuficienţei mele. Doream orice femeie cât de cât bine făcută şi, indiferent dacă era aievea sau închipuită, mi-o reprezentam imediat goală, în faţa mea şi apoi pe mine peste ea. În orice fiinţă feminină pe lângă care treceam, de la copila de-abia intrată în pubertate la matroana coaptă, dar nu încă răscoaptă, vedeam imediat partenera unui act sexual imaginar. Realitatea rămânea însă, bineînţeles, şchiopătând jalnic în urmă. În nouăzeci şi nouă la sută dintre cazuri eram oricum prea sfios pentru a îndrăzni să schiţez măcar un gest care ar fi dus la împlinirea viselor mele. Dimpotrivă, până şi faţă de cele care mi se arătau binevoitoare mă purtam cu o nepăsare glacială, care ar fi dat impresia de proastă creştere dacă nu ar fi fost descifrată dintr-o privire şi tratată cu un zâmbet. Iar zâmbetul acela ustura ca o lovitură de bici.

Probabil că realizările mele – vreau să spun punctele pe care le adunam pentru a-mi confirma virilitatea – nu erau cu mult mai prejos decât media celor de vârsta mea. Din când în când, mă culcam şi eu totuşi cu cineva. De fiecare dată însă, eram absolut convins că punctul fusese obţinut prin fraudă. Nu eu, bărbatul formidabil, cucerisem femeia. Ea era cea care mă alesese. Nu darurile mele irezistibile de armăsar erau cele care se impuseseră încă o dată; ci puţica mea nimerise iarăşi într-o capcană mârşavă.

Şi, în consecinţă, dădea semne de tulburări de comportament.

Odată a trebuit să dau fuga la medicul meu de

încredere. Mi-a prescris o pilulă. „Asta vrea să însemne că la nouăsprezece ani am nevoie de pilule fortifiante?” am întrebat îngrozit. A râs: „V-am dat un sedativ fiindcă sunteţi prea agitat, încercaţi să aveţi o activitate sexuală ceva mai regulată”.

Mi-am dat toată silinţa. Dar când succesele se transformau imediat în înfrângeri, fiindcă nu erau atât de zdrobitoare cum pretindea imaginaţia mea surescitată, rămâneam cu temerile şi îndoielile mele; iar o contradovadă atât de convingătoare ca erecţia spontană din interiorul pantalonului meu, atunci când trecusem pe lângă fata din cărucior, era pentru mine cu atât mai mult un prilej de gânduri negre şi chinuitoare.

Era, fără îndoială, o fată frumoasă – dureros de frumoasă în cazul ei: un cap de păpuşă cu dinţi mărunţi ca perlele în guriţa roşie şi ochi mari, minunat de însufleţiţi. Faţa în formă de inimă era încadrată de o bogăţie de păr şaten închis, stufos, foşnitor şi inelat – probabil că la patruzeci de ani sau chiar mai devreme va începe să aibă probleme cu o umbră de mustaţă. Prin bluza uşoară, linia sânilor săi plini era fermă, talia îi era subţire, şoldurile vădit rotunde, iar ceea ce se afla mai jos, învelit acum într-o pătură şi sprijinit, fără viaţă, de cadrul dintre roţile spiţate care fâşâiau pe asfalt, putea fi ignorat ca ceva suprarealist, un ciot de trup; în schimb, feminitatea ei părea să se fi concentrat, toată, în partea superioară a corpului, o confirma şi privirea ei, o striga în gura mare. Era o privire sfâşietor de deschisă, de dezarmată, privirea unei femei încercate de suferinţă, a căprioarei rănite în vintre, cum s-ar spune poetic – te distanţai fără să vrei –, dar citeai în ea şi atâta seninătate şi umor şi inteligenţă vie şi putere, puterea de a se bucura de viaţă, care mă impresionaseră adânc şi mă provocaseră la un răspuns. Oh, Doamne, am fost josnic!

Am fost josnic fiindcă i-am întors spatele. Dar nu

înainte de a o fi privit la fel de intens, chiar dacă numai pentru o frântură de secundă – dar nu asta conta: un astfel de tip de comunicare între oameni se sustrage măsurătorilor matematice. Dacă aş fi privit-o mai îndelung şi mai intens, ar fi devenit penibil; nici dacă mi-ar fi sărit nasturii de la pantaloni drept în faţa ei nu m-aş fi putut exprima mai clar. În schimb, în privirea mea se citea că tot sufletul meu era la dispoziţia ei de fapt, că eram gata s-o iubesc, să mă unesc cu ea total şi pe veci, să o iau pe loc de soţie, să mă desfăt în fiecare noapte cu torsul ei frumos, iar ziua să o port peste tot în cărucior, mândru şi fericit, respingând orice semn de milă.

Cum puteam să-i explic că nu vederea stării ei de plâns mă făcuse să-i întorc spatele, ci o seamă de motive infame care mă priveau exclusiv pe mine? Simţeam nevoia să fug după ea ca să i-o spun. Era evident o fată de familie bună, iubită, îngrijită şi bine-crescută. Îmbrăcămintea ei, pătura uşoară de bună calitate cu care îşi învelise mizeria picioarelor schilodite, căruciorul solid, cu rulmenţi şi roţi de cauciuc albe, cu spiţe cromate, strălucitoare, care aluneca cu un zbârnâit regulat pe asfalt, şi persoana care îl împingea, toate erau dovezi de bunăstare, de clasă şi statut; tocmai criteriile acestea mă înspăimântau pe atunci, mă temeam de ele şi le evitam pe cât era posibil. Aş fi vrut să-i pot spune de ce mă consideram un declasat; mai mult poate decât faptul în sine, ruşinea pe care o resimţeam la acest gând mă făcea să fiu atât de susceptibil.

Ştiam, bineînţeles, că făcusem ceva definitiv trecând pe lângă ea. Eram prea laş, prea sfios, prea rezervat prin educaţie, cu sânge subţiat în vene, prea inert pentru a mă întoarce din drum şi a vorbi cu ea sau cu îngrijitoarea ei, sub un pretext sau altul, sau pentru a le urmări ca să aflu unde locuieşte şi să încerc să fac cunoştinţă cu ea aşa cum o cerea protocolul. Dar îmi făcea bine să-mi închipui că i-aş

fi putut vorbi despre ceea ce mă apăsa: despre mine şi decăderea mea, despre ambiţiile mele, despre lumea din care veneam, despre copilărie, despre casa părintească, despre anii de internat, despre scurta perioadă de confuzie la Universitatea din Viena, despre câte o întâmplare pe care o socotisem cândva importantă: pe scurt, să-i spun povestea vieţii mele apăsător de săracă în evenimente şi totuşi pentru mine turbulentă şi palpitantă – într-unul din acele schimburi de spovedanii pătimaşe pe care îndrăgostiţii şi le fac ca semn că se despart de trecut şi încep un nou capitol de viaţă, sub steaua singurătăţii în doi. De fapt, mă aflam la Bucureşti ca refugiat sau, mai bine zis, ca exilat. În orice caz, mă consideram când una, când alta. Ceea ce mă mânase încoace era, la drept vorbind, un sentiment de sfidare. Sau, cel puţin, asta era explicaţia cea mai bună şi cea mai la îndemână. Eram în ajunul serviciului militar, îmi întrerupsesem studiile – bineînţeles că nu din acest motiv – şi nu mai voiam să le continui nici după armată, ci să fac, în sfârşit, ceea ce atunci constituia principala mea pasiune (pe lângă continua preocupare faţă de ideea iubirii): să desenez şi să pictez, să devin un artist celebru în toată lumea. Astfel ajunsesem, inevitabil, la un conflict cu părinţii mei, ale căror intenţii şi concepţii erau rigid convenţionale – ceea ce însemna pe-atunci mult mai mult decât în ziua de azi. Desigur, nu aveau cum să nu-mi recunoască un anumit talent la desen şi la pictură. Dar nu aveam nici urmă de educaţie artistică. Şi chiar dacă aş fi recuperat ceea ce-mi lipsea, atitudinea tatii tot nu s-ar fi modificat. De acord, desenul şi pictura erau un mod respectabil de a-ţi petrece timpul liber, ba chiar puteau deveni, ca şi darul de a face poezii la diverse ocazii, o virtute socială preţuită; portretiştii ca Lászlo sau, odinioară, Ferdinand von Raissky, peisagişti ca Rudolf von Alt sau chiar Max Lieberman (deşi evreu) se bucurau de multă stimă, ca să

nu mai vorbim de genii ca Botticelli, Rafael, Adolf von Menzel – ei erau însă nişte uriaşi; oare un talent necultivat ca al meu mi-ar garanta vreodată un rang asemănător? Tatăl meu visa să-şi realizeze dorinţele neîmplinite prin mine: dacă nu silvicultura atât de la îndemână, atunci zoologia sau biologia, ştiinţa viitorului.

La nouăsprezece ani viaţa e o dramă, care din sfert în sfert de oră ameninţă să devină o tragedie. N-am mai putut suporta conflictele de-acasă. Mi-am renegat părinţii, i-am declarat retrograzi, incapabili să înveţe ceva din catastrofa anului 1918, pe mine m-am declarat independent faţă de ei, de noţiunile lor de ordine şi de valorile lor. Mi-am strâns catrafusele şi am părăsit îngustimea provincială a Bucovinei pentru metropola ţării: Bucureştii anilor 1933.

Odată ajuns aici, am făcut de toate, numai desen şi pictură nu, iar visul meu de a imprima marca geniului meu asupra secolului s-a destrămat văzând cu ochii. Am fost nevoit să constat, la nouăsprezece ani, că mi-am ratat viaţa.

Ba mai rău: o apucasem pe căi care, probabil, mă excludeau pentru totdeauna din lumea în care mă născusem şi care îmi fusese prezentată drept singura existenţă posibilă pentru un om cu simţul demnităţii. Eram un exilat. Totul începuse cu obsesia mea cu sexul – sau, mai degrabă, cu mitul sexului.

Până şi primii mei paşi în acest oraş au fost marcaţi de destin. Nu aveam niciun plan dinainte stabilit, în afară de intenţia şi de dorinţa de a sta pe picioarele mele – pornind de la premisa indispensabilă că asta se va întâmpla tocmai datorită acelui lucru de care se îndoiseră cu toţii într-un fel atât de jignitor pentru mine: talentele mele artistice. Simţeam nevoia imperioasă de a le dovedi, tot aşa cum simţeam nevoia de a-mi demonstra virilitatea. Numai că eram atât de ferm convins de ele, încât nu iroseam niciun gând cu timpul, locul şi felul în care aveam

să le pun în aplicare. Mai urgentă mi se părea cealaltă problemă: să-mi demonstrez mie însumi că pot avea, cuceri, păstra, părăsi, respinge femei după bunul meu plac. Nu erau ambele probleme la fel de importante? Femeile – nu asta însemna lumea?

Încercam să nu mă gândesc de câte luni eram în Bucureşti. Ziua sosirii îmi rămăsese întipărită în minte. Aveam ceva bani la mine, strecuraţi de mama în buzunar, deci nu exista vreun motiv să-mi fac griji pentru ziua de mâine; mi-am trimis bagajele de la gară la hotel şi am ieşit să umblu pe străzi, liber ca pasărea cerului. Strada, Calea Griviţei, m-a întâmpinat cu tot farmecul jerpelit al bătrânilor Balcani.

Eram încântat. Vedeam, simţeam, miroseam Orientul Apropiat. O dimensiune a lumii care până atunci ţinea de basm devenise realitate palpabilă – filtrată, e adevărat, printr-un gunoi al modernităţii în care tot ce era îndoielnic în civilizaţia noastră tehnocratică ieşea la iveală, se degrada, se strica şi totuşi clocotea de viaţă, de culoare, de aventuri. Era o lume în care un bărbat se mai putea afirma ca bărbat. Aici conta încă puterea fizică – cu atât mai mult cu cât şiretenia îi întindea pretutindeni laţuri şi capcane.

Din furnicarul de gură-cască, trecători şi negustori ambulanţi ţinându-se scai după ei, cerşetori, vagabonzi, batali, găini, câini care mai primeau câte un picior, birjari pocnind din bice, ciorchini de ţărani în căruţe huruitoare, automobile claxonând nebuneşte, mi-a apărut în faţă o tânără ţigancă. Era frumoasă ca o cadră: ochi focoşi, dinţi albi, păr negru ca pana corbului, salbă de argint scânteietoare. Cu braţul mlădios îndoit, pe care mâneca largă a cămăşii alunecase dezgolindu-l, sprijinea un coş uriaş plin de porumb fiert, pe care-l purta pe creştetul strălucitor. Pielea îi era aurie ca porumbul din coş. Privind trecătorii drept în ochi cu un surâs neruşinat, striga în gura mare: „Păpuşoi!” Nimeni nu cumpăra nimic.

Apropiindu-se, a fost nevoită să ocolească un bădăran care era s-o răstoarne. Cu o mişcare de şold care i-a legănat fustele ca pe un clopot a trecut de el şi tot atunci i-a alunecat sânul stâng din tăietura adâncă a cămăşii, zvâcnind plin şi ţuguindu-se înduioşător de feciorelnic în jurul sfârcului trandafiriu, sub ochii tuturor.

Deloc stânjenită, şi-a potrivit cu o mişcare leneşă a mâinii libere bluza peste sân şi a strigat mai departe, râzând cu dinţi albi: „Păpuşoi!”

Am oprit-o. „Cât ceri pe porumb?” îmi bătea inima-n piept să se spargă.

„Un leu ştiuletele. Cinci la patru lei”.

„Câţi ai în coş?”

„Vreo şaizeci, optzeci”.

„Îţi dau o sută pe ei. Dar vii cu mine”. Am înghiţit.

„N-am în ce să-i duc”, am adăugat stângaci.

Înţelesese de mult încotro băteam. „Hai să mergem, conaşule frumos”, a spus voioasă. „Da mai îmi dai un pol”.

Un pol erau douăzeci de lei, dar nu voiam să mă arăt prea supus. M-am făcut că n-aud şi am luat-o înainte, fără să scot un cuvânt – oricum mi-era ruşine de atenţia pe care o trezise târguiala noastră publică. În faţa unei prăvălii se aflau câţiva evrei. Ea s-a luat după mine şi i-am auzit chicotind în spatele meu şi făcând comentarii deocheate.

Nu m-am înşelat presupunând că aici, în apropierea gării, trebuie să existe vreun hotel dubios, pentru comis-voiajori, la care poţi închiria camera cu ora. Era şi mai soios decât îmi închipuisem. Individul nebărbierit, aşezat la o masă şubredă în faţa panoului cu chei, nu avea nici măcar o cămaşă pe el, doar un maiou; pantalonii atârnau de o curea prinsă sub burtă. Era neobişnuit de solid, cu braţe masive, acoperite de păr negru până la cot. Mi-a cerut banii înainte, trei sute de lei. Pe vremea aceea circulau atâtea sute false, încât oamenii de afaceri aveau la-ndemână o piatră plată pe care aruncau monezile pentru

a le testa autenticitatea după sunetul pe care-l scoteau la cădere; m-a uimit că n-o face, deşi piatra se afla în faţa lui, pe masă. Dar nu m-am mai gândit la asta. Deasupra capului său era agăţată de un cui, pe scândura cu chei, o cutie de tablă albastru-deschis, cu o stea a lui David galbenă ştanţată pe ea – un *Kupat Kerem Kajemet*; o puşculiţă pentru contribuţii la construirea Ţării Făgăduinţei, Israel. Faptul ca un astfel de hotel studenţesc îngălat se afla în mâinile unui evreu era tipic.

Când ne pregăteam să suim treptele – sau mai degrabă scara de găini – care duceau spre cameră, tipul îi spuse pe un ton grosolan ţigăncii: „Da coşul cu păpuşoi rămâne aici!”

„Fă-i-l cadou”, i-am spus fetei. „Dacă nu-l înfulecă singur fiindcă nu e *cuşer*, n-are decât să-l vândă ca mâncare pentru porci”.

Toate astea le-am trăit într-un fel de transă. Nu era prima oară că mă duceam cu o femeie într-o cameră păduchioasă, dar de data asta corespundea din toate punctele de vedere noţiunii mele de masculinitate autoritară şi de aventuri trăite rapid, în treacăt. Cu cât era mai suspect anturajul, cu atât mai autentic mi se părea faptul de viaţă. Nici nu m-am uitat la cameră, am tras uşa după noi şi am închis-o.

Ţiganca stătea în faţa mea. Râsul ei mut, bajtocoritor-provocator mă făcea să cred că în clipa în care mă voi apropia de ea va sări în lături şi va începe detestatul joc de-a prinselea cu tachinările sale, aşa cum îl pornesc fetele năzuroase pentru a întârzia şi a provoca totodată brutalitatea jocului sexual. Dar a rămas pe loc, nemişcată, fără să-şi modifice expresia batjocoritoare a feţei, întinzându-mi doar, când m-am apropiat, palma întoarsă. I-am pus o sută în palmă. Nu s-a clintit. Am mai pus un pol. Iute ca o nevăstuică, şi-a tras înapoi mâna şi a făcut banii nevăzuţi.

Nu-şi luase ochii de la mine şi, când i-am dezgolit umerii, m-a privit mai departe surâzătoare în ochi, ca şi cum ştia că pentru mine va fi un eşec. Am rămas şi eu înmărmurit pentru o clipă în faţă sânilor ei goi, copleşit de o realitate care era mai încântătoare decât toate visele aievea. Asta era: sânii ei; cât să îţi umple mâna, netezi ca mătasea, calzi, mirosind a migdale, ţuguindu-se în doi boboci de trandafir, care s-au contractat, tari şi zbârciţi, la atingerera mâinii mele, martori ai unui fior de plăcere de care îi era pătruns tot corpul, până în întunecimea din poală, din pâlnia neagră foşnitoare care prindea fiorul şi-l ducea mai departe, în peşterile umede, încleştate zgârcit între pulpele care se deschideau acum molatec… asta era, asta vedeam limpede şi tulburător în faţa ochilor în fanteziile mele erotice, asta îmi punea un nod în gât în anticiparea desfătării, mi se lăsa dulce şi plin de gingăşie în capul pieptului: întruchiparea feminităţii, imaginea cea mai pură a fiinţei feminine, a acelei fiinţe de-a pururi străine, râzătoare, derutantă, care îţi scapă mereu, de care mi-era frică, pe care o dispreţuiam şi pe care nu puteam să n-o iubesc, chinul şi osânda mea.

Pântecul femeii era ceva abstract, care estompa imaginea ei, o ştergea: nu ea mă primea, ci universul, hăul înspăimântător de întunecat al cosmosului mă înghiţea ca să mă anihileze – doar sânii ei mai erau vii, calzi, existenţă vitală, fapt senzorial, realitate…

Când am dat s-o apuc, am auzit o bătaie în uşă. Speriat, i-am tras fetei cămaşa pe umeri, m-am îndreptat către uşă şi am deschis-o. În prag era tipul de jos cu o monedă în mână: „Suta asta e falsă”.

În timp ce trăgea cu ochiul peste umărul meu, m-am scotocit prin buzunare după altă monedă, i-am dat-o şi am închis uşa. Ţiganca stătea tot acolo, râzând muteşte. „Haide!” i-am spus şi am dus-o spre oroarea alcătuită din cearşafuri îngălbenite de sudoare, perne rahitice şi o

pătură de cal, care urma să fie patul nostru nupţial. S-a întins pe el fără urmă de rezistenţă. Şi asta m-a încurcat. Toate miturile bărbăţiei viguroase mă înconjurau ca nişte totemuri. Toate angoasele, toate îndoielile mele s-au stârnit din nou şi au început să roiască în mine. Mi-am impus să nu le aud cum se întreabă dacă voi fi în stare să răspund disponibilităţii ei cu aceeaşi disponibilitate. I-am băgat încet mâna sub fustă şi i-am atins sânii cu cealaltă. Iar s-a auzit o bătaie în uşă. Era tot individul de jos, de astă dată de-a dreptul obraznic: „Şi suta asta e falsă!”

I-am dat altă monedă. „Aş dori să nu mai fiu deranjat”, i-am spus şi mi-am dat imediat seama cât de ridicol şi de deplasat suna această formulă de hotel de lux aici, ca să nu mai vorbim de aroganţa tăioasă cu care o rostisem. Nu s-a grăbit să plece, s-a uitat prin cameră şi la ţiganca întinsă în pat, cu fustele ridicate peste coapse şi sânii dezgoliţi, iar eu i-am trântit uşa în nas cu o mişcare prea violentă, am întors de două ori cheia în broască ostentativ şi m-am întors la frumoasa mea impasibilă.

De data asta am sărutat-o şi mi-a răspuns cu un sărut versat. Cu un sentiment de fericire fără seamăn, am simţit cum îşi petrece braţele în jurul meu şi mă trage spre ea, apucându-mă de păr cu o mână pentru a-mi apăsa capul de gura ei. Buzele ei erau moi şi dulci, voiam să închid ochii pentru a le simţi mai bine, dar am văzut că ea îi ţinea deschişi, scânteind batjocoritor, după cum mi se părea mie, şi am vrut s-o văd şi pe ea închizându-i, copleşită de plăcere. S-a auzit o bătaie în uşă.

Acum eram hotărât s-o ignor, dar individul bubuia furios la uşă şi fata a izbucnit în râs în braţele mele şi a spus: „Da prost mai eşti! Nu vezi că ăsta îşi schimbă toate sutele false la tine?”

Nu puteam s-o las să creadă că sunt un mucos pe care-l poate duce de nas oricine. M-am dus să deschid uşa.

Individul mi-a întins mâna cu o sută în ea. „Şi asta e

falsă?” am întrebat duşmănos. I-am văzut muşchii zdraveni de pe braţe şi de pe piept.

„Păi cum?” s-a răstit la mine, ridicând mâna.

„Du-te-n pizda mă-tii, jidanule”, i-am spus – o înjurătură românească curentă care, deşi des folosită, era foarte brutală. Mă aşteptam la lovitură, aşa că nu m-a nimerit în plin, dar totuşi cu atâta putere, că mi-au ţiuit urechile. Mi-am pierdut echilibrul. Aşa că lovitura mea de-abia l-a atins, iar pe a doua nu am mai apucat să i-o dau, fiindcă ploua cu pumni asupra mea. Sub un şuvoi de înjurături şi de lovituri m-a scos afară din cameră, pe culoar. Nu mai ştiu cum am coborât scările, dar l-am aşteptat jos, cu pietroiul de verificat monede în mână şi i l-am aruncat în faţă, cu toată puterea de care mai eram în stare. Cu toate că era orbit şi răcnea de durere, loviturile lui mă nimereau din plin, m-a scos în pumni afară în stradă, unde am luat-o la fugă ca să scap cu viaţă; nu-mi mai păsa nici dacă mă urmăreau hăulind o ceată de haimanale sau oameni care să vrea să mă prindă fiindcă îi scosesem un ochi, nici dacă îl oprise cineva ca să nu m-ajungă din urmă şi să mă omoare.

Am fugit până m-am simţit oarecum în siguranţă. Mă-mpungea un junghi în piept şi sângeram. Tremuram de furie şi de ruşine, capul şi urechile îmi vâjâiau, mă dureau dinţii şi coastele în timp ce mă îndreptam spre centrul oraşului şi eram gata să mă iau la bătaie cu oricine m-ar fi privit chiar şi în treacăt cu mirare sau cu înţelegere; unui tânăr atât de bine îmbrăcat, nepotrivit ca aspect cu acest cartier rău famat, care umblă ziua în amiaza mare cu cămaşa sfâşiată, haina pătată de sânge şi faţa zgâriată şi plină de umflături, nu putea decât să fi avut o aventură suspectă cu un deznodământ neplăcut pentru el.

Dar mă voi răzbuna. Îmi voi cumpăra un pistol la primul magazin de arme, mă voi întoarce şi-l voi împuşca pe tip ca pe-un câine turbat. Îmi făcea bine să gândesc aşa.

Îmi alina eul rănit, indignarea şi ruşinea usturătoare, când mi-l închipuiam chircit sub şfichiul gloanţelor mele, căzut la pământ şi dându-şi sfârşitul. În burtă şi în stomac am să-l împuşc, indiferent ce se va întâmpla pe urmă cu mine – poate fraţii lui evrei se vor coaliza să mă linşeze, iar românii din cartierul Griviţa se vor sătura în sfârşit de neamul care le suge sângele, se vor răscula şi îi vor nimici, un pogrom care va cuprinde toată ţara… îmi făcea bine să-mi imaginez cum va fi: neveste şi copii văitându-se, baborniţe cu sânii căzuţi frângându-şi mâinile şi văicărindu-se „Oi, vei 1" în timp ce soldaţii îşi înfig baionetele în fiii lor… sau poate şatra ţigăncii mele se va strecura noaptea şi-l va bate măr, pesemne că ea se îndrăgostise totuşi de mine, doar mă sărutase şi mă mângâiase pe creştet, probabil că era la fel de dezamăgită ca şi mine de întreruperea bruscă a idilei noastre… De altfel, piatra cu care am aruncat în el, urletul lui de animal – speram că i-am scos ochiul sau cel puţin toţi dinţii – însemna că nasul tot i-l zdrobisem…

Gândul la toate astea mi-a făcut bine, ca şi amintirea amănunţită a sărutului ţigăncii, a mâinii ei în părul meu, a sânilor ei divini… dar asta îmi trezea iar furia neputincioasă şi setea de răzbunare, gustul amar al umilinţei de a fi fost bătut de un evreu, în loc să-l învăţ eu minte pentru impertinenţa cu care fixase sânii dezgoliţi ai iubitei mele, dezamăgirea, disperarea că nu sărutasem şi mângâiasem aceşti sâni delicioşi şi divini, că nu putusem să-i muşc sub impulsul plăcerii, că dulcea ei realitate devenise o fantomă irecuperabilă, o viziune de vis între multe altele.

În seara acelei prime zile la Bucureşti, după ce m-am aranjat cât de cât, am agăţat una dintre prostituatele de pe Calea Victoriei, deşi eram plin de cucuie şi de vânătăi. Era departe de a fi frumoasă; avea un chip dur, părul oxigenat, se exprima vulgar şi avea o voce absolut comună. Când am

intrat în camera ei (îngrozitor de scumpă), nici nu a vrut să se dezbrace, şi-a suflecat doar fusta, şi-a tras chiloţii până la genunchi, m-a ocărit că nu am fost destul de prompt, m-a frământat nerăbdător pe unde-a apucat şi s-a întins apoi ca un cadavru sub mine. Din fericire, am terminat imediat ce am pătruns-o stângaci, doar cu jumătate de erecţie.

Iar sânii ţigăncii, la care m-am străduit să mă gândesc tot timpul, s-au îndepărtat tot mai mult în domeniul lui Tantal, al viselor imaginare. Îmi venea să vărs.

Trei zile după aceea, răsfoiam, cuprins de panică, cartea de telefon în căutarea unui specialist în boli venerice şi de piele. Eram chinuit de cea mai mare dintre spaime, pe lângă cea de a face copii. Pe vremea aceea dădeau amândouă oricărei întâlniri amoroase gustul aparte al catastrofei iminente şi al pedepsei cuvenite pentru păcatul săvârşit. Şi spaima mea era cu atât mai ameninţătoare, cu cât mă lovise un rău misterios ale cărui simptome nu mi le descrisese încă niciunul dintre sfătuitorii mei.

Blenoragia, aşa mă învăţaseră, se recunoaşte după o secreţie purulentă: „În prima zi te arde, în a doua picură, în a treia curge”. Dacă ai sifilis, pe de altă parte, îţi apar în primul stadiu nişte eczeme zmeurii, în formă de crater, tari şi insensibile, dar de-abia după săptămâni de zile şi nu se ştia niciodată precis de la cine îl luaseşi şi cui îl dăduseşi, poate, mai departe, în cazul şancrului moale ceva te durea sau se umfla – nu ştiu sigur dacă ganglionul inghinal ori glandul. Oricum, nu era chiar la fel de rău ca celelalte două, considerate practic incurabile. Puteai, desigur, să foloseşti Salvarsan ca să întârzii evoluţia sifilisului în stadiile doi şi trei – cel din urmă însoţit de ramolisment cerebral. Dar, chiar şi aşa, creierul păstra urme de distrugere, cum ştim de la Nietzsche încoace, şi uneori era atacată şi măduva; mersul smucit, de marionetă, cu paşi

care se abat din când în când lateral, al bătrânilor cavaleri care sufereau de aşa-numitul tabes era bine cunoscut. Mersul ăsta caracteristic era puţin ridicol, desigur, dar nu lipsit de o anumită eleganţă. Nici de blenoragie nu scăpai toată viaţa; când credeai că te-ai căptuşit cu una nouă, era de fapt tot prima. Şi ceea ce aveam eu, punctele acelea roşietice, cu crustă galbenă, care-mi dădeau o mâncărime cumplită şi se tot înmulţeau pe mădular şi pe coapse, nu putea fi decât tot o boală îngrozitoare: probabil o specialitate balcanică, adică deosebit de perfidă şi, chiar dacă nu mortală, totuşi cu urmări probabil definitive şi dezastruoase la înălţimea şliţului meu.

Doctorul, pe care l-am ales la întâmplare şi l-am consultat, se numea, deşi român get-beget, Maurer. „De unde v-aţi ales cu exemplarele astea de lux?” m-a întrebat după o scurtă examinare a pântecului şi a coapselor mele. Eram plin de păduchi laţi.

În momentul acela am încetat să mai evoc în mintea mea ultimele luni şi m-am gândit cum i-aş putea povesti fetei din cărucior despre astfel de întâlniri şi de împrejurări dificile, dacă ar deveni într-adevăr prietena mea şi ar fi dispusă să-mi audă spovedania. Probabil că în realitate nu aş fi putut s-o fac fără să o pun într-o situaţie dificilă sau fără să-i provoc un sentiment de înstrăinare sau chiar dezgust. Părea inocentă şi ocrotită, aşa cum numai o fată de familie bună poate părea chiar şi atunci când e suferindă; da, dar şi înţeleaptă şi deschisă şi încercată de dureri – da, încercată de dureri, deci cu atât mai plină de înţelegere pentru ceva atât de rău sau oricum atât de umilitor şi de penibil. În fond, şi asta era ceva omenesc.

În fanteziile mele ea juca rolul companionului ideal. De-abia trecusem de ea, eram doar la câţiva paşi când am ştiut că aş putea să-i spun tot, până şi cele mai înspăimântătoare lucruri. Mă purtam cu ea, în minte, cum te porţi cu un suflet geamăn, căruia nu puteai să-i ascunzi

nimic. Ea era sora cea bună care arăta înţelegere pentru orice pericol din viaţa unui bărbat – şi mai era şi iubita mea, sânii ei erau cel puţin la fel de fermi şi de bine făcuţi că ai ţigăncii şi, mai ales, probabil, mai inocenţi, mai puri – voi putea s-o respect chiar dacă voi face dragoste cu ea, voluptuos şi temeinic în ciuda picioarelor infirme. Îmi va fi recunoscătoare şi-mi va ierta aventurile neapetisante prin care a trebuit să treacă bărbatul care acum o făcea atât de fericită.

Dar, în fond, nu asta voiam să-i povestesc, nici să-i explic încă de ce mi-am întors privirea şi am trecut pe lângă ea, deşi toate se legau între ele: episodul cu ţiganca era începutul căderii mele şi trebuia să-i povestesc cum un lucru a dus la celălalt. Scoase din context, întâmplările luau proporţii false şi perspective distorsionate, iar eu ţineam să-i ofer o imagine exactă. Ceea ce mă îndemna să-mi deschid sufletul eram chiar eu. Eu voiam să mă mai trăiesc pe mine în ea încă o dată. Ea era oglinda pe care mi-o puneam în faţă şi care îmi reda o imagine pură şi întreagă, nu una deformată de fărâmiţarea care mă tulbura atunci când mintea mea agitată îşi aducea aminte de întâmplări fragmentare şi cu o încărcătură emoţională excesivă. O naraţiune în ordine logică şi cronologică oferea o imagine mult mai armonioasă.

Oricum, ar fi trebuit – dacă, în loc să trec pe lângă ea, i-aş fi vorbit, am fi făcut cunoştinţă, aş fi învăţat-o să mă iubească şi ar fi devenit nu doar iubita mea, ci şi sora căreia să mă spovedesc – ar fi trebuit deci să aduc vorba de doctorul Maurer. Căci el fusese, indirect, cel care mă adusese într-o situaţie mai penibilă decât toţi păduchii laţi şi bătaia la un loc: atât de penibilă, încât mă înspăimânta până şi simpla vedere a unei fete tinere de familie bună şi mă făcea să o evit involuntar deşi, în ciuda picioarelor paralizate (sau poate tocmai de aia), era atât de atrăgătoare, încât ajunsesem într-o stare la care de obicei

nu îndrăzneam decât să visez.

Totul a început datorită doctorului Maurer. Căci după ce acest excelent specialist în boli de piele, venerice şi alte maladii juvenile percepuse uşurarea mea la gândul că e vorba doar de păduchi laţi, şi nu de alt soi de lepră venerică, a început să-mi pună întrebări pline de tact în legătură cu mine, de unde vin şi ce făceam aici; şi cucuiele şi vânătăile mele îl interesau atât ca medic, cât şi ca om. Era relativ tânăr, un om de vreo treizeci şi cinci de ani, dar deja încărunţit şi de o soliditate, de o gravitate masculină faţă de care, în mod involuntar, mă raportam cu respectul datorat de adolescent omului matur. Întrebările lui însă nu erau deloc cele ale unui protector patern sau ale unui judecător. I-am povestit imediat tot ce voia să ştie, ba chiar mai mult şi, mai ales, despre intenţia mea neclintită de a nu renunţa la vocaţia mea de artist cu faimă mondială, chiar cu riscul de a muri de foame.

„Am un cunoscut care se ocupă cu reclame la o firmă de articole cosmetice”, mi-a spus doctorul Maurer. „Ştiu că avea greutăţi să găsească decoratori de vitrine. Nu-mi dau seama dacă asta are vreo legătură cu arta dumitale. Dar dacă te interesează, îţi dau cu plăcere o recomandare pentru el”.

Nu avea nicio legătură cu arta desenului şi a picturii. Când m-am prezentat la adresa dată ca solicitant, am fost complet neajutorat la proba care consta în a construi, din cutii de cremă goale, o piramidă agreabilă şi de a o înfăşură în ghirlande colorate de hârtie creponată. Dar omul căruia mă recomandase doctorul, viitorul meu patron şi şef al secţiei de reclame a „Societăţii Anonime Afrodita”, a părut să presimtă ceva folositor în stângăcia mea şi m-a angajat. Şi astfel s-a produs ruptura definitivă în sufletul meu.

Iubita mea infirmă (dacă ar fi devenit iubita mea) ar fi înţeles desigur această dilemă. Pe de-o parte, mă umflam

în pene de mândrie, mi se părea că am cucerit lumea şi că am făcut primul pas pe calea succesului. Îmi câştigam existenţa cu un salariu modest, dar incontestabil al meu. Cu alte cuvinte: eram independent, puteam să hotărăsc singur de-acum înainte. Într-adevăr, ceea ce făceam acum nu era ceea ce voiam să fac, nici măcar ceea ce-mi închipuiam că va trebui să fac. Nici vorbă de desen sau de pictură. Dar mă gândeam că o pornisem pe drumul cel bun. „Afrodita Soc. An”. făcea parte din acele concerne care astăzi se numesc multinaţionale. Şi, la vremea aceea, nu era exclusă promovarea prin transfer într-o ţară mai importantă, a celor care o meritau, cu posibilităţi de perfecţionare corespunzătoare sau chiar la centrală. La centrală lucrau autori de grafică comercială renumiţi, printre care Cassandru, pe care îl admiram enorm. Astfel de oameni de mâna întâi nu aveau cum să nu descopere, mai devreme sau mai târziu, talentul meu şi să nu-l îndrume către adevărata sa vocaţie. Era clar că secţia mare a centralei, care va furniza afişe, hârtie de împachetat şi alte materiale publicitare, ducea lipsă de oameni de calibrul meu. Pe scurt: viitorul era al meu. Triumful asupra celor care nu crezuseră în mine nu mai era decât o chestiune de timp. Pe de altă parte, scrâşneam din dinţi din cauza înjosirilor pe care trebuia să le suport deocamdată, aici şi acum.

„Afrodita Soc. An”. distribuia şi producea, parţial cu licenţă, cam tot ce ţinea de curăţenie, de igiena trupului şi de cosmetică, pe bază de clăbuc, de la săpunul de rufe până la spuma de ras şi de la pasta de dinţi până la şamponul de păr. Sarcina decoratorului de vitrine era să expună aceste articole în vitrinele parfumeriilor şi drogheriilor din Bucureşti, acordând întâietate în mod ciclic când unora, când altora, într-un fel care să atragă privirea clientului şi să îndemne la cumpărare. La vremea aceea existau în Bucureşti peste două sute de astfel de

magazine: câteva elegante în centru, în jurul Palatului Regal şi pe Calea Victoriei, mai multe mari, cu dever, în cartierele comerciale de pe lângă Bulevardul Elizabeta şi pe Lipscani şi o puzderie la periferiile şi în mahalalele îndepărtate, în comparaţie cu care cartierul din jurul Căii Griviţei, unde păţisem aventura mea nefericită, avea un caracter de metropolă. Aceeaşi gradaţie determina şi experienţele mele, chiar dacă într-o ierarhie inversă.

Nu aveam mare lucru de făcut. Confecţionam un model de decoraţie, pe cât se poate de simplu şi de flexibil, pe care îl potriveam apoi la vitrine de mărimi şi tipuri diferite. Cu materialele după mine, tropăiam sistematic din client în client. Din păcate, magazinele patronau şi alte firme în afară de „Afrodita", adică concurenţa, care foloseau aceeaşi metodă pentru a atrage privirile consumatorului. Cu toate ofertele gratuite de-a le decora vitrinele, proprietarii erau răsfăţaţi – ba chiar se săturaseră de ele. Eu şi decoratorii rivali ne treceam clanţa magazinelor din mână în mână. Se ajunsese la adevărate curse de alergări între noi pentru a ajunge primul la victima potenţială şi a primi o comandă.

Asta ar fi putut fi amuzant dacă n-am fi fost trataţi cu atâta dispreţ. În magazinele elegante din centru, propunerea mea de a înfrumuseţa vitrina cu piramide de cutii de cremă şi ghirlande de hârtie creponată era de obicei respinsă cu o aroganţă care mă făcea să roşesc de ruşine. Acasă la noi nu erau trataţi aşa nici măcar evreii care adunau haine vechi, în comparaţie cu zelul mişcător cu care eram întâmpinat când intram, în calitate de client, într-un astfel de magazin pentru a cumpăra un săpun sau o sticlă de colonie sau când o însoţeam pe mama, care consuma cantităţi considerabile de produse cosmetice, mi se părea că toate astea reprezentau o cădere dureroasă şi cu atât mai amarnică, cu cât eram obligat, spre ruşinea mea, să rămân prietenos şi serviabil faţă de patron şi de

angajaţii lui, care dispuneau de o respingătoare gamă de moduri de a se exprima, mergând de la slugărnicie la grosolănie josnică.

În drogheriile cu dever mare de pe Lipscani sau Bulevardul Elizabeta lucrurile nu decurgeau mai plăcut, dar măcar erau mai prozaic comerciale. Acolo însă intervenea altceva care îmi împungea un cui în suflet. Şi anume, din când în când, dacă nu mi-o lua înainte concurenţa, patronul era dispus să cedeze un colţ de vitrină produselor „Afroditei”. Asta însemna să mă apuc de treabă pe loc. Era o treabă pe care o dispreţuiam şi pentru care nu aveam nici îndemânarea necesară. Construcţia grijulie de piramide din tuburi de pastă de dinţi, aşezarea plăcută la vedere a cutiilor de săpun, aranjarea pungilor de şampon cu o notă artistică mi se păreau a fi ocupaţia clasică a băiatului de prăvălie. Mă chinuia şi faptul că, într-o anumită măsură, eram şi eu expus în vitrină şi că oricine trecea pe stradă putea să mă surprindă în timpul acestei activităţi stupide şi neelegante. Mă chinuia gândul că cineva care ne cunoaşte, pe mine sau pe ai mei, ar putea trece şi s-ar opri pentru a se convinge că nu-l înşală ochii văzându-mă cum mă târăsc în dosul geamului şi cum prind în cuie serpentine de hârtie creponată în jurul cutiilor de săpun, cum le agăţ, ca pe ghirlande, de pachetele de detergenţi; şi cum ar putea apoi, înconjurat între timp de alţi gură-cască, să-mi bată în geam ca să-mi dea de înţeles, dând din cap, strâmbându-se, cu gesturi şi mimică de uimire, că se străduieşte în zadar să înţeleagă ce Dumnezeu caut eu acolo. Chiar dacă aş fi încercat să explic că e un prim pas curajos, deşi neobişnuit, pe calea către o faimă mondială de desenator şi pictor, tot nu aş fi fost în stare să-mi ascund ruşinea.

Fireşte că, în acelaşi timp, mi-era ruşine de aceste complexe de inferioritate, ceea ce nu făcea decât să înrăutăţească situaţia. Îmi puneam întrebarea din ce e

făcută mândria mea de se răneşte aşa uşor. Mi-am dat seama că ceea ce mă chinuie e o susceptibilitate de băiatul mamei, lipsit de încredere în sine. Cam pe-atunci începea să se răspândească ideea generală că munca nu e neapărat ceva ruşinos – ceea ce pentru a-i mei era încă foarte greu de înţeles. Sigur că depindea de felul muncii. Comerţul, în sine, era ceva penibil, dar dacă era vorba de negoţ cu arme, articole de vânătoare, echipament de călărie, era acceptabil. La fel şi negoţul cu vin, caviar şi paté de ficat de gâscă, de care se apucaseră atâţia foşti ofiţeri, era scuzat ca o necesitate impusă de timpurile în care trăiam şi nu ducea la pierderea relaţiilor mondene. Dar să vinzi într-un magazin era sub nivelul de acceptare socială. Rămânea un privilegiu al evreilor pe care nu îl contesta nimeni, oricum nimeni din cei care se considerau respectabili. Iar eu fusesem crescut să mă comport ca şi cum nu m-aş considera ceva deosebit, dar să am, în secret, o părere foarte bună despre ceea ce sunt. În nicio împrejurare însă nu mi-ar fi trecut prin minte să mă pun pe aceeaşi treaptă cu evreii – dar tocmai acolo mă pusese tipul de marfă la a cărei desfacere contribuiam acum. Săpun, cremă de dinţi, şampon – cine să facă comerţ cu ele dacă nu un amploiat evreu. Conştiinţa de a fi un fel de salahor, ba chiar o slugă în serviciul unor comercianţi, în marea lor majoritate evrei, îmi otrăvea buna părere împănată cu prejudecăţi pe care o aveam despre mine.

Şi totuşi în acelaşi timp prejudecăţile mele mă înfuriau. Mă răzvrăteam împotriva celor care le sădiseră în mine. Reprezentarea a ce-ar spune tatăl meu dacă ar afla cu ce mă ocup îmi trezea un adânc sentiment de ruşine, care se transforma imediat în furie, dar din păcate o furie neputincioasă. Ştiam că, în fond, gândeam ca el. Eram prins în firele originii şi ale educaţiei mele ca o muscă în plasa păianjenului.

Uneori, desigur, bravam. Sentimentul de ruşine mă

făcuse să mă adâncesc într-o stare în care mă expuneam de bunăvoie la ceea ce, pentru o fire fandosită, erau umilinţe, dar care într-adevăr făceau parte din activitatea mea de agent publicitar pentru săpunuri şi paste de dinţi, cu o voluptate de-a dreptul masochistă.

Oricum nu prea aveam încotro dacă voiam să-mi păstrez slujba. La „Afrodita Soc. An.”, condusă de germani sudeţi şi de saşi din Transilvania, domnea o disciplină de lucru greoaie, care ţinea piept cu hotărâre inerţiei balcanice veşnic latente. Programul cu parfumeriile şi drogheriile pe la care urma să trec măcar zilnic pentru a-mi oferi politicos serviciile, indiferent dacă erau dorite sau nu, era ferm stabilit. Nu puteam să-mi permit prea multe eşecuri. Metoda cu care să-l fac pe patron să-mi accepte oferta mă privea; putere de convingere, arta persuasiunii, farmecul personal, orice mijloc era bun în acest scop. Dacă eram refuzat – eşecul îmi aparţinea. Nu existau scuze. Nici nu puteam să susţin că am decorat o vitrină dacă nu era adevărat, fiind controlat de reprezentanţii firmei care, la rândul lor, făceau turul magazinelor.

Mă număram, cu alte cuvinte, printre comis-voiajori – dacă ar fi ştiut tata! Şi mai pretindeau să am, pe lângă abilităţi artistice (de la care aveau pretenţii jignitor de minore), aptitudini diplomatice diabolice, maniere irezistibile, capacitatea de a-mi impune voinţa într-un mod drăgălaş, dar totodată convingător, pe scurt: o mână de fier într-o mănuşă de catifea cu care să ademenesc orice patron sau şef de magazin să-mi pună la dispoziţie vitrina lui, ca să îndepărtez de-acolo marfa concurenţei şi s-o înlocuiesc cu produsele ispititoare ale „Afroditei”. Un astfel de comportament era la polul opus al înzestrării mele naturale şi al celei formate prin educaţia pe care o primisem. Fusesem învăţat să fiu reţinut şi discret, şi nu să am tupeu. Aveam atât de puţin tupeu, încât nu eram în stare să găsesc o ieşire simplă din dilema mea, şi anume să

întorc spatele societăţii „Afrodita”. Nu rămâneam pe loc din orgoliu sau bravadă: „lasă că le-arăt eu”, ci dintr-o laşitate inoculată cazon, o obedienţă necondiţionată de cadavru, tipică clasei din care mă trăgeam, a cărei bază era desconsiderarea propriei persoane inculcată cu severitate încă din copilărie. Fata din cărucior trebuia să înţeleagă şi că, într-o anumită măsură, eram amândoi infirmi, ea din punct de vedere trupesc, eu sufleteşte. Căci atunci când îmi spuneam că nu am stofă de vânzător, era doar un mod de a evita confruntarea cu ceea ce ştiam în secret, şi anume că aveam şi mai puţină stofă pentru a face altceva, mai bun; îmi lipseau claritatea, fermitatea şi autoritatea necesare.

Nu mi-am pus problema dacă mă puteam aştepta la înţelegere din partea iubitei mele imaginare pentru faptul că educaţia mea, în spiritul respectului total faţă de regulile rigide şi de instituţii, nu mă făcea doar să tremur de frica de a nu fi în stare să-mi îndeplinesc norma fixată, ci să mă şi supun, fără să crâcnesc, ordinii de fier care domnea în cadrul ierarhiei amploiaţilor societăţii. Oricât mă străduiam, nu-mi puteam reprima un fior la o încruntătură a şefului de secţie atunci când îi prezentam lista plină de lacune, cu decoraţiile executate de mine. La un cuvânt de apreciere al reprezentantului comercial la adresa vreunui aranjament de cutii de cremă care-mi reuşise, eram la fel de bucuros ca orice alt amploiat mărunt în aceeaşi situaţie, pe care, de altfel, din punct de vedere social, îl consideram un biet filistin. Şi asta cu atât mai mult, cu cât superiorii mei, adică cei cu funcţii mai mari, erau oameni mult mai în vârstă decât mine, deci adulţi faţă de care eu, tânăr fante, eram obişnuit să mă comport oricând prevenitor şi serviabil.

Mai existau, apoi, momente în care îmi închipuiam cu câtă mândrie voi privi înapoi către această perioadă grea de început, atunci când voi fi reuşit să răzbat; cum va veni

la noi şeful cel mare de la Centrala din străinătate, va remarca un aranjament de-al meu pentru săpun de baie şi va exclamă: „Cine-a făcut asta? Omul are un talent artistic neobişnuit. Ce mai caută aici? Trimiteţi-l imediat pe banii firmei în străinătate la perfecţionare, în el zace un geniu pe care nu avem dreptul să-l ţinem în slujba noastră. El aparţine lumii. E în interesul firmei să arătăm că ştim ce datorăm omenirii şi că nu ne gândim egoist doar la avantajele noastre”.

Ştiam, bineînţeles, că astfel de închipuiri erau pure aiureli, la fel de îndepărtate de realitate ca şi ideea că, din cauza mea, fiindcă am încasat bătaie pe Calea Griviţei, ar fi trebuit să izbucnească un pogrom în urma căruia România ar fi fost curăţată de evrei. Şi totuşi eram absolut convins că, într-un fel sau în altul, aşa trebuie să se întâmple şi că aşa se va întâmpla: un timp mergeam ţanţoş, cu nasul pe sus. Până în clipa în care mă gonea câte un ovreiaş din magazin, cu decoraţia mea cu tot şi toată speranţa mi-era înecată în furie şi ruşine.

Astfel trăiam într-o alternanţă neîntreruptă de umilinţe şi răzvrătire neputincioasă, de încredere nebunească în împliniri favorabile şi îndoieli îngrozitoare în ceea ce mă privea, pe mine şi tot ce făceam. Uneori îmi trecea prin minte gândul îngrozitor că tot ce mă preocupa şi îmi trezea senzaţii atât de contradictorii era caracteristic şi firesc pentru cei pe care fusesem obişnuit să-i dispreţuiesc din copilărie: evreii. Poate de asta erau atât de dezechilibraţi şi de agitaţi. De fapt, comerţul *en gros* şi *en detail*, cu tot ce ţine de el, era cam singurul teren de activitate lăsat în seama lor. Prin tradiţie, li se desemnase aşa-numita lume a afacerilor, o existenţă biciuită de noţiunea obligatorie de succes, de competiţia împotriva concurenţei, de rezistenţa cumpărătorului, de conjuncturi bune sau rele. Lumea posibilităţilor deschise, în care puteai la fel de bine să ajungi bogat precum Cresus

sau să te împotmoleşti pe treapta cea mai de jos a unei existenţe de salahor, era mediul lor ereditar. În discrepanţa dintre recompensă şi performanţă, ofertă supărător de insistentă şi cerere manipulată, nu era de mirare că erau la fel de sfâşiaţi în sentimentele lor ca şi mine. Acum înţelegeam neliniştile, angoasele şi aşteptările lor mesianice, alternanţa abruptă de aroganţă nemăsurată şi umilinţă zdrobitoare, înţelegeam până şi originea insolenţei lor prezumţioase şi a linguşelii lor dezgustătoare. Am început să le cer iertare pentru dispreţul meu de până atunci. Totuşi, numai edificator nu mi se părea faptul că le înţelegeam comportamentul prin prisma propriilor mele emoţii. Eul meu şi-a primit astfel lovitura de graţie. Toate astea m-au făcut să-mi dau seama cât de şubred fusese el dintotdeauna – ceea ce a avut drept urmare unele momente de luciditate. Am început să realizez cât de mult mă minţeam când pretindeam că fac ceva ce contravine gustului meu, respectului faţă de propria persoană şi orientării mele sociale pentru că-mi permite să ajung la vocaţia mea cea adevărată. Dimpotrivă; ştiam că doar mă-ndepărtează de ea şi-mi şi convenea.

Cu fiecare zi pe care o pierdeam la „Afrodita Soc. An”. visurile mele despre viitorul meu de artist renumit se destrămau; în aceeaşi măsură însă, mă simţeam şi eliberat, îmi găsisem o scuză pentru a renunţa la vechiul meu scop. Ceea ce mă făcea să nu abandonez nu mai era deci speranţa că stadiul de tranziţie va evolua spre împlinirea dorinţelor mele măreţe, ci o capacitate de perseverare ciudat de fatalistă, care mă ţinea în suspensie, ca să zic aşa, în timp ce viaţa mea plutea către o cu totul altă destinaţie, încă necunoscută mie. Deocamdată trebuia să strâng din dinţi şi să decorez, prin rotaţie, săptămânal, cât mai multe vitrine de parfumerii şi drogherii bucureştene cu produsele „Afroditei”. Puzderia de prăvălioare de la

periferie îmi cerea mult mai puţin efort. Acolo, în „mahalale”, adică la periferiile oraşului, jerpelite, murdare şi sărăcăcioase, dar clocotind de viaţă, care mă atrăgeau deşi, sau poate fiindcă, îmi aminteau de Calea Griviţei unde avusesem păţania penibilă, situaţia era clară. Decoratorii aveau voie să înfrumuseţeze vitrina când nu se mai vedea prin geam de murdărie. Era destul să ajungi înaintea concurenţei, să speli geamul şi să-ţi expui mărfurile.

La început, când, pentru a mă convinge că fac o treabă utilă, am încercat să introduc o etică a muncii în aranjarea tuburilor de pastă de dinţi, m-a indignat această concepţie brutal utilitaristă. Dar m-am obişnuit foarte repede să fiu primit cu exuberanţă prietenească şi tratat cu cafea neagră, după care mă apucam să mătur, să arunc sute de muşte moarte, să şterg stratul gros de praf şi să spăl geamurile – pregătirea pentru decorarea propriu-zisă. Ea consta, în funcţie de ce era expus – săpun de liliac sau de lămâie –, în căptuşirea vitrinei cu hârtie creponată liliachie sau galbenă şi camuflarea fiecărei pioneze în parte sub o mică rozetă creponată transformată astfel şi ea în ornament. Urma apoi aranjarea artistică a produselor frumos mirositoare, cu bucata sau în pachete de câte trei sau şase, pe un pat de umbelifere artificiale şi, de jur-împrejur, o serpentină îndrăzneaţă de alte produse „Afrodita”, de la crema de ras a domnului îngrijit la pasta de dinţi pentru întreaga familie, trecând prin fulgii de săpun pentru lenjeria fină de damă. Curând am ajuns să nu mă mai sinchisesc de ceea ce se întâmpla după ce-mi terminam capodopera, când, însoţit de noi declaraţii de prietenie, ieşeam în stradă şi observam de acolo cum se completa decoraţia vitrinei cu pile de unghii, irigatoare, borcane cu lipitori, cutii de prezervative şi, ceea ce era mai grav, articole ale concurenţei.

Totuşi apreciam taclaua, cafeaua şi primirea caldă,

chiar dacă fătarnică. Am început să-i îndrăgesc pe aceşti negustori de la periferie, şireţi şi fără scrupule sau resemnaţi şi înţelepţi, copleşiţi de griji, ducându-şi anevoios traiul lor mărunt, şi să mă împrietenesc cu ei – era, ca să spunem aşa, prima mea întâlnire adevărată cu viaţa, şi anume cu viaţa altora, întru totul diferiţi de mine; era descoperirea unei lumi cu nimic mai puţin misterioasă şi minunată decât cea a copilăriei. Am început să cutreier mahalalele Bucureştiului cu aceeaşi sete de aventură cu care cercetasem odinioară grădina copilăriei. Priveam cu aceeaşi curiozitate viaţa lor, a celor altfel decât mine, mă cufundam, cu aceeaşi dăruire, în esenţa necunoscutului. La fel ca în primii ani ai copilăriei, când propria mea existenţă îmi părea prilej neîncetat de uimire, întâmplările se întipăreau în mine ca „motive ale unor stări" şi de-abia după aceea ca imagini şi experienţe. Până şi ceea ce stârnea mila, ceea ce era urât, îngrozitor, brutal, ordinar, de care aveam parte din plin în cartierul oamenilor săraci al unei metropole balcanice, îşi pierdea imediateţea respingătoare şi intra în ordinea unei imagini generale din ce în ce mai complexe, ale cărei modele şi culori erau în sine neînsemnate, fiindcă aveau importanţă doar în ansamblul – uneori contrapunctic – pe care-l alcătuiau cu tot restul.

Terenul fabricii „Afrodita Soc. An". se afla tot la periferia oraşului, acolo unde Calea Moşilor dădea într-o şosea; lată şi prăfoasă, încărcată de melancolie şi străjuită de plopi, ea se pierdea în întinderea nesfârşită al cărei orizont îndepărtat se topea în pâcla luncii Dunării. Cartierul de lângă fabrică era o aşezare de pe vremea turcilor şi fuzionase cu oraşul care prolifera rapid. Într-o piaţă largă, goală, avea loc, de două ori pe săptămână, târgul de cai. Casele din jurul pieţii erau toate de un etaj, făcute din scânduri sau, încă de pe atunci, din cuburi de beton fără niciun caracter. Peste acoperişurile drepte se

înălţa însă cupola curbă, în formă de pepene, a *hammam*-ului, vechea baie de aburi locală, iar lemnul albit de vreme şi sculptat, rozul decolorat, ultramarinul şi verdele fistic al picturii, motivele cu lalele, chiparoşi şi flori de rodie ştanţate în mortar mai conţineau încă toată poezia Orientului. De altfel, pe atunci nu priveam toate astea ca acum, cu ochii arheologului propriei mele vieţi, care caută neîncetat cu privirea „lumea nepătată" de odinioară, ci absorbeam cu dezinvoltură anacronismele, contrastele şi contradicţiile ca unitate şi prezenţă. Totul se integra în modul cel mai firesc într-o imagine a lumii în care trăiam şi pe care o respiram efectiv, în timp ce cu fantezia mea eram într-un viitor ideal, care părea că se întinde în faţa mea, plin de promisiuni nenumărate.

Dimineaţa ieşeam pe poarta fabricii cu Fordul meu antediluvian model T, încărcat cu materiale publicitare, după ce mă oprea, mă controla şi, în fine, mă lăsa să trec, cu un semn mărinimos, uriaşul paznic basarabean care păzea fabrica ca pe un serai. Apoi o porneam pe stradă pentru a începe calvarul zilnic, trecând prin patimile unor umilinţe subtil nuanţate în parfumeriile elegante de pe bulevardul Brătianu pentru a ajunge apoi la consolările oferite de oamenii simpli din prăvălioarele pestriţe din Văcăreşti, unde găseai, pe lângă sare pentru vite, şi caiete de şcoală, şi săpun de rufe. Dar, mai întâi, treceam pe la bazarul domnului Garabetian. Domnul Garabetian era un armean corpolent şi plin de amabilitate. Zi de zi, de dimineaţă până seara, şedea nemişcat ca un Buddha în faţa magazinului, lăsând să alunece jucăuş un şir de sâmburi de caise scrijelite artistic printre degetele lui brune cu unghii roz, cu pleoape grele aplecate peste ochii migdalaţi, pe jumătate închişi şi lucioşi ca măslinele înmuiate în ulei, cu o pată cât bobul de mazăre, de culoarea pătlăgelei vinete pe buza de jos violetă, şi cu mustăcioară *à la* Charlie Chaplin".

Magazinul lui era spaţios şi inepuizabil, un adevărat bazar în formă de fagure, cu multe dughene una lângă alta, fiecare conţinând alt sortiment de mărfuri. Sub copertinele trase mult spre trotuar, se înălţau cojoace de oaie şi brânzeturi iuţi şi uscate, vase de bucătărie şi canistre de benzină, saci de mălai şi cutii de *chewing-gum* american, perne de puf şi funii de cânepă. La domnul Garabetian puteai cumpăra o cravaşă sau un gramofon portabil, cârnaţi din carne de măgar, păstramă, vinuri moldoveneşti sau, după nevoi şi aprecieri comerciale, puteai achiziţiona un plic de ace de cusut sau trimite la Londra o încărcătură de alune turceşti. Domnul Garabetian avea câteva duzine de angajaţi pe care îi supraveghea, stând pe un taburet la o masă în opt colţuri, încrustată cu arabescuri de sidef, pe trotuar, nepăsător la strigătele ciobanilor care-şi mânau turmele de batali pe lângă el, la ciripitul vrăbiilor care se băteau pe paiele din bălegarul de pe stradă sau la norii groşi de praf pe care-i lăsau camioanele în urma lor. Cu un ziar împăturit, de ale cărui noutăţi luase deja imperturbabil cunoştinţă dis-de-dimineaţă, îşi făcea vânt, gonind muştele din jurul nasului său în formă de castravete, fuma ţigări de Macedonia şi bea nenumărate ceşcuţe de cafea turcească.

Deşi domnul Garabetian ţinea, fireşte, şi tot felul de articole cosmetice, nu aveam de-a face cu el profesional. Nici măcar nu exista o vitrină pe care s-o decorez. Cine avea chef să cumpere sau să privească putea să umble prin întortocheala dughenelor la fel de nestingherit ca şi păsările din coroana uriaşului ulm bătrân care-şi arunca umbra peste toate acestea. Pe domnul Garabetian nu-l interesa, probabil, dacă mărfurile lui erau plăcut prezentate sau convingătoare prin calitatea lor. Cine voia să le încerce putea să le ia în mână, să le cântărească, să le miroasă, să le constate gradul de coacere, consistenţa, să le cumpere sau să le pună la loc. Domnului Garabetian îi

era perfect indiferent. Numai în aranjamentul mătăsurilor, al pigmenţilor minerali, al fisticului pralinat şi al rahatului locum, ca şi în cel al medicamentelor care se vindeau fără reţetă, de la aspirină până la vermicide, i se trăda preferinţa armeană pentru culoarea roz şi pentru o anumită ordine în dulapurile de medicamente cuprinzătoare. Aici se oprea sensibilitatea sa estetică, iar încercarea de a ispiti cumpărătorul să cumpere şampon de păr cu ajutorul pozelor cu tinere frumoase jubilând în baie, i s-ar fi părut probabil extrem de ridicolă. Cu toate acestea, omeneşte, cum se spune, ne apropiasem foarte mult unul de celălalt.

A început cu faptul că l-am salutat. Am făcut-o spontan, fiindcă nu eram în stare să mă prefac că nu cunosc un om pe lângă care treceam de mai multe ori pe zi; am dat deci din cap surâzând, iar el, la rândul său, mi-a răspuns cu expresivitate orientală. Un timp am rămas la acest schimb minimal de amabilităţi, în care domnul Garabetian era mereu cel mai generos. Îi făceam cu mâna şi îi surâdeam, iar el ducea mâna la piept cu un gest de recunoaştere surprinsă – uimită chiar – şi bucuroasă, zâmbetul lui strălucea orbitor de alb din întunecimea bărbii, a buzelor şi a excrescenţei de pe gură, apoi se apleca în faţă, nestingherit de burta enormă, cu ochii strâns închişi, făcând un arc plat şi larg cu braţul şi mâna într-un gest de afirmaţie solemnă a unei supuneri necondiţionate.

O dată, când am trecut pe jos pe lângă el, mi-a cerut permisiunea să-mi ofere o cafea. Deşi era de trei ori mai în vârstă decât mine şi, fără îndoială, conştient de rolul minor pe care-l ocupam în ierarhia „Societăţii An. Afrodita”, printre domnii de origine sudetă sau săsească din Transilvania, mă trata ca pe o persoană demnă de respect, iar eu răspundeam, bineînţeles, politeţii sale – ceea ce părea să-i facă mare plăcere. Invitaţia la cafea s-a repetat

şi, cu timpul, a devenit un obicei să mă opresc pe drumul spre casă la domnul Garabetian, după ce se încheia ziua mea de lucru şi mă întorceam de la cursele mele prin oraş, îmi terminam scriptele obligatorii şi pregătirea pentru a doua zi; aşteptam, alături de el, sorbind din cafeaua mocca, al cărei zaţ se depunea în ceştile minuscule ca un desen japonez în pensulă de tuş, în lumina zilei care descreştea treptat, se subţia şi se limpezea, pe când cerul de culoarea peruzelei făcea un pas în univers şi se aprindea la margini, licăritul primei stele şi, curând după aceea, cel galben spălăcit al felinarelor, în întunericul care se lăsase.

Eram destul de monosilabici în aceste răstimpuri, ca nişte prieteni apropiaţi. Dar poate că ceea ce ne unea în tăcere erau mai ales singurătăţile noastre de două feluri: singurătatea chinuitoare a tinereţii şi singurătatea cumpătată a bătrâneţii care se apropie. Odată mi l-a prezentat pe băiatul lui, pe care-l ştiam de mult din vedere. Garabetian junior era cu câţiva ani mai mare decât mine şi o apariţie frapantă; nu era doar un fante al cartierului în care ne aflam, ci, pesemne, şi al altor cartiere din Bucureşti, mult mai mondene. Cărarea lui, neagră ca lacul, părea să continue să oglindească rama de neon a clubului de noapte pe care îl frecventa. Înalt, cu şolduri înguste, purtând costume de dandy cu haina lungă şi umerii foarte pronunţaţi, pantaloni largi şi pantofi alb cu negru, se mişca elastic pe tălpi groase de crep, conducea un Chrysler şi era întotdeauna în compania unor fete cu sâni ţanţoşi şi ochi ca murele, de o frumuseţe care-ţi tăia respiraţia, aşa cum văzusem doar pe coperţile colorate ale revistelor de cancanuri.

L-am complimentat pe domnul Garabetian pentru odrasla lui. A dat dispreţuitor din mâna în care ţinea ziarul împăturit. De-abia după un timp a spus: „Veniţi dintr-o familie în care nu se obişnuieşte să faci orice muncă – nu

mă-ntrebaţi de unde ştiu, asta se vede. Totuşi nu vă consideraţi prea bun pentru ce faceţi”.

Am tăcut plin de vinovăţie. Dacă i-aş fi mărturisit domnului Garabetian scrupulele mele ruşinoase, ar fi căscat ochii săi indolenţi la mine. „El”, spuse cu o mişcare de bărbie în direcţia în care dispăruse fiul său, şi cu un fornăit dispreţuitor, „el nici nu vrea să audă de munca tatălui său, ca să nu mai vorbim de munca proprie. Aţi observat ce rapid s-a despărţit de noi? Ştie, fireşte, cine sunteţi şi se jenează să recunoască că e fiul meu”.

Am vrut să-l contrazic, dar domnul Garabetian mi-a luat-o înainte, cu un gest de lehamite. „Îl văd de două ori pe lună: pe întâi ale lunii, ca azi, când îşi ia alocaţia, şi pe cincisprezece, când ia avansul pentru banii de pe întâi”.

Nici acum n-aveam ce să-i răspund decât dacă i-aş fi mărturisit că, până de curând, dorinţa mea de a mă duce acasă, la părinţi, fusese la fel de ciclică şi avea aceleaşi motivaţii.

Domnul Garabetian a luat o gură de cafea, şi-a aprins o nouă ţigară şi a inspirat adânc fumul, umplându-şi plămânii de parcă ar fi vrut să se elibereze de gânduri apăsătoare şi să adopte o atitudine filosofică. „Ce vreţi”, spuse, „aşa e el din fire, aşa l-a făcut Dumnezeu – sau, mai bine zis, aşa l-am făcut eu. Am fost sărac lipit când eram copil, şi pe el am vrut să-l cruţ. Dar l-am cruţat, de fapt, de orice scrupul de om cumsecade. De asta l-am cruţat şi de a fi în stare să judece în general. Acum n-are altceva în cap decât, în cel mai bun caz, femei”.

Mi s-a părut nepotrivit să adaug la tristeţea paternă a domnului Garabetian încă o dezamăgire, şi anume că se înşelase în cazul meu şi în această privinţă. Dacă era vorba de cineva care să aibă în cap doar femei, apoi acela eram în primul rând eu.

Dar, din păcate, nu le-aveam decât în cap – asta voiam să-i spun fetei din cărucior. Ea trebuia să ştie totul

despre mine, deci şi ceea ce de-abia îndrăzneam să recunosc şi faţă de mine. Mă cuprindea o enormă gingăşie faţă de ea când îmi închipuiam cum i-aş fi explicat, aşezat lângă bietele ei picioruşe învelite în pătură, cu mâinile ei calde prinse în ale mele şi cu un surâs vinovat, că sunt schizofren: umblam convins că sunt un Don Juan şi un cuceritor irezistibil, în orice caz, mă purtam ca şi cum aş fi fost, credeam chiar că aşa mă văd şi ceilalţi. Dar când se ivea şansa de a seduce, teama de propria mea stângăcie mă transforma într-un neghiob. Dar mai voiam să-i spun că nu era doar teamă. Era şi nevoia mea de ideal, trebuia să mă creadă. Desigur, eram mereu disponibil, cum se spune, nu voiam să omit ceva, să pierd ceva din posibilităţile erotice care mi se ofereau la tot pasul – din păcate, în general, doar în imaginaţie. Dar nici nu voiam să mă dăruiesc cuiva sub rangul meu – mă refer bineînţeles la cel moral. Asta trebuia să ştie.

Oricum, îmi diminuasem şansa de-a o face, din cauza altei pasiuni. Acasă trimiteam mesaje foarte vagi despre ceea ce făceam, de fapt, la Bucureşti, deci nici nu destăinuisem că m-am angajat şi că primeam totuşi un salariu – modest, desigur – iar mama, care-şi făcea mereu griji, îmi tot trimitea bani. Îi acceptam fără şovăială, pornind de la premisa că bunăstarea spirituală e cel puţin la fel de importantă precum cea fizică, şi îi foloseam pentru a-mi potoli pasiunea arzătoare pe care o avusesem dintotdeauna pentru cai. În fiecare dimineaţă, la ora cinci, eram pe pista şi în grajdurile hipodromului dintre şoseaua Kiseleff şi Jianu unde, în curţile vechilor caravanseraiuri, armăsarii pursânge erau adunaţi pentru primul antrenament. Fiindcă eram uşor şi îndemânatic, mi se dădea aproape regulat un cal bun. La ora şapte ajungeam la „Afrodita Soc. An.”, îmi schimbam existenţa şi, din gentleman pasionat de curse de cai, deveneam spălător de geamuri şi îmi încărcăm Fordul model T cu material

publicitar. În timpul zilei lucram – dacă împodobirea galantarelor de dughene se poate numi aşa. Seara, după ce îmi beam cafeaua cu domnul Garabetian, mâneam un grătar la o cârciumă oarecare şi mă băgăm, nu ştiu de ce, mort de oboseală, în pat. Nu prea aveam posibilitatea să cunosc tineri de vârsta mea şi nici nu mi-o doream. Dincolo de trăncăneala cu clienţii şi de schimburi de banalităţi cu colegii, singurul meu partener de discuţii era domnul Garabetian.

Fireşte că existau şi întâlniri erotice ocazionale, şi asta trebuia să ştie fata din cărucior. O chelneriţă dintr-un mic restaurant, unde îmi mâneam uneori friptura, nu s-a lăsat înşelată de aerul superior pe care-l afişam şi m-a luat în cămăruţa ei. Experienţei ei îi datorez o noapte de care sunt mândru. Dar nu s-a mai repetat. Mergea pentru o aventură de-o noapte, dar o legătură regulată cu o chelneriţă era totuşi sub demnitatea mea – şi de data asta mă refeream la cea socială, ruşine mie!

Ştiam că mica vânzătoare care lucra la o parfumerie, departe, în Cotroceni, unde, în jurul castelului reginei-mamă, se construise un cartier de vile, era îndrăgostită lulea de mine. Prin urmare, mă purtam urât cu ea. O dată am invitat-o la cinema şi pe urmă la cină. Nu voia să vină la mine, Dumnezeu ştie de ce îi era teamă, poate doar să nu întârzie acasă; ne-am desfăşurat deci pe o bancă, în parc, pe care ne-am sărutat şi ne-am frământat ore în şir, iar inconfortul şi frica de a fi descoperiţi de un paznic sau de un trecător întârziat au fost atât de îngrozitoare, încât, când am revăzut-o cu prilejul redecorării vitrinei parfumeriei la care lucra, adică al înlocuirii fulgilor de săpun „Vei vet „cu crema de dinţi „Fim”, m-am prefăcut că nu s-a întâmplat nimic între noi.

Pe urmă, vreme de câteva săptămâni am fost chiar eu îndrăgostit, mai bine zis fascinat de calităţile ieşite din comun de călăreaţă ale fetei unui antrenor care-mi

împrumuta câte un cal din când în când. Era o vietate cu faţă de mops, păr creţ şi galben cum e cânepa, dar când vedeam ce putea face dintr-un cal odată ce era în şa, resimţeam o plăcere aproape senzuală care se transforma în dorinţă. Ar fi venit probabil fără şovăială la mine acasă şi s-ar fi instalat ca într-un cuib – o legătură comodă pe termen lung. Dar ţineam despărţite cu mare grijă rolul meu de gentleman-călăreţ din zorii zilei de cel de decorator de vitrine al „Afrodita Soc. An”.

din timpul zilei. Mergeam atât de departe, încât nu povesteam nimic din condiţiile în care schimbam costumul de la un rol la altul nici colegilor de serviciu şi nici celor de călărie. Chiar dacă, în cel mai rău caz, aş fi fost gata să destăinui cuiva din lumea cosmeticii unde şi cum locuiesc, eram ferm hotărât ca cei din lumea curselor să nu afle ceva. Întâlnirile noastre aveau deci loc pe baloturile de paie din magazia de furaje, iar mirosurile pipărate ale trupului fetei, în special cel al vaginului foarte umed, răzbătea atât de triumfător peste cel al urinei de iapă şi al scârnei de pisică, încât mai că mi s-a făcut greaţă. Ea a constituit o nouă ocazie pentru a trece pe la doctorul Maurer şi a-i cere să-mi prescrie un întăritor. Căci un timp nu m-am mai simţit în stare să repet experienţa, iar apoi, după ce mi-a prescris în loc de întăritor un calmant cu efect năucitor, când mi-am făcut iar apariţia, am descoperit că amazoana hiperfoliculinică mă înlocuise cu un jocheu englez.

Fantezia mea clocotea între timp. Îmi doream ca măcar o dată să pot poseda una dintre acele fiinţe cu picioare lungi şi sâni semeţi, cu părul bogat căzând în bucle pe umeri pe care le plimba frumosul fiu al domnului Garabetian în Chryslerul său. Măcar o dată să ne legănăm în ritm languros de *blues*, cu trupurile lipite şi cu buzele mele în părul ei; să simt apăsarea sânilor şi a pulpelor ei; şi apoi, când sunetele dulci-amare ale saxofoanelor se vor

stinge, să pornim în noaptea înstelată, mână în mână, să o duc în culcuşul meu, să o dezbrac încet, iar ea să dea capul pe spate, să-i acopăr trupul gol cu sărutări în timp ce ea geme de plăcere, să mă unesc cu ea gingaş şi totuşi bărbăteşte, în transă şi totodată cu toate simţurile treze… Nu pot spune că îl invidiam pe domnul Garabetian pentru frumoasele lui. Le luam doar ca punct de plecare pentru visele mele, deşi ştiam perfect din ce categorie suspectă de dame făceau parte. Fantezia este, după cum se ştie, flexibilă: iubita pe care mi-o închipuiam nu era numai la fel de apetisantă din punct de vedere fizic ca celelalte, ci şi mult mai dulce, mai blândă, mai fină, mai bine-crescută – mai puţin vulgară, ca să spunem lucrurilor pe nume. Era o doamnă din creştet până în tălpi, avea un suflet minunat, călărea, bineînţeles, impecabil şi iubea viaţa la ţară, caii, oile, câinii – într-un cuvânt, era perfectă; iar imaginea ei se interpunea mult prea des între mine şi femeile reale, care nu erau la înălţimea ei, dar cel puţin erau dispuse să concretizeze latura erotică a iluziilor mele.

Ea, fata din cărucior, corespundea aproape perfect acestei imagini ideale, deşi, în ceea ce priveşte viaţa la ţară, s-ar fi putut să existe dificultăţi; câini şi oi putea să aibă după pofta inimii, dar călăritul rămânea o problemă din cauza bietelor ei picioare oloage. Restul era exact ce-mi doream, şi mai ales sânii: mă gândeam la ei cu desfătare neîncetată, îi vedeam în închipuirea mea. Nu existau îndoieli nici în ceea ce privea profunzimea sufletului, privirea ei mi-l dezvăluise în întregime. Şi voiam să ştie că ţineam mai mult la acest suflet al ei decât la farmecele trupului ei schilodit, dar probabil cu atât mai uşor de mânuit de la talie în sus.

Mult mai mult decât desfătările simţurilor, la care mă gândeam ce-i drept cu înflăcărare, contau mintea ei, puterea ei de a se transpune în situaţia altora, cultura ei, buna creştere, calităţile ei de mare doamnă – pe scurt, tot

ceea ce aşteptam de la un partener de viaţă. Căci asta era ceea ce-mi doream mai presus de toate: să am pe cineva pe care să-l pot iubi mereu, toată viaţa. Asta era ceea ce făcuse să-mi apară ca prin farmec erecţia la vederea ei: fericirea, bucuria dumnezeiască de a întâlni o fiinţă omenească pe care să o pot iubi o viaţă întreagă, fiindcă sufletele ne sunt îngemănate şi rangurile sociale egale.

De aceea trebuia să-i povestesc despre adevărata mea cădere în păcat, despre trădarea pe care am săvârşit-o dăruindu-mi inima alteia. Nu numai pe ea o trădasem, ci şi capacitatea mea de a iubi, într-un mod ruşinos şi lipsit de demnitate: din cauza unei văduve în vârstă, şi evreică pe deasupra. Dacă m-ar fi putut ierta, puritatea sentimentelor şi a demnităţii mele ar fi putut fi recuperate.

Era cu puţin timp în urmă, câteva săptămâni cel mult. Programul meu includea parfumeriile din Văcăreşti, cartierul evreiesc al Bucureştiului. Nu departe de el se afla o parte a oraşului numită Crucea de Piatră. Căsuţele joase, mic-burgheze, cu frontoanele laterale către stradă şi despărţite de curţi înguste de-a lungul lor, erau, toate, bordeluri. Curţile erau pline de fete; roiau pe stradă într-un carnaval etern de boarfe, care – oricât de curios ar părea – corespundea unei componente a atmosferei copilăriei mele, fiindcă scotea în evidenţă principiul erotic din esenţa suprarealismului şi, de fapt, apartenenţa lui la Jugendstil. Erau aceleaşi buze fardate cu ruj negru, aceleaşi pleoape verzi pe sub peruci rococo pudrate, cunoscute mie din ilustraţiile din cărţile mamei, bice de călărie subţiri şi flexibile, evantaie, corsete şi tu tu-uri; una dintre fete purta o haină de toreador pe sub care era goală până la cizmele de pirat, alta era îmbrăcată în şalvari largi de muselină transparentă din care ieşeau ţepii părului pubian, o alta lăsa să-i atârne sânii enormi şi goi printr-o împletitură de coliere care îi cuprindeau torsul ca un lanţ; siluete demne de Beardsley; alta, iarăşi, era încolăcită de

un boa de pene negru ca de un şarpe şi umbla ţanţoş, cu trupul slab şi gol cocoţat pe pantofi cu tocuri înalte de o palmă prin îmbulzeala de muşchetari, dansatoare cu văluri, matrozi, libelule, ca într-un crochiu de Beyros. La geamuri apăreau sfincşi, torsuri încorsetate asemenea celui al „Femeii cu jumătate de trup” de la circ, capete de *putti* cu uriaşe pălării cu egretă, plete de Maria Magdalena fluturând, peruci roşii ca focul încadrând chipuri de îngeri prerafaeliţi, adolescenţi rahitici, matroane, paţachine bătrâne, obezi…

Îmi petreceam mai tot timpul liber acolo. La început, când încă mai râvneam să devin un artist de renume mondial, mă duceam să desenez. Mă vedeam deja un nou Pascin. Dar încercările mele nu mi-au priit, ba mai mult; când fetele au înţeles intenţiile mele, au alarmat imediat câţiva bătăuşi care m-au făcut să înţeleg, scurt şi clar, că protejatele lor au o meserie foarte serioasă şi nu doresc să fie privite ca nişte curiozităţi şi zugrăvite pe hârtie. Mi-am strâns repede blocul de desen şi cutia cu acuarele.

În mod ciudat, nevoia mea de a mă exprima cu ajutorul cărbunelui şi al pensulei s-a diminuat total în zilele acelea. Visul la faima de artist suferea încă de pe-atunci de ftizie, blocul de desen şi cutia de culori rămâneau neatinse pe perioade din ce în ce mai lungi. Era ca şi cum lumea pe care o întâlneam aici zi de zi ar fi fost prea vie, viaţa prea nemijlocită, prea puternică pentru a o putea prinde pe hârtie, întâi trebuia să mă las eu format de ea. Eram prea confuz, prea chinuit, prea preocupat de mine însumi ca să devin o oglindă a lucrurilor; trebuia să le preiau în mine, să le acumulez, să le depozitez, să le las să acţioneze şi să se limpezească înainte de a le da mai departe. Treceam printr-o perioadă în care eram privitor, şi nu făcător.

Şi aici, în cartierul de curve, mă mulţumeam să privesc, îmi alesesem drept locul cu cea mai bună perspectivă o masă în faţa unei cârciumioare, la intersecţia

unor străzi, unde puteam să stau la o cafea şi un pahar de rachiu şi să casc ochii în toate direcţiile. Pe diagonală, în faţa mea, într-una din curţile în care se desfăşura zburdalnicul carnaval erotic, se odihnea pe un munte de perne, într-un pat de copil, în spatele căruia se afla o coloană de gips cu un *amoretto* şăgalnic între doi lămâi în ciubere verzi, ca un fel de regină a albinelor, patroana casei: o pitică enorm de grasă, într-o rochie largă, transparentă, stil *Directoire*, cu o panglică de catifea neagră în jurul gâtului asudat şi strangulat între guşă şi piept, şi cu alta prinsă pe frunte sub cărarea neagră şi severă de balerină. Cu obrajii fardaţi roz-piersică şi privirea de păpuşă a ochilor înconjuraţi cu creionul negru, părea extrem de artificială. Nu am avut nevoie de bloc de desen, mi-am întipărit-o în memorie – sau, mai degrabă, în suflet, împreună cu pisica grasă cu zgardă de catifea roşie şi clopoţel de alamă la gât, pe care o ţinea în poala ei ca pe o panteră neagră şi o mângâia cu o plăcere senzuală. O paţachină bătrână venea, din sfert în sfert de oră, cu un pahar de apă proaspătă din care, după ce ducea la gura minusculă, în formă de cireaşă, linguriţa din borcanul cu dulceaţă, pitica bea delicat câteva înghiţituri, ţinând în sus degetul mic acoperit de diamante. Odată, când lumina după-amiezii se rarefia tot mai mult, până la a deveni de o transparenţă abstractă, am observat că uitasem de mine. Se făcuse târziu şi nu-mi făcusem norma programată pe ziua aceea. Îmi mai rămăsese timp pentru a mai înfrumuseţa un singur galantar cu hârtie creponată proaspătă şi cutii de săpun şi mi l-am ales pe cel mai apropiat. Din păcate, proprietara magazinului era o persoană foarte dificilă.

În general, era plăcut de lucrat în Văcăreşti. Negustorii, de obicei evrei, erau oameni aşezaţi şi cumsecade, care mă lăsau să-mi văd de treabă fără a-mi face greutăţi atunci când apăream cu calabalâcul meu

pestriţ, asta când nu izbucnea în ei panica veche de două mii de ani care-i făcea să devină isteric de vehemenţi.

Singura excepţie era o femeie, proprietăreasa magazinului numit „Parfumeria Flora”, care era întotdeauna un caz delicat în programul campaniei de decorare.

Era o femeie singură, văduvă, se spunea, şi avea în branşă, chiar printre reprezentanţii comerciali, reputaţia de a fi foarte aspră şi dezagreabilă. Nu numai de aceea se vorbea pe seama ei, de altfel; ea ocupa un loc solid şi în taclaua lor erotică. De îndată ce în timpul unei discuţii în depozitul „Afroditei” venea vorba de ea, imaginea ei era invocată de numeroase voci cu inflexiuni răguşite de dorinţă: era întruchiparea perfectă a evreicii cu părul negru ca pana corbului, iar maturitatea ei suculentă contrasta aţâţător cu răceala ei distantă. Numele îl ştiau probabil doar cei mai bătrâni dintre comercianţi – căci, în general, i se spunea „văduva neagră”. Tot generală era şi părerea că merită să păcătuieşti cu ea fiindcă, pe lângă faptul că afacerile îi mergeau bine, mai avea şi ceva avere. Din păcate însă, era un sloi de gheaţă capabil să-ţi congeleze orice parte a trupului.

Pe mine „văduva neagră” mă tratase întotdeauna cu o aroganţă jignitoare, cu nimic mai prejos de cea din parfumeriile elegante din jurul Athenee Palace-ului. Dar, în timp ce îmi îngroşam obrazul faţă de cea de acolo, a ei, de aici, din umilul cartier evreiesc, din preajma bordelurilor din Crucea de Piatră, mă făcea să pălesc de furie. Şi de astă dată m-a întâmpinat ca pe un prăpădit inoportun; dacă aş mai fi avut timp să ajung la altă drogherie unde să-mi încerc norocul, i-aş fi întors spatele fără un cuvânt şi mi-aş fi văzut de drum. Poate însă de plictiseală a binevoit să-mi permită pe loc, chiar dacă fără urmă de bunăvoinţă, să înlocuiesc aranjamentul prăfuit al rivalei noastre celei mai aprige, o firmă renumită pretutindeni pentru crema ei

cu lanolină, cu o capodoperă de-a noastră, care făcea reclamă săpunului de lăcrămioare.

Ziua era pe sfârşite, odată cu amurgul se lăsase un fel de incertitudine chinuitoare peste lume, iar pe mine – îmi aduc aminte ca şi acum – m-a cuprins o melancolie, de parcă eram al nimănui. Mi s-a făcut un dor sfâşietor de dureros de casă, de Bucovina, de locul unde îndrăgisem atât de mult această oră dinaintea înserării, încât ieşeam din casă pentru a o întâmpina şi alergam pe câmp, prin lumina viorie şi abstractă al cărei fundal, fumuriu deja de praful întunericului, era străbătut de zborul liliecilor, alergam cu vântul nopţii încărcat de mireasma fânului de pe pajişti îndepărtate în obraz; şi, în faţa mea, izvorul însuşi al nopţii, acolo unde, spre Galiţia, şesul se întindea ca un evantai, într-o amploare cosmică, şi se contopea cu cerul. De fiecare dată mă uluia senzaţia de părăsire pe care o dădeau aşezările din acest ţinut, sub cerul întunecat al nopţii, fragilitatea licărului becurilor slabe în spatele obloanelor strâmbe de tablă, acele stele ale sărmanilor care dezvăluiau nemilos pereţii golaşi şi streşinile cocoşate ale caselor sărăcăcioase de târgoveţi, le despuiau de orice mister aruncându-le în realitate, în timp ce lumea din jur se cufunda în dramatismul miturilor primordiale ale creaţiei. Nimic nu mă emoţiona mai mult decât intimitatea disperată a unei ferestre strălucind galben-aurie pe albul dur şi albăstrui al peretelui văruit al unei cocioabe evreieşti de la intrarea în sat. Acum, aici, în timp ce mai aveam încă în ochi învălmăşeala veşnicului carnaval de pe strada cu curve din Văcăreşti – care continua la o depărtare de doar câteva străzi, şi mai spectral în lumina strălucitoare a lămpilor – se cobora asupra cartierului evreiesc din jur acelaşi sentiment de părăsire ca acolo, departe, pe şesul întins. Oraşul şi tumultul său, oamenii care se revărsau seară de seară pe străzi şi bulevarde, şirurile de lumini, mările de lumini, cascadele de lumini de

deasupra – toate astea erau lipsite de sens; era doar o lume bântuită de năluci, un carnaval al disperaţilor şi al însinguraţilor, pierduţi sub cerul uriaş din care se năştea noaptea.

Gândeam şi simţeam aşa în timp ce, cu o furie sarcastică îndreptată împotriva propriei persoane, aranjam materialul publicitar al „Afrodita Soc. An.”, în vitrina încă murdară şi superficial curăţată de mine; o făceam mai mult cu stângăcie decât cu vreo urmă de măiestrie, furios împotriva acestei evreice precupeţe de mărunţişuri (de galanterie) care, de fapt, aşa pierdută şi a nimănui cum era, împietrită în văduvia ei, ar fi fost mai la locul ei în vreun sat sau ştetl din Galiţia. Acolo s-ar fi potrivit mai bine şi aroganţa ei decât aici, la trei sute de paşi de cartierul bucureştean de curve. Faptul că-mi permitea să slugăresc aici şi că eram tratat ca un bocceagiu se datora propriei mele prostii.

După ce-am aşezat ultima cutie de carton cu săpun de migdale, am vrut să mă joc de-a artistul care se depărtează cu câţiva paşi de şevalet ca să-şi examineze opera şi am făcut un pas înapoi – şi brusc nu am mai ştiut de mine. Când mi-am revenit, după câteva clipe, eram întins pe jos în întuneric; între saci de cărbuni şi bidoane de gaz. Nu observasem că în spatele meu era deschis chepengul de la pivniţă şi călcasem cu pasul meu de artist în gol, prăbuşindu-mă în adâncuri.

M-am ridicat imediat în picioare, am constatat în treacăt, ca pe ceva de la sine înţeles, că eram întreg şi că nu mă lovisem prea tare şi am privit în sus. Căderea îmi fusese atenuată de o scară pe care m-am căţărat imediat. Când am ajuns sus eram încă puţin buimăcit, dar nu a durat decât o clipă. Mai înainte de toate voiam să mă asigur că hainele mele nu avuseseră prea tare de suferit.

Am rămas, deci, foarte mirat când am văzut că „văduva neagră” se agita panicată în jurul meu, mă

atingea, mă pipăia, mă scutura de praf, bâlbâind lucruri de neînţeles, de parcă că ar fi fost cea care căzuse în pivniţă, şi nu eu. Am liniştit-o râzând. Un fleac, un accident minor, o stângăcie de-a mea, chiar în momentul în care mă gândeam ce prost sunt – ciudat, nu? Nu avea rost să tremure, doar nu se întâmplase nimic…

Dar îşi ieşise din minţi de spaimă. Se temea, probabil, că va fi trasă la răspundere pentru neglijenţă, altfel nu-mi puteam explica starea ei. Se ştia că autorităţile române nu se comportă cu prea multe menajamente cu evreii care nu respectau întocmai legea; în mod normal se-nverzeau la faţă doar când auzeau de poliţie. Ce-ar fi fost dacă mi-aş fi rupt ceva, coloana, de pildă, şi aş fi murit pe loc acolo, jos? Sau dacă, chiar nepăţind nimic, aş fi avut de gând s-o reclam? întotdeauna se aşteaptă la o catastrofă, evreii ăştia.

Dar o asemenea tulburare era totuşi ciudată. Vorbea aiurea, mă tot pipăia ca să se convingă că eram nevătămat şi, când a găsit în sfârşit o pată pe haină, mi-a cerut s-o scot imediat ca s-o cureţe. Pe urmă şi-a amintit de alte lucruri mai urgente şi m-a silit, în ciuda protestelor mele energice şi a încercărilor de a o calma, să mă duc în camera din dos şi să mă întind pe canapea. A dat fuga apoi să-mi aducă un pahar de apă, un coniac şi chiar săruri de mirosit.

Suferisem, probabil, un şoc minor sau poate băusem prea mult rachiu şi prea multă cafea pe stomacul gol în cartierul de curve – pe atunci nu mâneam mai nimic, ca să-mi păstrez silueta, planul meu de a deveni un artist celebru fusese înlocuit cu cel de a deveni campion de călărie, în care mă investeam acum la fel de nebunește ca şi în primul. Oricum: când s-a întors „văduva neagră” îmi pierdusem pesemne iarăşi cunoştinţa şi, când mi-am revenit, am simţit cum mă mângâie pe faţă, pierdută de frică. Îngenunchease lângă divan, mă ţinea de cap, mă

mângâia pe păr şi bâiguia: „Micuţul meu! Iubitul meu! Copilul meu!”

Am cuprins-o în braţe, aproape instinctiv, nici nu se putea altfel; era atâta ardoare maternă pe chipul ei, o identificare totală a existenţei ei cu a mea, a fiinţei ei cu mine, încât m-am simţit atras de ea; nu mai era pentru mine o femeie aproape străină, o persoană pe care o cunoşteam doar din vedere, o inhibată notorie, de o răceală patologică, care, doar cu câteva minute în urmă, îmi dăduse să înţeleg foarte clar cât de mult mă dispreţuia, într-un mod insolent, ba chiar de-a dreptul provocator, dacă stăteai să te gândeşti cine şi ce era de fapt, cu dugheana ei evreiască de mărunţişuri cu tot – nu, în acel moment era întruchiparea omenească a bunătăţii şi a căldurii feminine, materializarea înţelegerii totale de care numai femeile sunt în stare, fiindcă numai ele pot aduce pe lume alte fiinţe omeneşti, să creeze o altă făptură cu trupul lor, carne din carnea lor, sânge din sângele lor, simţire din simţirea lor – de aceea ea era acum marea izbăvitoare, muma primordială, născătoarea cosmică, pântecele dătător de viaţă, în care fiinţa vie, chinuită îşi găsea ieşirea din singurătate devenind una şi aceeaşi cu alta…

Când am cuprins-o în braţe, pentru a o apropia de mine, ochii i s-au dilatat de groază, ca şi cum ar fi privit în inima şi în adâncul Răului. A făcut o mişcare involuntară de respingere. Dar apoi am asistat la o schimbare surprinzătoare; puteam doar să bănui ce era – o minunată împlinire a unui vis, pe care n-o crezuse posibilă, transformarea bruscă a unei spaime străvechi în bucurie – în orice caz era foarte frumos: chipul ei, plin de dramatism, „chipul andaluz”, cum l-am numit, mai târziu, în momente de tandreţe, a fost năpădit de o fericire mai deplină decât orice dorinţă şi atât de profundă, încât i-a smuls un geamăt.

Ştiu că ceea ce m-a făcut s-o iubesc a fost această

transformare a chipului ei. Am folosit de-atunci orice mijloc pentru a face să apară din nou această topire a tot ce însemna asperitate, înrăire, teamă, banalitate, această frumoasă ştergere a urmelor lăsate de viaţă sub valul de fericire al iubirii. Am reuşit – un timp cel puţin – să-mi hrănesc mereu iubirea din a ei. Căci deşi o iubeam – atât de pătimaş, încât uneori doar gândul la ea mă izbea ca un pumn în coşul pieptului, alteori foarte simplu, firesc şi fericit, întotdeauna plin de recunoştinţă sinceră pentru iubirea ei –, mă chinuia ideea că prin ea înşel „Iubirea" pe care o păstram pentru fata căreia îi voi fi credincios toată viaţa.

E umilitor să recunosc că, din păcate, văduva mea nu corespundea absolut deloc imaginii pe care mi-o făcusem despre această iubită ideală, care nu voia să-mi dea pace şi cu care mă luptam în zadar. Imaginea asta ideală mi se întipărise de la început atât de temeinic în minte, încât nu mai puteam scăpa de ea. Mă simţeam ca cineva care se hotărăşte zilnic să se lase de fumat şi care totuşi, în fiecare dimineaţă, întinde mâna lacom după prima ţigară.

Totodată, îmi spuneam că acest ideal al călăreţei cu bucle blonde şi picioare lungi, înconjurată de ogari zburdalnici, cu care intenţionam să-mi petrec viaţa într-un vârtej de curse de maşini, spectacole de operă, baluri mascate, sporturi de iarnă în staţiuni, la munte, la mare, pe puntea transatlanticelor, reprezenta tot ce era mai banal, mai ruşinos, un adevărat clişeu al dorinţelor oricărui băiat de prăvălie spilcuit. În comparaţie, văduva mea neagră – sau mai bine zis „andaluza" mea, cum îi spuneam acum plin de gingăşie – era de alt calibru, în toate privinţele, în afară de una: din păcate era o evreică din mica burghezie şi aproape de două ori mai în vârstă decât mine. Legătura noastră nu putea, nu trebuia să fie altceva decât un episod. Faptul că avea cel puţin în jur de treizeci şi cinci de ani – cât avea exact n-am aflat niciodată

şi nici n-am întrebat-o – mă deranja mult mai puţin decât că era mic-burgheză. Era frumoasă; vorba veche şi înţeleaptă a bărbaţilor galanţi, pe care o învăţasem de mult, potrivit căreia corpul unei femei îmbătrâneşte mai târziu decât faţa, nu se confirma în cazul ei; căci faţa ei era netedă şi întinsă, surprinzător de tânără – mai ales în jurul gurii cărnoase cu dinţi foarte frumoşi şi mai puţin în jurul ochilor tragici, cu cearcăne întunecate – în ciuda unei asprimi ocazionale şi a unei demnităţi de *ducna* manifestată uneori destul de ieftin. Bineînţeles că era o femeie matură, dar tocmai asta îmi sporea pasiunea şi nu mai era nevoie să-i cer doctorului Maurer pastile întăritoare.

Simţeam că ar fi trebuit să cer iertare fetei din cărucior pentru aceste detalii dacă aş fi ajuns să-i fac o astfel de spovedanie. Ar fi avut oare suficient discernământ pentru a înţelege exact despre ce vorbesc? Nu era vorba, desigur, de o experienţă erotică percepută cinic; la nouăsprezece ani ţii foarte mult ca toţi să înţeleagă intenţia onorabilă şi puritatea morală a fiecăreia dintre acţiunile tale şi a sentimentelor şi gândurilor care le însoţesc; spuneam deci: nu era vorba de o frivolă întâlnire sexuală, ci de iubire sinceră şi din partea mea, chiar dacă ea a durat puţin. Şi tocmai asta era cauza conflictului: această iubire, deşi spontană şi autentică de la început, nu era destinată celei la care ajunsese. Îi căzuse, ca să zic aşa, în poală ca un fruct copt de mult pentru altcineva. El era destinat de la început întruchipării adevărate a *animei* mele, întâlnită în sfârşit acum: sirena mea din scaunul cu rotile, bineînţeles.

Trebuie să recunosc că nici ea nu corespundea întru totul criteriilor animei mele. Nici vorbă de păr blond *à la* Jean Harlow; chipul ei drăgălaş era încadrat de păr creţ şi zburlit de un castaniu intens, avea obrăjori cam prea bucălaţi, de păpuşă; şi, în ciuda meritelor evidente ale

torsului ei, orice menţionare a picioarelor lungi de călăreaţă ar fi fost lipsită de tact. Dar nu factorul fizic era decisiv. În această privinţă devii tot mai priceput şi mai matur şi idealurile se ajustează mai flexibil la realităţile imperfecte. Restul corespundea, şi asta era important: onorabilitatea ei, educaţia aleasă, aura familiei bune din care provenea.

Ar însemna să mint dacă nu aş recunoaşte că aura originii proaste era ceea ce făcea ca dragostea mea pentru „văduva neagră” să fie găunoasă de parcă ar fi fost mâncată de viermi, să se fărâmiţeze treptat sub impactul unor mici iritări sfredelitoare şi atotpătrunzătoare. Nu era numai felul ei de a vorbi – nu putea desigur nega că e evreică, rasa îi era întipărită pe chip, tocmai pe chipul radios care mă încântase; dar nu era doar asta; putea avea şi o altă expresie, pe care o iubeam, o expresie arhaic înţeleaptă, de maternitate primordială, de bufniţă: era ca o zeitate antică…; dar, cum spuneam, felul ei de a vorbi: cântatul, vocalele prelungite, sintaxa specifică a celor care, deşi au învăţat de mici o limbă – româna, în cazul ei – nu sunt acasă în ea; apoi, expresiile jargonului idiş presărate pretutindeni – toate la un loc o dădeau de goi ori de câte ori deschidea gura. Şi totuşi, asta mă irita cel mai puţin. După ce m-am depăşit pe mine însumi şi am înţeles că puteam în principiu să iubesc o evreică – în mod ciudat tocmai din cauza tragismului evreiesc, a străvechii tristeţi evreieşti de pe chipul ei; repet, era încântător când era năpădit de fericire, mă obseda ca un drog, dar mă impresiona la fel de mult când era serios şi tragic, chipul ei de maternitate primordială… după ce aflasem atâtea lucruri uimitoare în legătură cu propria mea persoană, acceptasem tot ce era evreiesc la ea ca făcând parte din ea, la fel cum aş fi acceptat tatuajele sau discurile de alamă de pe buzele unei băştinaşe din Africa Centrală dacă m-aş fi îndrăgostit de ea.

De altfel, specificul evreiesc nu mi se părea nici pe departe atât de respingător cât încercarea, dinainte sortită eşecului, de a-l acoperi, de a-l ascunde, de a-l tăgădui. Idişul evreilor, gesticulaţia lor confuză, firea lor instabilă, alternarea continuă de slugărnicie şi de aroganţă erau, în ultimă instanţă, atribute inevitabile şi inalienabile ale evreităţii lor. Dacă se dădeau drept ceea ce ştiai că sunt, astfel încât să-i recunoşti de la bun început, erai chiar plăcut surprins. Erau consecvenţi cu ei înşişi, ceea ce trebuia apreciat. Te aflai în aceeaşi situaţie faţă de ei ca şi englezii, la ei acasă, faţă de un *foreigner*, un străin; le acordai acelaşi credit cu condiţia să nu se comporte ca unul dintre „ai noştri”; dacă totuşi o făceau, deveneau suspecţi. Părea contrafăcut. Nu li se potrivea. Ca şi englezul confruntat cu un *foreigner* care se străduia să se dea drept englez, vedeam în aşa-zisul evreu asimilat o maimuţă care ne imită.

Ar fi fost bine, poate, să vorbesc odată deschis despre toate astea cu „văduva mea neagră”. Mă surprindea uneori cu o inteligenţă şi nişte cunoştinţe pe care nu le crezusem posibile în mediul din care provenea. Probabil că ar fi înţeles, chiar dacă nu ar fi putut aproba, că nouă, neevreilor – goilor, cum ar fi zis ea –, ni se făcea părul măciucă atunci când evreii îşi dezvăluiau, prin pretenţiile lor sociale, aspiraţia de a fi asimilaţi de noi. Şi nu fiindcă ne-am fi temut că pierdem ceva dacă îi acceptăm ca pe egalii noştri, ci mai degrabă fiindcă încercarea era prezumţioasă şi sortită eşecului. În aşa-numita „lume bună” nu erau acceptaţi: i-ar fi dat imediat un aer de „ne prefacem că „transformând-o, astfel, în „lume proastă”. Mai grav era însă atunci când aspiraţia lor se îndrepta către o categorie socială ale cărei caracteristici contraveneau oricum codului nostru şi ne trezeau animozitatea.

Era tocmai ceea ce făcea văduva mea. Şi chiar dacă

aş fi putut sta de vorbă cu ea, tot nu aş fi reuşit să o fac să priceapă că rezistenţa mea nu se întemeia pe prejudecăţi arbitrare şi, în fond, fictive, ci pe o deosebire reală de mentalităţi, de constituţie psihică, peste care nu puteai trece nici cu cea mai mare bunăvoinţă.

De la fata din cărucior mă aşteptam să fie de aceeaşi calitate cu mine, să aparţină aceleiaşi specii ca mine, în modul cel mai autentic, şi să izbucnească împreună cu mine într-un râs molcom, vulnerabil şi dezarmat la descrierea suferinţelor mele. În ciuda tragismului conţinut în povestea mea (care o privea mai ales pe „văduva neagră"), modul în care paroxismele mele amoroase se răceau în contact cu duşurile reci ale câte unui afront estetic era de un comic grotesc. Spun intenţionat „estetic", fiindcă era într-adevăr o problemă de estetică de clasă, peste al cărei efect se trece îndeobşte prea uşor.

Sperietura teribilă, de pildă, ruşinea adâncă, sentimentele zdrobitoare de vinovăţie care au adus-o pe andaluza mea în pragul sinuciderii, când o dată, în timp ce făceam dragoste frenetic, pasiunea i-a smuls un sunet de încântare care nu provenea din gât, m-au şocat mai mult decât această nevinovată manifestare sonoră de entuziasm care mai avea şi avantajul că nu putea fi contrafăcută şi pe care am răsplătit-o, pe loc, cu un val de tandreţe. Dar în zadar: s-a jenat atât de tare, încât a fugit din cameră şi m-a întâmpinat în zilele următoare cu o ostilitate năucă şi cu o mină ofensată, de parcă eu eram cel căruia îi scăpase un vânt, şi nu ea.

Era desigur absurd, ba de-a dreptul scandalos să te gândeşti că acest dar al destinului – un eveniment atât de fericit precum cel al iubirii unei femei frumoase, plină de vitalitate, matură în sentimentele şi în experienţa ei, pentru un tânăr cu caş la gură, o iubire care a dat o strălucire binecuvântată şi restului vieţii sale – să fie distrus de fleacuri: ca, de pildă, faptul că ea lăsa linguriţa

în ceaşcă ca pe o furcă înfiptă în bălegar pe când el ştia că „se scoate din ceaşcă” şi „se pune pe farfurioară”; sau că nu dispari sub masă bolborosind scuze înfundate dacă-ţi vine să-ţi sufli nasul în timp ce mănânci. Dar asta era, şi mă dădeam bătut. Scobitoarea pe care domnul Garabetian nu o scotea din gură nici când vorbea – şi chiar şi atunci numai ca să se scobească cu ea în ureche – nu diminua cu nimic prietenia afectuoasă care se crease între noi. Însă iubirea mea pentru frumoasa evreică pe al cărei chip vedeam toată patima scăldată în soare a Andaluziei (unde, drept mulţumire pentru contribuţia spiritului iudaic la civilizaţia apuseană, prin grandioasa sinteză de Occident şi Orient pe care o realiza, fuseseră aprinse rugurile), iubirea mea pentru chipul auriu, radios de fericire al frumoasei suferinde, luminat de un zâmbet saturat parcă de seninătatea misterioasă a morţii la fel ca cel al „Frumoasei necunoscute din Sena”, a fost distrusă, erodată, sfărâmată de felul în care se îmbrăca, de cum ţinea degetul în sus când mânca îngheţată, de respectabilitatea pretenţios pompoasă cu care se comporta cu clienţii, sau îşi încorseta splendoarea sânilor şi a şoldurilor într-o carapace de cauciuc, lucru care îi făcea să arate ca nişte ghiulele compacte de tun, pentru a părea „o doamnă”, sau îşi coafa frumosul păr negru, transformându-l într-un glorios produs de cofetărie când ieşea cu mine în oraş; sau de felul în care devenea „fină” cu toţi cei pe care şi-i simţea inferiori şi-şi ridica sprâncenele, umerii şi vocea, vorbind pe nas, luându-şi expresia acră şi ostil precaută a celor cu pretenţii sociale care-i depăşesc – dar îi depăşesc cu atât de puţin, încât n-au loc să se ridice vreodată deasupra lor.

Nu folosea la nimic când îmi spuneam că mă iubea cu o patimă de-a dreptul înspăimântătoare şi că asta valora mult mai mult decât nişte virtuţi mondene, ca bunul-gust sau ştiinţa de a te purta în societate. Pentru ea eram împlinirea unui vis la care nu ar fi îndrăznit să spere

niciodată; fiindcă, din cauza caracterului ei pătimaş, dar totodată suspicios şi prozaic, nu ar fi crezut că se poate adeveri. Era evident ce se întâmpla cu ea. Dacă priveai prin prisma psihologiei abisale freudiene, care era tipic evreiască, puteai recita papagaliceşte ca pe o zicală învăţată la şcoală că: eu eram pentru ea fiul care-i fusese refuzat şi, în acelaşi timp, amantul focos, ale cărui mângâieri aveau izul picant oferit de reprezentarea păcătoasă a incestului.

Exista un complex de Iocasta care dormitase în ea, făcând-o incapabilă să aibă relaţii normale cu oamenii din jur? Dacă era aşa, se putea descărca acum după pofta inimii. Nu exista nimeni care să însemne ceva pentru ea sau la care să ţină. Rudele ei apropiate muriseră, îmi spusese, celelalte erau împrăştiate undeva prin Basarabia, nici ea nu prea ştia pe unde şi nici nu-i păsa. Cu atât mai de neînţeles erau grijile pe care şi le făcea cu privire la părerea vecinilor despre ea. Era o femeie de afaceri precaută, şireată şi dură, dar acumularea de bani nu ducea la nimic, o recunoştea şi ea cu disperare, devenise de mult scop în sine, dar şi ceva de care nu se putea lipsi, mânată fiind de o frustrare rece şi poate şi de acea angoasă niciodată total învinsă, adânc înrădăcinată în rasa ei şi infiltrată până în cel mai mic por al fiinţei ei.

Gingăşia cu care mă copleşea era cu atât mai sfâşietoare cu cât era, de fapt, potrivnică firii şi obiceiurilor ei – uneori aveam impresia că se mai apără încă din reflex de ea. Dar când patima îi învingea inhibiţiile, o transpunea parcă într-o stare minunată de extaz, într-un vârtej de fericire care o înconjura ca un chivot preţios. Era de ajuns să mă privească şi devenea frumoasă.

Dar lucrurile nu au stat aşa chiar de la început. După momentul iniţial vijelios, când ne-am aruncat unul în braţele celuilalt, pe canapeaua din camera din fund a

parfumeriei Flora, a urmat, firește, acea alternare de copleşire şi descurajare, de sentimente de ruşine şi de vinovăţie, de ezitări şi ispite, încercări de retragere, nehotărâri, îndoieli, abandonuri afectate şi scrupule reînnoite, cu care orice burghez cumsecade îşi face propria viaţă interesantă în chestiuni amoroase, complicând-o pe a altora. În această fază, sentimentele nobile cu care am încercat să-mi înving impulsurile antisemite au fost puse la grea încercare. Dramatismul acesta exacerbat nu era şi el tipic evreiesc? Mi-ar fi plăcut să discut cu domnul Garabetian, ale cărui vederi, cumpătate şi lipsite de sentimentalism, aveau o influenţă extrem de liniştitoare asupra exaltărilor mele. Cum putea o femeie cu înzestrările senzuale ale andaluzei mele să se comporte aşa cum te-ai fi aşteptat să se comporte o elevă de pension de la Sacré-Cœur în momentul pierderii fecioriei? Era posibil doar dacă, la toate poverile rasei ei mult chinuite care o apăsau, se mai adăuga şi blestemul unui filistinism iremediabil. Şi în favoarea teoriei mele pleda – din păcate nu era singurul lucru, dar era cel mai elocvent – locuinţa ei, iar la acest capitol mie îmi revenea rolul dificil de a învinge rezistenţa ei puternică la orice modificare.

Cele trei cămăruţe din spatele camerei cu sofaua care se afla alături de spaţiul prăvăliei erau pline de mobilă de serie în stilul art-deco, exagerat de modern sau, mai degrabă, în versiunea lui balcanică, în care elementul futurist se combina cu elementele ornamentale cioplite pe bâtele ciobanilor;

sufragerie, salon cu scrin şi oglindă, totul aranjat şi dichisit ca în vitrina magazinului universal de unde fuseseră achiziţionate aceste splendori cărora danteluţele croşetate de mâna gospodinei, văsuleţele cu flori artificiale şi păpuşile Pierrot şi Bonzo le adăugau o notă caldă, personală. Toate acestea erau îngrămădite într-o căsuţă

simplă, ca de ţară, cu un singur nivel, în spatele căreia, lipit de peretele dinspre curte, se afla un ţarc de scânduri pentru capre.

Mă puteam socoti mândru de a fi fost în stare să dau dovadă de sentimente sincere şi romantice într-un astfel de *ambient*. Dar asta se explica, probabil, iarăşi prin faptul că o percepeam curajos pe „văduva neagră” ca fiind evreică şi voiam s-o iubesc deşi era evreică, ba tocmai fiindcă era evreică. Iar această evreitate a ei implica şi prost-gust sau, cu alte cuvinte, un gust cu totul diferit, mai degrabă oriental, deci un gust european hibridizat, care le aparţinea evreilor ca şi idişul, ca şi gesticulaţia agitată. Tot lui îi atribuiam, pentru moment, şi felul ei filistin de a rezista insistenţelor mele amoroase, şi scrupulele ei repetate mereu. Nu aveam de unde să ştiu dacă nu avea cumva vreo prejudecată religioasă de a nu se culca cu mine, un goi, ca să nu-şi întineze rasa. Prescripţiile igienice ale evreilor sunt extrem de severe, după cum se ştie.

Fireşte că şi rezistenţa ei mă stârnea; cred că mă comportam ca un copil care-şi tot roagă mama să-i repete o favoare făcută o dată, cum ar fi, de pildă, să-i repovestească un basm mereu de la început… de fapt, ea îmi înflăcăra în primul rând fantezia. Pornind de la chipul ei, îmi născoceam poveşti. Tot ce puteam citi în severitatea întunecată a chipului antic de bufniţă sau în strălucirea aurie care îl năpădea când se topea de gingăşie şi de dorinţă trecea în mitologie; îi spuneam Astarte şi Gaia sau chiar „Gaia Kurothropos”, Cea care Hrăneşte Copiii, iar surâsul ei când spunea „Câte îţi mai umblă în capul tău meşu*gă, co*pile!” mi se părea la fel de dulce precum cel al zeiţelor arhaice.

Căderile din astfel de stări de extaz în prozaic erau dureroase, iar la începutul relaţiei noastre eu le aşteptam şi le suportam cu capul plecat; şi ele s-au înmulţit pe

măsură ce ne cunoşteam mai bine. O uram, atunci, pe evreica românc filistină care îmi ucidea extazul cu banalităţile ei. Odată, în timpul unei îmbrăţişări pătimaşe, s-a rostogolit atât de violent de sub mine, încât era să mă arunce din pat. Cu chipul schimonosit, a smuls de pe noptiera balcanic-futuristă o fotografie înrămată şi a ascuns-o în sertar.

„Ce naiba te-a apucat?” am întrebat furios.

Era atât de tulburată, încât nici n-a putut să răspundă o vreme. Pe urmă, cu ochii plini de lacrimi, a scrâşnit printre dinţi: „Se uita la noi!”

„Cine?”

A mai trecut un timp până a spus: „Bărbatul meu”.

„Credeam că e mort”, i-am răspuns supărat. „Credeam că voi, evreii, nu credeţi în viaţa de apoi. Când s-a terminat, s-a terminat, nu-i aşa? De-aia vă şi temeţi aşa de moarte, începeţi să bâţâiţi numai când se vorbeşte de ea. Şi brusc ţi se năzare că priveşte unul de dincolo când nevastă-sa e cu alt tip în pat, în sfântul pat conjugal, fireşte. Spune, cum era atunci? Îţi dădea voie să dormi cu el în pat? Sau îl ademeneai aruncând în el ghiduş cu peruca de mireasă şi-ţi permitea să vii la el numai dacă se îndura să o păstreze şi nu ţi-o arunca înapoi?”

„Nu vorbi aşa, copile” m-a rugat. „Te-ai ambalat, nu ştii ce spui”.

Ce-i drept, îmi ieşisem din fire. „Dacă ai sentimentul că-l înşeli chiar dacă a murit de zece ani, atunci poate e mai bine să mă retrag. Se poate întâmpla să-mi treacă şi mie prin gând că înşel pe cineva care nici măcar nu există”.

„Nu înţelegi, copile”, mi-a spus cu faţa scăldată în lacrimi. „Te iubesc. Te iubesc mai mult decât pe mine însămi. Mai mult decât pe oricine pe lumea asta”.

„Mai mult decât pe morţi?”

„Morţii!” a zis, dând din umeri cu un dispreţ nespus.

„Cui îi pasă de morţi. N-ai cum să înţelegi. Hai să-ţi arăt cât îmi pasă mie de morţi. O să-i ard fotografia. Uite, o arunc la gunoi!”

A scos fotografia din sertar.

„Lasă-mă s-o văd măcar”.

„De ce? Morţii sunt morţi. De ce să-i trezeşti?”

„Nu vorbi prostii! Vreau să ştiu cum arăta bărbatul cu care te-ai căsătorit”.

I-am luat-o din mână. Bărbatul din fotografie avea în jur de cincizeci de ani; părul îi era încărunţit, bogat şi avea o privire grea pe sub pleoapele înconjurate de cearcăne. Îmi amintea de cineva, dar nu ştiam de cine anume.

„Destul!” mi-a spus şi mi-a luat fotografia. „Şi acum uite ce fac cu el. Păstrez doar rama, e încă bună. Dar fotografia – uite ce fac cu ea!”

A scos poza din cadru şi a rupt-o în bucăţele mici. Expresia feţei ei era atât de sălbatică, încât m-a speriat. Scena mi s-a întipărit aproape arhetipal în minte şi, de câte ori mi-am reamintit-o, m-am îngrozit: femeia goală, cu păr pubian stufos în poală, care sfâşia fotografia bărbatului mort, în faţa iubitului ei, la fel de gol ca şi ea.

Treptat, am aflat povestea căsniciei lor – adică i-am smuls-o cuvânt cu cuvânt. Între ei doi nu existase o legătură strânsă, în orice caz fusese vorba de ură, nu de iubire. El era un om ciudat, fără talent în afaceri, de care se ocupa doar ca să câştige un ban, până a renunţat şi le-a lăsat pe mâna ei. Orice moment liber îl consacra celor două pasiuni ale sale – sau, dacă vreţi, celor două vicii: filosofia iudaică şi femeile. În orice caz, a adăugat andaluza mea, ambele erau legate pentru el şi se contopeau într-o problemă filosofică.

Nu am înţeles imediat. Cum adică?

„Vezi tu, mi-a spus oftând din greu, asta atinge problema centrală a filosofiei iudaice”, şi anume – după câte înţelesese ea – incompatibilitatea sau, mai bine zis,

nostalgia compatibilităţii între cunoaşterea raţională şi inspiraţia divină.

Asta punea inevitabil problema liberului arbitru care era pentru el un conflict existenţial. Fusese dăruit sau, de fapt, blestemat cu o putere de seducţie extraordinară, aproape stranie asupra femeilor, pe care o ducea ca pe o fatalitate. Efectul lui magic asupra femeilor era atât de irezistibil, încât a devenit chiar el victima lor, neputând să se apere de femeile pe care le fascina. Mi-a povestit cum, către sfârşit, se dădea exasperat cu capul de pereţi când o femeie sau, mai degrabă, el însuşi cădea, încă o dată, victimă fascinaţiei pe care o exercita asupra femeilor. Până la urmă inima i-a cedat. Într-o bună zi a fost găsit mort, cu spume la gură, cu capul căzut peste cărţile sale. A recunoscut că n-a fost răpusă de durere. A trecut prin iad în toţi anii căsătoriei. În timp ce-mi spunea asta, m-a îmbrăţişat cu o disperare care-mi cerea parcă s-o salvez de aceste amintiri.

„Ce smintit fabulos”, am remarcat.

„Smintit, copile? Ce vrei să spui?” Ea-l percepuse ca pe un damnat, care ştia că e posedat de un spirit rău. Era suficient să traverseze strada ca o femeie să i se ofere. Şi n-avea încotro, o accepta ca pe o obligaţie. Cu timpul, simţise doar milă faţă de el, în ultimii ani ai căsniciei fusese singurul lucru care îi lega. Milă şi respect faţă de seriozitatea cu care îşi asumase filosofic problema.

„Tocmai de-aia am spus: ce smintit fabulos!” Eram în toane rele. Mă simţeam provocat. „În faţa acestei probleme nu poţi avea decât o atitudine filosofică. Ştii povestea cu omul care a mâncat gulaş la Neugroschl?”

M-a privit cu un amestec de timiditate defensivă, dăruire şi suspiciune, care-i scotea în relief toate caracteristicile rasiale.

„Nu mai face mutra ta de bufniţă”, i-am spus. „Povestea e aşa. Un om s-a dus să mănânce gulaş la

Neugroschl, la Viena, aşa cum făcea în fiecare zi la prânz. Când s-a întors acasă, s-a culcat de două ori cu nevastă-sa, de trei ori cu cumnata, a violat servitoarea şi cu greu l-au oprit să nu se repeadă la fiică-sa. Cazul era atât de interesant din puiul de vedere medical, încât s-a întrunit un consiliu de iloctoi i prezidat de un profesor de renume mondial. Medicul de casă al familiei a ţinut o prelegere: omul nu întreprinsese nimic deosebit, se dusese pur şi simplu la Neugroschl să mănânce un gulaş. «Ce crede Herr Profesor că ar trebui făcut?», a fost întrebat marele savant, şi toate privirile s-au îndreptat către el. «Ce aveţi dumneavoastră de gând să faceţi, domnilor, nu ştiu», spuse profesorul. «Eu, personal mă duc la Neugroschl să mănânc un gulaş.»”.

Mi-a dat o palmă uşoară – un gest de tachinărie care contrasta ciudat cu expresia ei tragică. „Eşti rău, zău, copile. Iar eu te iubesc tocmai fiindcă ştiu că nu eşti aşa. Nu ştii ce îngrozitor e să fii posedat de sex. La început, când l-am cunoscut, m-a dat şi pe mine peste cap…” A ezitat, n-a mai vrut să spună nimic, a dat din cap şi s-a agăţat de mine „Of, Doamne, copile, de-aia te iubesc, fiindcă cu tine e altfel”.

Dar pentru mine a fost şi mai rău. Acum simţeam ghimpele geloziei. Nu îi mai dădeam pace: care fusese secretul atracţiei lui? Era atât de potent, atât de puternic, atât de rezistent, atât de priceput în ale iubirii? Toate miturile sexului îşi sărbătoreau voios învierea în imaginaţia mea, mă chinuiau şi mă provocau în bătaie de joc la întrecere. Îmi părea foarte rău că a rupt poza. Aş fi reuşit, poate, să descopăr pe chipul lui ceva din esenţa bărbăţiei lui supranaturale şi originea ei. Îmi amintea de cineva cunoscut şi, în cele din urmă, am hotărât că seamănă cu omul de la hotelul soios de pe Calea Griviţei, care mă înşelase şi mă bătuse când mă pregăteam să fac dragoste cu ţigăncuşa. Această halucinaţie a prins rădăcini atât de

adânci în mintea mea, încât începusem să umblu ca năuc.

Bătăuşul acela nu era doar un crai irezistibil, mai era şi filosof pe deasupra? Am întrebat-o sarcastic ce înseamnă „filosofie iudaică”, şi în clipa imediat următoare am avut senzaţia că am declanşat o avalanşă. Întreaga mea ignoranţă penibilă a devenit evidentă. Nu numai că existase o filosofie specific iudaică la Alexandria, înaintea creştinismului, care culminase cu Filo Iudaeus, dar înflorise apoi şi în Evul

Mediu timpuriu, stimulată de cea arabă, mai ales în Andaluzia, sau prin Kalonymiţi, în care se întâlneau orientări neoplatoniciene, aristoteliene şi antiraţionaliste; o efervescenţă care lăsase urme asupra celor mai mari spirite ale veacului. Asupra capului meu ploua cu nume ca Iuda Halevi, Ibn Daud, Maimonide, Gersonide, Hasdai Crescas – pe care le auzeam pentru prima oară şi care, pentru mine, nu reprezentau nimic. Eram zdrobit de educaţia mea defectuoasă şi convins că sunt barbar şi prezumţios. Ei însă, andaluzei mele, părea că-i face plăcere să poată vorbi despre toate astea, îşi luase expresia de bufniţă, chipul „etern” al unei maternităţi nu doar fizice, ci şi spirituale. Fără îndoială, iubirea era cea care o inspira să-mi povestească despre strămoşii ei. Nimic nu era mai străin de ea decât intenţia de a mă umili cu ignoranţa mea. Şi totuşi, în mine s-a trezit suspiciunea: era evident că participase la potenţa spirituală a răposatului ei bărbat cu la fel de mult elan ca şi la cea sexuală; şi ajungeam atât de departe cu autosfâşierea, încât o suspectam că asta şi voia să-mi dea de înţeles, pentru a mă stimula la performanţe în pat. Niciodată eul meu, nici aşa foarte stabil, nu fusese atât de zdruncinat.

Şi totuşi, oricât de ciudat ar părea, nu asta îmi diminua iubirea pentru ea. Dimpotrivă: atâta vreme cât mă chinuia gelozia şi mă umilea sentimentul insuficienţei mele, îi eram supus. În clipa în care simţeam că-i sunt

superior, începeam s-o critic. Oricât de ruşine mi-era s-o recunosc faţă de mine – deci şi faţă de fata din cărucior, mă-nnebunea ideea că până şi *anima* mea blondă, cu picioare lungi ar fi putut cădea victimă atracţiei erotice irezistibile a acestui evreu.

Dar ceea ce ne-a despărţit până la urmă a fost şi mai ruşinos. Fata din cărucior ar fi înţeles însă. A început cu faptul că andaluza se mândrea cu mine. Voia să mă arate întregii lumi – de parcă aş fi fost pentru ea, văduvă suculentă în floarea vârstei, o pradă dezirabilă, o proprietate erotică de invidiat, în orice caz o realizare al cărei credit îi revenea şi cu care se împăuna.

„Vrei doar să te făleşti cu mine”, m-am revoltat. „Dacă ar fi după tine, te-ai pompona ca o adevărată idişe mamă de şabăt şi te-ai plimba cu mine la braţ prin oraş, ca să te scalzi în admiraţia din privirile trecătorilor la adresa cupilului, aşa-i?” Voia să mă modeleze după imaginea pe care o avea ea despre mine; mă dădea cu briantină pe păr, dorea să îmbrac cutare sau cutare costum, întotdeauna cel mai bun, bineînţeles, şi-mi făcea cadou cravate hidoase.

Mă cutremuram la această idee. Eram gata îngrozit la gândul că reprezentantul pe sector al „Soc. An. Afrodita” va afla, în mod inevitabil, de legătura noastră. Prevedeam valul de bârfe pe care îl va dezlănţui această descoperire în rândul domnilor germani sudeţi şi saşi din conducerea firmei. Deşi nu puteam să-mi reprim un sentiment de mândrie că am reuşit „să topesc gheţarul”, ei îi spuneam că, dacă s-ar afla de legătura noastră, ar putea avea consecinţe dintre cele mai neplăcute pentru mine din punct de vedere profesional. De ce anume, era greu de explicat, şi mai ales ei. De când începuserăm să ne vedem regulat, aveam mână liberă la parfumeria Flora. Curând, în vitrina prăvăliei ei, se etalau numai produse ale „Soc. An. Afrodita”, în fiecare săptămână altele. Când nu o decoram chiar eu, fiindcă mi se părea prea bătător la ochi, o făcea

ea, pe ascuns, pentru a-mi face o bucurie. „Ar fi mai simplu dacă m-ai aşeza şi pe mine la mijloc, între săpunuri şi paste de dinţi. Dacă se poate cu eticheta: «Nu chiar la fel de bun la pat ca răposatul, dar totuşi»… numai că nu corespunde intenţiilor «Afroditei»”, i-am spus veninos. „În fond, oamenii mă plătesc ca să fac eu reclamă produselor lor, şi nu pentru ca produsele lor să-mi facă mie publicitate”.

Abia mai târziu, după ce ne-am despărţit, mi-a trecut prin minte ceva care ar fi trebuit să mă facă să înţeleg mai bine vanitatea ei, şi anume că, în mândria ei, exista şi o bună parte de sfidare. Bineînţeles că vecinii ei, toţi evrei, nu aveau cum să nu-şi dea seama de ce se întâmpla la întâlnirile noastre regulate. Şi, de când mă oprise odată un bătrânel – foarte prietenos, de altfel, binevoitor, cu ochii plecaţi discret, zâmbind parcă înserării care se lăsase – ca să mă întrebe dacă nu aş vrea, totuşi, să vin la rugăciune din când în când, iar eu i-am răspuns, mai dur decât aş fi dorit, că nu sunt evreu, probabil că vestea se răspândise. Oricât de ridicolă mi s-ar fi părut prejudecata împotriva ilegalităţii legăturii noastre într-o lume luminată, ea totuşi exista. Ar fi trebuit să mă înduioşeze curajul cu care se afişa cu mine în public.

Dar se întâmpla tocmai contrariul. Când îmi propunea să cinăm într-unul din marile restaurante foarte frecventate din centru, o suspectam că vrea să mă folosească şi să-şi manifeste ascensiunea socială apărând cu mine în lume. „Toate sunt de un şic ieftin şi pretenţios”, încercam să-i explic. „Ce vezi tu aici sunt, fără excepţie, filistini care se dau mari. Oamenii din lumea bună mănâncă acasă, se duc la Capşa sau la alte câteva restaurante exclusive, şi nu la astfel de localuri”.

M-a privit fără să înţeleagă: „Vrei să mănânci la Capşa, copile? Nu contează dacă e mai scump”.

Şi îmi dădusem atâta osteneală să-i arăt câte ceva din

lumea bună – cel puţin ceva din mica porţiune din care făceam eu parte, prin jumătatea de călăreţ a existenţei mele duble. În fiecare dimineaţă continuam să călăresc şi-mi petreceam din ce în ce mai mult timp liber în grajduri şi pe terenul de curse. Dar întâlnirea dintre ea şi lumea mondenă a curselor de cai s-a sfârşit cu o catastrofă. „Aşa ceva să fie o distracţie?” s-a văitat zile în şir, „eu, o femeie care munceşte din greu, să mă scol la patru dimineaţa şi să mă uit cum se pune unu pe-un cal sălbatic şi o întinde la galop ca un meşugă – copile, te rog frumos, o să-ţi frângi gâtul până la urmă! Ia uite ce slab eşti, fiindcă nu vrei să mănânci nimic din cauza prostiei ăsteia. Şi cum pute în grajduri, asta nu-i sănătos. Cine să se simtă bine acolo, doar hoaşca aia bătrână cu care ai trăncănit atâta şi cu mine nici măcar n-a dat mâna –, aia de zici tu că e, ce? Doamnă de onoare la regină? Din partea mea n-are decât să fie şi regină – dacă ălei a îi e bine în bălegar, o şti ea ce-o şti, de-l lasă mereu pe grăjdar s-o apuce de fund când o suie pe mârţoaga aia a ei, am văzut cu ochii mei, şi pun rămăşag că e trecută de şaizeci. Da’ tu, copile, n-ai nevoie de aşa ceva. Dacă vrei tu, îţi cumpăr un căluţ, îl iei pe aproape nimic, acolo la voi la fabrică e doar târg în fiecare joi, găseşti sigur ceva să-ţi convină, şi-l punem aici în curtea din spate, îi anunţ pe oamenii care-şi ţin capre acolo, eh, şi-apoi, puţintel ovăz şi fân cât poate să coste? Nicio trăsurică nu ne-ar strica, să ne plimbăm duminica cu ea pe Kiseleff. Că ce altceva să vrei de la o gloabă, decât să te distrezi puţin? Doar n-oi vrea să ajungi ca pezevenghiul ăla de antrenor care-şi închipuie că poate să le uşureze proştilor de bogătaşi buzunarul de bani, las că şi ăia îşi fac afacerile cu nişte bieţi sărmani care-şi pierd şi ultimu bănuţ la rămăşaguri…” M-a privit cu îngrijorare tandră. „Doar nu eşti un trepăduş oarecare, copile – nu? Atunci, de ce-ţi doreşti asta?” A durat săptămâni până să se liniştească.

Şi mai puţin succes am avut cu încercarea de a-i deschide ochii asupra a ceea ce – alături de preferinţa snoabă pentru sportul ecvestru – mă încânta în viaţa prăpădită a Bucureştiului suburban. Pe asta nu o înţelegea nici atât. „Ce ţi se pare frumos pe chipul disperat al unui hoţ care e prins asupra faptului şi arestat? Deznădejdea lui? Ştii tu ce înseamnă disperarea adevărată?” mă întreba dând din cap. „Chiar nu te-nţeleg, copile. Întâi îmi povesteşti disperat despre un câine călcat de maşină, pe care stăpânul îl ucide cu ciomagul, plângând în hohote, fiindcă nu poate să-l vadă suferind; şi pe urmă, când te rog să mergi cu mine la înmormântarea unei vecine, spui că nu-i treaba ta. Întâi îmi ceri să arunc piatra pe care încerc monedele de-o sută încasate de la adunătura asta de vagabonzi, fiindcă e un semn ruşinos, de inimă nemilioasă din partea mea şi pe deasupra şi vulgar; nu mi se potriveşte, spui tu. Şi pe urmă vrei ca eu, femeie cinstită, să merg cu tine în Crucea de Piatră să mă uit la curve. Eşti în stare să stai cu orele să te uiţi cum fac astea pâine-n casă aici, cu gândacii de bucătărie plimbându-se pe cocă, dar dacă-mi umezesc tuşul de ochi cu puţintel scuipat te enervezi. Cine-a mai pomenit atâtea contradicţii? Dacă ai cunoaşte mahalaua aşa cum o cunosc eu, tot cu teama-n suflet că te-njunghie vreunul, n-ai mai spune că viaţa e mai cinstită aici decât în cartierul de vile…”

O uram când vorbea aşa. Mi se părea că era un act de trădare pe care-l comitea faţă de ea însăşi. Îmi venea s-o bat când vedeam cum îngustimea minţii ei de filistină făcea să dispară chipul care-mi îngăduia s-o iubesc, chipul care uneori era cuprins de gingăşie şi scăldat în aur de fericire.

Dar într-o bună zi şi-a pierdut până şi el strălucirea lui radioasă pentru mine. Am ieşit iarăşi seara (pentru numele lui Dumnezeu), la o grădină de vară: becuri albastre, galbene şi roşii în frunzişul castanilor, un taraf de

ţigani şi un cântăreţ care cânta cu sprâncenele arcuite circumflex, în plus, am observat că îşi pusese o rochie nespus de urâtă, un fel de versiune drăgălaşă şi vaporoasă a costumului de Pierrot, albă cu buline uriaşe negre şi cu un volan flasc la gât – mai lipsea să-i atârne sânii afară şi să-şi pună o tocă de muselină, cu două antene mari, şi ar fi ieşit o minunată buburuză alb cu negru, taman bună pentru furnicarul de măşti din Crucea de Piatră. Dar nu, îşi făcuse, iarăşi, la unul din coaforii din Văcăreşti, un cozonac de păr de cal, dospit bine, şi-şi mai trântise în el şi un pieptăn spaniolesc din celuloid cu strasuri – era să mi se facă rău când am văzut-o.

Ea era însă bucuroasă de atmosfera mondenă din jur. „Ia uită-te la masa de dincolo, dar nu te întoarce aşa ca să se vadă – uite ce pereche şic”, mi-a spus.

M-am uitat: era tânărul Garabetian în costum alb, cu muchia tăioasă a umerilor bine vătuiţi, nodul la cravată cât pumnul, frizură *à la* Rudolf Valentino cu luciu de oglindă, însoţit de o cocotă de lux foarte bine făcută, una din acelea pentru care îl invidiam. A privit spre noi, i-a spus cu un surâs ironic câteva cuvinte partenerei lui, care-a izbucnit într-un râs cristalin, apoi m-a salutat cu o plecăciune exagerată şi batjocoritoare.

„Îl cunoşti?” m-a întrebat plină de respect văduva mea în alb cu buline negre. Nu-l cunoşteam numai pe el, ci şi pe cei doi domni care stăteau cu câteva mese mai în spate şi care ne priveau, şi ei, cu acelaşi interes. Erau reprezentantul comercial şi un şef de raion al „Societăţii An. Afrodita”, cu soţiile lor germane din regiunea sudeţilor.

Nu avusesem deloc intenţia să-i stric seara, dar mi-a fost imposibil să-mi ascund proasta dispoziţie. În timp ce-mi vorbea vioaie, eu mă jucam cu mâncarea, beam vin prea mult, prea repede şi cu prea multă încrâncenare până când, într-un târziu, a amuţit şi ea. Tăcerea apăsa asupra noastră – a ei sfioasă şi vinovată, a mea îndărătnică şi

răutăcioasă – mai întâi ca un nor pe care-l aştepţi să treacă. Dar apoi s-a întins şi ne-a cuprins cu răceala ei. A pus stăpânire totală pe noi şi, până la urmă, niciunul dintre noi nu a mai fost în stare s-o spargă. Am părăsit localul cu senzaţia de a fi depus o coroană pe mormântul iubirii noastre.

Am dus-o acasă cu Fordul meu model T. Când am ajuns în faţa uşii, a descuiat-o şi a intrat în casă fără un cuvânt, lăsând uşa deschisă în urma ei. Dacă nu aş fi intrat după ea, ar fi însemnat că ruptura era totală între noi. M-am gândit, o clipă, dacă să nu las lucrurile să decurgă în voia lor. Dar, pentru a face în ciudă filfizonului de fiu al amicului Garabetian şi fufei lui, conţopiştilor de la „Soc. An. Afrodita" şi nevestelor lor cu fundul lat, am urmat-o în casă.

Mă aştepta disperată. „Iartă-mă, copile! Am să fac tot ce spui tu. De-acum înainte nu mai mergem decât unde vrei tu. Serios, copile, îţi jur. Dar te rog, te rog, fii iar bun cu mine".

A fost mai pătimaşă ca niciodată în braţele mele şi m-am surprins observând-o cu o curiozitate aproape ştiinţifică. Pândeam schimbarea de pe chipul ei, încântarea crescândă în care se destrăma tragismul lui, felul în care se înfrumuseţa pe măsură ce dorinţa devenea mai intensă, întâi domol ca într-o plutire, abia înfiorată de zâmbetul misterios al „Necunoscutei din Sena", uitând apoi tot mai mult de sine, purtată de val până pe culmi, când patima îi deschidea buzele şi chipul îi era scăldat într-o revărsare de fericire. Ea amâna acum momentul, cu ochii închişi, luminată de acel zâmbet de fericire lăuntric pe care-l au uneori orbii. Şi am avut revelaţia nebunească că, dacă ar deschide ochii, acest zâmbet dumnezeiesc ar fi putut căpăta o notă de viclenie la fel ca cel al Mona Lisei care era, de fapt, dacă întâmplător ar fi închis ochii, doar un zâmbet de plăcere voluptuoasă. M-a străbătut un fior de

gelozie sălbatică la gândul că această înnobilare a chipului feminin era de fapt echivocă, că eu, de fapt, aveam foarte puţin de-a face cu asta şi că totul se petrecuse, probabil, mult mai convingător atunci când andaluza mea era încă fermecată de nemaipomenita aură erotică a bărbatului ei. În acelaşi moment, am simţit cu groază că ejaculez, înainte de a atinge, într-o concordanţă care devenise perfectă între noi cu timpul, punctul culminant al actului de dragoste – deci înainte ca faţa ei să ajungă la ultimul şi cel mai frumos stadiu.

Dacă a fost dezamăgită, atunci a încercat să mi-o ascundă. M-a copleşit cu gingăşii: „Nu te necăji, copile, mi-a fost aşa de bine şi mie, vorbesc serios, mă faci fericită fiindcă-mi arăţi că totuşi mă iubeşti”.

Nu ştiam cum să interpretez acest „totuşi”, am făcut legătura, ca un smintit, cu închipuirile mele, potrivit cărora descoperisem caracterul trivial şi egoist al stărilor ei de extaz şi mi-am spus: „Dac-ai şti tu…” Probabil că nu aş fi fost în stare să-i ofer această dovadă aparent impresionantă de iubire dacă nu m-ar fi ajutat reprezentarea mentală a dorinţei de care era cuprinsă în braţele bărbatului ei…

Odată cu realizarea bruscă a ceea ce fac şi gândesc, a tipului de film pe care-l derulam în intimitatea mea şi a modului în care încercam să-mi ajustez sentimentele şi să le fac să ajungă la un punct culminant, pe care altfel nu le-ar fi atins, m-am simţit sugrumat de groază şi mi s-a făcut scârbă de mine. Ar fi trebuit să fiu şi mai îngrozit la gândul singurătăţilor noastre abisale şi atât de diferite. Ne despărţeau spaţii interstelare întregi, în vreme ce noi credeam că ne iubim.

Niciodată nu-i împlinisem dorinţa de a rămâne peste noapte la ea şi de-a mă trezi dimineaţa în braţele ei. De altfel, nu scăpasem nicio clipă de teama faţă de patul conjugal voluptuos, acoperit din belşug cu perne de puf,

tipic evreiesc, din dormitorul art-deco; prea arăta a capcană. Şi casa mic-burgheză din cartierul care era, de fapt, un ghetou mă enerva; ar fi putut fi tot atât de bine o casă dintr-un ştetl, sub cerul de seară, în preajma Galiţiei. Avea prea multă poezie chagalliană pentru mine. Evitam să mă lungesc, preferând intermezzouri erotice scurte şi pasionate, pe sofaua Biedermaier, în camera din spatele magazinului, acolo unde avusese loc prima noastră îmbrăţişare, după care plecam imediat acasă. Faptul că trebuia să fiu la grajduri la ora cinci dimineaţă, pentru a putea să călăresc, era o scuză plauzibilă. De data asta însă, am renunţat chiar şi la acest pretext şi am plecat, fără nicio explicaţie, după ce m-am prefăcut că mă trezesc din aţipeală.

Dar s-a ţinut de cuvânt. Când am ieşit data următoare în oraş, a cedat dorinţelor mele.

De mult aveam de gând să o duc la una din cârciumioarele de la marginea oraşului, unde la prânz veneau pieţarii şi seara cântau ţiganii din scripcă – nu taraful de mărimea unei orchestre al ţiganilor de operetă în pretinsele localuri „şic” din centru, ci unul dintre cele autentice, care umblau prin ţară: trei, patru oameni cu vioară, contrabas şi ţambalul agăţat de umeri; şi unde nu-l întâlneai nici pe tânărul domn Garabetian cu fufele lui şi nici şefi de raion, nemţi sudeţi sau transilvăneni cu soţiile lor.

De fapt, am ales o cârciumă pe care mi-o recomandase bătrânul Garabetian. „Un lucru cinstit”, îmi spusese el, „îl cunosc pe cârciumar, usturoiul şi ardeiul şi-l cumpără de la mine şi carnea o ia de la măcelarul de peste drum. L-am văzut cum face. La el găsiţi mâncare mai simplă, dar mai sănătoasă decât la Capşa şi de zece ori mai ieftină”.

Cârciuma nu era altceva decât o căsuţă de lut, văruită în alb, cu acoperiş de tablă, cu un cuptor în

mijlocul camerei mari şi un grătar cu cărbuni pentru fript carnea în faţa uşii; ea se afla dincolo de terenul fabricii companiei „Afrodita” şi de târgul cu cai, în prelungirea Căii Moşilor, la ieşirea din Bucureşti unde dispărea orice urmă de mahala, rămânând doar un drum străjuit de plopi care se pierdea în câmpia întinsă şi melancolică. Se mânca afară, la mese şi scaune de lemn cioplite grosolan, sub coroana înaltă de frunziş a unui ulm uriaş şi bătrân, în care îşi aveau cuibul granguri şi dumbrăvenci; asta dacă nu voiai să stai sub copertina largă de care erau agăţate colivii de lemn, din care răsuna cântecul pitpalacilor, obişnuiţi de mult să-şi ajusteze ritmul după cel al scripcii. De departe, de peste câmpurile largi, le răspundeau miraţi fraţii şi surorile din libertate.

La mesele de sub copertină, toate ocupate, era o aglomeraţie aşa de mare, încât a trebuit să ne aşezăm sub ulm, deşi ştiam că ei nu-i făcea plăcere să mănânce lângă drum unde, dacă trecea un camion, lăsa în urmă un nor de praf care, sigur, ne-ar fi acoperit şi pe noi, odată cu mâncarea noastră. Dar vederea pe care o aveam de-aici îmi plăcea. Mă fermeca atmosfera amurgului. În spatele nostru, oraşul se umplea de lumini. În faţă se întindea câmpia în aburul trandafiriu al înserării. În vălul de ceaţă, din ce în ce mai des în zare, miriade de broaşte trăgeau clopotele pe toate tonurile din nenumărate bălţoace. Orice sunet – orăcăitul broaştelor vibrând în aer ca o licărire de paietă, chemarea îndepărtată a pitpalacilor sălbatici, lătratul unui câine la mare distanţă, huruitul unei căruţe prelungindu-se aparent la nesfârşit undeva acolo – se ostenea zadarnic să măsoare deschiderea imensă a pământului sub cerul care se întuneca treptat. Cârciumarul a pus felinare de vânt pe mese.

Nu-mi rămânea decât să îndrăznesc să sper că iubita mea va înţelege ce simt. Nu ar fi avut rost să-i spun în ce stare de tensiune mă aducea această întâlnire a doua

singurătăţi atât de mari, care se devorau reciproc; pe de o parte pustiul oraşului cu grozăviile lui mereu invocate, cu progresul care însemna de fapt descompunere, cu pecinginea sa de rugină şi mortar; pe de alta, vastitatea şi forţa naturii neînduplecate şi inumane, faţă de care nu puteau oferi protecţie permanentă nici zidurile înălţate către cer, nici aglomeraţiile zgomotoase, nici îmbulzeala de oameni care se simţeau pierduţi în ea.

Acest sentiment al izolării în mijlocul naturii înfricoşătoare îl cunoscuse, probabil, şi andaluza mea în ştetlul evreiesc în care trăise. Cu siguranţă era familiarizată cu ameninţarea cerului de seară, care camufla, cu kitsch-ul lui de carte poştală colorată, toate catastrofele pe care le pregătea. Briza domoală pe care ne-o trimitea era o pură batjocură; înţelegeam foarte bine că o evreică din Galiţia nu poate alege decât oraşul.

Nu, nu puteam să-i cer să înţeleagă de ce eram de partea naturii şi, cu atât mai puţin, în ce consta plăcerea pe care o resimţeam aici, la vederea luptei titanice dintre cele două pustietăţi, într-un acces de estetism voluptuos de pictor specializat în scene de luptă. În ceea ce mă privea, aveam tendinţa să mă conving că eram pe cale să mă despart de tinereţea mea şi de poezia ei anacreontică, pentru a o înlocui cu o existenţă mai matură şi o sensibilitate poetică mai rafinată. Dar o nelinişte secretă mă avertiza de pericolul amăgirii. Mă consideram bătrân în ciuda tinereţii mele – oricum cu secole mai bătrân decât această evreică, pentru a cărei rasă credinţa de neclintit în destinul omului ca fiu al lui Dumnezeu era încă vie, în ciuda a două mii de ani de suferinţă, pe când eu priveam ştiinţific, de la distanţe cosmice, spre planete, spre mine şi spre semenii mei, râme microscopice, ca spre particulele minuscule ale unei invazii de dăunători care urmau să fie îndepărtaţi.

Mă indispunea faptul că nu făcea niciun efort să-şi

ascundă nemulţumirea. Îmi închipuisem că o voi prezenta aici unui public de prieteni. Pe cei de la mesele din jur (aproape toţi bărbaţi) îi cunoşteam din cartierul de lângă fabrica „Afrodita Soc. An.”; vânzătorul de cărbune, de pildă, câţiva geambaşi de la târgul de joi şi tipii care îşi petreceau toată ziua acolo, în cârciumă sau în faţa barăcilor în care se prezentau, din când în când, spectacole cu năzdrăvăniile lui Caraghioz. N-am putut să nu observ atenţia pe care a trezit-o apariţia noastră şi faptul că maturitatea apetisantă a însoţitoarei mele s-a bucurat de o apreciere generală. Într-una din feţele care s-au întors către noi l-am recunoscut pe domnul Garabetian – tatăl, bineînţeles. Am vrut să-i fac un semn cu mâna, dar un alt cap s-a interpus între noi şi mi-a acoperit vederea. Stăteam într-un unghi nefavorabil faţă de el, dar mi-am spus că totuşi nu se poate să nu ne vadă. Îmi doream ca văduva mea să facă o impresie bună asupra lui: „O treabă cinstită”, mi se părea că-l aud spunând. „O femeie frumoasă, matură şi evident nu neînstărită. Nu-i o cocotă din acelea cu care umblă băiatul meu”. Ea însă rămânea crispată. Stătea pe marginea băncii – ce-i drept, nici prea netedă şi nici prea curată – ca şi cum şi asta ar fi fost o concesie prea mare făcută unui mediu care nu corespundea deloc pretenţiilor şi statutului ei social; de-abia se atingea de felurile de mâncare – simple, desigur, dar consistente şi gustoase, deşi de felul ei era mâncăcioasă; scormonea cu furculiţa şi cuţitul în salată, delicat îngreţoşată, ca să scoată o insectă căzută din ulm; sorbea câte un pic din pahar şi reacţiona monosilabic şi rece când îmi exprimam, fireşte, din ce în ce mai fals, extrema mea mulţumire.

Măcar reuşisem s-o împiedic să se costumeze ca o „cucoană”, m-am gândit ca să mă consolez. Se pieptănase cu cărare la mijloc, cu părul lăsat în voia lui pe spate; ar fi putut fi o ţigancă splendidă cu capul ei rasat şi cu

decolteul somptuos. Dar când i-am spus asta şi am vrut să-i prind în păr o garoafă roşie pe care de-abia mi-o cumpărasem ca s-o pun la butonieră, fiindcă eram în toane bune, m-a lovit peste mână şi a tăcut jignită un timp; la insistenţele mele mi-a comunicat şuierând printre dinţii strânşi că nu e un compliment pentru ea să fie comparată cu o ţigancă.

„Pentru numele lui Dumnezeu, nici cu una andaluză?" am întrebat-o.

„Nu, nici cu una andaluză". Cu o expresie duşmănoasă, pe care r. u i-o văzusem niciodată, a conchis: „Îmi ajunge că sunt evreică".

Am început să fierb de mânie. Pe dinafară nu se costumase ca o „cucoană", mi-am spus, dar pe dinăuntru o făcuse şi mai dihai. Şi-acum e obligată să-şi dea seama că nu-i foloseşte la nimic. Aici fiecare e ceea ce e şi-atât, m-am gândit răutăcios. Numai ea nu. E prea „fină" ca să se simtă bine. Dacă ar putea să se accepte în sfârşit, să admită că e doar o negustorească evreică de-o anumită vârstă şi nimic altceva!…

Pentru ca să nu las tăcerea, de care mă temeam de la ultima noastră ieşire, să se instaleze între noi, am început să dau din gură fără să mă gândesc la ce spun; am fost frivol şi am vorbit despre intenţia mea – în prezent amânată, dar niciodată definitiv abandonată – de a mă dedica într-o bună zi cu totul artelor plastice, despre subiectul bine-venit pe care-l constituiau scenele populare pentru pictura ajunsă la maturitate şi eliberată de constrângerile imaginilor înălţătoare pentru suflet, cu sfinţi martirizaţi sau cu prinţi: era suficient să te gândeşti la olandezi, la unii pictori realişti din Lombardia, al căror maestru era „Îl pinochetto" Cerutti sau la cel mai încântător dintre toţi, Jean-Simeon Chardin, cel demn de adoraţie…

Aş fi putut la fel de bine să-i vorbesc chinezeşte; avea

o privire la fel de goală cum fusese, poate, şi a mea când îmi vorbise despre preocupările răposatului ei bărbat şi despre însemnătatea completărilor aduse de Sabureeni şi de autorităţile rabinice posttalmudice la studierea Talmudului. Numai că ea avea, în acele momente, chipul de bufniţă primordială, un chip plin de bunătate, pe care zâmbetul auriu-fericit era mereu gata să apară, pe când eu mă căzneam nervos şi încrâncenat când, în sfârşit, m-a oprit. „Nu te mai obosi atât. Hai mai bine să tăcem”.

Apoi am văzut o spaimă subită în ochii ei şi m-am întors în direcţia în care îşi îndreptase privirea, cu buzele tremurânde. Sosise o trupă de lăutari, muzicanţi itineranţi şi totodată ursari şi se pregăteau să dea o reprezentaţie. Purtau cu ei de lanţ un urs îmblânzit. Mergea legănat în două labe de clovn, scurte şi strâmbe, cele din faţă erau întoarse spre înăuntru, pe capul lui mare era înfipt un fes, iar botul îi era prins într-o botniţă de piele. De una dintre labele din faţă îi atârna o tamburină, iar cu ghearele lungi ale celeilalte bătea stângaci pe faţa de piele întinsă, înconjurată de zurgălăi.

Eram obişnuit cu urşii care joacă de când mă ştiam, fuseseră încântarea copilăriei mele. Mai toţi erau învăţaţi să sărute mâna care le arunca bănuţi în tamburină; nu am uitat niciodată gâdilitura de plăcere amestecată cu spaimă pe care am resimţit-o în capul pieptului prima oară când, printre fălcile strânse de botniţă, care dintr-o mişcare mi-ar fi putut zdrobi mâna, s-a strecurat, cu o mişcare şerpuitoare, o limbă lungă şi liliachie şi mi-a lins degetele în timp ce ursarul strângea cu o dibăcie de scamator bănuţii de pe fundul tamburinei. Le-am făcut semn să se apropie.

Nu ţinusem seama de panica prietenei mele. A sărit în sus, incapabilă de a scoate un singur cuvânt, cu ochii holbaţi de o spaimă nespusă, muşcându-şi degetele încleştate; frica ei mi s-a părut atât de exagerată, încât am

izbucnit în râs fără să vreau. Comportarea ei era prea copilăroasă, în fond ursul avea botniţă şi era ţinut de lanţ de un bărbat voinic. Am simţit că sunt pe cale de a-mi pierde cumpătul. I-am spus: „Hai, nu te mai prosti; vrea doar să-ţi pupe frumos mâna!” – am luat-o de mână şi am vrut să i-o apropii de botul umed al ursului. A scâncit ca un copil. Pe urmă, cu o ultimă sforţare disperată şi-a smuls mâna din strânsoarea mea. Pentru o clipă mi-am ieşit din minţi şi am pocnit-o peste faţă.

A fost ca un fulger negru. O fracţiune de secundă durerea i-a provocat expresia bine-cunoscută de extaz. De data asta nu a fost urmată de transfigurare, ci de un soi de buimăceală. A închis ochii. Când i-a deschis din nou, se stinsese orice expresie şi orice urmă de viaţă de pe chipul ei. Dar rămăsese marcat, purta un semn invizibil, un stigmat a ceva care era de neînţeles, dar a cărui realitate copleşitoare trebuia acceptată. Nicio suferinţă personală nu putea marca un chip în felul ăsta. Ceva se întâmplase cu însăşi fiinţa ei. Era chipul dezgolit al omului prins în inevitabilitatea suferinţei şi ajuns dincolo de disperare. Văzusem aceeaşi lipsă de expresie, aceeaşi goliciune cruntă pe chipul hoţului care fusese surprins asupra faptului şi capturat după o scurtă urmărire.

Toate aceste consideraţii le-am făcut mai târziu; pe moment nici n-am avut timp să mă gândesc, fiindcă m-am simţit brusc apucat zdravăn de umăr şi m-am trezit nas în nas cu patru sau cinci bărbaţi care şezuseră la masa învecinată. Unul dintre ei, un dulgher, pe care-l cunoşteam de la fabrică şi cu care făceam glume de câte ori ne întâlneam, mă ţinea strâns de umăr şi mi-a şuierat în faţă: „Ia-o încet, conaşule, dacă nu vrei să te cotonogim. La noi nu se loveşte femeia pentru că se teme de urs, pricepi mă, papiţoiule? Aici nu sileşti pe nimeni să se joace cu fiare sălbatice, îţi arătăm noi cât ne pasă de fiţele tale de mare boier”. Am fost paralizat de uimire şi nu am mai apucat să-

l lovesc, înfruntând orice risc. Oamenii pe care îi simpatizam şi pe care-i credeam prietenii mei mă-nconjurau acum ca nişte duşmani. Iar duşmănia lor nu mi se trăgea de la prostia pe care o făcusem şi pe care o regretam deja – nu: ea existase dintotdeauna, niciodată nu mă consideraseră drept unul de-al lor, niciodată nu mă luaseră în serios. Pentru ei fusesem întotdeauna cineva fundamental diferit de ei, cineva de altă rasă. Iar ei dispreţuiau rasa căreia îi aparţineam eu, o urau profund, iar eu îi scârbeam probabil şi mai mult când încercam să le intru în voie şi să mă port ca ei…

Şi la asta m-am gândit probabil mai târziu, deşi am resimţit-o pe moment. Timp de gândire nu am avut, căci a intervenit domnul Garabetian: „Fără scandal aici, oameni buni!” a spus, iar vocea lui indolentă a adoptat un ton autoritar care impunea respect. M-a luat deoparte, iar cercul oponenţilor mei s-a risipit.

„Când dai într-o femeie, lovitura trebuie să vină din inimă”, mi-a zis conducându-mă la Fordul meu model T, iar apoi i-a făcut cârciumarului semn să nu-şi facă griji legate de nota mea de plată. „Altfel le arăţi că ţi-e frică de ele”. Şi după o mică pauză: „Noi” – şi am ştiut că nu se referă la comunitatea locuitorilor mahalalei, ci la membrii unui stadiu de civilizaţie foarte avansat şi fragil, în care se simţea, probabil, împreună cu cei câţiva ca el, foarte singur – „noi nu mai batem de mult pe nimeni”… şi m-a lăsat să înţeleg că dojana, pe lângă că mă punea la punct, conţinea şi o undă de regret că astfel îşi cruţaseră şi odraslele.

„Văduva neagră” aştepta mută în maşină. Tot drumul până acasă n-a nici scos un cuvânt. Poate că erau multe de spus, poate unele lucruri s-ar fi putut îndrepta, dar nimic din ceea ce fusese nu se mai putea reface.

Când am ajuns în faţa casei ei, a coborât, a descuiat uşa şi a luat-o înainte – de data asta însă, nu a lăsat-o

deschisă în urma ei, ci a închis-o: fără gesturi dramatice, fără fumuri de cucoană ofensată, fără scene, ci ferm şi definitiv. Nu am mai revăzut-o niciodată. Prin reprezentantul teritorial a trimis vorbă la „Afrodita Soc. An”. că nu vrea să mai fie deranjată de vizitele vitrinierului. Nu mai avea nicio importanţă fiindcă, la scurt timp după aceea, am părăsit compania.

Eram mulţumit că am făcut-o; mă gândeam cum m-aş fi simţit altfel, dacă, întâmplător, dându-mă jos dintr-o vitrină de parfumerie, încărcat cu un teanc de cutii de săpun şi de şampon, aş fi dat nas în nas cu fata din cărucior. Acum nu mai trebuia să mă tem că ocupaţia mea ruşinoasă ar putea fi descoperită, şi priveam în urmă cu oarecare detaşare ironică la temerile mele de atunci: la urma urmelor, aventura mea în lumea micilor comercianţi putea fi privită şi drept ceva amuzant. Dar faptul că m-am răsucit automat într-o parte, ca şi cum aş fi vrut să mă ascund la vederea fetei din cărucior, m-a readus în starea sufletească chinuitoare şi confuză de dinainte.

Ceva se întâmplase cu mine. Ceva fundamental în fiinţa mea se deplasase, se sfâşiase şi se sfărâmase. Nu mă mai puteam bizui pe ceea ce ştiam despre mine. Nu mai aparţineam unei caste, a cărei autoritate se datora respectului general de care se bucura. Ea constituia mai degrabă un stigmat, era ca şi cum aş fi fost evreu. Şi, la fel ca un evreu, nu puteam să ies din pielea mea, oricât m-aş fi străduit.

Un mic pas greşit mă lămurise în această privinţă; dar ceea ce mă umilise cel mai dureros a fost felul în care oamenii mahalalei au respins încercările mele de a le intra în voie. Mi-am jurat că asta nu se va mai întâmpla niciodată. Era mai rău decât atunci când o negustoreasă evreică încearcă să se dea drept mare doamnă.

Nu-mi ieşeau din minte cele spuse de domnul Garabetian. Era oare adevărat: mi-era frică de femei? Fata

din cărucior – dar ea era o nălucă: trecusem pe lângă ea, cu faţa întoarsă, făcându-mă că n-o văd; eram nu numai fricos, dar şi laş. Pesemne nici nu mă băgase în seamă, nu însemnam nimic pentru ea, eram un trecător oarecare printre alte câteva sute; nu făcusem decât să divaghez când mi-o închipuisem ca pe o posibilă prietenă şi iubită ideală. Şi totuşi îi datoram o explicaţie.

Recunosc că mă fermecase aerul ei atât de îngrijit, aura ei de fată de familie bună. Băiatul mamei suferea de dorul de casă. Asta era tot. Iar cauza pentru care vederea ei avusese un asemenea efect asupra gonadelor mele era probabil reprezentarea mea inconştientă că o infirmă nu s-ar fi putut apăra dacă aş fi vrut să o atac. Şi evreii te provocau fiindcă erau lipsiţi de apărare, evreicele mai ales şi, în special, văduvele evreice…

Domnul Garabetian avusese, poate, dreptate – acum, că nu mai treceam zilnic pe lângă el, nu mai aveam cum să-l văd ca să i-o spun. Dar pesemne nu se înşelase: mi-era într-adevăr frică de femei. Şi, când credeam că nu am de ce să-mi fie frică, îmi creştea o oişte în pantaloni şi ţintea în gol.

Pensiunea Lowinger Pentru unchiul Agop în anul 1957 mă aflam – din motive şi în împrejurări despre care nu voi vorbi acum – pentru câteva zile la Spitzing, în Bavaria de Sus. Cum trebuia să îmi petrec cea mai mare parte a timpului aşteptând, făceam adesea lungi plimbări. Pe când mă plimbam odată astfel pe malul lacului, am dat peste un loc unde se închiriau bărci.

Sunt departe de a fi un canotor pasionat, pentru că un eveniment traumatizant din copilărie m-a dezgustat pe viaţă de canotaj. Chiar şi-n ziua de azi consider că e o ocupaţie destul de vulgară şi lipsită de spirit.

Vina o poartă o rudă de-a mea, mult mai în vârstă decât mine, un om care-mi fusese prezentat drept model de viaţă, în toate privinţele. Era prototipul a ceea ce la

Viena se numea „Feschak”. Făcuse Primul Război Mondial, ca ulan – căpitan de cavalerie – se întorsese teafăr şi nevătămat şi se adaptase perfect la condiţiile de după război, devenind un om de afaceri prosper, plin de viaţă, chipeş, elegant, mare amator de femei şi de sport. Îşi petrecea duminicile la un club de canotaj foarte la modă. Pentru că ai mei sperau că tovărăşia lui şi aerul curat vor avea o influenţă benefică asupra caracterului meu labil şi a sănătăţii mele fragile, am fost obligat să-l însoţesc la Dunăre. Toată ura ascunsă pe care o aveam împotriva lui am transferat-o asupra clubului pe care-l frecventa.

Era un club extrem de exclusivist. Încă de-atunci, din 1927, pe primul loc în statut era condiţia de a fi arian. Atmosfera minunată de camaraderie dintre membrii lui, prezentată mie ca exemplară, era de mare notorietate publică. Toţi aceşti domni – fără excepţie naturi optimiste – se urcau câte unul, câte doi, câte patru sau câte opt în barcă şi vâsleau ritmic ca nişte metronoame cât era dimineaţa de lungă în susul apei, până spre Wachau, îşi întorceau apoi bărcile şi acopereau aceeaşi distanţă la înapoiere, ajutaţi de curentul puternic, fix într-un sfert de oră. La duşuri, unde îşi spălau sudoarea trudei lor, am auzit o observaţie care a devenit baza animozităţii mele de-o viaţă împotriva canotajului.

De-abia împlinisem treisprezece ani şi eram un băiat năzuros şi ruşinos ca o fată mare. Detestam nonşalanţa studiată cu care aceşti bărbaţi musculoşi se dezbrăcau de şorturi şi cămăşi şi intrau goi la duş, unde, fornăind şi scuipând, cu părul lipit de faţă, amestecau, fără urmă de reţinere, jeturi galbene de urină cu albul sticlos al apei, trăgeau vânturi care răsunau cu ecou între pereţii acoperiţi de faianţă albă şi vorbeau despre „muieri”.

Un subiect predilect era Josephine Baker, care se afla atunci în turneu la Viena. Bineînţeles că eram îndrăgostit până peste urechi de ea. Sufeream când auzeam

profesionalismul detaşat cu care se vorbea la club despre farmecele ei, de parcă era vorba de un cal de curse. „Are rasă”, spunea ruda mea fercheşă, ridicându-şi faţa cu ochii strâns închişi spre duş, cu clăbuci de săpun în părul pubian şi în cel de la subţioară, „are rasă deşi e negresă. Tot e mai bine decât evreică. Ce i-aş face dacă n-aş fi în plin antrenament…”. Şi, ca un ecou răsunând din pereţii de faianţă albă, s-a auzit vocea unui camarad: „Păi, dacă iese ceva, spune-ne şi nouă, mă! Nu uita: între prieteni vine fiecare la rând”.

Astfel că, treizeci de ani mai târziu, pe malul lacului Spitzing, nu aveam nici cel mai mic chef să închiriez o barcă. Din pură plictiseală am schimbat câteva vorbe cu proprietăreasa bărcilor, despre vreme şi despre perspectivele de câştig de a doua zi, care era o duminică. Accentul ciudat al femeii m-a frapat. „Nici dumneavoastră nu sunteţi bavareză”, i-am spus. A dat din cap. „Iugoslavă?” am încercat din nou. „Nu”, a spus, „n-o să ghiciţi niciodată”.

Totuşi nu m-am lăsat. Amestecul de naţionalităţi din Europa de Răsărit e pestriţ, ce-i drept, dar nu inepuizabil. „Sunt din Bucureşti”, a recunoscut în cele din urmă. Bucuros, am început să-i vorbesc româneşte. „Dar nu sunt româncă”, mi-a spus. „Atunci, ce sunteţi?” Era ucraineancă.

Felul ei evaziv de a fi mi-a trezit şi mai mult curiozitatea. „Şi cu ce vă ocupaţi la Bucureşti?” am vrut să ştiu. „Eram artistă”, mi-a mărturisit cu un amestec de cochetărie şi sfială, din care am dedus imediat că era vorba de o artă exersată noaptea. „Dansatoare?” Nu, cântăreaţă. Nu de concert, operă sau operetă, ci pur şi simplu cântăreaţă într-un cor rusesc.

Am avut brusc o inspiraţie: „La un restaurant rusesc cu grădină, din spatele Bisericii Albe?” M-a privit speriată. „Da, de unde ştiţi?”

Da, de unde ştiam? Eram şi mai încurcat decât ea. Nu pusesem niciodată piciorul într-un restaurant rusesc, nici nu ştiam precis pe care din străzile şi străduţele din jurul Bisericii Albe se afla. Dar auzisem corul, seară de seară, timp de o vară întreagă.

A fost o vară care, în amintirile mele, e plină doar de un cer albastru ca levănţica şi de dorinţe neîmplinite. Era tot timpul înăbuşitor de cald, peste zi nu vedeai nici măcar un câine pe stradă. Îmi petreceam zilele, şi mai cu seamă serile, sub o marchiză de pânză, pe terasa locuinţei mele de-atunci, o garsonieră – astăzi i s-ar spune americăneşte: un *penthouse* – pe acoperişul plat al ultimului etaj al unuia dintre blocurile turn care se înălţau, încă de pe-atunci, cam peste tot în Bucureşti, şi mai ales în jurul Bisericii Albe. Atunci, în 1937, pasiunea mea pentru cursele de cai mi se urcase la cap, în sensul cel mai literal: căzusem de pe cal, îmi rupsesem trei vertebre cervicale şi purtam o teacă de ghips în jurul gâtului şi al umerilor, exact ca neuitatul Erik von Stroheim în filmul *Marea iluzie*.

Odată cu căzătura se spulberaseră şi iluziile mele măreţe în albastrul de levănţică al zilelor care se scurgeau. De pildă, intenţia de a pleca cu cai *steeple-chase* în Abisinia, de a mă îmbogăţi acolo, în colonia înfloritoare a imperiului italian, pentru a mă reîntoarce într-o bună zi acasă şi a face să înţeleagă o anume tânără doamnă cât de mult a greşit când mi-a refuzat propunerea de a-şi uni viaţa cu a mea. Nu simţeam nevoia de societate. Stăteam acasă, îmi făceam singur de mâncare – un jocheu pe jumătate nebun, care-şi pierduse autorizaţia, mă aproviziona cu cele necesare. Zăceam mai tot timpul pe un şezlong la umbra prelatei de pânză, pe terasa mea de pe acoperiş, citeam şi, când se-ntuneca, puneam cartea de-o parte şi mă lăsam în voia unor vechi vise. Seară de seară, la ora nouă punct, se înălţau până la mine, dintr-o străduţă apropiată, voci de femei tinere, dulci-aspre, cântând în cor

„Haida, troica!”, uvertura unui program muzical de folclor rusesc banal. Mai ştiu că de câteva ori m-am apropiat de balustrada terasei pentru a mă uita dacă nu cumva, când se lasă întunericul, licărul luminilor din grădină nu va ajunge până la mine. Cântecul venea de-afară şi, ştiind cum arată astfel de grădini de vară aşezate între calcanele clădirilor moderniste, mă aşteptam să văd ghirlandele de beculeţe colorate agăţate în arbuştii de cimişir din jurul meselor. Şi estrada orchestrei era, bineînţeles, împodobită cu beculeţe; parcă le vedeam pe fetele din cor în faţa ochilor, cu fronseul scrobit al fustelor viu colorate, cu bluze brodate şi chipuri de păpuşi inexpresive, cu cercuri de carmin strident în obraji şi cărare dreaptă, bine trasă în părul despletit, pe sub bonetele triunghiulare cu margine aurită care-mi aduceau mereu aminte de „ochiul lui Dumnezeu” din icoane. Melancolia melodiilor nu provenea doar din *şirokaia natura* – natura vastă, atât de refractară oricărei gospodăriri – a sufletului slav, ci şi din monotonia uniformă cu care erau cântate. Cântecele se depănau ca nişte înregistrări pe fonograf, cu timpi morţi între fiecare izbucnire melodică. Pierzându-se sub înalta cutie de rezonanţă a serii, ele au rămas pentru mine un simbol al atmosferei acelor zile pustii.

Nu era prea roză starea mea de atunci, ci mai degrabă albastră ca levănţica. Eram cuprins de melancolie, îmi spuneam că nu era cea permanentă, slavă, ci mai degrabă ceva în sensul *Melancoliei* lui Dürer, care stă pe o piatră şi meditează ca Walter von der Vogelweide asupra unui capitol încheiat de viaţă, căutând în zadar cheia următorului, care tocmai începe. De altfel, câteva săptămâni mai târziu, a trebuit să-mi caut altă locuinţă.

De vină era numai firea mea neglijentă. Ştiam de mult, din experienţă şi din avertismentele prietenilor, că bucureştenii îşi schimbă locuinţa la intervale la fel de regulate ca ale mareei, din motive necunoscute: în mai, de

Sfântul Gheorghe şi în octombrie, de Sfântul Dumitru. Pe toate străzile şi străduţele se cărau încolo şi încoace, cu vehicule improvizate, piramide de mobile şi obiecte casnice. Se spunea că vecinii de palier schimbau apartamentele între ei ca să nu rămână în cele vechi încă o jumătate de an. Cei ce nu-şi asigurau în mod expres prelungirea contractului de închiriere dincolo de datele acestor doi sfinţi se trezeau fără acoperiş deasupra capului. Aşa am păţit şi eu. În dimineaţa zilei de Sfântul Dumitru m-am trezit cu noii chiriaşi la uşă; nu mi-a rămas decât să-mi strâng cele câteva catrafuse şi să ies în stradă. Am avut însă noroc şi mi-am găsit o cameră la pensiunea Lowinger.

Familia Lowinger, care o conducea, era formată din domnul şi doamna Lowinger, din soacra şi cumnata lui. Domnul Lowinger, care arăta ca un student rabinic îmbătrânit înainte de vreme, ducea o existenţă paşnică, înconjurat de cele trei femei, răsfăţat şi alintat în toate felurile. Se ocupa cu vânzarea de tocuri lăcuite, folosite cu predilecţie de elevii de şcoală elementară. Erau ieftine, din lemn uşor şi colorate. Lacurile pestriţe în care erau scufundate le dădeau un plăcut aspect marmorat, când se scurgeau de pe ele; foarte curând însă lacul crăpa, se cojea, iar tocurile, devenind urâte, trebuiau înlocuite destul de des. Totuşi, profitul pe care-l încasa domnul Lowinger era minim. Avea şi o afacere cu tocuri de imitaţie de fildeş, cu încrustaţii delicate, în care era înserată câte o mică lentilă prin care se vedea Castelul

St. Angelo de la Roma sau Turnul Eiffel de la Paris, ca de la o enormă depărtare, dar foarte clar şi în detaliu; articolul era însă greu de plasat. Domnul Lowinger îşi mai rotunjea veniturile la jocuri – nu la cele de noroc, ci la cele care cereau inteligenţă. La şah, domino, halma, dame şi la toate jocurile de cărţi complicate, era pe departe cel mai bun dintre toţi jucătorii care aşteptau să-şi încerce norocul

cu diferiţi parteneri, prin cafenele; totuşi, se spunea că nu era la înălţimea tatălui său, care-şi câştigase existenţa numai din joc. E adevărat însă că pe vremea celui din urmă cafenelele erau pline, la orice oră din zi şi din noapte, de pierde-vară gata oricând să facă o partidă.

Domnul Lowinger junior era o bucăţică de om, mic şi slab, deşi, cum povestea chiar el, tatăl lui avusese un metru optzeci şi şase şi cântărise peste o sută cincizeci de kilograme. Şi mai fragilă decât Lowinger junior era soţia lui, doamna Lowinger, în timp ce atât mama, cât şi sora ei aveau un fizic impunător: bătrâna cu părul gri-fer era tipul de ţigancă care ghiceşte în cărţi, iar sora, Iolanda, avea acelaşi gen, cu trăsături pronunţat orientale, dar nu era lipsită de un anume farmec fizic. Când m-am mutat la ei, doamna Lowinger era însărcinată în luna a patra. Chiriaşii vechi m-au asigurat că aşa se întâmplă de ani de zile, la intervale de cinci-şase luni, şi că regulat pierdea copilul. O singură dată s-a născut unul, dar atât de mic şi de firav, încât au început să facă pariuri cât timp va rezista. Unul dintre ei, mai bădăran, a spus că toate pariurile au fost câştigate de copil, care şi-a dat duhul după câteva ore.

Această conversaţie iniţială era caracteristică pentru tonul general al chiriaşilor pensiunii. Cu o singură excepţie, despre care voi povesti mai târziu, erau bărbaţi: comis-voiajori în trecere, studenţi; un sculptor rus veşnic flămând, un om cu idei politice radicale care îşi începuse viaţa profesională la circ, se spunea, ca parte posterioară a unui cal de clovni, un ziarist ratat. În mod regulat, timp de câteva luni pe an, apăreau şi membrii unei trupe – „Luptele greco-romane”, nişte gladiatori straşnici.

Ei erau unul din motivele pentru care se mânca enorm la pensiune. Lowingerii erau evrei unguri de pe lângă Timişoara, acolo unde se întâlnea, în mod fericit, bucătăria românească, austriacă şi evreiască cu cea ungurească. Soacra lui şi Iolanda găteau amândouă

minunat. Se mânca laolaltă cu familia la o *table d'hôte*. Doar sculptorul rus nu avea bani ca să participe şi rămânea nemâncat în odaia sa. Când erau şi luptătorii de faţă, se serveau la masa şi aşa îmbelşugată porţii suplimentare de tăiţei, pregătiţi în diverse feluri, şi de prăjituri căci, în cazul unor bărbaţi ca Haarmin Vichtonen, campion mondial al Finlandei, Costa Popovici, campion mondial al Bulgariei, sau „necunoscutul cu mască neagră", care intervenea decisiv în ultimul moment în turnire, nu era doar o problemă de tonus muscular, ci şi de păstrare a greutăţii. Duşumelele se cutremurau când intrau împreună în sufragerie. În viaţa personală erau toţi, fără excepţie, oameni foarte blânzi, uneori chiar timoraţi. Duday Ferencz – care, fiind campion mondial al Ungariei, trebuia să joace aici, în România, rolul bătăuşului sălbatic care calcă în picioare toate regulile pentru a trezi, odată cu ura publicului, participarea lui pătimaşă la desfăşurarea luptelor (în Ungaria, aceeaşi sarcină o avea Radu Protopopescu) – s-a plâns o dată că publicul a luat cu asalt casieria. Întrebaţi de ce nu au intervenit, bărbaţii puternici s-au uitat unul la altul îngroziţi: „Păi, s-ar fi putut ajunge la acte de violenţă". Luptătorii călătoreau mai tot timpul, aveau o groază de povestit, iar mesele se lungeau, din cauza aceasta, tot mai mult. Studenţii, ale căror familii din provincie se temeau probabil că odraslele au de suferit la oraş cu puţinii bani pe care îi căpătau de la ei lunar, primeau frecvent de acasă pachete mari cu mâncare. Prinosul îl împărţeau generoşi cu toată lumea. România era pe atunci o ţară în care se trăia bine. Îşi făceau apariţia jamboane şi cârnaţi, torte şi plăcinţele cu care şi-ar fi astâmpărat bucuros foamea şi un haplea. Când, cu burţile pline, ajungeam la stadiul în care nu mai suportam să vedem mâncare în faţa ochilor, cineva exclama inevitabil: „Cerkunov flămânzeşte".

Cerkunov era numele sculptorului rus care era prea

sărac ca să-şi permită să ia parte la mesele noastre în comun. Era un individ cam antipatic, care evita să se arate prea des la faţă – motivul, pretindeau unii, era că nu mai avea nici măcar o cămaşă să-şi pună pe el. Când te întâlneai întâmplător cu el în uşă, purta într-adevăr haina pe pielea goală, o ţinea închisă cu mâna şi mormăia ceva ce putea fi luat la fel de bine drept o scuză ursuză sau o înjurătură. Până şi familia Lowinger, care îl lăsa să rămână în continuare la ei în gazdă, deşi nu mai plătise chirie de ani de zile, prefera să nu dea cu ochii de el.

Refuzase violent şi explicit până şi interesul grijuliu pe care i-l arăta Iolanda – limbile rele susţineau că se temea de condiţiile pe care ar fi trebuit să le îndeplinească în caz că i-ar fi acceptat favorurile. Biata Iolanda nu mai era nici ea o copilă şi avea nevoie urgentă de un bărbat. Oricum, după ce, săptămâni în şir, nimeni nu se interesase de Cerkunov dacă mai trăieşte sau nu, bietul om s-a trezit deodată cu o procesiune la uşă, care-i oferea pateuri, plăcinte cu mere, prăjituri cu caise şi cozonac cu stafide. Reacţia lui a fost urâtă, chiar dacă îndreptăţită. S-a uitat cu ură la daruri, apoi la cei care le aduceau, printre care se afla şi partea posterioară a calului de circ, pe care el, ca rus alb, o ura pentru ideile sale comuniste şi a răcnit: „Vreţi să mă otrăviţi? Asta-i, vreţi să mă otrăviţi!” şi a început să scuipe ca un turbat, şi-a tot scuipat abundent pe slăninuţe, pe colacii cu mac, pe sărmăluţe şi pe castraveciorii muraţi. În cele din urmă, binefăcătorii frustraţi s-au retras în hohote de râs. Nu trăisem până atunci niciodată într-un astfel de mediu şi mi se părea cu atât mai amuzant şi mai aventuros. După singurătatea amurgurilor pe terasa mea de pe acoperiş, pe lângă Biserica Albă, mă distra să mă adaptez la o comunitate, oricât de pestriţă ar fi fost ea. De altfel, nici nu aveam sentimentul că nu e locul meu acolo. Cu teaca mea de ghips de la gât, cu ambiţiile mele profesionale bizare şi cu

un trecut, ce-i drept scurt, petrecut printre jochei, antrenori, grăjdari şi călăreţe rele de muscă, mă potriveam destul de bine în această adunare ciudată.

Încercam să mă integrez în toate felurile. Ca pretutindeni unde se nimeresc la un loc bărbaţi care nu au avut o educaţie aleasă, nivelul conversaţiei era destul de grosolan. Nu se ţinea seama de doamnele din familie, probabil şi fiindcă erau evreice şi, ca atare, nu prea puteau fi considerate doamne, în ceea ce le priveşte, se obişnuiseră de mult cu faptul că, în prezenţa lor, se vorbea cu o francheţe lipsită de menajamente despre tot ce ţinea de fizic şi mai ales de sexualitate. La pensiunea Lowinger nu duceam, ce-i drept, lipsă de asemenea subiecte.

Luptătorii erau singurii care dădeau dovadă de oarece pudoare; ea nu era impusă de necesităţile vieţii sportive, ci provenea chiar din curăţenia sufletelor lor. Doar Costa Popovici, care nu putea contesta faptul că femeile aleargă după el, se exterioriza la modul general pe această temă când era întrebat, rămânând însă mut în ceea ce privea experienţele lui personale. Comis-voiajorii, în schimb, erau cu atât mai elocvenţi şi nu se săturau să-şi povestească succesele din timpul deplasărilor. Partea posterioară a calului de circ – numele lui era Dreher – ţinea prelegeri aprinse despre emancipare şi refularea sexuală. Studenţii se mulţumeau să asculte atent, riscând din când în când câte o remarcă. Marele vorbitor era însă Pepi Olşański, jurnalistul ratat, întotdeauna gata să-şi vâre mâna pe sub fustele femeilor.

Când, uneori, discuţia devenea prea colorată, domnul Lowinger se vedea silit să ne roage să respectăm măcar vârsta soacrei sale – o admonestare imprudentă, care provoca inevitabil vorba de duh ruteană: „Nu încerca s-o sperii pe bunica cu dimensiunea mădularului tău, la vremea ei a văzut ea altele şi mai şi”, însoţită de replica rostită plângăreţ *in corpore* cum că soţii Lowinger

încearcă mereu să împiedice orice activitate sexuală în pensiunea lor, în afară de cea proprie, a cărei dovadă grăitoare erau sarcinile permanente ale doamnei Lowinger.

Bineînţeles că era o glumă şi se referea, de fapt, la căţelul lor pe care-l iubeau foarte mult, un grifon cafeniu cu urechi şi coadă retezate, care făcea o gălăgie infernală ori de câte ori vreun vizitator străin punea piciorul în casă.

Pepi Olşański, care-şi afirma cu o insistenţă aproape militantă dreptul la raporturi sexuale regulate, adică zilnice, amenințase pe faţă că-i va suci gâtul într-o bună zi. Din ziua aceea, de parcă l-ar fi înţeles, căţelul îşi arăta colţii mârâind de câte ori îl vedea pe Olşański, iar dacă acesta schiţa cel mai mic gest ca să-l gonească, se refugia schelălăind în braţele protectorului său iubit, Cerkunov cel flămând.

Şi totuşi nu ar fi trebuit să fie complicat să-ţi găseşti satisfacţii sexuale la pensiunea Lowinger. Era un secret cunoscut de toată lumea că Iolanda, cumnata, era mereu gata să vină în întâmpinarea oricărei dorinţe de acest fel. Era trecută bine de treizeci de ani, apetisantă şi cu un plăcut chip semit. Din motive necunoscute însă, nu părea să ispitească pe nimeni. „Nu îi vine nimănui s-o facă” – era atitudinea generală. Până şi Cerkunov o respinsese, cum se ştia.

Iolanda mă luase şi pe mine la ochi, ca pe orice nou-venit şi mă copleşea cu atenţii şi propuneri care nu lăsau să încapă nicio îndoială – ca, de pildă, că ar fi mai bine să mă culc la ea în cameră, a mea fiind prea zgomotoasă. Dar m-am ferit să accept vreo ofertă de-a ei. Ştiam că nimic nu rămâne secret în pensiunea Lowinger. Chiar şi fără lătratul câinelui ţi se înregistra atent fiecare pas pe care-l făceai. Şi, deşi Iolanda îmi plăcea şi tare m-aş fi lăsat dezmierdat de ea, mă temeam că ceilalţi îşi vor bate joc de mine. Nu voiam să fiu eu acela pe care a reuşit, în sfârşit, să pună

mâna evreica. Nu voiam să fac absolut nimic care să nu se bucure de aprobarea generală. Atunci am gustat, pentru prima oară în viaţa mea, din fericirea îndoielnică pe care ţi-o dă conformismul, neştiind că, în curând, îl voi trăi într-una din apoteozele lui catastrofale.

Mai era acolo şi Mărioara, servitoarea, o româncă de la ţară de o frumuseţe extraordinară, de-a dreptul zdrobitoare: înaltă, cu un corp somptuos şi foarte feminin, cu umeri şi sâni falnici, cu un zâmbet detaşat de zeiţă a amorului. Era înconjurată de o aură de erotism exuberant şi bogat ca de o strălucire de aur. După obiceiul de-atunci, era îmbrăcată în port naţional. Brâul lat care despărţea fota de cămaşa brodată era legat strâns în jurul mijlocului pe care-l puteai cuprinde cu două mâini. Iar când mergea, mişcarea uşor legănată a şoldurilor ei în fusta strâmtă era de-o eleganţă inegalabilă. Mărioara se culca cu oricine, fără falsă pudoare. Dacă, conform opiniei publice din casa Lowinger, era o ruşine să te strecori noaptea sau după-amiaza în camera Iolandei, era la fel de ruşinos să nu petreci măcar o noapte cu Mărioara.

Spre necazul meu nemărturisit, pe mine nici nu mă lua în seamă. Când colocatarii mei făceau diverse aluzii, că ar fi auzit noaptea grifonul lătrând şi picioare goale lipăind în dreptul camerei Mărioarei şi oare nu eram eu acela care se strecurase până la ea, îmi luam o figură flegmatică care nu recunoştea, dar nici nu tăgăduia nimic. Îmi spuneam că trebuie să trec prin proba asta, că de-abia după aceea voi fi primit cu adevărat în comunitatea pensiunii Lowinger. De altfel, reputaţia mea era – absolut în contradicţie cu adevărata mea natură – a unui ins gregar şi deosebit de spiritual. Zilele când un verdict masculin prea profesionist în legătură cu Josephine Baker mă umplea de indignare trecuseră de mult. Când venea vorba de „femei”, de eventualele lor avantaje şi dezavantaje fizice şi de caracter, de nevoile şi toanele lor, aveam şi eu un cuvânt de spus,

care nu se baza atât pe experienţa proprie, ci era mai degrabă o perspectivă filosofică. Datoram carierei mele academice prin diverse internate austriece un repertoriu neobişnuit de bogat de folclor porno. Pe atunci, când îmi era încă proaspăt în minte, puteam comenta orice caz erotic individual fără efort, cu ajutorul unui citat potrivit şi îl puteam transcende, ca să zic aşa, proiectându-l în generalul atemporal. Fiindcă punctul meu de vedere era de obicei comic, mă bucuram de mare succes. Curând am fost considerat un spirit sarcastic care merită respect. Nimic nu mai amintea de starea de melancolie în care mă aflasem cu câteva săptămâni în urmă.

Dar asta nu însemna că în viaţa mea începuse o perioadă de activitate dinamică şi consecventă. Dimpotrivă, mă lăsam în voia sorţii. Ghipsul din jurul gâtului nu putea fi socotit un impediment serios – decât, poate, când îmi legam şireturile la pantofi – deci nu putea fi invocat ca scuză pentru faptul că nu-mi petreceam timpul studiind sau făcând ceva util. Dar invocam ca pretext nevoia de recuperare după un accident care ar fi putut să mă coste viaţa. Cu banii stăteam destul de bine. Pusesem de-o parte ceva pentru planurile mele abisiniene care eşuaseră, iar viaţa la Bucureşti, mai ales la pensiunea Lowinger, era ieftină. Nu făceam nimic precis şi totuşi făceam multe. Îl însoţeam, de pildă, din curiozitate şi ca să-mi treacă vremea, pe domnul Lowinger la cafenelele unde juca pentru a-şi mai rotunji veniturile. Din ceea ce am văzut acolo ca tipuri umane şi întâmplări, am învăţat mai mult decât din cărţi. Uneori mergeam cu el la ţară, la negustorii din sate pe care-i aproviziona cu tocuri lăcuite. Port în mine imagini de drumuri de ţară prăfuite, pe care erau mânaţi boii spre casă în lumina portocalie a înserării, înotând parcă printr-un abur auriu; sau mirosul de răşină al lemnului proaspăt tăiat, aşezat în stive înalte, în spatele cărora se întindeau pădurile întunecate peste care se

înălţau, ca nişte zimţi de hârtie satinată, conurile verzi ca iarba ale Carpaţilor; iar în mijlocul acestui decor, un ciobănaş în cojoc de oaie şedea cu picioarele încrucişate pe un trunchi de copac şi cioplea, dus pe gânduri, un băţ; vocile unor băieţi care psalmodiau monoton într-o şcoală evreiască, cu feţe palide şi rotunde, îmbătrânite parcă între perciuni lungi şi mătăsoşi; tropăitul ţăranilor la jocul de nuntă, sudoarea care curgea pe faţa scripcarului, cozile ţărăncilor care zburau de sub basmalele desfăcute; sălciile pe malul râului, berzele de pe pajişte scociorând în pământul mlăştinos şi ţâşnind ritmic spre cerul albastru, ploaia de stropi stârnită de nişte fete nevăzute care băteau snopii verzi de cânepă ca să îi înmoaie – şi alte amintiri nepreţuite.

Datorită hazului meu îmi câştigasem prietenia lui Pepi Olşański. Nu mă hotărâsem încă dacă îmi era simpatic sau dacă-l detestam. Era un băiat scund, cu păr sârmos blond-roşcat, cu ochi extrem de vii, nas şi bărbie ascuţite, o gură cu buze înguste care se lăţea într-un zâmbet perfid cum rar îmi fusese dat să întâlnesc. Ca german din Bucovina, luptase în armata chezaro-crăiască în timpul Primului Război Mondial, cu mult curaj, se pare, şi fusese decorat cu Crucea de Argint. Îi mai rămăseseră câteva urme ale acestei perioade de glorie. Deşi îl văzusem numai în haine civile destul de ponosite, întotdeauna, încă de pe vremea aceea, fără pălărie, baston şi mănuşi, mi se părea că-i zăresc, de câte ori mă gândeam la el, steaua de locotenent-major lucind la guler. Dar poate că de vină era şi faptul că unele din atitudinile lui îmi aminteau, în mod neplăcut, de ruda mea de la clubul vienez de canotaj. Olşański nu era, în orice caz, aşa de milităros şi de ţanţoş, în schimb era mai inteligent şi mai cultivat. Gustul său literar era excelent, scria el însuşi poezii – din care cauză fusese dat afară din postul de redactor la un ziar de limba germană din Bucureşti.

Era o poveste romantică. O ediţie bibliofilă şi restrânsă a poeziilor sale ajunsese în mâna reginei Maria, care scria şi ea poezii. Pepi Olşański a fost poftit în audienţă la Palatul Cotroceni, primit cu multă graţie, în mod colegial, de la egal la egal, rămânând de-atunci un admirator devotat al frumoasei regine. Când, mai târziu, în timpul unei intrigi politice un oarecare om de stat l-a determinat în secret pe directorul ziarului german la care lucra Olşański să pornească o campanie calomnioasă împotriva reginei Maria, iar directorul l-a însărcinat pe Olşański să scrie articolele, acesta s-a împotrivit categoric. S-a ajuns la o discuţie care s-a transformat într-un scandal public, iar ministrul a fost silit să demisioneze. Ziarul german a fost suspendat temporar şi apoi, mai târziu, a fost şicanat ani de-a rândul; Olşański a fost dat afară, considerat trădător şi ignorat de comunitatea germană din Bucureşti. Din acest motiv rămăsese înconjurat de o aură îndoielnică de care era conştient şi care-l făcea să se simtă vinovat, sentiment pe care încerca să-l compenseze prin neobrăzare. În acelaşi timp avea şi o aură de martir. Căci celui cu adevărat exclus din societate nu îi prea e de folos nimbul de cavaler care nu-şi trădează niciodată stăpâna, mai ales că regina nu se putea compromite exprimându-şi recunoştinţa şi nici nu l-a mai chemat pe cavalerul ei vreodată la Cotroceni.

Întâmplarea l-a făcut şi mai interesant în ochii mei. Fiindcă avea la fel de puţină treabă ca şi mine, ieşeam împreună la plimbare foarte des. Am învăţat multe de la el. Ştia o mulţime de lucruri despre oraşul Bucureşti, pe care, până atunci, îl considerasem un conglomerat destul de urât de dezordine balcanică şi modernitate fără personalitate. Acum începuse să se îmbogăţească pentru mine prin dimensiunea istorică pe care i-o adăuga Pepi Olşański. Am început să înţeleg oraşul la fel ca pe o limbă străină. Vechile lui construcţii modeste îmi vorbeau şi îmi

povesteau despre boieri, fanarioţi, paşale, călugări şi haiduci cu plete lungi, coborâţi din munţi. Fusesem crescut în Austria. Cu toate că aparţineam mai degrabă acestui spaţiu românesc decât unui altuia, multe îmi rămăseseră străine. Acum mi se oferea cheia arabescului românesc pe care îl regăseam şi în propria mea structură. Eram obişnuit din copilărie să mă scol dis-de-dimineaţă şi ambiţiile mele de călăreţ au consolidat acest obicei. Pensiunea Lowinger nu era departe de un parc cu numele dulce de Cişmigiu; mă duceam acolo, unde mirosea a laur şi ienupăr în timp ce toată lumea încă mai sforăia la pensiunea Lowinger. L-am îndrăgit, poate, pe Pepi Olşański pentru că mă însoţea în aceste plimbări matinale. Nu putea dormi, suferea în urma unei întâmplări din război: un obuz căzuse aproape de el, îl îngropase şi, deşi nu fusese atins de nicio schijă, violenţa exploziei îi împroşcase spatele cu fărâme de pământ care intraseră sub piele. Micile particule îi provocaseră o inflamaţie purulentă permanentă.

Nu mă simţeam deloc mai bine în compania lui din acest motiv, ba dimpotrivă, dar mi-am impus să fiu politicos. Ar fi fost o infamie să-l fac să sufere pentru o nenorocire pe care o suportase eroic. Înclinaţia pe care părea s-o aibă pentru mine a jucat şi ea un rol şi m-am lăsat cucerit. Cu aceeaşi camaraderie protectoare pe care ar fi avut-o faţă de cadeţii săi în vechea armată imperială, locotenentul-major Olşański îmi permitea să-i plătesc, în fiecare dimineaţă, ţuica luată la una din nenumăratele bodegi de pe lângă Calea Victoriei şi apoi marghilomanul de la Cafeneaua Corso; în schimb, mă însoţea la hipodrom unde, plin de nostalgie, îmi vâram nasul în grajduri, trăncăneam cu antrenorii şi jocheii şi, în cele din urmă, îi permiteam lui, lui Pepi Olşański, să joace şi să piardă cu banii mei, sub îndrumarea mea de profesionist, şi să facă pe grozavul în faţa femeilor la ghişeul de pariuri.

Îmi luam rămas-bun de la o perioadă din viaţa mea şi o făceam cu o bucurie răutăcioasă. Ştiam că se încheiase cariera mea de jocheu amator; motivul nu era doar fractura mea de coloană sau cele câteva săptămâni de mâncare la pensiune, în urma cărora îmi crescuse ameţitor greutatea, menţinută până atunci cu greu la un nivel scăzut, pe care nu aş mai fi avut energia să îl ating făcând foamea. Chiar dacă aş fi avut-o – dacă aş mai fi fost în stare, adică, să beau dimineaţa în zori, după două ore de călărie, şase ceşti de ceai, să port o vestă de cauciuc între cămaşă şi maiou, peste ea un pulover subţire, unul gros şi o jachetă de piele şi să dau violent din pedalele unei biciclete timp de o oră, apoi să mă duc la baia de aburi şi, în restul săptămânii, să trăiesc din cartofi fierţi cu ceva pătrunjel, chiar şi atunci ar fi fost imposibil să reîncep de acolo de unde mă oprisem. Nu ştiam de ce. Dar ştiam că e aşa.

Multe s-au schimbat atunci pentru mine, în răstimpul câtorva săptămâni. O viaţă întreagă m-au preocupat momentele de cotitură în timp – modificări ale calităţii timpului, ca să spunem aşa, când o simplă schimbare de atmosferă poate deturna cursul vieţii proprii sau al unei epoci întregi.

Schimbarea de la singurătatea aerisită a terasei mele de pe acoperiş care dădea spre Biserica Albă la viaţa pestriţă, aproape carnavalescă a casei Lowinger, a devenit un fragment al biografiei mele la care m-am gândit de multe ori. Existenţa mea a căpătat de-atunci un curs cu totul neaşteptat şi, deşi nu s-a petrecut nimic care să fie într-un raport cauzal cu cele întâmplate, înclin totuşi să consider că unele ocazii sunt evident simbolice – de pildă, faptul banal că, într-o bună zi, a trebuit să fiu eliberat din strâmtoarea de ghips. La eveniment a participat, în mod ciudat, întreaga pensiune. Nu am putut să-mi explic în niciun fel ce i-a făcut pe acei oameni, cu care aveam doar o

legătură accidentală şi de scurtă durată, să acorde asemenea importanţă gulerului meu de ghips. De-abia am reuşit să-i conving să nu mă însoţească cu toţii la clinică. Şi aşa au venit cei patru Lowinger, adică cuplul, soacra şi cumnata, împreună cu Pepi Olşański, fireşte, partea posterioară a calului de circ şi un reprezentant comercial care avea maşină.

„Ce familie mare ai", mi-a spus asistentul, cu care mă împrietenisem în timpul tratamentului.

„Da, şi e aşa de pestriţă, nu găseşti?"

„Probabil că, în afară de blondul cu nasul ascuţit şi de tipul cu moţul cărunt în creştet, sunt toţi din Galiţia?"

„Da' de unde, sunt din Timişoara".

„Ai grijă să nu se prindă profesorul. Ala mănâncă evrei pe pâine".

„Ce-o să-mi facă, doar n-o să-mi strâmbe capul la loc".

„Nu, dar poate să te încarce la onorariu".

Mai simt şi acum pe piele răceala foarfecii mari, în timp ce una din lame a pătruns în ghips, iar cealaltă stătea căscată, gata să muşte. „Ai grijă, te rog!" l-am avertizat. „Nu uita că am pus atunci un pulover foarte fin pe sub ghips ca să nu mă irite. N-aş vrea să-l tai".

A început să taie fără şovăială. A mers mai uşor decât mă aşteptam. Cu un scrâşnet surd, teaca s-a desfăcut în bucăţi. Nici urmă de pulover pe dedesubt.

„L-ai absorbit", mi-a spus asistentul. „Pesemne era lână de cea mai bună calitate. Lanolină curată. Face bine la piele".

Îmi simţeam pielea golaşă şi sensibilă la temperatură. „Ce se întâmplă dacă dau din cap, cade?"

„Dă din cap!"

Aşa am făcut. Capul a rămas la locul lui. L-am întors prudent la dreapta şi-apoi la stânga.

„Fă exerciţii uşoare în continuare", mi-a spus

asistentul. „Mâine vii la masaj. O să-ţi arătăm şi câteva mişcări de gimnastică. O să vrea să te vadă şi profesorul. Fără prea mulţi aderenţi semiţi, dacă se poate”.

Pe coridorul spitalului aderenţii mei preponderent semiţi m-au întâmpinat cu chiote de bucurie. Doamnele din familia Lowinger aveau lacrimi în ochi. Iolanda a sărit să mă pupe. „Ai grijă, pentru numele lui Dumnezeu!” a exclamat doamna Lowinger. Mama ei m-a luat de mână şi m-a aşezat pe un scaun. „Încetişor, copile, uşurel, fără grabă”.

Mă simţeam ca un ou descojit. „Ca bebeluşul din tabloul lui Runge *Dimineaţa*”, i-am spus lui Olşański. A zâmbit perfid. „Tare te-ar mai înfăşa Iolanda, dacă te-ai lăsa”.

Posteriorul calului de circ şi-a scuturat coama căruntă de pseudorevoluţionar. „Nădăjduiesc de dragul dumneavoastră că priviţi cele petrecute ca pe o renaştere. Aţi lepădat, odată cu acel înveliş, o existenţă axată pe activităţi nefolositoare şi asociale. Dăruiţi-vă de-acum înainte unor scopuri mai înalte”.

În seara zilei în care mi se înfăţişase pensiunea Lowinger în toată bunăvoinţa şi simpatia ei – luptătorii îmi dăduseră şi ei sfaturi de întărire a muşchilor gâtului –, i-am spus lui Pepi Olşański: „Sunt fericit şi obosit. De ce să nu adorm legănat de Iolanda? N-arată chiar aşa de rău şi mi-ar rămâne probabil şi foarte recunoscătoare”.

Olşański şi-a scos o ţigară din tabachera mea. „M-am gândit şi eu la asta. În general, n-am nimic cu evreicele. Dar, în cazul ei, chiar că aş avea sentimentul de a-mi pângări rasa.

Nu ştiu nici eu de ce. Oricum, toţi cei de-aici împărtăşesc aceeaşi părere, până şi Cerkunov”.

„Pricep eu ce vrei să spui”, am zis eu într-un moment de inspiraţie. „Într-un fel, e ca şi cum ai vrea să te culci cu mama”.

S-a uitat surprins la mine, pe urmă a izbucnit în râs. „Chiar aşa e. Ce idee ciudată: tabuul în esenţa lui, concentrat într-un cuvânt. Te-ai gândit vreodată să te-apuci de scris?” Ideea mi-era atât de străină, încât am întrebat: „Ce să scriu?” „Povestiri”, mi-a spus. „Poate un roman – cine ştie. Ai un simţ al observaţiei extraordinar”. Mi s-a părut atât de absurd, încât nici nu m-am mai gândit la asta.

Un alt incident mă preocupa mai mult. Într-o seară a venit, din nou, vorba de talentul uimitor al domnului Lowinger pentru orice fel de joc. Olşański îşi exprimase îndoiala în această privinţă. I-am şoptit: „Vezi ce faci! Am văzut la cafenea cum le lua la joc banii unor vulpi bătrâne”.

„Sigur”, a ricanat Olşański, „la domino, pocher sau taroc. Dar nu la un joc de inteligenţă”.

În ceea ce mă priveşte, am vrut odată să-mi măsor puterile cu domnul Lowinger la ţintar, la care fusesem foarte tare în copilărie, şi am pierdut. Olşański a făcut un semn cu mâna a lehamite şi nu s-a lăsat până nu l-a provocat pe domnul Lowinger la o partidă de şah. „Fii atent acum”, mi-a şoptit. „La şcoala de cadeţi am fost maestru printre oameni care au ajuns în marele stat-major”. Cu toate acestea, a pierdut partida după câteva mutări.

„O singură partidă nu înseamnă nimic!” a exclamat în timp ce-şi trecea nervos mâna prin păr. „Cel mai bun câştigă două din trei – de acord?”

„Sigur, cu plăcere”, a răspuns timid domnul Lowinger, privind spre femeile care stăteau impasibile în jurul lui. Formam cu toţii un cerc strâns în jurul celor doi oponenţi: căci jucători nu mai erau de mult, era vorbă acum de un duel în toată regula.

Lucrurile s-au lămurit repede. Olşański a pierdut a doua partidă după un sfert de oră, a insistat s-o joace şi pe-

a treia, pe care a pierdut-o imediat, a sărit în sus răsturnând tabla de şah şi a ieşit din cameră trântind uşa.

„Să nu crezi că de obicei nu ştiu să pierd”, mi-a explicat mai târziu. „Dar n-am mai putut suporta pânda răutăcioasă şi apoi triumful de pe chipul harpiilor ălora de evreice. Le-ai văzut cum stăteau la stânga şi la dreapta jidănaşului, ca nişte vrăjitoare; bătrâna lăţoasă, libidinoasa de Iolanda, scârţâita aia anemică mereu cu burta la gură – toate trei cu o lăcomie extraordinară în ochi, doar – doar m-or vedea umilit, de nici nu mai puteam gândi la următoarea mişcare, mă luptam doar să-mi stăpânesc greaţa”.

„Asta parcă se numeşte război psihologic, nu e aşa?” l-am întrebat destul de maliţios. „Ce, nu v-au pregătit pentru aşa ceva la şcoala de cadeţi?”

Olşański nu s-a pretat la tachinăriile mele. „Chiar cred că sunt în stare să facă fel de fel de vrăji”, a spus. „Să ai noroc la joc nu e pură întâmplare. Un om e norocos dacă se află într-un anumit raport cu lumea, cu ora, cu locul în care joacă…”

„Bun, dar nu la şah”, l-am întrerupt. „Un jucător de şah are, cum se spune aşa de frumos în jargon popular, legea acţiunii în mână”.

„Ce poate avea, de fapt, în mână?” mi-a răspuns preocupat şi serios. „Îţi dai seama cum stau lucrurile în război. Am văzut o groază de evrei în primii ani, în Galiţia. De câte nu sunt în stare!”

„La ce anume te referi?” l-am întrebat. „Hai, nu mă mai ţine în tensiune. Chiar ucid copii creştini ca să facă *mazzos* cu adaos de proteină de Pastele lor?”

„Nu, dar cred într-un Dumnezeu unic”, a izbucnit pe un ton de-a dreptul fanatic. „La fel fac şi mătuşile mele”, am zis. „Una dintre ele se duce în fiecare dimineaţă la slujbă”.

„E altceva, e altceva!” s-a ambalat şi mai tare. „Îl au

pe Dumnezeul lor în sânge. Nu pot să scape de el…” A făcut brusc o mişcare cu mâna de parc-ar fi vrut să scape de-o muscă. „Da ce prostii spun, nu-i aşa? Hai mai bine să vorbim despre pariuri. E adevărat că se poate paria şi pe primii trei dintr-o cursă?”

Nu mai ştiu dacă această conversaţie a avut loc înainte sau după ce pensiunea Lowinger a căpătat întăriri feminine. Când am fost anunţaţi că în camera opt s-a instalat o tânără doamnă care va participa la mesele comune, s-a creat vâlvă mare. Domnul Lowinger, care, în ciuda fragilităţii lui jalnice, nu era lipsit de o anume aură de autoritate – un fel de „demnitate de microb” cum o numea Pepi Olşański –, ne-a rugat, în câteva cuvinte bine alese, să ne controlăm puţin vocabularul, măcar la început, în prezenţa ei. În clipa în care şi-a făcut apariţia, încordarea cu care o aşteptasem s-a risipit imediat.

Nu era tocmai ştearsă, dar nici în ochi nu-ţi sărea, nici antipatică, dar nici fermecătoare, nici urâtă, nici frumoasă, mai degrabă mică decât mare, mai curând blondă decât brună. Domnul Lowinger a prezentat-o: domnişoara Bianca Alvaro. Putea să fie evreică, dar la fel de bine putea să nu fie, nu aveai cum să-ţi dai seama. După toate aparenţele, părea să aibă în jur de douăzeci şi cinci de ani. Studiase germanistica la lena până de curând şi se pregătea pentru examenul de stat, pentru a deveni profesoară de germană la un gimnaziu local. „Singurul lucru de care poţi fi sigur în cazul ei”, mi-a spus încet Pepi Olşański, „e că are nişte ţâţe senzaţionale. Un cunoscător le observă imediat, oricât de bine le-ar ascunde. Sunt falnice şi foarte depărtate, îi ajung aproape la subţiori, e semn bun. Nu sunt prea mari, atât cât să le cuprinzi cu mâna, dar impecabile. Ai să-ţi dai singur seama la primăvară, când o să poarte rochii uşoare”.

Rugămintea domnului Lowinger s-a dovedit a fi inutilă. Simpla prezenţă a domnişoarei Alvaro a fost

suficientă pentru a pune capăt conversaţiilor frivole, curente până la venirea ei la mesele de prânz şi de seară. Schimbarea era atât de izbitoare şi de surprinzătoare, încât am început s-o comentăm cu toţii, inclusiv doamnele din familia Lowinger, într-o zi când s-a ridicat mai devreme de la masă şi noi am mai rămas la un sfat de taină. Prima încercare de explicaţie a fost a Iolandei şi, când am auzit-o ieşind din gura ei, însoţită de un oftat dureros, am fost foarte mişcaţi cu toţii: „E o doamnă, asta e… – apoi a privit spre mama ei, căutând parcă o confirmare, a amuţit vinovată şi a plecat ochii în jos.

„Aiurea!” a izbucnit Pepi Olşański, „Ce doamnă… e pur şi simplu o acritură înnăscută. N-am văzut în viaţa mea pe cineva care să fie până în măduva oaselor chintesenţa dăscăliţei. Are un fel sobru de a te privi care e mai eficient decât o castrare. Mă aştept tot timpul să-mi atragă atenţia că am unghiile murdare sau că nu ţin furculiţa cum trebuie. Sunt sigur că dacă Duday Ferencz i-ar spune ca un ungur vajnic: „Domnişoara, eu la mata aş dori făcut omor”, i-ar răspunde: „Domnule Duday, corect se spune: Aş dori să fac amor cu dumneavoastră. În plus, pronunţaţi greşit vocala a, ceea ce poate provoca neînţelegeri: s-ar putea crede că vorbiţi de omor, şi nu de amor”.

Ne-a apucat râsul pe toţi şi cazul a fost deocamdată clasat. Peste câteva zile însă, domnişoara Alvaro m-a pus din nou pe gânduri. Pepi Olşański şi cu mine tocmai ne întorceam din plimbarea noastră prin Cişmigiu. Era o zi de toamnă albastru-aurie, de vis. Din castanul uriaş de la poarta pensiunii cădeau cu un pocnet sec castane. Am ridicat una de jos şi am descojit-o de coaja ţepoasă. Fructul a ieşit la lumina zilei, strălucitor şi imaculat. „Aşa eram şi eu când mi-au scos ghipsul”, i-am spus lui Olşański. A râs: „Din păcate, nu durează”.

Casa Lowinger – ca multe alte clădiri din secolul trecut – era aşezată cu frontul lateral la stradă şi avea o

curte îngustă de-a lungul ei. Când am intrat de pe stradă în curte, domnişoara Alvaro ieşea pe uşă şi, odată cu ea, s-a strecurat şi micul grifon cafeniu, care s-a repezit hămăind isteric la noi, l-a recunoscut pe Olşański şi a zbughit-o înapoi lătrând furios. Am aruncat, în joacă, cu castana după el. Nu intenţionam să-l lovesc, aruncasem castana departe şi pe sus, dar câinele văzuse probabil mişcarea braţului meu şi accelerase nebuneşte, nimerind drept în traiectoria proiectilului care l-a izbit astfel exact în locul de sub ciotul de codiţă retezată mult prea scurt. Lovitura a fost neaşteptată atât pentru noi, cât şi pentru el, şi a început să schelălăie sfâşietor, de parcă ar fi intrat diavolul în el. Am râs cu poftă, Olşański şi cu mine. Domnişoara Alvaro s-a apropiat, s-a oprit în faţa noastră, m-a privit cu ochi mari, căprui şi mi-a spus, dând din cap de parcă nu-i venea să creadă ochilor: „Dumneavoastră? Cum aţi putut face aşa ceva? Nu v-aş fi crezut în stare!”

Mi s-a făcut ruşine. Olşański mi-a sărit în ajutor: „Are vânătoarea în sânge, ce să-i faci”, a spus maliţios. „V-aţi dat probabil seama după precizia tirului”.

„Prostii”, am spus. „A fost o pură întâmplare. Îmi pare rău”. Pe căţel nu-l prea îndrăgeam, ce-i drept, dar eram sincer.

Domnişoara Alvaro nu a mai zis nimic, se pregătea să plece când, din bucătărie, s-a auzit vocea Iolandei: „Termină cu râsul, toanto”. În aceeaşi clipă Mărioara, servitoarea, a ieşit în curte împleticindu-se de râs, şi-a şters cu mâinile lacrimile de pe faţă, m-a privit şi n-a fost în stare decât să bâiguie: „N-am să uit câte zile oi avea!” ca apoi să se încovoaie iarăşi în hohote de râs. Şi era frumoasă ca dimineaţa limpede de toamnă. Când s-a îndreptat din nou ca să-şi tragă sufletul, s-a uitat la mine şi am ştiut că uşa camerei ei va rămâne deschisă pentru mine în noaptea aceea.

Olşański a înţeles şi el. Mi-a spus: „Doi iepuri dintr-

un foc deci”. Şi astfel a înţeles şi domnişoara Alvaro. Ne-a întors spatele şi a plecat.

Am fost cu atât mai surprins când mi s-a adresat, peste câteva zile: „Aş vrea să vă rog ceva. Puteţi veni o clipă la mine în cameră?”

Eram singuri. Şi-a băgat mâna la piept pe sub bluză şi a scos un mănunchi mic de chei pe care-l purta pe un lănţişor, în jurul gâtului, a descuiat un geamantan şi a luat din el o cutiuţă înfăşurată în mai multe foi de hârtie satinată. Când a deschis-o în sfârşit, mi-a întins-o: „V-aş fi recunoscătoare dacă mi-aţi spune dacă credeţi că acest inel e preţios. L-am moştenit şi nu mă pricep deloc la bijuterii. Provin dintr-o familie de oameni simpli, la noi acasă ştiam despre lucruri din astea doar din auzite”.

Inelul era, de fapt, doar o montură simplă care punea în valoare un smarald pătrat, dar neobişnuit de mare. Dacă piatra era veritabilă, valora probabil o mică avere. „Nici eu nu mă pricep”, i-am spus. „Cel mai bine ar fi să vă duceţi la un bijutier. Iar preţul pe care vi-l oferă îl puteţi înmulţi liniştită cu doi. Va crede că vreţi să-l vindeţi şi-l va evalua la cel mai mic preţ posibil”.

„Puteţi să-mi faceţi un serviciu şi să veniţi cu mine?” m-a întrebat. „Vin de la ţară, dintr-un sat de lângă Chişinău. Nu cunosc pe nimeni la Bucureşti pe care să-l pot ruga aşa ceva”.

Am însoţit-o nu la unul, ci la trei bijutieri. Cifrele pe care le-au spus nu variau prea mult între ele şi erau mult mai mari decât mă aşteptam. Părea foarte încurcată. Dar nu a făcut niciun comentariu. „Vă mulţumesc foarte mult”, mi-a spus pe stradă, la despărţire – înţelesesem că nu doreşte să se afle la pensiune de acţiunea noastră comună; de altfel, nici nu porniserăm împreună de-acolo, ci ne întâlniserăm în oraş. „Vă mulţumesc foarte mult. Aţi fost atât de amabil, nici nu mă aşteptam să fiţi altfel”.

De astă dată mi-am stăpânit cu greu o reacţie de

iritare. La ce se aştepta domnişoară Bianca Alvaro din partea mea, de puteam să o dezamăgesc sau să corespund aşteptărilor? Conform cărei scheme îşi permitea să mă clasifice pentru a-mi stabili dinainte comportamentul? Pe mine nu mă preocupa fiinţa ei, deşi mi se părea că ştiu în ce categorie aş fi aşezat-o dacă aş fi ţinut neapărat s-o fac. Iolanda nu se înşela când spunea că e o doamnă. Dar bunele ei maniere nu reuşeau să-i ascundă originea modestă.

O evreicuţă dintr-un sat de lângă Chişinău, asta era don'şoara Alvaro – era clar că e evreică. Aşa susţinuse Olşański de la început, iar mie îmi era totuna. Oricum, specia îmi era bine cunoscută. Existau multe ca ea pretutindeni în România: fojgăiau de mici copii între grămezi de bălegar şi stoluri de vrăbii pe uliţele satelor, psalmodiau versete ebraice la şcoala evreiască, rodeau tocurile lăcuite ale domnului Lowinger şi se scobeau cu degete pătate de cerneală în nas şi în urechi, dispăreau apoi pentru câţiva ani în oraşul învecinat, de unde se întorceau pubere insuportabil de înfipte, obraznice şi sigure pe ele, fâlfâiau steaguri roşii şi behăiau marşuri socialiste de luptă, mai dispăreau o dată, se întorceau din nou şi erau de nerecunoscut, rafinate, civilizate, cultivate, coafate şi manichiurate, cu diplome de doctorat, se stabileau ca dentiste, profesoare de şcoală medie, redactoare, profesoare de muzică şi Dumnezeu mai ştie ce alte profesii intelectuale, se îmburghezeau şi produceau copii care fonfăiau distins şi erau trimişi la Sorbona pentru a interveni mai târziu în desfăşurarea evenimentelor culturale ale veacului.

În satele din Carpaţi, în ţinutul din care proveneam şi eu, urmărisem toate aceste trepte şi stadii; şi era de presupus că la Chişinău lucrurile nu se petreceau altfel. În vreme ce domnişoara Alvaro mă vedea, probabil, în evoluţia mea, atât de diferită de-a ei, de la odorul crescut

cu guvernantă, sclivisit, cu costumaş de catifea, turuind graţios pe franţuzeşte, la boiernaşul de ţară necioplit, interesat exclusiv de cai şi de grajdari, cu un vocabular care se limita doar la vreo trei sute de cuvinte. Deşi nu ezitase să mă crediteze şi să admită că nu aş putea abuza de încrederea acordată încercând să fur o bijuterie pe care eram rugat s-o evaluez, eu nu aveam cum să văd în ea altceva decât pe maimuţica evreică pişăcioasă pe care trebuia s-o fereşti când te plimbai cu automobilul pe uliţa satului. Îmi stătea pe vârful limbii să-i spun că poate să gândească, să zică sau să aştepte ce-o vrea din partea mea, atâta vreme cât mă va scuti şi nu îmi va da calificative, indiferent dacă corespundeam sau nu reprezentărilor ei despre mine.

În zilele care au urmat m-am purtat deci şi mai rezervat decât înainte faţă de ea, aveam oricum altceva de făcut.

Sub îndrumarea lui Olşański m-am apucat de lecturi mai sistematice şi mai serioase, brusc a început şi vremea proastă care aici, la Bucureşti, a adus crivăţul, vântul năprasnic şi rece venit din stepele de la răsărit, care şuiera prin oraşul lipsit de apărare în bătaia lui, pe câmpia mlăştinoasă; nimeni nu avea chef să mai iasă din casă. M-am pregătit de hibernare la pensiunea Lowinger. Domnişoara Alvaro trebuia însă să se ducă regulat la seminarul ei, venea acasă la prânz, dispărea din nou imediat după aceea pentru a studia probabil în vreo bibliotecă. Seara stătea la masă cu un aer absent, nu prea vorbea şi se retrăgea în camera ei în clipa în care termina de mâncat.

O singură dată a intervenit foarte energic în conversaţia generală. Era vorba de situaţia din Germania. Trupa de luptători greco-romani fusese obligată să contramandeze un turneu prin Saxonia şi sudul Germaniei în ultimul moment, dintr-un motiv ridicol: autorităţile

sportive ale celui de-al Treilea Reich le-au contestat titlul de campioni mondiali, „Necunoscutul cu masca neagră” nu a putut să producă certificatul lui de arian ş.a.m.d. – o poveste bine cunoscută cu şicane provocate de formalităţi absurde şi care nu aruncau o lumină tocmai favorabilă asupra „noii” Germanii. Pepi Olşański a protestat vehement şi a ajuns să le reproşeze luptătorilor că sunt nişte bieţi „fanfaroni scandalagii de bâlci”, ceea ce l-a rănit atât de adânc pe campionul mondial finlandez, Haarmin Vichtonen, încât era cât pe-aci să izbucnească în lacrimi. Radu Protopopescu nu a putut să se abţină şi a remarcat că răbdarea românilor faţă de minoritatea germană va fi supusă la grea încercare dacă la aroganţa şi aşa insuportabilă a nemţilor se va mai adăuga şi megalomania naţiei-mume. Dar discuţia s-a aprins şi mai tare când domnul Dreher, pretinsul posterior al calului de circ, a început să pună sub semnul îndoielii tendinţele socialiste, proclamate în gura mare de regimul nazist. „Şi ce, socialismul rusesc e mai social?” a întrebat Olşański.

„Nu despre asta e vorba!” a strigat războinic posteriorul calului de circ. „Eu vorbesc de socialism în principiu”.

„În principiu şi fără principiu”, a ironizat Olşański. „Să spui că vrei să desfiinţezi sărăcia şi să desfiinţezi orice urmă de bunăstare, mai ales cea a spiritului. Să sacrifici vieţi pentru o reprezentare abstractă. Să aduci totul la numitorul comun al nivelului celui mai de jos”.

„Habar n-aveţi despre ce vorbiţi”, l-a pus la punct domnul Dreher plin de demnitate.

Olşański a ricanat: „Ei, bine, îmi permiteţi să cred că am un câmp vizual cel puţin la fel de larg precum cel al pistei de manej a circului Sidoli”.

„Ce vreţi să insinuaţi?” a tresărit domnul Dreher.

„Compar limitele orizonturilor noastre”, a ricanat obraznic Olşański.

„Fiţi mai explicit, vă rog! „a insistat domnul Dreher.

„Chiar vreţi s-o fac?” a întrebat Olşański privind în jur ca şi cum ar fi aşteptat aplauze. „Cred că niciunul dintre cei prezenţi aici nu are nevoie de o explicaţie”.

„Insist!” a strigat domnul Dreher. Moţul lui cărunt îi căzuse în ochi şi se uita la el de parcă ar fi vrut să-l înghită.

„Dacă doriţi neapărat”, i-a răspuns veninos Olşański, „o să v-o spun răspicat. Când ţi-ai petrecut jumătate din viaţă în întuneric, cu nasul în fundul omului din faţa ta, ajungi să gândeşti aşa cum faceţi dumneavoastră”.

„Calomnie!” a strigat domnul Dreher, ieşit din minţi de furie. „Ştiu că toţi credeţi povestea aceea absurdă cum că eu aş fi lucrat la circ, ca parte posterioară a unui cal de clovni. Cerkunov a născocit-o. Mă duc la el şi îi cer socoteală! Să mărturisească în faţa tuturor că a minţit. Am fost profesor de economie la Riga, Cerkunov o ştie, pot să vă dovedesc. Să vină să mărturisească pe loc!”

Cu mare greutate a fost convins să nu se repeadă la Cerkunov ca să-l târască în faţa noastră: „Lăsaţi-l în pace! „Îl implora Iolanda în mijlocul tumultului. „V-am iubit ani de zile ca parte posterioară a unui cal de circ. Ce importanţă mai are acum că sunteţi profesor?”

A durat multă vreme până domnul Dreher s-a liniştit. „Am să vă aduc toate dovezile”, l-a ameninţat pe Olşański. „Am să vă oblig să declaraţi public cine sunt eu”.

„Dacă aţi şti cât de puţin îmi pasă”, i-a spus Olşański. „Din partea mea puteţi fi chiar şi Lenin. Nu o să-i convingeţi decât pe ignoranţi că ceea ce se petrece în prezent în Germania nu e o încercare de a face ceva de o importanţă decisivă pentru istoria omenirii. E vorba de a mântui individul în cadrul unei structuri socialiste – nici mai mult, nici mai puţin. Dacă aţi deschide ochii şi aţi face un minimum de efort mental, în loc să vă lăsaţi dus de sentimente, aţi ajunge s-o recunoaşteţi chiar

dumneavoastră”.

„Habar n-aveţi despre ce vorbiţi”, s-a făcut auzită vocea domnişoarei Alvaro.

Olşański a privit-o duşmănos: „Ştiţi dumneavoastră mai bine?”

„Vin de-acolo. Acum două săptămâni mai eram încă la lena”.

„Şi aţi fost lăsată să studiaţi în Germania deşi sunteţi evreică?” a întrebat perfid Olşański.

„Vă înşelaţi, sunt armeancă şi creştină”, a spus domnişoara Alvaro, apoi s-a înroşit imediat, şi-a muşcat buzele, a ridicat capul şi a continuat cu mult curaj: „Nu vreau să neg că părinţii mei au fost evrei. Dar asta nu se ştia la lena. Şi nu are nicio legătură cu ce vorbim noi”.

„Ba are, într-o oarecare măsură”, a insistat Olşański. „Şi anume fiindcă se identifică naţional-socialismul german cu problema evreiască. E folosită pentru a distrage atenţia opiniei publice internaţionale de la ce se întâmplă cu adevărat revoluţionar în Germania”.

„Cred – sau, mai bine zis, ştiu din proprie experienţă”, a spus domnişoara Alvaro, „că aşa-zisa problemă evreiască e folosită pentru a distrage atenţia de la lucruri mult mai suspecte”.

Olşański a adoptat iarăşi rânjetul impertinent care dădea chipului său cu nasul şi bărbia ascuţită un aer perfid superior de marionetă de lemn. „Vorbiţi de «aşa-zisa» problemă evreiască şi, în acelaşi timp, de «chestiuni mult mai suspecte» de la care distrage atenţia. Consideraţi că problema evreiască e exagerată în mod artificial, sau că, într-adevăr, e nevoie să se găsească o soluţie?”

„E actuală în măsura în care o comunitate mică de altă credinţă e considerată responsabilă pentru o mie de ani de istorie germană imperfectă. Şi, pe deasupra, naziştii mai şi pretind că viitorul de aur pe care-l promit depinde doar de rezolvarea acestei probleme”.

„Adică de exterminarea noastră”, a spus încet domnul Lowinger.

„Aşa e!” a strigat profesorul Dreher, fostul posterior de cal. „Tocmai aceasta e partea detestabil de retrogradă, abisal medievală şi iraţională a acestei concepţii!”

„Pentru numele lui Dumnezeu, nu începeţi să ţineţi predici în numele raţionalismului!” a ripostat Olşański. „Dacă tot e să fiţi profetul unei noi mântuiri prin raţionalism – doar sunteţi un democrat, nu-i aşa? Credeţi în dreptul la autoguvernare al poporului? Şi nu vreţi să le acordaţi nemţilor dreptul de a elimina câţiva evrei din trupul neamului lor, dacă în marea lor majoritate sunt convinşi că vor fi, după aceea, liberi şi stăpâni pe soartă?”

Mă irita această vorbărie dezlânată şi goală. Trucurile şi manevrele de diversiune ale lui Olşański îmi erau bine cunoscute. Voiam să se termine odată. Metoda cea mai sigură, care nu dădea greş niciodată, a fost şi de această dată unul din citatele mele celebre şi spirituale. „Mase! Facă-se voia voastră! După principiul: milioane de muşte coprofile nu se pot înşela! Mâncaţi căcat!”

Succesul s-a făcut simţit neîntârziat. Toată lumea a început să râdă, până şi profesorul Dreher a schiţat un gest pe jumătate împăciuitor, pe jumătate dezaprobator către mine. Doar domnişoara Alvaro m-a privit plictisită. Tocmai voia să se ridice pentru a se retrage în camera ei. Dar nu putea ieşi fără a deranja întreaga echipă de luptători care şedeau la dreapta ei şi a trebuit deci s-o roage pe micuţa doamnă Lowinger, aşezată la stânga ei, să-i facă loc. Doamna Lowinger însă părea să nu-şi fi revenit din hohotele de râs. Se încovoia, se scutura, sughiţa, apoi a apucat-o pe domnişoara Alvaro de braţ, i-a înfipt unghiile în carne şi se pregătea să-şi înfigă şi dinţii. „Ce se întâmplă cu dumneavoastră!?” a strigat domnişoara Alvaro înspăimântată.

Iolanda a sărit în sus: „Doamne, Dumnezeule, pierde

copilul!”

Din păcate aşa era. Au dus-o la spital, iar a doua zi mama ei ne-a povestit că nu mai exista nicio speranţă ca într-o bună zi să aducă pe lume un mic Lowinger. Când am vrut să-i spun domnului Lowinger un cuvânt de mângâiere, m-a privit cu o expresie de mândrie rece în ochi şi mi-a spus: „Nu sunt nefericit. Cei ca noi nu mai trebuie să aducă copii pe lumea asta”.

După acest episod am fost mai mult decât mirat când domnişoara Alvaro mi-a vorbit din nou. A făcut-o şi mai discret decât prima oară. M-a oprit pe culoar şi mi-a propus în şoaptă, când nu era nimeni în preajmă, să ne întâlnim la cafeneaua Corso. Era acolo când am ajuns la ora fixată. „Acceptaţi să fiţi invitatul meu?” mi-a spus cu un zâmbet sfios, care-i stătea foarte bine. „Vă rog să acceptaţi. M-aş simţi prost dacă m-aţi refuza”.

Am acceptat şi am comandat un marghiloman – o ceaşcă de cafea mocca cu un strop de coniac în ea. „Îmi recomandaţi şi mie acelaşi lucru?” a întrebat domnişoara Alvaro. „Trebuie să prind curaj. Aş vrea să vă rog să-mi faceţi din nou un serviciu”.

A zâmbit iarăşi, tot sfios, dar cu mult farmec fiindcă era foarte sigură pe sine. „Dar mai întâi trebuie să vă spun o poveste. Inelul pe care m-aţi ajutat să-l evaluez l-am moştenit de la un unchi prin alianţă. Nu mi-e rudă de sânge” – a ezitat şi apoi a continuat curajos: „A murit de curând, de aceea m-am întors mai devreme de la Jena. Din păcate, n-am mai apucat să-l văd. Ne iubeam foarte tare. Mi-a fost ca un tată de când eram mică. Din cauza lui am fost educată asemenea unei armence creştine”.

A făcut iarăşi o mică pauză, de parcă ar fi ezitat să spună la ce se gândea. „Era armean”, a continuat apoi, „dintr-o familie foarte bună din Constantinopole. Când a început persecuţia armenilor, în anii douăzeci, a emigrat în România. Bineînţeles că şi-a pierdut aproape toată averea.

După criteriile lui, sărăcise foarte tare. Pentru mătuşa mea, pe care a întâlnit-o după sosirea lui aici, puţinul pe care reuşise să-l salveze însemna o bogăţie ca-n poveşti. V-am spus că provin dintr-o familie de condiţie modestă… Mai vreţi puţin coniac în cafea? Sau poate un coniac fără cafea? Eu simt că mi-ar prinde bine unul". Iar surâdea cu surâsul ei sfios şi încântător. „Nu beau niciodată, cum v-aţi putut da seama probabil. Dar nu pot să-mi spun povestea fără un stimulent. De altfel, n-am povestit-o nimănui până acum, e prima oară…" „Unchiul meu de mai târziu a întâlnit-o pe mătuşa mea la un oculist unde s-a dus să-şi facă ochelarii. Era angajată acolo. De fapt, noi nu suntem evrei răsăriteni, aşkenazi, ci sefarzi, după cum o spune şi numele nostru. Dar nu ştiu când şi cum au ajuns strămoşii mei în Basarabia. Ştiţi, probabil că există o tradiţie veche a şlefuitului de lentile la evreii spanioli şi portughezi, mai ales la cei care au ajuns, prin Olanda, în Europa Centrală. O rudă îndepărtată de-a mea şi-a continuat această activitate aici. Nu era chiar un Spinoza, în schimb părea să fie un adept al teoriei dreptului natural al celui mai puternic, fiindcă pe biata mea mătuşă, care era încă tânără, a cam exploatat-o. Întâlnirea ei cu unchiul meu de mai târziu a fost probabil iubire la prima vedere. Fireşte că acest om distins şi-a dat imediat seama de originea modestă a micii vânzătoare din magazinul de ochelari. Era un om de lume nu numai prin averea pe care o avusese, ci şi prin multiple alianţe cu aristocraţia franceză şi italiană. Nici nu i-a trecut prin gând, probabil, că mătuşa mea era nu numai mic-burgheză, dar şi evreică. S-au iubit spontan şi firesc. Mătuşa mea a renunţat imediat la slujba pe care o avea şi s-a mutat la el. Era o gospodină desăvârşită şi a ştiut să-i facă viaţa foarte plăcută în ciuda mijloacelor modeste pe care le aveau la dispoziţie, totul însă într-o izolare de lume aproape completă. Nu aveau nevoie de alţii pentru a fi fericiţi. Câţiva ani au trăit aşa împreună. Pe

urmă, când părinţii mei au murit pe neaşteptate şi nu mai era nimeni care să se ocupe de mine, s-au căsătorit de dragul meu, pentru a-mi ţine loc de părinţi. Trebuie să vă spun că mătuşa mea nu a avut niciodată curajul să-i mărturisească că e evreică. Ştia cât de tare îi urăsc armenii pe evrei. Nu e vorba de o problemă de ură de rasă – ceea ce ar fi o absurditate –, cât mai degrabă de o rivalitate religioasă care e însă cu atât mai fanatică. Mătuşa mea şi-a divinizat bărbatul şi ar fi fost în stare să facă lucruri şi mai teribile decât să-şi renege propria credinţă, pentru a-l păstra. Când am venit la ei – nu împlinisem încă opt ani – m-a instruit să nu suflu cumva vreun cuvânt despre faptul că suntem evreice. După o scurtă şedere în casa lor, am fost trimisă la o şcoală de maici pentru tinere armence. Nu arătam altfel decât ele – la fel cum nici mătuşa mea nu se deosebea ca înfăţişare de bărbatul ei. Majoritatea educatoarelor şi a colegelor mele, chiar şi unchiul meu nu aveau, pentru un ochi neexersat, trăsături mai puţin semite decât noi, uneori păreau parcă mai pronunţate decât ale noastre. La început, profesoarele au fost îngrozite de ignoranţa mea în materie de religie, dar am recuperat destul de repede. Tot aşa se pricepuse şi mătuşa mea cea isteaţă să nu trezească nicio umbră de suspiciune că n-ar fi fost o creştină practicantă.

Îmi aduc aminte de lungi discuţii purtate de ea cu feţele bisericeşti care veneau în vizită la unchiul meu despre diversele concepţii ale monofiziţilor şi ale nestorienilor asupra naturii christice sau despre sensul legăturii dintre confirmare şi botez. Armenii sunt foarte credincioşi. Unchiul meu – care, în paranteză fie zis, aparţinea Armenilor Uniţi, aşa-numiţii mechitarişti – avea un devotament necondiţionat faţă de biserica lui. Vă puteţi închipui că i-a oferit duhovnicului său ediţia princeps a *Enciclopediei* lui Diderot fiindcă preotul afirmase odată că nu are voie să le deţină fiindcă figurau la Index?”

Domnişoara Alvaro a băut puţin coniac şi a tuşit discret: „Vai de mine, ce tare e! Şi nu sunt deloc obişnuită cu băutura deşi, slavă Domnului, aş fi avut nenumărate ocazii în casa unchiului meu, despre care nu se poate spune că ar fi fost un om frugal, dimpotrivă – îi plăcea să mănânce bine şi, după cum ştiţi, Lucullus joacă un rol important în istoria Armeniei. Unchiul meu spunea în glumă că asta îl obligă pe orice armean să acorde o mare grijă bucătăriei şi pivniţei sale de vinuri. Iar mătuşa mea şi-a pus toată ambiţia în joc ca să-l facă să uite că nu-şi mai putea permite somon din Scoţia şi vinuri de Bordeaux. Cred că exista între ei şi o compatibilitate fizică perfectă. A fost un om distrus când a murit mătuşa mea, anul trecut. Nu a mai vrut să trăiască fără ea. Bineînţeles că sinuciderea nu era o soluţie pentru un creştin practicant. Dar n-a fost nevoie de un asemenea ajutor. Câteva luni mai târziu a murit şi el, la şaptezeci de ani de-abia împliniţi. Inima lui a încetat pur şi simplu să mai bată”.

M-a privit: „Voiam să vă mai cer o dată ajutorul. Ca unică moştenitoare, mi-a mai rămas, în afară de inelul pe care-l ştiţi, şi locuinţa lor. Celelalte bunuri ale unchiului meu – un cont în bancă modest, câteva acţiuni, o parte dintr-o casă: adică puţinul care-i mai rămăsese dintr-o avere mare – le-a lăsat bisericii armeneşti. M-am bucurat foarte mult. Mi-ar fi fost penibil să le accept. Chiar şi faptul că mi-a plătit internatul şi studiile în Germania, ca să nu mai vorbim de nenumărate alte dovezi ale bunătăţii sale, mi s-a părut a fi ceva obţinut prin vicleşug. Am avut întotdeauna remuşcări de a-i fi ascuns faptul că suntem evreice şi de a fi abuzat de buna lui credinţă. Sigur că mătuşa mea nu a întreprins nimic ca să ne botezăm cu adevărat. A lăsat doar să se înţeleagă, ca pe ceva de la sine înţeles, că suntem creştine. Şi poate că şi eram în inima noastră, dar nu prin lege.

De multe ori am simţit că nu mai puteam suporta

conflictul, eram pe punctul de a mărturisi totul duhovnicului meu şi sufeream că nu o fac. Mi se părea că sunt o impostoare. Nu atât faţă de Dumnezeu şi de noua mea credinţă, dacă înţelegeţi ce vreau să spun, ci faţă de omul acesta curat, bun şi nobil căruia îi datoram atât de mult şi pe care-l iubeam ca pe un tată. Acum urmează rugămintea mea: sper că înţelegeţi că nu vreau să mă găsesc singură în locuinţa lor. Sunt o serie de lucruri de rezolvat în astfel de cazuri, tot ce a rămas de pe urma lor trebuie pus în ordine, triat, împachetat – şi, ca să fiu sinceră, mi-e teamă că nu mă pot descurca singură. Puţinii prieteni pe care i-am avut la şcoală i-am pierdut după anul petrecut în străinătate. Dintre cunoscuţii pe care-i am acum, dumneavoastră sunteţi singurul la care îndrăznesc să apelez”.

Iarăşi am fost tentat să o întreb cum şi de ce, dar nu părea să fie momentul potrivit. „Pot să vă ofer eu acum un coniac?” am întrebat. „Sunt sigur că vom mai găsi rămăşiţe din stocul unchiului dumneavoastră care vor trebui deşertate. Deci trebuie să nu ne pierdem antrenamentul”.

Apartamentul era într-un bloc de pe lângă Biserica Albă. „Ce ciudat!” i-am spus. „Până nu de mult am locuit aici, după colţ. Acolo sus, pe acoperiş. Probabil că pe unchiul şi pe mătuşa dumneavoastră i-am întâlnit de câteva ori pe stradă fără să ştiu că, într-o bună zi, voi fi implicat în povestea lor. Undeva prin apropiere trebuie să fie un restaurant rusesc cu grădină şi cu un cor de femei care încep să miaune la nouă fix în fiecare seară”.

Domnişoara Alvaro nu cunoştea localul. „Rudele mele se mutaseră aici doar de câţiva ani. Casele sunt noi, după cum vedeţi. Iar eu veneam destul de rar pe la ei – şi asta nu fiindcă m-ar fi ţinut la distanţă; dar erau atât de fericiţi şi de împliniţi împreună, încât în jurul lor se formase un fel de înveliş protector natural care îi izola total de ceilalţi.

Erau ca îndrăgostiţii din căruţa cu fân a lui Tenier, sub ale cărei roţi sunt zdrobiţi împăraţi şi papi, războinici şi negustori, prinţese şi curtezane, în timp ce ei stau în vârful stogului şi se privesc fascinaţi ochi în ochi; însuşi spiritul universal pare să-i protejeze de orice ar putea tulbura biotopul iubirii lor”.

În timp ce vorbea, domnişoarei Alvaro îi trecuse parcă orice urmă de sfială. Mi-o puteam închipui foarte bine ca pupilă cuviincioasă a măicuţelor. Avea o linie a gâtului foarte frumoasă care exprima o mândrie modestă, dar de neînfrânt.

Apartamentul se afla la al şaselea etaj al unui bloc care era la fel de lipsit de personalitate ca şi cel în care locuisem eu. Am luat liftul până sus. „Ce minune că funcţionează1, a spus domnişoara Alvaro. „Teamă mi-e că cele şase etaje pe care trebuia să le urce destul de des au contribuit la moartea unchiului meu”.

Când am ajuns sus şi-a scos iarăşi mănunchiul de chei pe care-l purta la gât pe sub bluză. Mi-am stăpânit un zâmbet. Fără să vreau m-am gândit la Olşański, dar nu la aprecierile lui de cunoscător la adresa sânilor domnişoarei Alvaro, ci la perioada pe care o petrecuse printre evreii galiţieni. După asemenea măsuri de precauţie, unchiul armean ar fi putut foarte bine la o privire mai atentă să-şi dea seama de originea adevărată a femeilor din familia lui. Dar poate că şi armencele făceau la fel.

Domnişoara Alvaro a deschis uşa. Am intrat într-un apartament tipic de emigranţi: amestecul de troace mai vechi şi mai noi, de rămăşiţe decorative de fostă prosperitate şi de obiecte casnice indispensabile crea o atmosferă plăcută şi neglijentă, în care te simţeai bine, fiindcă aveai sentimentul liniştitor că e provizorie. Acelaşi confort improvizat şi plin de căldură l-am întâlnit la ruşii care fugiseră de revoluţie şi se aciuaseră pe unde apucaseră, doar cu câteva geamantane pline de

mărunţişuri pe care le completau apoi rapid cu cele absolut necesare traiului zilnic. Dintr-o privire vedeai că vechiturile erau de valoare, chiar dacă cele mai multe erau cam deteriorate, ciobite sau complet stricate; dar cândva fuseseră obiecte de lux, de artă sau de preţ. Articolele casnice, practice, amestecate nonşalant printre altele, fuseseră alese cu grijă, dar nu dintre cele de cea mai bună calitate; erau visul gospodinei chibzuite şi coşmarul omului de gust. Era clar cine le alesese. Mătuşa domnişoarei Alvaro îşi construise un teren de desfăşurare ideal pentru calităţile ei casnice. Şi, fără îndoială, nobilul armean se lăsase cu drag în voia ei – cu toleranţa binevoitoare a unui mare domn. Era evident că pretutindeni domnea o ordine excesivă. Mobilele erau acoperite de huse şi de cearşafuri. Cu toate acestea, am simţit din uşă mirosul stătut de praf, de stofă de mobilă tocită, de noptiere încărcate de sticluţe cu medicamente şi de cutii de biscuiţi vechi.

Uşile erau toate deschise: în faţa noastră se aflau holul, dormitorul, salonul şi bucătăria. Nu se vedea prea bine din cauza storurilor trase şi a perdelelor grele, brodate şi putrezite de vreme. Domnişoara Alvaro s-a dus şi a deschis fereastra mare care dădea spre apus. Ziua era pe sfârşite. Am regăsit cerul meu de culoarea levănţicii, mai palid acum, mai rece, mai puţin sentimental. Era toiul verii când locuiam aici, în cartier. Acum era toamnă târzie. Din pomii de pe bulevardul Brătianu se scuturau frunze aurii. Domnişoara Aâvaro tremura puţin lângă mine. Timp de câteva clipe, cu spatele întors la cameră, am respirat amândoi aer curat, ca nişte scafandri care se pregătesc să plonjeze în alt element. Dar mă înşelam: elementul era acelaşi. Oraşul de sub noi era şi el un amestec de modernitate tranzitorie şi de curiozităţi de talcioc ca şi locuinţa din spatele nostru. Cu toate vilele lui art-nouveau şi construcţiile futuriste de sticlă şi beton, era la fel de oriental ca Smirna. Apusul cu oraşele lui cu turnuri înalte

era departe, acolo unde în curând felia de soare în declin, încă strălucitoare ca alama, va colora în roşu stins pâcla nopţii de pe acoperişuri şi o va risipi. Soarele venea, însângerat, dinspre mlaştinile din marea câmpie al cărei orizont nu se vedea.

Domnişoara Alvaro şi-a luat inima în dinţi şi şi-a îndreptat atenţia către moştenirea ei: „Mătuşa mea vorbea despre obiectele de aici, mai ales despre mobile, porţelanuri şi sticlă, ca despre nişte lucruri de mare preţ. Nu mă pricep deloc. Oricum, nu vreau să păstrez decât foarte puţine lucruri din cele uşor transportabile. Nu am de gând să mă stabilesc într-o casă proprie în viitorul apropiat”. Într-adevăr, câteva piese erau de mare valoare, atât cât puteam eu să-mi dau seama: o comodă franceză barocă, o pendulă englezească foarte veche, o pereche de măsuţe turceşti octogonale cu superbe încrustaţii de sidef, argint şi baga. Restul erau obiecte destul de banale: dulapuri solide de mahon, o garnitură de dormitor tipică pentru oamenii înstăriţi de la sfârşitul secolului trecut, mobile tapisate; măsuţe oribile pe rotile pentru servit băuturi, coşuri de flori, un gramofon portabil, un aparat de radio. Bogăţia faldurilor de brocart vechi, broderiile cu fir de aur, şalurile de caşmir dădeau o impresie de opulenţă orientală. Pretutindeni se îngrămădeau fragmente de fostă prosperitate şi lux: tacâmuri de argint masiv desperecheate, casete şi tabachere ciobite de email sau Cloisonne, porţelanuri austriece şi franţuzeşti făcute la comandă pentru înalta Poartă, cristale de Boemia fără capac sau fără toartă, cu margini crăpate sau cu sticla plesnită. Dintr-un raft de cărţi am scos unul din cele patru mici volume legate în piele, cu litere de aur, îngrămădite între romane broşate de mâna a doua şi cataloage de magazine universale: era una din primele ediţii ale cărţii lui Choderlos de Laclos, *Liaisons dangeureuses*, semnată încă cu iniţiale, şi nu cu numele întreg, Ch. d. L. Între

pagini mai rămăseseră folosite ca semne de carte foiţe religioase: „Sf. Brighita, Sf. Anton de Padua roagă-te pentru noi…” etc., indulgenţe pentru nerespectarea Indexului, probabil.

„Cel mai bine ar fi să facem ca atunci cu inelul”, am propus. „Alegeţi ce vreţi să păstraţi. Pentru ce rămâne, chemăm trei anticari diferiţi să ne ofere un preţ estimativ – întâi separat, apoi la un loc. Le vindeţi celui care vă oferă preţul cel mai avantajos”.

„Sper să am cândva ocazia să mă revanşez”, a spus domnişoara Alvaro. „Şi…” a ezitat – „dar n-are rost să vă mai rog să păstraţi secretul la pensiune”.

Am reuşit să-i respect rugămintea timp de o săptămână. Pe urmă m-a atacat Olşański: „Mă trădezi cu Alvaro. Nu încerca să negi, fiindcă ştiu tot. Vă întâlniţi pe ascuns în oraş. Aţi fost văzuţi de mai multe ori împreună. De ce nu recunoşti? Nu e chiar atât de urâtă încât să-ţi fie ruşine cu ea. Sau vrei să te ascunzi de mine? Aşa ceva nu se face între prieteni”.

Am fost obligat să-i spun cum stau lucrurile ca să n-o compromit şi mai rău. Dar ştiam că e doar o scuză şi că, de fapt, eram fericit să pot vorbi cu cineva.

„Nici nu ştiu cum să-ţi descriu ce se întâmplă”, am spus. „Suntem şi rămânem la fel de străini ca şi până acum. În afară de ce mi-a povestit despre rudele ei care s-au prăpădit, nu ştiu nimic despre ea şi nici ea despre mine, nu am avut ocazia până acum să-i spun povestea vieţii mele. Ne comportăm cu aceeaşi politeţe formală unul faţă de celălalt ca în prima zi şi păstrăm această distanţă, în parte voit şi în parte fiindcă nu avem de ales. Încearcă să-ţi închipui: nu ajungem niciodată la familiarităţi, la confidenţe, la comunicări personale şi cu atât mai puţin la destăinuiri intime, la mărturisiri. Nici nu ne-ar trece prin gând să ne întrebăm unul pe celălalt ce facem şi încotro ne ducem, în clipa în care ne despărţim după ce ne terminăm

treaba. Vieţile noastre personale au loc în două lumi diferite, nu au nimic de-a face cu ceea ce ne leagă. Numai că ne întâlnim şi-n altă parte – la pensiunea Lowinger, de pildă. Aici, la masa comună de prânz şi de seară, trebuie să avem grijă să nu se observe că ne vedem şi-n afara casei şi că împărţim un secret. Şi asta e destul ca să ne dea un sentiment de complicitate pe care încercăm să-l ignorăm când ne întâlnim în apartamentul rudelor ei. Dar tocmai de aceea, în loc ca întâlnirile noastre să devină din ce în ce mai fireşti şi mai destinse, tensiunea creşte mereu. Şi acum, te rog să încerci să-ţi reprezinţi ce se întâmplă acolo: între noi s-a stabilit o intimitate care se adânceşte pe zi ce trece şi care uneori ne face să ne bată inima şi să ne sugrume emoţia atât pe mine, cât şi pe ea, mi-e din ce în ce mai limpede. Într-o anumită măsură e doar fantoma unei intimităţi, nu ştiu dacă mă-nţelegi, şi ea creşte între noi prin viaţa fantomatică a acestor morţi, în care pătrundem zilnic, care ne aspiră şi ne uneşte zilnic fără ca noi să-i opunem rezistenţă. Împărtăşim această viaţă ca pe un secret monstruos. Spun «monstruos» fiindcă nu ar trebui să fie permis să pătrunzi astfel în viaţa altuia, până în ungherele cele mai tainice, până în ascunzişurile cele mai intime. Fiecare dintre noi are câte ceva de ascuns până şi faţă de sine, ceva ce preferă să treacă sub tăcere şi în legătură cu care vrea să se amăgească – atât pe sine, cât şi pe ceilalţi. Noi, însă, aducem fiecare părticică din viaţa acestor morţi la lumina zilei, până şi ceea ce au ţinut ei înşişi secret. Ajungem să cunoaştem în detaliile ei cele mai intime viaţa acestor doi iubiţi uniţi atât de strâns, aş spune chiar întrepătrunşi nebuneşte şi gingaş; până şi rufăria lor de corp, articolele de toaletă, smocurile de păr căzute din perie, resturile de săpun, petele de rugină de pe pila de unghii, revistele ilustrate ieftine şi reţetele de dulceaţă pe care le citeau trântiţi pe canapea, în timpul siestei, după câte un prânz copios, protezele dentare pe care şi le

scoteau din gură şi le puneau într-un pahar cu apă pe noptieră, când se pregăteau să facă dragoste, ca o rutină veche de decenii, dar încă plină de seninătate, supozitoarele folosite zilnic pentru a-şi uşura digestia după festinul copios, pe care şi le introduceau probabil chicotind unul altuia în fundurile flasce. În fiecare zi descoperim o nouă dimensiune a vieţii lor care adaugă, la rândul ei, câte o nouă dimensiune intimităţii noastre crescânde şi nemărturisite. Am vândut unui negustor de haine vechi toată garderoba lor, de la papucii de casă la papion şi la frac, de la corset la etola de vizon mâncată de molii – am aflat şi că cea din urmă era un cadou de Crăciun din 1927. A trecut şi asta, slavă Domnului.

Umblând însă prin hainele lor am ajuns să le ştim într-atât de bine şi alcătuirea fizică, încât ne-a rămas întipărită în minte. Ştim măsura gâtului şi a şoldurilor, forma picioarelor, mirosul pielii, petele de transpiraţie, slăbiciunea vezicii şi sfincterelor celor care au purtat cămăşile, pantalonii, pantofii, hainele, rochiile, paltoanele, capoatele acelea şi le-au imprimat contururile corpurilor lor. Sunt corpurile unor fantome. Şi fiindcă sunt fantome, ne-au luat în stăpânire. Simţim cum corpurile lor astrale au pătruns în trupurile noastre. După ce ne terminăm treaba, la sfârşitul zilei, ne despărţim şi ne ducem fiecare pe drumul nostru dar, chiar dacă unul se odihneşte noaptea în camera opt şi altul în camera doisprezece a pensiunii Lowinger, suntem de fapt împreună în patul acelui apartament din spatele Bisericii Albe, facem dragoste, bem ceai de muşeţel şi adormim unul în braţele celuilalt. Nu mai ştim care existenţă e mai adevărată: cea a îndrăgostiţilor strâns uniţi, care se prefac că locuiesc, din întâmplare, ca nişte cunoştinţe superficiale la aceeaşi pensiune, sau cea a unor persoane pe care întâmplarea i-a unit pentru puţină vreme şi care se prefac a nu şti că, de fapt, sunt o pereche de îndrăgostiţi uniţi pe vecie. Iar a

doua zi ne furişăm şi mai adânc în existenţa celor două fantome care ne-au mijlocit întâlnirea. Acum golim sertarele mobilelor din salon. Extragem teancuri de documente, de scrisori, de diplome, de invitaţii la felurite festivităţi, grămezi de fotografii – toate datând din preistoria unchiului armean, adică din perioada lui de glorie la Constantinopol, înainte de a emigra şi de a o cunoaşte pe mica evreică din Basarabia. Am informaţii precise asupra statutului financiar al acestui armean de la Cornul de Aur, de dinainte şi de după marele măcel de la Mussadag. Trebuie să fi fost într-adevăr enorm de bogat, dar naivitatea cu care şi-a condus afacerile e strigătoare la cer. Chiar şi după ce a trebuit să emigreze ar mai fi putut duce o viaţă foarte confortabilă dacă nu s-ar fi lăsat dus de nas de avocaţi nepricepuţi şi escroci. Şi cu cât ne dăm mai bine seama de inocenţa lui, cu atât ne devine mai drag. Cu atât mai profund ne emoţionează generozitatea şi iubirea lui faţă de femeia care pentru el a însemnat mai mult decât tot ce pierduse şi tot ce mai putea pierde. Cu atât mai intens, aş spune chiar mai violent, pune stăpânire pe noi şi ea în omenia ei sfâşietoare, binecuvântată şi însemnată de iubire. Sper că mă cunoşti destul de bine ca să mă crezi când îţi spun. Teama acestei tinere evreice, scoasă din mizeria meschină a unui ştetl basarabean, de a-l pierde pe bărbatul căruia îi datora o anumită bunăstare, o anumită siguranţă, un vestigiu de eleganţă şi de prestigiu social şi efortul ei de a-i deveni indispensabilă cu gingăşii dulcege, papuci la gura sobei, guşă de gâscă umplută, crocantă şi vin de Sabbath nu m-ar emoţiona deloc în mod normal – şi cred că nici pe domnişoara

Alvaro. Dar aici e vorba de o intensitate dusă la extrem, de o pasiune atât de devastatoare de un «altfel nu pot trăi» care e mai puternic decât orice altceva şi ne entuziasmează şi pe noi fără să vrem. Evreica ce se leapădă de evreitatea ei din iubire pentru un bărbat ne

cucereşte prin puterea ei de dăruire, prin eforturile ei neobosite de a fi totul pentru bărbatul ei, de a înlocui ceea ce el pierduse şi regreta, poate, în taină. Şi iubirea asta e o fantomă, îţi vine să înnebuneşti: ea nu mai trăieşte, el nu mai trăieşte, au murit amândoi, dar iubirea lor le supravieţuieşte. Fiecare urmă a lor vorbeşte despre ea; reţetele ei de bucătărie, cu adnotări în creion roşu: «Aram se prăpădeşte după asta; felul preferat al lui Aram», sau lista lui de cadouri pe care avea de gând să le facă de Crăciun sau de Anul Nou, evaluări estimative ale contului său în bancă sau ale stării acţiunilor lui prăpădite, mâzgălite cu un scris tremurat pe marginea hârtiei. E ceva atât de puternic, mai puternic decât moartea, încât ne cutremurăm ori de câte ori deschidem un sertar. Şi ei au fost bântuiţi de fantome, amândoi, dar cu câtă nobleţe le-a învins iubirea lor! Oare ce simţea ea, mica evreică de condiţie modestă, când umbla prin hârtiile şi fotografiile lui pentru a face ordine? La ce se gândea când privea vestigiile şi mărturiile unei vieţi care i se părea de basm, dincolo de tot ce putea concepe ea? Oare nu se descuraja uneori în încercările ei de a compensa ceea ce el nu mai avea, când se uita la fotografiile unui paradis pierdut, ale unei lumi din o mie şi una de nopţi, cu bogăţii gustate într-o tihnă fericită, fără sentimentul culpabilităţii: fotografii cu lume adunată la ceaiul de după-amiază în vile aflate pe Bosfor, cu pereţii îmbrăcaţi în lemn scump, în saloanele cărora descindeai direct din barcă; lângă sultanul Marocului care se află în vizită e aşezat ambasadorul Maiestăţii Sale Regina Angliei, pe jumătate acoperit de pălăria de soare cât roata carului a ducesei de Lusignan, a cărei familie e înrudită cu strămoşii stăpânei casei prin Rubenizi, încă de pe vremea regenţei în Cipru; altă poză, apoi, cu acelaşi grup distins şi vesel la un picnic în Anatolia, domnii în costume de şantung, doamnele în rochii de in alb, între tronsoane de coloane prăbuşite la Efes, pe

jos sunt întinse covoare, e plin de servitori zeloşi purtând turbane, în parte au venit călare, unele dintre doamnele mai tinere şi mai emancipate au îndrăznit să stea bărbăteşte în şa, iar într-un colţ e chiar un Daimler pe roţi înalte, înfundate în praf, conducătorul şi însoţitoarea lui acoperită cu multe straturi de văluri pozează în glumă alături de o cămilă pe care stă cocoţată o familie întreagă de curzi: tată, mamă, patru copii, plus bunica ce are un ied şi două găini în poală. Din nou aceiaşi domni, în redingote gri, rasaţi şi subţiri, cu ochi grei şi nasuri lungi umbrite de sprâncene groase, cu buze atârnând în jos pe sub mustăţile stufoase, purtând fesuri carnavaleşti pe capul lor îngust; şi aceleaşi doamne în toalete de seară de un fast renascentist, cu diademe în păr, scânteind de diamante, încolăcite în şiraguri de perle… Oare ea, cea neînzestrată cu prea mult farmec, devenită treptat o Rifcă cu şolduri late, născută într-o cocioabă de chirpici la Chişinău, nu era chinuită de un sentiment de neputinţă, de insuficienţă în dorinţa ei fierbinte de a-i apărea lui, iubitului, prinţului care coborâse până la ea dintr-o lume de basm, mai frumoasă, mai dezirabilă, mai încântătoare, mai cultivată, mai elegantă decât toate acele doamne, mai interesantă, mai amuzantă decât toţi acei domni? Nu, iubirea ei era prea suverană – adică prea umilă în mândria ei. Nici nu-i trece prin cap să se compare cu ceea ce ţine de lumea lui. Nici nu se gândeşte la ea, ci doar la el. S-a identificat în întregime cu el. Instinctul iubirii îi arată cum să transforme fantoma trecutului lui grandios în tămâia adoraţiei ei, făcând din el un mit, care îl înconjoară ca o aură. Probabil că el ar fi aruncat la gunoi sau ar fi lăsat să se degradeze complet toată adunătura de vechituri – brocarturile destrămate, broderiile cu fir de aur, bibelourile, fragmentele sparte, uzate şi scorojite ale unor foste obiecte de lux, fotografiile celor pierduţi fără urmă, scrisorile, carnetele de bal, anunţurile de botez sau de

nuntă ale unor persoane moarte de mult, documentele devenite inutile, actele de proprietate fără valoare. Nevasta lui, însă, umbla cu ele ca un arheolog cu descoperirile preţioase din mormântul unui faraon. A scris câte ceva pe fiecare fotografie după indicaţiile lui, a identificat persoanele care apar şi gradul de rudenie care-i leagă (Doudou-Aimee, verişoara vărului lui, Giugium-Paşa), le-a aranjat în ordine cronologică, le-a împărţit în teancuri, pe ani, le-a învelit cu grijă în hârtie satinată şi le-a legat cu fire de beteală de la ultimul pom de Crăciun; la fel a făcut cu actele, cu invitaţiile la serate, cu ipotecile, cu acţiunile societăţii de mine Nahicevanian care nu mai aveau nicio valoare. Păstrează cu sfinţenie fiecare ciob de cuarţ trandafiriu dintr-o narghilea încrustată în aur, învelit în vată într-o veche cutie de trabucuri, aşază unul peste altul etuiurile goale, căptuşite cu catifea în care se ţineau diademele şi şiragurile de perle, de parcă ar aştepta să fie din nou umplute. Bun, sigur că poţi spune că e vorba de o joacă şi de un romantism infantil. Din lumea lui care s-a stins, ea îşi face o lume de vis. Iar eu îţi spun că nu e aşa. Construieşte un mit. Dar nu pentru sine. Până şi din bigotismul lui armenesc face un cult. Dovadă sunt notele ei despre Moise din Khorene şi Grigore Teologul, despre cearta bisericilor în legătură cu dubla natură a lui Christos şi despre catolicoşii din Ecimiadin. Kitsch-ul religios pe care-l colecţionează, iconiţele, cruciuliţele, mătăniile răspândite peste tot sunt evidenţe ale unei pietăţi autentice şi – chiar dacă numai de dragul lui – plină de dăruire. Între cărţile de rugăciune şi Vieţile Sfinţilor găseşti literatură erotică şi cărţi poştale deocheate din Paris; lângă mătănii, în sertarele noptierei, apar prezervative speciale cu creste de cocoşi sau capete de arlechin cu gulere fronsate de bufon pe punga de spermă. Mare puşlama a fost pesemne bătrânul şi nobilul conducător de caravane şi fără îndoială că şi ea a ţinut

vajnic pasul. Printre alte spectre, e şi cel al unei vieţi sexuale zglobii, al cărei martor e patul conjugal prăfuit, dar înfăşat în cearşafuri curate al bătrânei perechi de îndrăgostiţi; în timp ce noi sortăm prozaic lucrurile încă folositoare pentru a le vinde şi cele de prisos pentru a le arunca la gunoi, moartea îşi face simţită prezenţa în adieri mirosind a mucegai şi a cauciuc ars de buiotă…”

Olşański m-a ascultat cu răsuflarea tăiată. „Domnule!” a strigat la mine „trebuie să scrii toate aceste lucruri! Mă tot întrebi ce să scrii când îţi spun să te apuci de scris: uite asta! Aşa cum îmi povesteşti mie! Cuvânt cu cuvânt! E o situaţie erotică prin excelenţă! Pesemne că vi se urcă sângele la cap când vă plimbaţi împreună prin acest *no man*’s *land* dintre realităţi! Trebuie că vă doriţi cu disperare în cavoul lor care musteşte de atâta iubire! Închipuie-ţi momentul când n-o să mai puteţi suporta tensiunea, când o să vă năpustiţi unul la celălalt…”

„Mi-l închipui zilnic”, i-am mărturisit. „Şi ea la fel, desigur…”

„Se poate. Probabil că da. Nici ea nu dă niciun semn. Trebuie să se întâmple totul firesc, dacă e să fie. Cea mai mică încercare de a provoca ceva ar strica totul”.

Olşański a ricanat. „Au mai rămas multe de făcut?” „Nu prea. Ar mai fi mâine. Poimâine vine negustorul pentru care s-a hotărât. O să depoziteze la el tot ce vrea să păstreze”.

„Atunci, noroc la vânătoare mâine!” mi-a urat Olşański.

Nu am putut adormi în noaptea aceea. În primul rând aveam remuşcări fiindcă trădasem o taină. Dar, de fapt, ce era de păstrat secret? Cel mult intimitatea noastră. Şi totuşi aveam sentimentul că am pângărit ceva – ceva curat şi care ar fi trebuit să rămână neatins. Nu mi-era atât ruşine de ea, cât de unchiul armean aşa cum mi-l imaginasem în mintea mea în aceste zile. Am ajuns să-mi

închipui în mod superstiţios că mă va pedepsi pentru ce făcusem.

Mă mai neliniştea şi gândul că exagerasem probabil cu povestirea mea. Poate că tensiunea dintre noi, despre care vorbisem, exista doar în închipuirea mea. Din moment ce Olşański era entuziasmat de meritele literare ale povestirii mele, însemna că realitatea care era la baza ei se transformase în „irealitate” – spun aşa, pentru a folosi un termen elegant.

Deci născocisem probabil ceva, o ficţiune care să poată fi povestită. Gândul că aş putea cădea în propria mea capcană şi că preaplinul unui sentiment pe care mi se părea că îl împărtăşeşte şi ea ar putea să-mi permită un gest care pentru ea ar fi însemnat o dezamăgire dureroasă, şi care ar face-o să se simtă nedumerită, rănită şi respinsă, mi se părea de nesuportat. O astfel de umilire ar fi fost pentru mine pedeapsa binemeritată pentru indiscreţia pe care o comisesem.

Îmi dădeam seama că sentimentele mele faţă de domnişoara Alvaro suferiseră o modificare fundamentală, aşa că am început să meditez asupra lor. Eram departe de a fi îndrăgostit de ea. Recunosc: o doream – acum, după ce descrisesem relaţia noastră tensionată. Probabil că nu era vorba de ea ca persoană, ci de rolul pe care îl juca în situaţia în care ne aflam. Ar fi putut fi înlocuită de orice altă femeie – tot aşa cum şi eu aş fi putut fi înlocuit de orice alt bărbat. Dar „mica evreică” creştină, cum se declara ea însăşi, îmi inspira un amestec de tandreţe şi respect pe care până atunci îl simţisem doar faţă de oamenii foarte în vârstă, buni şi înţelepţi, dar niciodată faţă de cineva de vârsta mea. Iolanda avusese dreptate: era o adevărată doamnă. Nu era o dăscăliţă pedantă, aşa cum o vedea Olşański. Autoritatea era efectul firesc al nobleţei ei. M-am hotărât să-i spun lui Olşański următoarele: „Mi-ai povestit despre demnitatea reginei,

încearcă să descoperi la domnişoara Alvaro aceeaşi calitate”. Această intenţie mi-a dat curajul să merg cu ea a doua zi, pentru ultima oară, în casa unchiului ei. Aş fi preferat să nu o fac. Ştiam dinainte că ziua aceea nu avea cum să nu fie o dezamăgire. Nu va mai exista tensiunea dintre noi şi, cu atât mai puţin, marele moment mult aşteptat al lui altfel-nu-se-putea, al prăbuşirii unuia în braţele celuilalt, al îmbrăţişării mult aşteptate. Chiar dacă fusese mai mult decât o închipuire de-a mea, chiar dacă şi ea îl aşteptase cu aceeaşi înfrigurare ca şi mine, îl anticipasem de atâtea ori în minte, încât îşi pierduse foiţa iniţială.

Am făcut treabă tăcuţi şi rapizi ca de obicei, dar eram mai hotărâţi ca niciodată să terminăm. Locuinţa era goală, în afară de mobilele îngrămădite la un loc, de coşurile de gunoi şi de hârtii pline ochi. Cuibul de dragoste era pustiu. Izgoniserăm fantomele. Bătrânul şi nobilul armean şi soţia lui cea vinovată muriseră cu adevărat.

M-a copleşit un sentiment de gol interior mai chinuitor decât orice tristeţe. M-am dus încă o dată la fereastră pentru a privi oraşul peste care se întindea, în amurg, un cer mohorât de iarnă. Fără să vreau, mi-am coborât privirea în râpa străzii, printre faţadele caselor, pentru a căuta acolo grădina de vară luminată cu becuri colorate de unde, în serile mele singuratice de vară, albastre ca levănţica, se ridicau până la mine, la ora nouă fix, vocile fetelor din corul rusesc, psalmodiind la intervale regulate, cu intrări muzicale mereu noi, până la miezul nopţii, întregul repertoriu de melodii nemuritoare ruseşti. În spatele meu s-a auzit vocea domnişoarei Alvaro întrebând încet: „Aţi vrea să-mi răspundeţi la o întrebare foarte personală?”

M-am întors către ea. „E foarte indiscretă”, mi-a spus înroşindu-se la faţă de ruşine, „dar e foarte important să aflu – vreau să spun: m-ar ajuta”.

„Vă rog, spuneţi”, i-am răspuns şi inima îmi bătea nebuneşte în piept. Eram curios cum va formula întrebarea dacă şi eu simţeam ceea ce simţise ea în ultimele zile.

„Credeţi în ceva?” m-a întrebat ea în schimb, şi m-a privit drept în ochi. „Credeţi în Dumnezeu sau în ceva asemănător?” Asta mai lipsea, m-am gândit eu, dezamăgit şi înciudat, întrebarea lui Gretchen din *Faust*, asta-mi trebuia mie acum!…

A continuat însă fără să-mi dea răgazul să-i răspund: „E ceva care m-a preocupat neîncetat în tot acest răstimp – aţi înţeles probabil şi dumneavoastră, din tot ce a rămas în urma lor, cât de profund religioşi au fost şi ce legătură se crease astfel între ei; nu pot să mă lămuresc dacă mătuşa mea, care şi-a renegat credinţa în care se născuse şi în care fusese crescută – familia noastră fiind foarte ortodoxă, era singurul lucru care îi dădea o conştiinţă de sine, o cauză în viaţă, o *raison d’etre* – nu pot să mă lămuresc, deci, dacă mătuşa mea chiar a putut să o uite sau să o înlocuiască cu altceva. Cum s-a dăruit cu aceeaşi fervoare unui alt crez?”

„Mi se pare că abia când crezi cu adevărat în Dumnezeu poţi s-o faci”, am replicat, pe de-o parte fiindcă observasem că o interesa mai puţin răspunsul cât faptul că putea să vorbească despre lucrurile care o preocupau; pe de alta, eram bucuros să evit răspunsul la o întrebare atât de grea. „Oricum, a făcut-o din iubire”, am adăugat stângaci.

„Sigur, sigur”, a spus domnişoara Alvaro, aproape iritată că discuţia a luat o altă întorsătură. „Cu asta încercăm să ne consolăm când adevărata credinţă începe să se dilueze. Şi atunci încep să plutească fărâme ale vechilor porunci aspre într-un zer de simţăminte vagi – un stadiu care m-a ispitit şi pe mine. Iubirea ca sentiment religios fundamental şi valoare etică supremă – acestea sunt idei luministe. Mă-ntreb dacă sunt destul de naivă sau

dacă sunt prea luminată la minte pentru a accepta aşa ceva. Poate că aveţi dreptate şi mătuşa mea a reuşit să ajungă la însăşi esenţa credinţei care nu ţine de confesiuni – şi care nu e un mesaj de dragoste! – tocmai fiindcă era credincioasă. Dar şi eu am fost credincioasă: aveam nouă ani când am fost smulsă din mediul meu evreiesc familiar şi băgată într-un pension armenesc; iar la nouă ani eşti într-adevăr un suflet evlavios – vreau să spun într-un fel fundamentalist. Oricum eram mai mult decât dispusă şi pregătită să-l caut pe Dumnezeul meu în Noul Cuvânt care mi se propovăduia. Doar fusese preluat din Vechiul Text şi îmbogăţit în Evanghelii – i se adăugase tocmai dimensiunea iubirii. Dar acum trebuie să adaug ceva înspăimântător: tocmai fiindcă am trăit dimensiunea aceasta a iubirii atunci când aveam nouă, zece, unsprezece, doisprezece ani până la extaz aproape – marea iubire universală pentru creaţia lui Dumnezeu şi pentru toate fiinţele sale, pentru omenire şi pentru fiecare individ în parte – tocmai de aceea am descoperit că reprezintă primul pas către dizolvarea credinţei. Am înţeles de ce evreii l-au răstignit pe Iisus – înţelegeţi ce vreau să spun?”

M-a privit cu disperare: „Să nu credeţi că religia se învaţă într-un mod mai puţin fundamentalist la o mănăstire armenească decât la o şcoală talmudică Yeşiva. Colegele mele luau fiecare cuvânt al litaniei textual. Exerciţiile religioase, începând cu slujba de dimineaţă până la cea de seară şi la rugăciunea de culcare, deveniseră pentru ele o nevoie aproape fizică. Dar, cu toate acestea, nu aveau nimic de-a face cu credinţa, erau ca nişte marionete agăţate de sârma ritualului lor şi, când credeau că au ajuns să creadă cu adevărat, se înfundau iarăşi în zeama călâie a iubirii, iubirea de Dumnezeu, de aproape, de fiinţele Domnului, iubirea universală – pentru toate şi pentru toţi. Şi în acest punct, – mi-a spus domnişoara Alvaro surâzând trist, – forţa credinţei lor se sleia. Cu

mine, cel puţin, aşa s-a întâmplat”.

„Dar ce s-ar fi făcut rudele dumneavoastră fără iubire?” am întrebat-o eu, prosteşte şi fără tact.

„Oh, vă rog să nu înţelegeţi greşit, iubirea mătuşii mele era o iubire iudaică: egoistă, geloasă, mânioasă, nesăţioasă, care nu se dă în lături de la nimic, nici de la rău, nici de la renegare, nici de la înşelăciune, nici de la minciună. Din acest punct de vedere ea a rămas evreică până în măduva oaselor mult mai mult decât mine…” Era foarte palidă acum şi părea din nou stingherită. „La fel sunt şi eu, probabil, însă doar în măsura în care tânjesc după Dumnezeul meu, şi îl caut, după ce m-am luptat ca Iacob cu îngerul. Degeaba, ştiu că Dumnezeul meu aspru, revendicativ, mânios, exigent şi gelos nu mai există, cel puţin pentru mine. Poate că Dumnezeul iubirii există: e un Dumnezeu pământesc – un idol, cu alte cuvinte. Dar EL, Dumnezeul aspru al poruncilor, nu mai există”.

„Dar ce-am găsit aici, în lucrurile rămase de la rudele dumneavoastră, nu e o dovadă că el poate să învie prin iubire?”

Sângele i s-a urcat iarăşi în obraji. Dar a clătinat vehement din cap şi, pentru prima oară, am văzut ce păr bogat şi moale are. „Nu am găsit numai obiecte religioase aici, nu e aşa?” mi-a spus, privindu-mă direct în ochi. „Iubirea lor ar fi devenit animalitate pură dacă nu ar fi fost bigoţi. Şi când te gândeşti că evlavia lor ar fi trebuit să le interzică să interpreteze solia mântuirii prin iubire, ca şi cum sexualitatea ar fi marea, venerabila forţă motrice a creaţiei şi încununarea frumuseţii. Religia lor le cerea să o considere, dimpotrivă, ca pe ceva urât, vrednic de dispreţ, care trebuie făcut pe ascuns, pe scurt – un păcat. Dacă ţii cont de aceste lucruri, dragă prietene, atunci această uniune fericită a ceea ce, de fapt, e de neconciliat, capătă o nuanţă macabră”. Şi-a încovoiat umerii: „Iată de ce sunt aşa de descurajată”.

„Deci totuşi credeţi încă în Dumnezeul dumneavoastră aspru, al poruncilor şi al interdicţiilor”, am strigat pe un ton de triumf prostesc. „Numai că se numeşte Iehova”.

„Nu”, mi-a răspuns fără urmă de patos. „Cred în diavol”.

„Nu poţi crede în diavol dacă nu crezi în Dumnezeu”, am spus şi imediat mi-am dat seama de banalitatea remarcii mele.

„Aşa e”, a recunoscut, întorcându-mi pe jumătate spatele. „Ştiu. E logic. Şi dacă aş avea din când în când impulsuri poetice, ca Nietzsche, v-aş răspunde: dar Dumnezeu a îmbătrânit şi nu mai are putere să ţină piept diavolului”.

S-a întors în camera aproape goală şi a început să împacheteze într-un sac de voiaj ultimele obiecte pe care voia să le păstreze. O convinsesem să oprească o mapă mare de corespondenţă de piele roşie pe care era înscrisă, cu litere de aur printre arabescuri, o inscripţie armenească indescifrabilă. Mi-a întins-o: „Aş vrea să vă rog să o acceptaţi ca amintire şi ca un semn modest al recunoştinţei mele”.

M-am aplecat să o sărut pe obraz şi am simţit cum tresare involuntar şi se retrage. Atunci i-am luat mâna şi i-am sărutat-o. Îi tremurau buzele. S-a întors repede şi a închis valiza.

Ajuns înapoi la pensiune, m-am întins pe divanul din camera mea; am avut deodată sentimentul că nu se schimbase nimic de pe vremea terasei mele de pe acoperiş, de lângă Biserica Albă. Aveam aceeaşi stare de melancolie ca şi atunci.

Eliberarea mea din găoacea de ghips nu fusese o renaştere, ci doar o reîntoarcere mai dureroasă în sinele meu neschimbat şi la fel de nedumerit. Nu părea să existe vreo ieşire, ci doar o fugă înainte, acea cale pe care o

apucase mătuşa domnişoarei Alvaro ca să scape de fantomele trecutului: trebuiau transformate în mituri.

Olşański a bătut la uşă şi a intrat înainte să apuc să spun „Intră”. Când a vrut să-şi ia o ţigară din tabachera mea, a văzut mapa de corespondenţă de pe masă. „Un trofeu?” a întrebat, cu zâmbetul său perfid.

„Într-un fel, da”, am spus.

„S-a întâmplat deci?” a continuat repede.

„Ce?”

„Nu face pe prostul. Ştii ce vreau să spun”.

„S-au întâmplat mai multe decât crezi tu”, i-am spus. „Haide, spune: ai regulat-o, da sau nu?”

„Ce? Astăzi? Da, da, şi astăzi”. Am spus-o de fapt în silă, ca să-l fac să tacă. Nici nu m-am gândit dacă era adevărat sau nu. Era ca şi cum s-ar fi întâmplat. „Bineînţeles că da, în fiecare zi în ultimul timp. De câteva ori pe zi…”

„Sânii ei sunt aşa cum ţi i-am descris eu?”

„Chiar mai frumoşi. Hai, du-te acum. Lasă-mă în pace!” „Aha, înţeleg. *Monsieur* îşi deapănă voluptuos amintirile. Te felicit. Dar n-a fost amical din partea ta să ţii secret atâta vreme”.

Nici în noaptea aceea nu am putut adormi, mai ales că grifonul familiei Lowinger a lătrat isteric pe culoar până ce, într-un târziu, s-a îndurat cineva – presupun că era Cerkunov – să-l ia în cameră. Eram oricum treaz de-a binelea, aşa că m-am hotărât să-i scriu mamei o scrisoare. Îmi aranjasem deja foile de hârtie în mapa pe care mi-o dăruise domnişoara Alvaro. Cele câteva coli de sugativă dintre coperţile de piele erau acoperite cu urme de scris în toate direcţiile, în afară de una singură pe care se desluşeau foarte clar rândurile unei scrisori. Judecând după scrisul mărunt şi convenţional, aplecat către stânga, respectiv către dreapta pe sugativă, nu putea fi decât al unchiului armean. Mi-am luat oglinjoara din trusa de

bărbierit şi am citit:

…o rog pe Eminenţa Voastră să-l oprească pe bunul Părinte Agop de la acest pas. Soţia mea s-a dovedit a fi, în toţi aceşti ani, o bună creştină – iar părintele Agop, care a fost în acest timp duhovnicul meu şi al ei, poate adeveri cele spuse de mine – şi astfel mă încumet să afirm, în faţa Eminenţei Voastre, că nu ar fi putut fi mai bună dacă ar fi primit în copilărie sfintele taine ale Botezului şi ale Confirmării. Îmi recunosc păcatul de a nu fi mărturisit la spovedanie că-mi erau cunoscute atât originea ei, cât şi faptul că nu e botezată; îngăduiţi-mi însă, Eminenţa Voastră, să apelez la înţelegerea Dumneavoastră spirituală şi să vă rog să nu-i dezvăluiţi aceste lucruri. Dacă Eminenţa Voastră întrezăreşte vreo posibilitate de a săvârşi taina botezului ei fără ştirea mea, în absenţa mea ca să mă exprim astfel…

De-abia am aşteptat să se facă dimineaţă pentru a împărtăşi descoperirea mea domnişoarei Alvaro. Am bătut mult la uşa ei până mi-a deschis. M-a privit cu o expresie atât de plină de scârbă şi dispreţ, încât mi-au rămas cuvintele în gât. „Nu mai vreau să vă văd niciodată în faţa ochilor! Niciodată!” Am văzut geamantanele împachetate în spatele ei. „Am să fac totul ca să vă uit. O să reuşesc, vă asigur. Noi, evreii, avem, cum aţi spune dumneavoastră, «antrenament» în această privinţă”.

Mi-a închis uşa în nas. Am avut o bănuială îngrozitoare. M-am îndreptat spre camera lui Olşański, nu era acolo, am pornit în căutarea lui şi l-am găsit, în sfârşit, în baia pe care locuitorii pensiunii aveau voie s-o folosească printr-un sistem de rotaţie stabilit cu o precizie astronomică. Stătea gol sub duş, cu spatele pocit, plin de furuncule purulente umplute cu pământ, întors către mine. „Ai vorbit cu domnişoara Alvaro!” i-am şuierat printre dinţi. Îşi întorsese faţa către jetul de apă, cu buzele strânse şi ochii închişi. „Mi-am luat această libertate!” a fonfăit cu

faţa şiroind de apă. „Dacă aş fi stat să aştept permisiunea ta ar fi rămas fecioară”.

„Să nu-mi spui că ai îndrăznit!” am şuierat din nou printre dinţi, pregătindu-mă să mă năpustesc asupra lui.

Şi-a întors faţa către mine, a deschis ochii mari şi mi-a spus cu cel mai perfid zâmbet posibil: „Bineînţeles că da. Dar mi-ai dat o mână de ajutor pretinzând că o făcuseşi tu înaintea mea. O profesoară nu rezistă la argumentul că între prieteni trebuie să-i vină fiecăruia rândul”.

L-am apucat de gât. A crezut că e o glumă, şi a început să râdă. Încerca să scape de pumnii mei, împroşcând apă şi clăbuci de săpun şi chirăind: „Ce te enervezi aşa, mă, găgăuţă! Ce mare lucru! Să ne stricăm prietenia din cauza unei ovreicuţe…” l-am dat drumul şi l-am lăsat în plata Domnului.

Domnişoara Alvaro a părăsit pensiunea în aceeaşi zi; după o săptămână, în noiembrie 1937, am plecat şi eu. Mă săturasem de Balcani după patru ani şi îmi era dor de Viena. Am ajuns acolo exact la timp pentru a apuca martie 1938. Pe Olşański nu l-am mai văzut niciodată. Cu ardoarea celor douăzeci şi trei de ani ai mei am continuat bineînţeles să mă cert cu el în minte şi să-mi fac reproşuri. Ceea ce m-a speriat cel mai mult în istoria aceasta e că, în timp ce o povesteam, i-am predeterminat, fără să ştiu, sfârşitul literar potrivit. Dar, curând – în martie 1938 –, toate acestea mi s-au şters din minte şi au fost înlocuite de cu totul alte evenimente. Cu douăzeci de ani mai târziu, pe malul lacului Spitzing, ele mi se păreau foarte îndepărtate, dar la fel de clare ca imaginile Turnului Eiffel sau ale cupolei din Sankt Petersburg care se vedeau prin micile cristale din tocurile ceva mai scumpe ale domnului Lowinger.

Fidelitate

O formă greoaie tocmai aluneca prin dreptul ferestrei, pentru a bufni apoi surd pe pavajul desfundat al

unei străduţe buimace din sectorul 3 al Vienei – ceea ce stârni fâlfâitul de aripi al unui stol de porumbei („toţi au tuberculoză”) înspre albastrul cerului văratic de peste acoperişuri, când bunică-mea întinse o gheară strâmbată de gută, cu unghii lucioase, sclipind la fel de rece ca diamantele inelelor pe care le mai purta pentru că nu le putea desprinde de rădăcina degetelor şi, pe deasupra câmpului înflorit al cărţilor de pasienţă, apucă clopoţelul scuturându-l energic. Decenii de nerăbdare iritată dădeau mişcărilor ei un aer neîndemânatic, risipindu-se debil într-un clinchet subţire de note argintii care, asemenea unui chicotit de pitic, nu părea să ia în serios intenţia de a atinge vreodată urechile surde ale Mariei. Şi totuşi, ca într-o glumă de vodevil, uşa s-a deschis brusc şi Maria a apărut, apropiindu-se cu o tremurătură mecanică. Crăcănată, cu genunchii strâmbi şi gambele noduroase ale unui pristav din vremea Tudorilor, cu pumnii strânşi de-a lungul marginii şorţului alb de subretă, ea îşi propti în faţa bunicii trupul scund, scuturat din creştetul senil până-n tălpi de resentimentele înăbuşite în cei cincizeci de ani de serviciu într-o familie mai mult decât dificilă. „Poftiţi, vă rog!”

Bunica şi-a întors gâtul de broască ţestoasă, înfăşurat în şiraguri de perle, către geam. „Ia vezi ce se întâmplă, Maria. A căzut ceva pe stradă din apartamentul de deasupra. Pesemne că ovreii de sus şi-au scos pilotele de puf la aerisit, sau ceva de genul ăsta. Tipic!”

Maria fornăi dezaprobator (adică ar fi spus ea ceva, dar preferă să tacă). Apoi se smulse din înţepeneala ei tremurătoare, se îndreptă cu mişcări rigide, de marionetă, către geam, îl deschise şi se uită în jos. „Poftiţi, vă rog!”, repetă ea, arătând cu mâna spre stradă, într-un gest care voia să spună că pentru ea fusese limpede dinainte că e vorba de o greşeală. „Nu e nicio pilotă, bineînţeles. E tânăra Raubitschek”.

Minka Raubitschek, numită tânăra Raubitschek, făcea parte din tânăra generaţie de evrei din casa de la Viena în care mi-am petrecut o bună perioadă a tinereţii sub oblăduirea bunicii, a unor oameni bătrâni, a unor lucruri şi a unor prejudecăţi învechite. Atunci când îi întâlneam pe scară pe bătrânii Raubitschek, părinţii fetei, îi salutam cu aceeaşi politeţe cu care ei o salutau pe bunica, primind, la rândul lor, un răspuns bine cumpănit între amabilitate şi rezervă evidentă. În orice caz, erau nişte oameni cultivaţi: tatăl era profesor universitar, tot felul de nume ilustre intrau şi ieşeau de la ei, iar în fiecare miercuri seara se revărsau prin tavan, din apartamentul de deasupra noastră, vălătuci înăbuşiţi de muzică de cameră bine executată, ceea ce o făcea pe bunica mea – care era foarte sensibilă la zgomot – să exclame enervată de fiecare dată: „fără cântă Alergica lui Becthoven!” De când atâţia evrei aveau succese în sfera muzicii, aceasta nu prea mai era socotită drept o artă de către bunica.

Nu pot să ştiu dacă concertele de cameră ale părinţilor ei o călcau pe nervi şi pe Minka Raubitschek. Oricum, ea era o fată plină de temperament, voluntară şi încăpăţânată şi, o dată, în timpul unei discuţii aprinse cu mama ei, a sărit pe geam.

„Exagerată ca toţi tinerii intelectuali evrei”, a fost comentariul bunicii. Din fericire, Minka nu a păţit-o prea rău; şi-a fracturat doar şoldul şi a rămas puţin şchioapă. Cu anii, când deosebirea de vârstă dintre noi se estompase şi ajunsesem să fac parte din cercul ei de prieteni, îi asiguram coborârea pe treptele abrupte către toaleta Barului American din pasajul de pe Kärtnerstrasse, cu o funie de alpinism, şi asta nu atât din pricina şoldului ei şchiop, ci mai degrabă pentru că simţul ei de echilibru era tulburat de prea mult whisky. Drept mulţumire, ne trata cu un mic curs de istoria culturii: „Habar n-aveţi unde vă aflaţi, porci beţi ce sunteţi! Asta e una dintre capodoperele

timpurii ale arhitecturii moderne. E desenată de Adolf Loos, un elev al lui Frank Lloyd Wright” – ceea ce nu era întru totul exact. Dar cine s-o contrazică pe Minka? „Şi asta, numai pentru ca cincizeci de beţivani ignoranţi ca voi să aibă loc într-un spaţiu în care, în mod normal, n-ar încăpea nicio duzină. Asta zic şi eu progres…”

Ca nepot al unui arhitect care contribuise în bună măsură, prin lucrări publice, la corelarea aspectului urbanistic al Vienei cu gustul *fin de siècle*, ar fi trebuit să acord o importanţă deosebită remarcilor de acest gen ale Minkăi Raubitschek. Dar ceea ce mă interesa în primul rând în spusele ei era o anumită desconsiderare ce-mi amintea de tonul unor afirmaţii ale bunicii, de felul: „E îngrozitor cât de tare începi să semeni cu taică-tău. Nu se gândeşte la nimic în afară de vânătoare, e un barbar absolut. Tu, pesemne, îţi vei îndrepta interesul către cai. Iar când mă gândesc că fetelor mele le-am dat să citească Renan ca să ajungă până la urmă la spiritism…”

Vorbele ei nu exprimau pesimism cultural, ci o amărăciune foarte personală. Erau atinse cele două puncte nevralgice ale existenţei bunicii mele: căsătoria fetei ei celei mari, a mamei mele, cu tatăl meu şi ţicnelile mătuşilor mele necăsătorite.

Din fericire, bunica nu a prea apucat să-l vadă pe tata la chip, căci el trăia şi vâna în Bucovina. Iar cu fetele ei nemăritate – care purtau costume masculine de loden, creşteau cockeri spanioli obezi şi erau discipole fervente ale tuturor ştiinţelor oculte, de la astrologie la parapsihologic – nu mai avea niciun fel de contact. Nu călca niciodată în odăile din spate, cu vedere spre curte, pe care le cedase, după moartea bunicului, celor două fiice ale ei, fete bătrâne şi cu pretenţii intelectuale, căci acolo aveau loc, în fiecare miercuri seară, în sunetul în surdină al concertelor de cameră de la Raubitschek, *seance*-le comunităţii esoterice din jurul domnului Malik.

Domnul Malik era inginer, dar dispunea de forţe magice cu ajutorul cărora scotea din trup, prin masaj, sufletul persoanelor cu predispoziţii mediumnice, astfel încât vasul rămas gol să se poată umple cu sufletul eliberat al unui mort încă nerenăscut. Cel astfel „convocat” rostea apoi, prin gura mediumului, absurdităţi adânci cu a căror interpretare teologică se ocupau mătuşile mele. Sufletul mediumului, destrupat prin masaj, făcea între timp – cel puţin aşa mi se explica – o plimbare prin împărăţia de umbre a morţilor încă nerenăscuţi. Dar nu se plimba nestânjenit, căci rămânea legat, printr-un cordon ombilical astral, de trupul ce-i fusese repartizat pentru actuala lui existenţă terestră, aşa încât nu avea suficientă libertate de mişcare. În final, inginerul Malik îl masa la loc în trupul său, după ce sufletul-oaspete îşi livrase mesajul şi părăsise trupul-gazdă.

Când eram încă mic, în casa bunicii, mă ascundeam în dosul perdelei pentru a asista la tot, miercuri seara, când membrii societăţii esoterice sunau la uşă şi erau conduşi de o Marie tremurând de indignare mută în odăile mătuşilor. Inginerul Malik anunţase că, de la un nivel de pregătire autogenă în sus, mediumurile se puteau lipsi de ajutorul său şi îşi puteau părăsi şi regăsi trupurile după bunul lor plac; era ciudat să-ţi închipui că îşi purtau după ei sufletele ţinute de cordonul astral la fel cum îşi purtau mătuşile mele cockerii grăsuni în lesă. Mult mai târziu, în Barul American, când o coboram pe Minka de-a lungul scării de frânghie, aveam mare succes cu doctrinele inginerului Malik. „Ceea ce coboară e doar materia ei”, obişnuiam să explic. „Sufletul ei rămâne aici cu noi, scufundat în whisky. Ai grijă, Minka, nu te împiedica de cordonul tău astral!”

Sufletul probabil nerenăscut şi deci rătăcitor al domnului inginer Malik îmi va ierta, sper, lipsa de respect. Eram încă foarte tânăr pe atunci şi nimeni nu se obosise

prea mult, în copilăria mea, să-mi inspire respect pentru el şi pentru soliile lui tămăduitoare.

„Malik! „obişnuia să spună tata, căruia îi povesteam ce se întâmplă în casa bunicii, „Malik?!” Părea să deguste numele după subtilul lui conţinut de impurităţi suspecte. „Inginerul Malik! Omul e fără-ndoială escroc, nici gând să fie inginer. Oricum, e pesemne evreu şi îl cheamă, de fapt, altfel”.

Iată cum gurul mătuşilor mele a fost demascat definitiv ca escroc, şi încă unul vădit şi ieftin, fiindcă aşa erau evreii în general, după părerea tatălui meu – de altfel singura pe care o împărtăşea cu bunica. Însăşi suspiciunea că cineva şi-ar fi putut schimba numele îl desemna deja ca evreu – presupunând, fireşte, că nu era englez, ca, de pildă, fermecătorul domn Wood care s-a transformat în Lord Halifax. Dar asta era cu totul altceva. Evreii şi-l schimbau pe al lor pentru a se camufla, pentru a nu fi luaţi drept evrei.

Ceea ce era de înţeles. Poate şi noi am fi făcut la fel în locul lor. Chiar oamenii cultivaţi îi făceau să se simtă diferiţi – dacă nu printr-o oarecare stinghereală, atunci printr-o rezervă involuntară sau, ca în cazul bunicii mele, printr-o perfidă jovialitate impersonală, alunecând rapid într-o vagă lipsă de atenţie, ca şi cum obiectul pe care îl luase în seamă spontan, din bună-creştere înnăscută, s-ar fi dizolvat pe dată în aer. Cum să-ţi facă plăcere să dai prilej unor moduri de comportament atât de complicate? Nu, era desigur penibil să te simţi evreu! Din fericire nu era cazul nostru, iar dacă evreii îşi schimbau numele în unele asemănătoare alor noastre era, din partea lor, o insolenţă spre care îi mâna setea lor de profit şi dezgustătoarea lor dorinţă de parvenire socială.

Asta o ştiam încă din fragedă pruncie, căci mă născusem în Bucovina şi, prin urmare, îmi petrecusem o parte din copilărie şi adolescenţă în apropierea Galiţiei, de

unde veneau majoritatea evreilor, aşa-zişii „evrei polonezi”, cei cu reputaţia cea mai proastă şi care, din acest motiv, îşi camuflau numele cel mai des. Bucovina aparţinuse, ca şi Galiţia, Imperiului

Austro-ungar şi, după prăbuşirea acestuia, fusese înapoiată României în 1919, în vreme ce Galiţia fusese redată Poloniei. Dar când vorbeai de „evrei polonezi”, prototipul evreilor înfipţi şi aroganţi, îi aveai în vedere nu numai pe cei din Galiţia, ci şi pe cei din Bucovina. Colcăia de evrei pe la noi; amprenta lor marca puternic peisajul satelor şi al oraşelor. Cei mai în vârstă – mai ales cei foarte săraci – erau chiar ceea ce erau: evrei din cărţile cu poze, îmbrăcaţi în lungi caftane negre, siluete umile, cu perciuni creţi şi ochi atât de calzi, încât ai fi zis că s-au adunat în ei, ca într-un lac întunecat, mii de ani de jale. Pe unii dintre ei durerea de a fi ceea ce erau îi făceau de-a dreptul frumoşi, în smerenia lor cumpănită; ei aveau chipuri de profeţi, încununaţi cu fire argintii, în totală disonanţă cu figura de măcelar a domnului inginer Malik; şi când se dădeau de-o parte ca să-ţi facă loc, păreau că suspină nu numai pentru ei, ci pentru toată povara existenţei umane pe care o cunoşteau atât de bine. Cei tineri însă, în special cei aflaţi în plină ascensiune socială şi cu atât mai mult cei care ajunseseră bogaţi, care reuşiseră în viaţă, aveau o siguranţă de sine iritantă, o insolenţă provocatoare, ca şi cum ar fi fost de-ai noştri. Chiar când nu era direct neruşinată, purtarea lor scandaliza. Dădeau din mâini când vorbeau – recunosc, e un obicei oriental, le stă în fire, până şi italienii gesticulează, chiar dacă nu la fel de enervant –, dar tinerii evrei parveniţi îşi dădeau aere atotştiutoare şi arogante, se fuduleau cu bunăstarea lor, purtau haine de dandy, conduceau automobile decapotabile, iubitele lor se parfumau şi purtau bijuterii, ba chiar ieşeau la plimbare cu câinii în lesă la fel cum făceau şi mătuşile mele, încât dădeau impresia că vor să ne caricaturizeze. Nu, aceştia

nu erau câtuşi de puţin umili.

Tatăl meu îi ura şi el pe evrei, pe toţi fără excepţie, chiar şi pe cei bătrâni şi smeriţi. Era o ură străveche, tradiţională şi adânc înrădăcinată, pentru care nu mai era nevoie să dea nicio explicaţie, fiindcă orice motiv, chiar şi cel mai absurd, o justifica. Bineînţeles, nimeni nu mai credea că evreii urmăresc să stăpânească lumea fiindcă aşa le-ar fi sorocit prorocii lor, deşi, pe de altă parte, se auzea că deveneau din ce în ce mai bogaţi şi mai puternici, în special în America. Iar istoriile despre o pretinsă conspiraţie malefică, consemnată chipurile în „Protocoalele înţelepţilor Sionului”, erau, fireşte, considerate o aiureală, la fel ca cele despre jaful de ostii şi omorurile rituale de copii, în ciuda dispariţiei, nelămurite încă, a micuţei Esther Solymossian. Astea erau poveşti de spus slujnicelor, când ne anunţau că nu mai suportă să stea la noi şi preferă să lucreze într-o familie de evrei, unde ar fi fost mai bine tratate şi mai bine plătite. Atunci, în sfârşit, li se reamintea în treacăt că, de fapt, evreii l-au răstignit pe Mântuitor. Dar pentru cei ca noi, pentru intelectuali adică, nu era nevoie să invoci argumente atât de grave pentru a-i considera pe evrei oameni de categoria a doua. Pur şi simplu nu ne plăceau ori, mai bine zis, ne plăceau mai puţin decât alţi semeni de-ai noştri. Era la fel de firesc ca şi faptul că pisicile îţi plac mai puţin decât câinii sau păduchii mai puţin decât albinele; şi ne amuza să găsim pentru asta cele mai absurde justificări.

Se ştie, de pildă, că poartă ghinion să te întâlneşti cu un evreu când pleci la vânătoare. Cum tatăl meu nu făcea altceva decât să meargă la vânătoare, şi cum Bucovina e atât de plină de evrei, era cu neputinţă să nu te întâlneşti de fiecare dată nu cu unul, ci chiar cu mai mulţi; tata avea astfel motiv de enervare zilnică; era o suferinţă asemănătoare cu cea provocată de o unghie încarnată. Aveau loc scene amarnice între el şi mama, care obişnuia

să dea haine vechi vânzătorilor ambulanţi, bineînţeles evrei, – aşa-numiţii *handales* –, atrăgându-i astfel în mare număr în preajma casei noastre. Nu mergea să le vinzi vechiturile purtate. Tata era primul care o recunoştea: dar era preferabil să le arunci decât să-i sprijini pe ei în afacerile lor suspecte, ajutându-i astfel, cine ştie, în ascensiunea lor socială. Se ştie doar că evreii făceau negoţ cu haine vechi pentru a emigra în America. Ajungeau acolo ca Jossel Tuttmann şi Moise Wasserstrom, şi curând făceau destui dolari pentru a-şi schimba numele. Wasserstrom ajungea bineînţeles Wondraschek, apoi, cu timpul, von Drasschek şi, în cele din urmă, se întorceau înapoi în Europa ca baroni von Drachenek şi îşi închiriau, în măsura posibilului, terenuri de vânătoare în Tirol şi în Styria. Iar aceasta însemna pentru tata un afront personal deoarece el nu-şi putea permite o vânătoare în Styria şi avea impresia că privilegiile lui sunt uzurpate de evrei. Dar, mai presus de toate, îi considera vinovaţi de faptul că el, un vechi austriac, fusese obligat să rămână în Bucovina şi să devină român, să ajungă adică el însuşi un om de categoria a doua.

În Bucovina se simţea exilat sau, mai degrabă, un colonist trădat şi părăsit. El se număra printre funcţionarii colonişti ai fostului imperiu chezaro-crăiesc al dublei monarhii Austro-ungare, a căror datorie era să apere Europa de năvălirile mereu repetate ale hoardelor sălbatice din Est. „Îngrăşământ civilizator” era termenul amar-batjocoritor cu care descria funcţia pe care şi-o atribuise lui şi celor de o seamă cu el; aceea de a se fi stabilit la marginea imperiului pentru a ţine piept haosului răsăritean, asemenea unui bastion al civilizaţiei apusene. Venise de tânăr în Bucovina, fusese crescut la Graz, în perioada cea mai glorioasă a monarhiei chezaro-crăieşti şi i se părea că tot ceea ce, după prăbuşirea ei în 1918, devenise tulbure, trist şi meschin era întruchipat de ţara în

care fusese azvârlit.

Bucovina este, fără îndoială, unul dintre cele mai frumoase ţinuturi din lume. Pentru tata însă – în afară de o culme împădurită a Carpaţilor pe care vâna – peisajul ei nu avea caracter. Mergea atât de departe, încât mă acuza şi pe mine de lipsă de caracter, fiindcă iubeam pătimaş Bucovina. „Nu-i de mirare”, îmi spunea cu dispreţ făţiş, „te-ai născut înăuntrul corupţiei – vreau să zic a corupţiei de caracter. Dacă aceste margini de lume nu ar fi pus mereu caracterul în pericol, nu ar fi fost nevoie de oameni ca noi, «de îngrăşământ civilizator»”.

În adolescenţă îmi venea foarte greu să-mi reprezint cu precizie noţiunea de „caracter”. Pentru tatăl meu – o repeta necontenit – Styria avea un caracter puternic. Eu presupuneam, firește, că acesta era cumva legat de „caracterul muntos” al regiunii despre care vorbeau mereu cărţile austriece de istorie şi de geografie locală. În loc de „caracter” sau de lipsa lui, se vorbea uneori de „coloană vertebrală”. „Băiatul nu are coloană vertebrală, ce să-i faci”, l-am auzit spunând o dată când nu am vrut să recunosc că făcusem nu ştiu ce poznă. Styria avea deci caracter datorită coloanei ei muntoase. Şi Bucovina avea munţi, chiar dacă nu atât de spectaculoşi ca Hohe Tauern. Dar, ici şi colo, dintre vârfurile înverzite ale Carpaţilor se înălţau piscuri stâncoase, aşa încât blândeţea poetică a coamelor înflorite era amăgitoare, tăinuind sălbăticia codrilor adânci de dincolo de ele. Dacă termenul „caracter” însemna ceea ce simţeam eu că înseamnă, atunci aceste păduri întunecate, bătute de vânturi, erau cel puţin la fel de pline de caracter ca şi masivele încununate de gheţari din Styria.

Până şi tata era nevoit să admită că în Bucovina putea vâna mai bine, mai aventuros, „mai originar” decât în Styria, iar dacă i se replica mustrător că cei cu terenuri de vânătoare în Styria visau la vânători în Carpaţi, dădea

din umeri. Când, în sfârşit, l-am întrebat o dată ce înseamnă, de fapt, caracter, el mi-a răspuns fără ezitare: „Fidelitate în primul rând”.

Atunci am crezut că l-am înţeles. Fidelitatea era un fetiş mult mai clar decât conceptul de „caracter” care-mi stătea în gât. Era limpede: tata nu putea iubi Bucovina fiindcă devenise cetăţean român după despărţirea ei de Monarhia Dualã. A fost obligat să comită o infidelitate, la fel ca domnul inginer Malik, cel care îşi schimbase numele. Numai că, în cazul tatălui meu, conflictul era tragic: din fidelitate faţă de vânătoare, el îşi pierduse fidelitatea faţă de drapelul său.

În anii aceia, Primul Război Mondial era încă aproape. Pretutindeni în ţară mai existau urme şi mărturii: ferme distruse, reţele de sârmă ghimpată, şanţuri şi tranşee în inima pădurii, aşezări pustiite peste care trecuse tăvălugul ofensivei ruseşti. Când vedeam toate astea mă cuprindea o nelinişte stranie, un amestec de teamă şi dorinţă pe care, proiectându-mă asupra lumii ce constituia experienţa mea de-atunci, îl regăseam oglindit în atmosfera asfinţitului. În albastrul cenuşiu copleşit de deznădejde al înserării, ca şi în apusurile de soare sângerii şi sulfuroase, identificam zguduirea pe care războiul o provocase în viaţa părinţilor mei. Sub astfel de ceruri, drapelul căruia îi jurasem fidelitate căzuse în tumultul bătăliei şi în croncănitul corbilor de deasupra câmpului de luptă: drapelul auriu cu vulturul negru bicefal al Sfântului Imperiu Roman, purtat mai departe de Imperiul Austriac. Iar cel ce nu îşi dăduse viaţa apărând acest drapel săvârşise o infidelitate şi îşi ducea viaţa mai departe ca om fără caracter.

Cu mintea mea de copil, mereu deschisă către înfiorări sublime, trăiam fără-ncetare catastrofa acestui declin şi a acestei infidelităţi săvârşite fără voie. Numai ea îmi explica strania tristeţe deşartă a oamenilor din

imediata mea apropiere, atitudinea lor resemnată şi doar în chip ironic reflexivă; era ceva mort în ei, ceva care le îngăduia să-şi continue existenţa într-o rutină poleită doar nostalgic de amintirile perioadei de glorie, fără ca prezentul să mai însemne pentru ei ceva. Părinţii mei din Bucovina erau la fel de bătrâni, făceau parte în aceeaşi măsură dintr-o epocă apusă ca şi bunica mea, ca şi excentricele mele mătuşi nemăritate de la Viena. Câinii lor aveau acelaşi creştet sur şi acelaşi mers tremurat ca al Mariei. Şi ei se înviorau doar când vorbeau de vremuri apuse. Strălucirea de aur a amintirilor lor era tot ce le rămăsese din drapelul auriu căzut.

Această cădere în sine îmi explica până şi melancolia peisajului în care am crescut. Meleagurile păduroase de sub bolta de albastru mătăsos a cerului lor îndeobşte senin erau bântuite de melancolie; melancolia nemărginirii răsăritene, care pătrundea pretutindeni: în albastrul cenuşiu al amurgului, ca şi în arşiţa dogoritoare a verii de deasupra pământului roditor, în smerenia ţăranilor şi a evreilor, în gingăşia fluierului ciobănesc de pe pajiştile Carpaţilor. Aceste fluiere au amuţit atunci când crivăţul a început să şuiere dinspre stepele şi deserturile înalte ale Asiei, care au venit brusc asupra noastră. Evreii şi ţăranii şi-au aplecat şi mai smeriţi capul între umeri, pământul s-a împietrit sub suflarea gerului, iar ceasurile de amurg nu au mai fost stadii ambigue, preliminare ale unor drame cereşti mute şi pitoreşti, ci doar îngheţ adânc şi întunecare, învăluind scheletul unei lumi alb-cenuşii. Era un peisaj al catastrofei: teatrul optim de desfăşurare a unei prăbuşiri pornite dintr-o străveche ruptură mitică. Fiindcă nu doar *un* imperiu apusese odată cu căderea drapelului de aur. Nu numai noi – sau, cum spuneam noi, „ai noştri” – îl purtaseră, ci şi adversarii noştri, Rusia imperială. Nu numai împăratul nostru se prăbuşise odată cu el, ci şi al lor. Mitul, din care izvora această tragedie, mi l-au îngânat

insistent şi retoric ca pe o litanie. Era mitul Sfântului Imperiu Roman al cezarilor care se rupsese în două. Din pieptul Vulturului negru de pe câmpul de aur al drapelului căzut se înălţau, într-o monstruoasă simetrie, două capete încoronate – fiecare împodobit cu blazonul său – căci imperiul avusese două capete: Roma şi Bizanţul, Constantinopolul împăratului Constantin. Încălcarea legământului de fidelitate stătea la baza acestui mit: desprinderea de unitate a unei părţi. Două imperii s-au născut dintr-unul şi au început să lupte sângeros între ele. Fiecare se considera adevăratul descendent al marelui imperiu originar. Fiecare lua drept simbol al acestei pretenţii acelaşi drapel. Sub acelaşi drapel Roma de Răsărit şi Roma de Apus au împărţit lumea prin lupte, până când una dintre furtunile asiatice care ameninţaseră dintotdeauna şi mereu civilizaţia occidentală a izbucnit din nou, iar Bizanţul s-a prăbuşit încăpând pe mâna păgânilor.

Şi Roma de Apus a trecut prin vremuri de întunecime şi dezordine care mi se camuflau istoriceşte prin conceptul expeditiv al „Evului Mediu întunecat” şi prin ornamentica insuficientă a unor figuri de conducători ca Alaric şi Odoacru. Se sărea peste veacuri pentru a spori cu atât mai mult efectul apariţiei luminoase: Charlemagne, pe care nemţii îl numesc Karl cel Mare, cel care a reînviat ideea sfântă de Imperiu şi a fondat, de fapt, Imperiul Roman al Naţiunii Germane.

Anii copilăriei mele sunt legaţi de imaginea sa. Pe masa de scris a tatălui meu se afla replica statuii lui ecvestre pe care o contemplam adesea atunci când cădeam pe gânduri. Ideea că, după mai mult de o mie de ani, până şi papucii şi mănuşile lui făceau parte din tezaurul imperial îmi impunea respect. Şi totuşi, situaţia istorică nu mi se prea lămurea nici în ceea ce îl privea, ba mai degrabă devenea – pentru mintea mea – încă mai complicată, contradictorie şi confuză. Cursul evenimentelor se deplasa

văzând cu ochii, dinspre însorite coaste mediteraneene spre nord-vest – oare nu era doar câmpul vizual al istoricului care se deplasa astfel? Pentru mitul care mi se transmitea şi pe care îl preluam ca pe o minunăţie, faptul nu era de o importanţă hotărâtoare. Imperiul înflorea din nou – despre aceasta era vorba. Partea celălaltă, cea care se lepădase, cea necredincioasă, purtătoare a aceluiaşi steag şi a aceluiaşi drept, se pierduse deocamdată în uitare. Noi aveam alte griji. Oricum, mă preocupa misterul cum putea fi Carol cel Mare, care era franc, deci în sensul strict al cuvântului francez (şi, după cum mă asigura guvernanta mea franceză furioasă, considerat ca atare de francezi în continuare) reîntemeietorul Imperiului Naţiei Germane? Tata avea, firește, tot felul de explicaţii la îndemână care, chiar dacă nu îmi risipeau îndoielile, îmi distrăgeau atenţia de la ele. Într-un sens mai înalt, spunea el, Carol cel Mare putea fi considerat împărat german fiindcă urmaşii săi erau întru totul germani. Germanii, în frunte cu glorioşii Staufferi, au purtat coroana sa şi au pus pecetea germană o dată pentru totdeauna asupra Sfântului Imperiu German. Pe deasupra, argumenta tata, nu foarte logic ce e drept, în Evul Mediu – care acum se luminase şi din ev întunecat devenise evul înalt al domurilor, al oraşelor cu multe turnuri, al cavalerilor şi al doamnelor lor, al menestrelilor, al meşterilor pietrari înzestraţi cu har, al pictorilor de altare – asemenea deosebiri nu jucau niciun rol. Atunci nu exista sentimentul naţional aşa cum îl înţelegeam noi astăzi. Urmai un steag şi nimic mai mult. Ori te năşteai într-un strat social inferior şi, ca iobag, aparţineai stăpânului pe care îl urmai orbeşte, oriunde s-ar fi dus şi nu te preocupa nimic dincolo de parohia ta, ori te năşteai cavaler şi-ţi slujeai suzeranul, conte sau prinţ, ca un bun vasal, ceea ce, e drept, îţi lărgea orizontul cu câteva provincii, dar până la urmă era cam acelaşi lucru. Nu avea nicio importanţă cărei naţiuni din imperiu

aparţineau aceşti seniori cu steguleţele, vasalii şi iobagii lor, nu avea nicio importanţă ce limbă vorbeau sau ce costum purtau, căci cu toţii laolaltă erau vasali şi supuşi ai împăratului şi ai imperiului. Toate acestea însă erau mai accesibile pentru mine fiindcă erau imagini. Lumea îmi apărea astfel bine orânduită. Imperiul era prototipul ordinii. El era articulat ierarhic, ca o piramidă, cu regele în vârf, cuprinzând apoi marii seniori, vasalii cu răzeşii lor şi cu iobagii. Te puteai şi juca de-a aşa o lume. Puteam să o reprezint cu ajutorul soldaţilor mei de plumb. Putea fi concepută şi abstract. Mecanismul era simplu. O persoană o proteja pe cealaltă, cea de deasupra pe cea de mai jos; şi una o slujea pe cealaltă, cea de mai jos întotdeauna pe cea de deasupra. Şi astfel în sus şi în jos pe scară, ca pe treptele ierarhiilor îngereşti de sub tronul ceresc al Atotputernicului. Iată de ce imperiul era sfânt, spunea tata. El era statul lui Dumnezeu pe pământ; nu doar o simplă construcţie politică, o structură statală care oferă protecţie, administraţie şi conducere uniformă a unui teritoriu uriaş, locuit de diverse neamuri şi ameninţat de diverse pericole, ci mai degrabă o idee şi un ideal: o imagine a ordinii lumii, a societăţii umane, străduindu-se să îndeplinească voia lui Dumnezeu. Legitimitatea divină a monarhului nu însemna uzurparea arbitrară a unor autocraţi beţi de putere, sprijiniţi de o mafie de profitori ai puterii lumeşti ca politicienii de astăzi, ci simbolul statului poruncit de Dumnezeu. Nu doar interesele materiale alcătuiau fundamentul acestui stat, ci şi principiul etic al loialităţii, al fidelităţii de vasal: ascultarea necondiţionată pe care vasalii o juraseră suzeranului şi steagului lor, tot astfel cum noi, vasalii direcţi ai Habsburgilor, o jurasem Casei Imperiale de Austria şi steagului imperial cu vulturul bicefal pe câmpul de aur.

Când discuţia ajungea în acest punct, mama ieşea din încăpere. Ştia pe dinafară ce va urma. Cu timpul, am ajuns

să ştiu şi eu. Aveai însă nevoie de atâta perspicacitate pentru a urmări concluziile tatălui meu, pentru a-ţi bate capul cu contradicţiile şi lacunele lor, încât tema nu înceta să mă fascineze. De altfel, ea era legată de mitul nostru familial şi, în special, de al meu personal.

Conform acestui mit, noi nu proveneam din iobagi umili, ci din cavaleri medievali. Asta explică şi faptul că noi ne consideram austrieci, deşi familia noastră era de origine italiană. Ce-i drept, nu ajunseserăm în Austria nici în Evul Mediu „întunecat", nici în cel „înalt", ci doar către mijlocul secolului al XVIII-lea când, pe lângă iobagi şi cavaleri, mai exista marea burghezie, mica burghezie şi, în general, multă lume care avea libertatea de a se muta dintr-o ţară în alta, acolo unde li se ofereau posibilităţi mai mari de parvenire. Oricum, tata era sigur că deveniserăm supuşi habsburgici înaintea celor două Sicilii sau, în orice caz, cetăţeni ai imperiului, iar vechiul nostru blazon era o dovadă grăitoare a originii noastre nobile. Împăraţii Casei de Habsburg – chiar dacă nu primii, ci mai degrabă ultimii – ne recunoscuseră şi ei acest drept.

Pesemne mama evita pe cât posibil să asculte interpretările istorice ale tatălui meu, presimţind dinamita pe care ele o conţineau. Căci ceea ce dusese la tensiuni insuportabile între el şi mama ei şi, până la urmă, la o prăpastie de netrecut – în ciuda faptului că amândoi împărtăşeau în multe alte privinţe aceleaşi concepţii, păreri şi convingeri şi erau marcaţi de aceleaşi idealuri, idei şi prejudecăţi – îşi avea obârşia în tăcerea demonstrativ distantă, ca să nu spunem absentă, a bunicii când venea vorba despre originea tatălui meu. La rândul ei, ea avea în urmă un lung şir de strămoşi care nu simţeau nevoia să dovedească nimic, fiindcă totul era evident şi de la sine înţeles; şi, deşi tata recunoştea că aşa stau lucrurile, el se salva cu argumentul că aceşti strămoşi iluştri nu fuseseră mari seniori ai Imperiului, ci, de fapt,

adversarii lui, din cealaltă jumătate de Imperiu, deci vasali bizantini, apoi turci sau ruşi.

Simţeam, cu un oarecare sentiment de vinovăţie, această ruptură şi în mine. Oricât de ridicol ar suna, mă simţeam, în ciuda onorabilităţii strămoşilor mei din partea mamei, ca un bastard – născut pentru trădare. Până şi înclinaţia mea pentru Bucovina îmi provoca mustrări de conştiinţă. Mi-era ruşine că iubesc acest ţinut – ţinutul care era locul exilului tatălui meu. Sigur, nu ar fi putut vâna niciodată aşa dacă s-ar fi întors în Styria. Rămânând însă în Bucovina, fusese obligat să trădeze Casa de Habsburg. Simţeam perfect din ce se alimenta patima lui devenită monomană pentru vânătoare; din durerea provocată de steagul căzut şi de faptul că el a fost nevoit să trăiască mai departe ca trădător.

Nimic din toate acestea nu putea fi înţeles prin mijloace raţionale. De aceea, trebuia să le simţi – dacă nu cumva le aveai în sânge. Când începeai să te gândeşti, intrai în domeniul absurdului. În primul rând, tata nu trădase Casa de Habsburg, ci mai degrabă ea fusese cea care îl trădase – atunci când ultimul împărat al dinastiei a abdicat şi s-a lepădat de el, de el şi de alţi nenumăraţi colonişti ai vechiului imperiu, ca de nişte îngrăşăminte culturale uzate şi părăsite printre tot felul de steaguri noi şi ţipător colorate. De altfel, a fost un noroc pentru tata că a devenit supus român. Corespundea tuturor convingerilor sale, mult mai mult decât dacă s-ar fi întors în Styria. România rămăsese o monarhie, pe când Styria se găsea într-o Austrie diminuată, devenită republică după 1918. Regele României putea deveni pentru el suzeranul pe care îl pierduse în persoana împăratului Austriei şi al Ungariei, într-o anumită măsură de aceea nici nu-şi părăsise slujba, ceea ce, în plus, îi întărea în continuare conştiinţa de aristocrat. Totuşi îi displăcea adânc faptul că în România aparţine, ca austriac, aşa-numitei minorităţi de limbă

germană, din care făceau parte cu toptanul şi evreii, în vreme ce evreii care îşi cumpărau terenuri de vânătoare în Styria nu făceau acolo parte din nicio minoritate în afară de bineînţeles, a lor proprie.

Pe lângă toate acestea, regele României provenea din Casa de Hohenzollern şi, la auzul acestui nume, tata vedea roşu din motive foarte speciale, chiar dacă făcea deosebirea dintre Casa princiară de Hohenzollern-Sigmaringen din sudul Germaniei şi Hohenzollern prusaci ai „Casei imperiale din mila lui Bismarck". Sigmaringenii au rămas catolici şi până şi numai acest fapt îi deosebeşte enorm de ceilalţi. „Dar", mi-a mărturisit el într-un moment de mare încredere, „tot neam de cartorfleanţ sunt cu toţii până la urmă".

Nu îmi dau seama dacă tata ştia cât de mult coincidea, şi în acest punct, părerea lui cu cea a bunicii mele. Pentru ea, nemţii celui de-al doilea imperiu, al lui Bismarck, numiţi „neam de cartofleanţ" în Austria, erau ceva aproape la fel de oribil ca şi evreii. Privirea de câine şi nasul coroiat al celor din urmă (calităţi apreciabile în sine: căci ceea ce iubeam la câinii noştri era tocmai privirea lor credincioasă, iar nasul coroiat era una dintre caracteristicile strămoşilor mei pe linie maternă) îi erau la fel de nesuferite ca şi ochii prea apropiaţi şi „dinţii de ferăstrău" ieşiţi în afara gurii bosumflate a prusacilor, iar felul lor râraît de a vorbi o călca mult mai mult pe nervi decât idişul evreilor, familiar şi intim prin comparaţie. Tata, care folosea numeroasele sale ceasuri de vânătoare singuratică pentru a împleti absolut orice într-un lanţ de cauzalităţi obscene, deducea, fireşte, şi aversiunea sa faţă de „cartofleanţi" din cauze demonstrabile istoric. Ei erau pentru el groparii Imperiului, duşmanii de moarte ai dinastiei de Habsburg, pe scurt, un popor de trădători.

Imperiul, îmi explica tata, era, ca încercare de punere în ordine a societăţii omeneşti conform voinţei lui

Dumnezeu, catolic în sensul propriu al cuvântului. El trebuia să fie atotcuprinzător, universal şi să se întindă imperial peste toate ţările. Dar ordinea era, şi în acest caz, în primul rând o structură spirituală şi ca atare fragilă şi pretenţioasă. Chiar prima lui rupere în Roma de Apus şi cea de Răsărit a atras după sine ruperea creştinătăţii în două biserici. Ruşii, ca adepţi ai bisericii răsăritene, s-au considerat urmaşi ai Bizanţului şi au purtat steagul de aur cu vulturul negru bicefal la fel ca şi noi. Adevărata credinţă însă rămăsese la Roma, iar atunci când regele francilor, Carol, a fost încununat acolo ca împărat de către papă, el nu a preluat numai obligaţia de a apăra această credinţă de păgâni, ci şi de a o răspândi împreună cu civilizaţia imperiului, într-un spaţiu din ce în ce mai mare. În acelaşi timp, creştea, fireşte, şi pericolul trădării şi al prăbuşirii.

Imperiul era o structură fragilă, în special prin coloniile sale aşezate pe unul şi acelaşi continent. Înainte de toate, coloniile trebuiau să înveţe să fie fidele. Bucovina, de pildă, era o asemenea colonie, chiar dacă una târzie: de-abia în 1755 ea fusese obţinută prin cumpărare[5] de la turci – deci de la păgânii pe care fusese vorba să-i combată – şi colonizată treptat cu nemţi, în vreme ce saşii din Transilvania, care după 1919 fuseseră şi ei reintegraţi României, se stabiliseră în frumosul lor ţinut în jur de 1240, şi erau deci mult mai demni de încredere.

Provinciile răsăritene, aşa-zis baltice, erau colonii vechi, întemeiate de ordinul cavalerilor germani, cu toate că fuseseră anexate relativ devreme Rusiei imperiale. La fel ţinutul Pruşilor şi Venzilor[6], care mai târziu au devenit Prusia, nu a fost altceva decât o colonie a Imperiului – tata sublinia aceasta cu atâta năduf, încât îşi rănea articulaţiile

5 Dar al înaltei Porţi pentru mijlocirea păcii. (N. a.)

6 Populaţie slavă din vechime. (N. tr.)

degetelor de muchia mesei. Această Prusie, care întemeiase pe vremea Hohenzollernilor un stat în stat, şi anume unul atât de aspru, atât de rigid militarizat, încât fiecare dintre cetăţenii lui era gata de orice sacrificiu în cazuri de forţă majoră, adică atunci când voia să-şi jefuiască sau să-şi atace vecinul şi cu atât mai mult când voia să-l necăjească pe bietul împărat de la Viena; această Prusie, deci, se înfierbânta tata mai departe, ai cărei supuşi instruiţi milităros ca nişte marionete – lăudăroşi, plini de fumuri şi râraiţi, cu aere de atotştiutori care încercau să pară oameni cumsecade, pieptănându-şi părul tuns scurt cu cărare la mijloc – erau cu toţii, fireşte, protestanţi, – făcuse mai mult rău imperiului decât până şi Martin Luther cu Reforma sa şi cu Războiul de 30 ani cu tot. Se întâmpla astfel, striga tata roşu de furie, numai din pricina orgoliului dezgustător al Casei de Hohenzollern Brandenburg. „Parveniţii aceia au făcut totul pentru a slăbi Casa de Habsburg, dinastia care a purtat mai mult de o jumătate de sfecol, generaţie de generaţie, coroana lui Carol cel Mare, împăratul de drept al Sfântului Imperiu Roman; nu s-au dat în lături de la nimic aceşti mărunţi funcţionari coloniali, nici de la încălcarea cuvântului dat, nici de la instigări, nici de la otrăvirea fântânilor, numai pentru a deveni principi electori de Brandenburg şi, în fine, regi ai Prusiei şi pentru a da lovitura de graţie Casei Imperiale Germane sub acel poponar pe care-l numesc „unicul” lor Fritz. Un renegat, un trădător fără nimic sfânt, care merita şireangul, doar atât era golanul ăsta, călare pe calul lui băşinos Conde, pe care sigur îl furase din herghelia imperială, uită-te ce bot acvilin are, un pursânge tipic, cartofleanţii nu sunt în stare să producă aşa ceva, nu vezi ce mândri sunt de trakeenii lor…”

Era o imagine asupra istoriei pe care nu o mai împărtăşea aproape nimeni pe vremea mea. Am avut dispute violente în diversele şcoli cărora le eram

încredinţat, cu profesori, cu colegi filogermani, când declaram public că dinastia Habsburg renunţase la coroana lui Carol cel Mare, mâhnită şi plictisită de provocările insuportabile ale prusacilor (începând de la primul război silezian până la Königgrätz şi la perfidia puştii Dreyse cu ac) şi s-a mulţumit să dea împăraţi ai Austriei, regi ai Ungariei şi Boemiei, suverani ai unei duzini de teritorii cu nume shakespeariene ca Galiţia, Iliria, Lodomeria şi Voivodatul Bucovinei („o măsură cu totul explicabilă după ce, urmând exemplul agitat al Prusiei, trădarea şi sperjurul luaseră locul fidelităţii şi deveniseră locuri comune printre principii imperiului"). Tata spunea: „Până la urmă, nu e plăcut să domneşti asupra unor haimanale. Dă-i încolo, să-şi vadă singuri de murdăriile lor", şi eu repetam spusele lui cuvânt cu cuvânt. Dar faptul de a fi scârbit de o majoritate de supuşi inferiori din punct de vedere etic nu avea nicio valoare ca motivaţie istorică, la fel cum nu slujea la nimic atunci când adăugam că Habsburgii preluaseră sarcina grea de a apăra, ca purtători ai unei culturi, Imperiul împotriva Răsăritului. Casa domnitoare nu se prea bucura de popularitate în noua republică austriacă şi mă tot miram că tata îşi amintea cu atâta nostalgie de Styria.

Am recoltat însă proteste şi mai violente când, ca adept fidel al concepţiei istorice a tatii, folosindu-mă chiar de cuvintele lui, am căzut în ispita de a spune că ascensiunea Hohenzollernilor avea ceva evreiesc în ea, semnificativ fiind faptul că noua întemeiere a imperiului lui Bismarck, cel care îl ridicase pe regele Prusiei la rangul unei marionete de „împărat german" („o răstălmăcire tipic evreiască, de altfel, căci împărat al germanilor nu putea fi el, ci doar cei încoronaţi cu coroana lui Carol cel Mare, deci de şase sute de ani încoace Habsburgii. Cartofleanţul era împărat numai ca preşedinte al Confederaţiei, şi nu Suveran al Imperiului German!"), fusese oricum sprijinită

de evrei: „Oriunde îţi arunci privirea, există un Bleichräder et co. care i-au strecurat bani în acest scop. Şi culmea e că goii nici nu observă cum se folosesc evreii de ei. Doar o spune şi Wilhelm Maars în *Victoria evreimii asupra germanităţii*, şi Glagau, şi Dühring şi chiar Mommsen, iar predicatorul Curţii Berlineze, Stocker, încă din 1850: evreii se folosesc de orice pentru opera lor de distrugere, din ură faţă de creativitatea germanică. Ei nu sunt în stare de o reprezentare a ordinii ca cea întruchipată de imperiu, deci fac totul ca să-l distrugă. Şi cel mai bine se folosesc de prusaci în acest scop”.

Apăram astfel de păreri cu atât mai pătimaş, cu cât ele erau, de fapt, răbufniri împotriva presupuselor cauze şi prilejuri ale tristeţii deşarte din jur, ale înţepenelii şi uscăciunii bătrâneşti a mediului meu. Eram oricând gata să le apăr mai apăsat, cu pumnii, atunci când stârneau batjocura colegilor mei de şcoală care erau, desigur, de acord cu orice suspiciune faţă de evrei, dar care aveau în acelaşi timp un respect enorm pentru statura de „erou al neamului” a lui Bismarck. Şi nici măcar nu era vorba de a despica firu-n patru, fie el chiar unul din firele bărbii împăratului; unul şi le lăsa să crească pe obraz, celălalt şi le răsucea pe sub nas, era totuna, se terminase atât cu unul, cât şi cu celălalt împărat; cu cel al germanilor din Sfântul Imperiu Roman de naţiune germană acum o sută de ani, iar cu cel al glorioasei Monarhii Duale în ultimul război, la fel şi cu împăratul german al imperiului nefast al lui Bismarck şi, odată cu ei, amândoi, şi cu ţarul tuturor ruşilor, moştenitor al tradiţiilor Bizanţului. Pe steagurile aurii cu stema vulturului se aşeza praful în muzee ca şi pe armele, armurile şi uniformele celor căzuţi în luptă pentru el.

Dar fidelitatea dăinuie şi dincolo de moarte, spunea tata, şi mi-o ilustra pe viu prin pasiunea sa sfidătoare şi dusă până la extrem pentru vânătoare care era însă, în

fond, lipsită de curaj şi de bucurie. Şi mama îmi oferea un exemplu viu, cu angoasa ei nebunească şi posesivă care pornea evident din sentimentul de vină al unei fiice care refuzase să asculte de nişte părinţi exigenţi, dar slabi; mătuşile mele vieneze îmi ofereau acelaşi exemplu cu preocupările şi ideile lor exaltate şi nebuneşti, iar bunica, în faţa pasienţelor ei veşnice, era un monument al acestei fidelităţi care continua să existe în vid; golaşă şi înţepenită ca o sperietoare de ciori, un memento teribil al acestei lumi. Uneori, căzând pe gânduri în ceasuri de singurătate, de care tinereţea mea era mai plină decât a celor mai mulţi de aceeaşi vârstă cu mine, dificultatea provocării pe care o conţinea cuvântul fidelitate mă copleşea cu ambiguităţi ispititoare. Eram de acord cu interpretarea tatălui meu, potrivit căreia, în legenda Nibelungilor, vasalul Hagen, răzbunând onoarea stăpânului său, îi este superior lui Siegfried, eroul luminos, care nu poate să-şi ţină gura în faţa soţiei sale; şi totuşi, recitind legenda lui Dietrich von Bern, am resimţit o tulburare aproape erotică atunci când am ajuns la trădarea lui Wittig şi la uciderea mârşavă a nepotului lui Dietrich în bătălia de la Raben. Trădarea nu era doar o ruşine care se pedepsea cu pierderea onoarei. Trădarea era un act mistic, o ofensă metafizică ce-l modifica existenţial pe trădător, îi anihila identitatea pentru a i-o înlocui cu una nouă, care stătea sub semnul fatalităţii. Satana era un înger căzut: trădătorul lui Dumnezeu… o reprezentare de care se lega, pentru mine, gândul ameţitor că trădarea, cu cât este mai ticăloasă, cu atât mai mult îi acordă făptaşului o înălţime întunecată.

Compensam astfel de răzvrătiri mentale cu hotărârea neclintită de a nu-l trăda vreodată pe tata, orice s-ar întâmpla. El era suzeranul meu, iar eu eram gata să-l urmez orbeşte în toate şi pretutindeni, chiar şi după moartea lui, până la sfârşitul vieţii mele. Datorită lui mă născusem într-un mediu aristocratic, şi nu într-unul umil.

Datorită lui purtam un nume de care puteam fi mândru şi pe care aveam să-l port cu cinste pentru a-l încredinţa mai departe, la fel de neprihănit cum îl primisem şi eu. El îmi indica rangul în lume şi îndatoririle corespunzătoare. Păcat, însă, că lumea nu mai era atât de simplă şi de transparent ordonată ca în perioada de aur a Sfântului Imperiu. Atunci nu aveai nicio grijă dacă te năşteai nobil: la vârsta copilăriei slujeai ca paj în iatacul domniţelor, de preferinţă la curtea unei regine; dar prinţesele şi contesele puteau fi acceptate şi ele. Serviciul era uşor: duceai bucatele la masă, turnai vinul, cântai din lăută, împleteai cununi de flori în cosiţe aurii. Mai târziu, ca adolescent, cu puf pe bărbie şi omuleţul ieşit în afară, ca la cocoşei, când nu mai erai potrivit pentru iatacul domniţelor, deveneai scutier al unui cavaler. Nici această îndeletnicire nu te solicita prea mult: un scutier se antrena pentru meseria de cavaler, deci călărea, lua parte la turniruri şi, bineînţeles, la partide de vânătoare, dar mai ales alerga pe lângă cavaler, îi purta lancea şi scutul, pentru a i le pune la dispoziţie în caz de nevoie. Când un scutier dădea dovadă de curaj, fidelitate şi onestitate, devenea el însuşi cavaler şi lupta pentru cei obidiţi şi chinuiţi, dar mai ales împotriva păgânilor. Şi dacă nu lupta pentru cei obidiţi şi chinuiţi sau împotriva păgânilor, mergea la vânătoare, indiferent dacă în Bucovina sau în Styria.

Din păcate, şi eram conştient de aceasta, viaţa mea nu se va putea desfăşura niciodată atât de calm şi de limpede. Dar, de fapt, nici nu avea importanţă. Ceea ce avea importanţă era preţiosul conţinut etic de fidelitate al acestei concepţii despre viaţă şi eram ferm hotărât să-l păstrez neştirbit. Chiar mult mai târziu, în faţa Minkăi Raubitschek, aş fi fost în stare să-mi declar şi să-mi susţin convingerea potrivit căreia până şi un funcţionar mărunt de căi ferate ar trebui să fie animat de acelaşi spirit pentru ca lumea să nu-şi iasă din matcă. În adolescenţă însă,

aceste păreri mă însingurau faţă de cei de-o seamă cu mine, care erau mai puţin romantici, mai prozaici, mai banali, oricât se bucurau ele în principiu de aprobarea celor care se ocupau de educaţia mea. Nici nu puteam să mă aştept să fie înţelese nişte porniri atât de subtile ca, de pildă, neîncrederea de principiu în mine însumi: tot mereu căutam să descopăr o urmă de trădare ce încolţea în sufletul meu. Ştiam, de pildă, perfect ce făceam atunci când îi dădeam să înţeleagă bunicii mele, cu aerul unui copil candid care turuie vrute şi nevrute, părerea tatălui meu despre Hohenzollerni.

Urma imediat o crispare a întregului ei trup, care chiar dacă nu se manifesta prin îndreptarea trunchiului, şi aşa drept ca o lumânare în faţa pasienţei întinse, ci prin îngheţarea atmosferei din jur, prin privirea aparent concentrată pe o anume carte de joc, prin cadenţa accelerată şi expeditivă pe care o folosea în susţinerea punctului ei de vedere, îmi dădea răspunsul aşteptat de mine, pe care îl prevăzusem cu sentimente contradictorii şi echivoce de teamă şi dorinţă, înainte ca ea să spună că nu poţi vorbi de parveniţi, fără să te faci de râs, în cazul unei familii ai cărei membri aveau titlul de conte încă din 1125, pe cel de prinţ din 1363 şi ajunseseră la demnitatea de principe elector în 1415. Nu mai era nevoie să adauge: ca să-ţi permiţi aşa ceva trebuie să te prezinţi cu ceva mai acătării – punctul pe care îl punea hotărât după cele câteva cuvinte abrupte era grăitor şi iar mă retrăgeam în colţul meu pentru a reflecta la ruptura din mine care mă dusese în ispită.

Singurătatea pare să fie soarta oricărei copilării trăite conştient. Aveam atâta preaplin de singurătate, încât mi-o puteam umple fără efort cu cele mai ciudate gânduri, reprezentări, închipuiri, fantezii. Şi cu o enormă rezervă de observaţii. Bineînţeles, ea nu îmi înlesnea contactul cu cei de vârsta mea. În şcolile pe care le schimbam mereu – din

pricina inadaptabilităţii mele crescânde la planul de studiu, la profesori, la colegi – rămâneam un însingurat: un străin smintit, venit din Balcanii cei îndepărtaţi. Când mă întorceam în vacanţă în Bucovina – unde, de altfel, fusesem crescut atât de ferit de toate, încât nu aveam aproape nicio legătură cu lumea din afară – eram iarăşi însingurat şi privit ca un mic snob, şcolit în străinătate şi trufaş care evita orice contact cu cei ce nu erau de o teapă cu el. Inutil să mai spun că nimic nu era mai departe de intenţia mea. Tânjeam după o relaţie cu ceilalţi, mi-o închipuisem în fel şi chip în nenumăratele mele ceasuri de singurătate. Dar îmi era cu neputinţă să depăşesc limitele înăuntrul cărora mă închiseseră toanele tatălui meu şi iubirea, cu nimic mai puţin sufocantă, a mamei mele. Mama se simţea şi ea exilată în Bucovina; ce-i drept, nu fiindcă regreta vechiul imperiu şi steagul său, ci fiindcă prăbuşirea lui o separase de cei pe care îi iubea: mama şi surorile sale. Nu mai trăia alături de ele, în aceeaşi lume, şase graniţe ale unor state noi o despărţeau de ele, treptat a încetat să mai vorbească aceeaşi limbă şi a ajuns să urmărească viaţa celor tot mai îndepărtaţi doar prin abstracţiunea comunicărilor scrise, ilustrată concret, în cel mai bun caz, de fotografiile primite sau de reprezentări generale ale modului lor de viaţă oferite de reportajele din jurnalele ilustrate, între timp, viaţa i se scurgea alături de un om pe care nu îl iubea şi sentimentul de vinovăţie i se adâncea pe zi ce trecea, fiindcă îl alesese cu toată împotrivirea părinţilor ei, ba tocmai din cauza acestei împotriviri, în vreme ce pasiunea tot mai puternică, maniacală a tatălui meu faţă de vânătoare îl îndepărta tot mai mult până şi de o presupusă viaţă de familie, angoasele şi nostalgiile ei neîmplinite îşi căutau o ieşire în grija cu nimic mai puţin maniacală faţă de mine, copilul ei făcut la bătrâneţe.

Îmi veghea fiecare pas, îmi urmărea fiecare răsuflare, mă păzea de cel mai mic curent, îmi controla fiece

îmbucătură pe care o înghiţeam. Mereu sub ameninţarea pneumoniei atunci când alergam câţiva paşi şi beam apoi un pahar cu apă, a holerei când mâneam gustoasele fructe nespălate, a înecului când mă aventuram cu barca pe lac, a suspiciunii de a fi luat păduchi de la copiii grădinarului şi prin ei tifos sau de a mă fi molipsit de sifilis datorită amabilităţii unui ofiţer român care m-a urcat pe şaua calului său, nu s-ar fi putut spune că devenisem ceea ce se numeşte un copil sociabil.

Iarna, când mi se dădea voie să mă duc la patinoarul public al oraşului, îmi vedeam de cercurile şi opturile mele, singur într-un colţ, separat de zumzetul metalic al mulţimii din jur, cu un şal uriaş de lână răsucit de vreo şase ori în jurul gâtului; prea bine îngrijit, iritat şi arogant în mijlocul bunei-dispoziţii pestriţe şi zgomotoase de care era plină ziua de iarnă strălucitoare.

Marea majoritate a patinatorilor erau tineri de vârsta mea dintre care cei mai mulţi erau, din păcate, evrei. Spre necazul meu, se aflau printre ei şi o grămadă de fete drăguţe de care m-am îndrăgostit lulea pe rând, împotriva voinţei mele. Asemenea sentimente mă făceau să resimt şi mai dureros umilinţele la care mă supunea zilnic comportamentul exagerat de ocrotitor al mamei mele. Când nu putea să vină chiar ea să mă ia de la patinoar, cu mult înaintea apusului de soare, trimitea bona după mine, pentru a mă avea sub ochi, la căderea serii, în siguranţa casele în ciuda protestelor şi încercărilor mele de a scăpa, eram prins, învelit în blănuri şi pături pentru a-mi feri sănătatea, presupus fragilă, de răceala care stătea la pândă în exalaţia ceţoasă şi malefică a serilor de iarnă. Eram chinuit de o furie neputincioasă, de ruşine şi dezamăgire. Dorinţa de a fi lăsat să stau măcar o singură dată până când lumea rece din jurul meu se transforma într-un spaţiu indigo, în care doar lămpile cu arc îşi întindeau şuierând lumina peste patinoarul plin de agitaţia

pestriţă, devenea o obsesie; am început să opun o rezistenţă reală ca să nu fiu luat acasă. În curând, scena repetată zilnic a devenit distracţia publică a celorlalţi patinatori, nu mai puteam să mă uit în ochii nimănui de ruşine şi cu atât mai mult mă aşteptam ca fetele de care eram îndrăgostit în taină să izbucnească în râs, dacă cumva aş fi avut îndrăzneala să le vorbesc.

Dar necazul meu cel mai mare era altul. Eram copleşit de un sentiment de vinovăţie. Căci cele ai căror ochi frumoşi şi râs răsunător mă fermecaseră erau evreice, iar pornirile mele libidinoase reprezentau o trădare faţă de tot ceea ce mi se băgase în cap. Posibilitatea de a mă închipui în braţele unei evreicuţe şi de a mă bucura de toate desfătările iubirii – reprezentarea era diferită de fiecare dată, dar de o intensitate egală – însemna că eram lipsit de caracter, de coloană vertebrală. În geografia fiinţei mele morale nu existau Carpaţii şi cu atât mai puţin Hohe Tauern. Era limpede că nu eram fiul tatălui meu.

Mulţi spuneau cu un zâmbet echivoc: „Evreica nu e ovrei”, dar nu erau oameni de luat în seamă. Un mod curat de a gândi şi, mai ales, de a simţi nu-ţi îngăduia să te îndrăgosteşti de o evreică. Ar fi însemnat să fii infidel steagului tău. Era de-a dreptul o trădare. Sângele, instinctul trebuiau să te avertizeze: iubirea trezeşte dor de intimitate, ea duce la cea mai directă dintre relaţiile omeneşti şi pentru cei „din lumea noastră” era de neconceput să intri într-o relaţie umană atât de directă cu un evreu. Bineînţeles că şi evreii erau oameni, fireşte, normal, nimeni nu se gândea să meargă atât de departe încât să o conteste. La urma urmei însă, nu intram în relaţii strânse nici cu alţi oameni doar fiindcă erau oameni. Tata nu întreţinea relaţii nici cu românii, care îl considerau, se ştia, membru al unei minorităţi din care făceau parte şi evreii, nici cu polonezii din Bucovina care îi detestau pe austrieci, nici cu rutenii care se recunoşteau

slavi şi, ca atare, împreună cu ruşii aparţineau jumătăţii răzvrătite, bizantine a imperiului, nici cu nemţii din Bucovina care rămăseseră aici din interese materiale şi nu din motive nobile, cum ar fi fost, de pildă, vânătoarea. Iar toate acestea nu însemnau deloc că nu îi consideram oameni sau că nu ne purtam, la rândul nostru, ca nişte oameni civilizaţi când se-ntâmpla să fim faţă în faţă cu ei. Răspundeam la fiecare salut cu o politeţe gradată subtil şi, când nu aveam încotro, chiar strângeam mâna pe care ne-o întindeau: bineînţeles, dacă ar fi fost cazul şi nu s-ar fi putut evita, am fi făcut acelaşi lucru şi cu evreii. Dar de aici şi până la o relaţie mai strânsă era cale lungă.

La urma urmelor, nici nu era adevărul adevărat când spuneam că-i urâm pe evrei. Era mai degrabă un fel de a vorbi înrădăcinat, una dintre nenumăratele expresii nesăbuite, care îţi ies pe gură odată cu cascada verbalului pur, cu care ne inundăm reciproc. Astfel de vorbe dobândesc, fireşte, printr-o folosire repetată şi constantă de ani de-a rândul, o anume consistenţă reală. Dar şi ura este o relaţie omenească directă. Nu se ajungea însă atât de departe. Chiar dacă i-am fi urât pe evrei, ar fi fost, în cel mai rău caz, din pricina tupeului lor tipic evreiesc şi a setei lor de recunoaştere socială. Şi atunci sigur că, din când în când, erai silit să manifeşti un sentiment direct, cum ar fi, de pildă, ura faţă de ei.

Nu, evreii erau pur şi simplu oameni de pe altă stea, steaua lui David şi a Sionului. Şi putea fi o stea strălucitoare, de ce nu?; numai că, din păcate pentru noi, strălucea sub orizontul nostru. Tocmai de aceea, îndrăgostirea de-o evreică nu putea fi considerată o perversiune scuzabilă, ca sodomia sau fetişismul. Era o incursiune a iraţionalului, o ruptură neaşteptată în ţesutul gândirii, prin care pătrundea ceva, un străfund întunecat, mai fatal aproape decât trădarea deschisă, decât infidelitatea copleşitoare. Aveam un motiv serios de ruşine.

În curând urmau să i se adauge altele. În timpul şederii mele în Austria luasem câteva lecţii de patinaj; figurile mele pe gheaţă deveniseră mult mai precise şi învăţasem chiar să fac unele sărituri complicate. Cum m-am întors acasă, în Bucovina, am început să exersez în colţul meu de patinoar, şi am sfârşit prin a trezi curiozitatea unei cete de tineri – evrei, firește – care formau o echipă de hochei gălăgioasă. Într-o după-amiază s-au adunat în jurul meu. M-am simţit stingherit fiindcă păreau agresivi şi zdraveni şi nu ştiam ce vor de la mine. M-am făcut aşadar că nu-i observ; mi-am continuat exerciţiile – un opt încununat de o săritură specială. O vreme au continuat să mă privească, până când, în sfârşit, cel mai mare mi-a spus: „Te descurci binişior. Ce zici, n-ai chef să joci în echipa noastră?”

„Nu, mulţumesc foarte mult”, am răspuns imediat.

„Şi de ce nu? Poate fiindcă suntem evrei?”

Am preferat să tac. S-au apropiat şi mai mult. „Tu ce eşti?” a întrebat un altul. „Român, polonez?”

„Niciuna, nici alta”, am spus, continuându-mi cercurile. „Atunci, ce? Neamţ?”

„Nu”, am răspuns monosilabic.

„Văd că vorbeşti nemţeşte. Ce naiba eşti? Poate eşti evreu?” Nici acum nu ştiu de ce nu am răspuns. Nu din laşitate, căci era limpede că nu voiau să-mi facă niciun rău. Prea simpatici nu aveau cum să-mi fie, şi nu doar fiindcă erau evrei, ci fiindcă erau diferiţi de mine din toate punctele de vedere. Dar necazul era că nici nu-mi displăceau. Mă întrebaseră dacă nu vreau să joc în echipa lor şi mie îmi lipsise curajul să le spun deschis: „Mi-ar fi plăcut să mă joc cu voi dar nu pot fiindcă sunteţi evrei şi eu nu – mai e nevoie de explicaţii? Oricum, mulţumesc foarte mult că m-aţi întrebat”. Nu puteam să le vorbesc aşa, deşi nu mă temeam să-i jignesc. Mă temeam doar de situaţia penibilă pe care ar fi creat-o nişte cuvinte atât de

sincere – dar tocmai contactul omenesc real care s-ar fi stabilit astfel trebuia evitat. Dragoste sau duşmănie, ambele erau incomod de aproape şi de posibile. Şi atunci am tăcut.

„Hai, vorbeşte odată, Bubi”, spuse unul din ei şi se apropie atât de mult, încât nasurile noastre mai că se atingeau. „Eşti evreu sau nu eşti?”

Am rămas nemişcat şi tăcut, până când în sfârşit primul a spus: „Ah, lăsaţi-l în pace. Nu e altceva decât un goi mucos, înfumurat şi pişăcios”.

A aruncat pucul pe teren şi s-au repezit cu toţii după el; iar eu am rămas iarăşi singur în colţul meu, cu opturile mele corecte, cu şalul gros încolăcit de şase ori în jurul gâtului, aşteptând să vină mama să mă ia acasă.

Cred că asta se întâmpla prin 1927. Aveam vreo treisprezece, paisprezece ani. Mai târziu, m-au convins că la vârsta aceasta începe perioada dificilă numită pubertate. Sper că între timp am depăşit-o, deşi pe la patruzeci de ani mai aveam încă majoritatea simptomelor puberale. Oricum, părinţii mei, bine intenţionaţi dar smintiţi, au atribuit toate aşa-numitele mele probleme acestui stadiu, care era o scuză comodă pentru orice, şi m-au trimis, pentru a mă corecta, într-un internat din Styria, renumit pentru metodele severe de educaţie. Datorez acestei perioade – în afara fumatului, cu care mă lupt zadarnic de atunci, şi a aversiunii faţă de aproapele meu – o cunoaştere adâncă a folclorului pornografic german şi, în parte, a celui englez, cât şi convingerea că sarcina evidentă a internatelor publice este de a vulgariza spiritul tinerilor într-un mod ecologic, ca să zicem aşa, şi de a acorda o şansă de a scăpa de banalizare numai naturilor înzestrate cu reacţii puternice.

Vacanţele mi le petreceam de obicei acasă, în Bucovina, recunoscător pentru singurătatea deplină ce mă aştepta acolo. Eram fericit să pot petrece câteva scurte

săptămâni de vară departe de hoarda colegilor mei, neasaltat de prea densa companie a adolescenţilor în minţile şi în muşchii cărora fermenta masculinitatea grea care urma să-i unească mai departe în viaţă drept clienţi obişnuiţi ai aceluiaşi restaurant şi ai aceluiaşi bordel; neasaltat nici de profesori conştiincioşi pe care propria meserie, cea de a forma oameni cu ajutorul disciplinei riguroase, îi deformase şi îi transformase în nişte monstruozităţi baroce. Îmi petreceam toate zilele împreună cu tata în pădurile din Carpaţi, trăiam şi vânam alături de el, fiecare din noi închis în singurătatea lui, într-o înţelegere care nu avea nevoie de cuvinte. Când mă duceam în oraş, la Cernăuţi sau la Suceava, rătăceam ore întregi în plimbări, priveam şi ascultam lumea ciudată, apropiată şi totodată străină mie a fostei colonii, în care trăiau în bună înţelegere români, polonezi, nemţi, ruteni şi vreo zece mii de evrei.

Lumea aceasta, plină de culoare şi de senzaţii, a fost, de fapt, şcoala mea; reîntors la internat, nu mai eram în stare să învăţ nimic. Nu ştiu cum am reuşit să-mi dau bacalaureatul, căci notele mele din timpul anului erau catastrofale. Şi pentru a-i mei a fost o asemenea surpriză încât tata, când a aflat vestea cea bună, s-a dus direct la poştă şi mi-a trimis o telegramă cu un singur cuvânt: „Ay!” strigătul evreilor din Bucovina. Mai târziu tot el mi-a explicat, puţin stingherit, că la origine acesta era un strigăt al cavalerilor. Idişul se trăgea din *mittelhochdeutsch*, germana cultă din secolele XI-XIV, iar de-a lungul secolelor se amestecase cu elemente ebraice şi poloneze şi formase mai multe dialecte. Un exemplu era şi expresia idiş destul de curentă *nebbich* ce intrase ca termen de dispreţ în argoul pungaşilor. Şi, de fapt, ea desemna scutierul, pe cel ce ducea lancea şi scutul cavalerului şi i le ţinea la dispoziţie. „Nebbich” vine de la „neben ich”, „lângă mine”, deci de la micul scutier ce

alerga pe lângă calul marelui cavaler. La fel şi „Ay” era un strigăt cavaleresc folosit atunci când luptătorii depuneau lancea în timpul turnirului şi se repezeau unul la altul icnind şi izbindu-şi greoi trupurile. Tatăl meu dădea aceste explicaţii cu un aer oarecum încurcat. Nu era deloc îmbucurător să fii silit să recunoşti că tocmai evreii erau păstrătorii credincioşi ai limbii strămoşilor noştri mitici, ai modelelor noastre de comportament aristocratic, pe care noi le dăduserăm uitării. De altfel, el adăuga imediat că, în general, de-a lungul istoriei, se putea constata o degradare, un declin al modului de vorbire, de comportament, ba chiar al costumelor din păturile înalte ale societăţii către cele inferioare. Pantalonii scurţi de mătase şi perucile cavalerilor rococo, de pildă, ajunseseră să fie purtate de lachei, fracul de chelneri, iar caftanul negru al rabinilor, căciulile din blană de vulpe, pantalonii bufanţi şi cizmele lor nu erau altceva decât costumul medieval al aristocraţilor polonezi. Până şi o bună parte a ceremoniei de nuntă evreiască amintea de eticheta de curte a regelui Burgundiei.

Primeam aceste învăţături cu sentimente amestecate. Pe neprevăzute, se stabilise între noi şi evrei un soi de intimitate a limbii: o relaţie mai directă decât cu ceilalţi vorbitori de limbă germană. Ceea ce luasem drept trădare atunci când visam la îmbrăţişări posibile se dovedise a nu fi un fapt atât de grav: nu ar fi trebuit să mor de ruşine dacă m-aş fi alintat drăgăstos cu o evreică. Măcar etimologic exista de la bun început un acord care ar fi putut determina un schimb de gingăşii între noi.

Dar toate acestea erau sofisticării cinice, pe care le construisem rânjind prosteşte în spiritul internatului austriac. Dacă aş fi fost întrebat serios despre starea mea sufletească de atunci, ar fi trebuit să recunosc că, în fond, nu mă priveau deloc, nu mă interesau evreii sau cavalerii, evreicele sau alte iubite imaginare: totul era teoretic, într-

o anumită măsură neadevărat şi se petrecea de fapt doar în închipuirea mea surescitată; şi, chiar dacă aşa se întâmpla în realitate, se întâmpla întrucâtva în afara mea, ca într-un vis şi ca privit de la mare depărtare. În anul 1933, când împlinisem nouăsprezece ani, trăiam în lume ca sub un clopot de sticlă.

Antropologii au constatat, în repetate rânduri, de ce lacună regretabilă dă dovadă civilizaţia noastră prin lipsa de ritualuri de iniţiere eficiente. Aşa-numitul examen de maturitate[7] este un succedaneu insuficient al unor proceduri dureroase şi cu efect durabil ca pilitul dinţilor sau tatuarea testiculelor, cu ajutorul cărora populaţiile primitive dau de înţeles fără echivoc tânărului că a devenit bărbat. Pe vremea mea însă, nimeni nu ezita să considere bacalaureatul drept punctul crucial al unei metamorfoze. Fără îndoială că ţi se acorda şi un răgaz: ca student, te aflai într-un agreabil stadiu intermediar în care te bucurai deja de privilegiile adulţilor, fără să ai niciuna dintre îndatoririle lor apăsătoare. Când, după o vacanţă lungă în Bucovina, m-am reîntors la Viena pentru a studia arhitectura, încercând să calc pe urmele bunicului meu, mi s-au recunoscut oficial drepturi pe care, cu insolenţă, mi le luasem singur şi până atunci: aveam voie să mă culc când şi cu cine voiam, să beau alcool şi să fumez după pofta inimii până mi se revolta stomacul, nu aveam de dat socoteală nimănui de ceea ce făceam sau aveam de gând să fac, puteam să-mi drămuiesc sau să-mi risipesc timpul şi banii după cum mă tăia capul. În mod curios, de atunci încolo au început să fie mult mai îngăduitori faţă de copilăriile mele, de poznele şi rătăcirile mele adolescentine. De la un student te puteai aştepta la tot felul de excentricităţi şi cu atât mai mult la o anumită exuberanţă vitală. Dar şi la acest capitol i-am dezamăgit

7 Bacalaureatul. (N. tr.)

pe-ai mei.

Părinţii mei nu erau bogaţi. Pasiunea tatălui meu pentru vânătoare s-a dovedit a fi costisitoare, pe termen lung. Ea a înghiţit aproape tot ce mai rămăsese după război din opulenţa de odinioară. Cu toate acestea, reprezentările despre banii de buzunar de care avea nevoie un tânăr urmau modelul vechiului stil de viaţă. Banii primiţi lunar de acasă ar fi putut hrăni mai mult decât mulţumitor o familie numeroasă de evrei din Bucovina. Mi-am început deci studiile fără să fiu apăsat de lipsuri materiale. Dar asta nu a schimbat nimic din obiceiurile mele şi nici din însingurarea mea absolut grotescă, ce nu mai era doar o simplă obişnuinţă, ci mai degrabă o atitudine deliberat arogantă şi mândră.

Cunoşteam tot felul de oameni, dar nu aveam niciun prieten adevărat şi nici nu voiam să am. Mă complăceam în rolul de burlac. Şarjând rolul, ascundeam de fapt o timiditate şi o stângăcie reale, în special în ceea ce privea fetele. De altfel mama, temându-se că aş putea abuza de libertatea mea proaspăt obţinută, căzând într-o viaţă de desfrâu, aranjase lucrurile în aşa fel încât să locuiesc în continuare în casa bunicii. Credea, pesemne, că făcea astfel un gest magic de exorcism: bătrâna doamnă era mult prea ocupată cu pasienţele ei, mult prea adâncită în propria ei singurătate ca să se mai ocupe de un tânăr. În schimb, mama conta în aspiraţiile ei virtuoase pe ajutorul surorilor ei, ale căror ocupaţii oculte şi esoterice îi păreau garanţia unor înalte calităţi morale. Numai ele puteau fi în stare a mă împiedica să cad în mlaştina de vicii care îl pândea pe orice tânăr de nouăsprezece ani în metropolă.

Atunci am aflat ce nedreptate îi făcuserăm domnului Malik considerându-l evreu. Dimpotrivă, el era un om cu înalte idealuri morale ce nu erau doar un rezultat al nobilelor lui năzuinţe, ci aveau sorginte metafizică. Un suflet important, liber şi nenăscut încă a doua oară

răspunsese invitaţiei sale, îmbrăcând temporar învelişul golit al trupului unui mediu foarte dotat – o anume domnişoară Weingruber – şi revelase societăţii esoterice că se pregăteau lucruri măreţe. Universul, vestise acest spirit prin gura domnişoarei Weingruber, ar fi o colaborare a întregii creaţiuni în vederea atingerii perfecţiunii eterne. Toate fiinţele aspiră la această perfecţiune, în tot ce a fost creat e vie dorinţa de a se apropia cât mai mult de ea, de a fi una cu ea. Dar fiindcă perfecţiunea e posibilă numai în spirit şi niciodată în materie, fiecare e mânat de dorinţa de a se dematerializa cât mai mult pentru a deveni, în cele din urmă, spirit pur şi a se uni cu Dumnezeu. Materia e, de fapt, sălaşul răului, înştiinţa sufletul prin buzele fremătânde ale domnişoarei Weingruber în vreme ce ochii ei îşi arătau albul pe sub pleoapele tremurânde. Ea este pedeapsa lui Dumnezeu pentru lepădarea de El: un blestem, un exil al spiritului în pământescul apăsător, o povară, o osândă cu care au fost pedepsiţi îngerii căzuţi, răzvrătiţi împotriva lui Dumnezeu. Noi toţi suntem, în acest sens, îngeri căzuţi, suferind sub povara existenţei noastre pământeşti şi tindem către libertatea pierdută a spiritului pur. Moartea însă nu înseamnă eliberarea totală de această povară. Spiritul încă nu este curat, nu este liber. Când mori, sufletul rămâne suspendat un timp în afara dimensiunii percepute de noi şi asistă la un fel de curs suplimentar de metafizică, unde e învăţat ce înseamnă binele şi răul în ochii lui Dumnezeu, dincolo de orbirea pământeană. În special i se demonstra ce rău, respectiv ce bine făcuse pe pământ în forma de existenţă pe care tocmai o părăsise. Dacă făcuse mult bine – ceea ce era un lucru rar –, atunci i se îngăduia să înceapă o existenţă nouă, mai puţin încărcată de materie – de pildă cea de profesor universitar în locul celei de gunoier. Când binele şi răul atârnau la fel de greu în balanţă, sufletul era nevoit să se întoarcă la aceeaşi formă de existenţă împovărată de

materie şi să încerce să facă mai mult bine decât rău, să se spiritualizeze. Dacă în cursul existenţei lui pământene fusese categoric rău, era osândit la o formă de existenţă inferioară, trebuind să îmbrace un trup care era, faţă de cel avut înainte, cam ca cel al unui hipopotam faţă de cel al unei balerine ruse; sau chiar un trup care nu mai era ca al nostru din carne şi oase ci, de pildă, de fier – asta însă pe o altă planetă ce se afla pe o treaptă mai joasă, mai învârtoşată decât a noastră.

Oricum, aspiraţia către ceva mai înalt rămânea vie şi în această condensare de materie. Năzuinţa către o formă de existenţă mai uşoară, mai liberă, mai spirituală exista în tot ce era viu, tot aşa cum în omidă există năzuinţa de a deveni fluture. Iar dacă un suflet, care cu milioane de ani în urmă se lepădase de Dumnezeu şi fusese osândit la materialitate, izbutea să se lămurească de-a lungul a nenumărate existenţe, descărcându-se astfel de povara materiei, el devenea spirit pur şi se unea cu Dumnezeu.

Nu numai oamenii trăiau sub povara existenţei lor materiale, ci şi felurite animale – câinii şi pisicile, cu tendinţa lor, bine-cunoscută de orice prieten al animalelor, de a se ridica prin evoluţie la rangul nostru – sau formele mai puţin evoluate, ca broaştele ţestoase şi algele de apă dulce, ca şi absolut tot ce a fost creat, până şi pietrele de pavaj pe care Minka Raubitschek îşi fracturase şoldul.

Şi fiecărui lucru i se dădea posibilitatea să evolueze şi să se dematerializeze corespunzător pentru a deveni, până la urmă, spirit pur şi a intra în armonia divină. Desigur că şi stelele aveau această şansă, existau şi printre ele densităţi materiale mai mari sau mai mici, distanţe mai mari sau mai mici faţă de Dumnezeu, iar atunci când toate creaturile de pe o stea de grad inferior tindeau către o stare superioară, reuşind să se dematerializeze, steaua „se potenţa”, cum se spunea în termeni tehnici: ea se dezvolta până ajungea constelaţie de grad superior, cu materie mai

puţin învârtoşată şi cu locuitori mai buni. Şi tot astfel, anunţa spiritul conjurat de domnul Malik prin domnişoara Weingruber, care făcea acum spume la gură, urma să se întâmple în curând şi cu planeta noastră.

Mătuşile mele erau agitate şi bucuroase când mi-au comunicat vestea. Erau convinse că informatorul domnului Malik de pe lumea cealaltă spunea adevărul. Nu era o noutate faptul că exista o ierarhie a lumilor. Mitul vârstei de aur demonstra foarte clar că odată, demult, planeta noastră se aflase pe o treaptă superioară, iar apoi, prin căderea colectivă în păcat a oamenilor, coborâse până la cea de fier. Era evident că pământul fusese o stea de rangul întâi, căci altfel n-ar fi putut găzdui vreodată spirite atât de nobile precum cele ale vechilor greci. Dar un sacrilegiu teribil – al întregii creaţiuni de pe stea – l-a azvârlit înapoi într-o materie şi mai densă. După vârsta de aur a urmat vârsta de fier, ca pedeapsă pentru distrugerea armoniei divine.

Vremurile în care cavalerii purtau armuri de fier şi nu se gândeau decât să ucidă oameni şi jivine erau suficient de bine cunoscute. Unele suflete inferioare le mai considerau şi astăzi un ideal. Desigur, nu din pricina conţinutului moral al cavalerismului, ci doar din pricina uciderii în masă a unor frumoase şi nevinovate creaturi, ca păsările sălbatice şi căprioarele. Cu toate acestea, lumea noastră „se potenţase” iarăşi, treptat, datorită unor alţi oameni care trăiau numai în spirit, se dematerializa şi era deci pe cale de a se transforma într-un fel de lume a fluturilor.

Mătuşile mele adăugau cu un aer important că anumite suflete foarte înalte, care parcurseseră multe existenţe în evoluţie ascendentă, îşi asumaseră în mod voit o existenţă pământească, luând asupra lor massa grea a unei fiinţe de pe pământ, pe parcursul unei vieţi întregi, pentru a-i învăţa pe oameni ce e Binele şi ce e Răul.

Personaje ca Buddha, Platon sau Iisus Christos au fost asemenea ajutoare ale omenirii în ascensiunea spre armonie. Fiecare dintre ei fusese vestit de un alt suflet înalt, materializat în acest scop. Tot astfel cum Ioan Botezătorul a fost cel ales pentru a vesti venirea Mântuitorului, domnul Malik venise pe lume pentru a vesti venirea unui alt dematerializator. Numele lui era Adolf Hitler. Măsura rangului său înalt o dădea entuziasmul pe care îl trezise apariţia sa în Germania, felul în care un popor întreg se arătase dornic de a-şi începe spiritualizarea şi dematerializarea prin curăţirea de purtătorii Răului, adică de evreii inferiori şi materialişti.

Vestea m-a uluit, căci Adolf Hitler nu avea în ochii mei nimbul nepătat al mesianicului cu care-l încununau nu numai „cartofleanţii" din fostul imperiu Hohenzollern, ci şi anumite grupări austriece care aveau nostalgia unei refaceri naţionaliste a unităţii Imperiului. De vină era tata, care acasă, în Bucovina, a apărut într-o bună zi cu un hebdomadar german în mână – dacă-mi aduc bine aminte era *Berliner Illustrierte* – pentru a-mi arăta o serie de poze ale noului cancelar al Reichului în momentul prezentării în faţa preşedintelui Hindenburg. Pentru prima oară l-am văzut pe tata năpădit de mucegaiul îndoielii în timp ce formula o sentinţă politică: „Toate bune şi frumoase!" a spus, bătând în ziar cu dosul palmei. „Vreau să zic: chiar trebuie neapărat să fie un zugrav cel care s-a pornit să reînvie vechiul imperiu? Mă rog... Ideea de a-i izgoni întâi şi întâi pe evrei am avut-o şi noi dintotdeauna, aşa şi trebuie. Dar ia uită-te la băiatul ăsta! Uite cum arată şi nu-ţi mai trebuie nimic! îmi aduce aminte de cineva, cu cârlionţul ăsta de filfizon pe frunte! Nu l-aş lăsa nici să-mi văruiască grajdul...!"

De cum mi-am aruncat ochii pe poze i-am dat dreptate tatii. Dar ce mă privea pe mine micul filistin în redingotă care făcea reverenţă în faţa marelui filistin în

redingotă, ce mă priveau pe mine toţi „cartofleanţii” la un loc, ce mă privea reîntemeierea vechiului imperiu german mitic? Toate acestea aparţineau lumii teoretice în care trăiam ca sub un clopot de sticlă, erau o realitate distantă la care nu mă raportam deloc şi care se desfăşura în planul doi al trăirii mele. Ea fusese căptuşită cu astfel de imagini zbuciumate; iar eu, în centrul acestei trăiri, eram inaccesibil. De fapt, încă nu trăiam cu adevărat, trăiam doar tinzând către ceva şi habar n-aveam ce era acest ceva.

În orice caz, domnul Malik nu era evreu, deşi îşi schimbase numele. Numele lui actual îl primise pe lumea cealaltă şi îi indica rangul, însemnând „cel Mare”. Numele învelişului pământean pe care şi-l asumase de bunăvoie era Weingruber: el era fratele talentatului medium prin gura căruia vorbea informatorul de dincolo. De fapt, amândoi, fratele şi sora, erau unul şi acelaşi suflet înalt răspândit în două trupuri, spuneau mătuşile mele.

Potenţializarea prevestită a lumii s-a făcut simţită mai întâi în casa bunicii care, în parte, se curăţase de la sine de evrei. Şedinţele societăţii esoterice din apartamentul mătuşilor mele nu mai aveau loc pe fondul sonor al concertelor de cameră ale familiei Raubitschek fiindcă, într-o bună zi, profesorul Raubitschek şi soţia lui au murit cu totul neaşteptat, de gripă spaniolă. Din punctul de vedere al bunicii mele comiseseră o nouă extravaganţă evreiască deoarece, în definitiv, nu mai existase o astfel de epidemie din 1921, când oamenii mureau ca muştele. Nu exista deci un alt motiv pentru ca Raubitschekii să moară, ca să zicem aşa, în afara sezonului, decât mania tipic evreiască de a face pe nebunul. Oricum, ei muriseră, iar Minka rămăsese singură.

Avantajul obţinut prin decesul bătrânilor – şi anume relativa deparazitare de evrei a casei – s-a pierdut însă prin purtarea scandaloasă a tinerei Raubitschek. Nu numai

că Minka avea un iubit în văzul lumii, care-şi parca automobilul în faţa porţii, noapte de noapte până-n zori, dar, din când în când, pe-nserat, mai veneau şi alţi domni care plecau de-abia a doua zi dimineaţa din apartamentul moştenit de Minka de la părinţii ei. Maria vedea tot şi, tremurând de indignare şi de slăbiciune bătrânească, povestea cui voia să asculte cum stăteau lucrurile. În locul muzicii de cameră de miercuri seara pătrundea prin tavan, în fiecare noapte, larma veselă a unor petreceri intime şi totodată alese.

Minka mi-era simpatică, deşi ne cunoşteam numai din vedere. Avea o atitudine amicală faţă de mine ori de câte ori ne întâlneam pe scări. Vocea ei era joasă şi caldă şi zâmbetul frumos şi deschis. Aducea a spanioloaică, cu părul ei de un negru strălucitor şi cu ochii mari şi negri sub sprâncenele îndrăzneţ arcuite. Avea o piele minunată, iar buzele – rujate provocator – lăsau să se întrevadă două şiruri de dinţi perfecţi, strălucitor de albi. Minka se îmbrăca foarte bine, iar şchiopătatul ei îi dădea parcă şi mai mult farmec; nici nu încerca să şi-l ascundă, ci şchiopăta curajos şi hotărât. Duminică dimineaţa, când aveam privilegiul să-mi iau micul dejun cu bunica, urmăream de la fereastră cum iubitul ei oficial – un băiat înalt, blond şi atletic – venea s-o ia în weekend. Era, evident, jucător de hochei pe gheaţă. Uneori se urca în automobilul decapotabil în ţinută de hochei: înarmat ca un cavaler, cu apărătoare la umeri şi la genunchi şi costumul colorat heraldic, în dungi roşii, albe şi galbene. Minka îl însoţea, ducând crosele ca un scutier care poartă lancea şi scutul cavalerului. Era o imagine veselă şi viu colorată care mă făcea să simt, o dată mai mult, cât de singur eram. În perioada aceea mă aflam într-un impas. Ca nepot cuminte al bunicului meu, voiam să studiez arhitectura. Dar până şi simpla vedere a Şcolii Tehnice de Arhitectură mă făcea să plâng de plictiseală. În loc să-mi fie dezvoltat

simţul pentru armonie, care m-ar fi aşezat printre spiritele înalte în ierarhia domnului Malik, eram chinuit cu calcule statistice, tocmai eu, care fusesem întotdeauna slab la matematică. Mai întâi am început să chiulesc de la unele cursuri, pe urmă nu m-am mai dus deloc. Teatrul şi concertele fuseseră ignorate în educaţia mea, fiindcă muzele deveniseră, după cum se ştia, prostituatele de cea mai joasă speţă ale evreilor polonezi. Cu excepţia unor operete cu Frizi Massary, nu m-am dus la niciunul din excelentele spectacole de teatru care, pe atunci, dădeau Vienei faima de metropolă a artei dramatice. Şi totuşi, bunicii mele îi rămăsese, din vremurile de abundenţă demult apuse, o lojă la Operă, unde nu se ducea niciodată; acolo moţăiam în timpul *Aurului Rinului* sau al *Traviatei* şi mă întrebam de ce oamenii scoteau din când în când gemete de plăcere sau se ghemuiau pe scaun ca şi cum ar fi fost răniţi: mie mi se părea că se cântă foarte tare, se scârţâie la vioară şi se trâmbiţează cu virtuozitate. Ca şi tatăl meu, iubeam mai presus de orice cornul de vânătoare.

Dar – ca şi acasă, în oraşele din Bucovina – mă plimbam foarte mult. Umblam prin Viena, o străbăteam de la un capăt la altul, ajungând uneori dincolo de Dobling sau Hietzing, astfel încât trebuia să iau tramvaiul ca să mă întorc. Hoinăream ceasuri întregi prin centrul oraşului, mai ales noaptea, când acesta lua chipul metropolei lui Moloch care era caracteristic climatului spiritual al acelor ani. Mă uitam la roiurile de prostituate şi proxeneţi de pe Kärtnerstrasse, o stradă elegantă în timpul zilei, un fel de Faubourg St. Honore, ce se transforma noaptea în ceva asemănător cu Grand Boulevard din Marsilia. Sau mă opream să admir frumuseţea mută a Josephplatz-ului din faţa minunatei Biblioteci Naţionale a lui Fischer von Erlach şi mă întrebam dacă aş putea vreodată să ajung la asemenea perfecţiune, din moment ce nici bunicul nu

putuse. Nimănui nu-i păsa dacă mă întorceam acasă de-abia când se crăpa de ziuă. Maria renunţase de mult să mă mai scoale dimineaţa. Ştia că dorm până la prânz.

Fireşte că eram prea mândru să recunosc cât de singuratic eram. Cum am prins ultima epocă a eleganţei masculine, când lumea se îmbrăca îngrijit, îmi cheltuiam aproape toţi banii pe haine. Când porneam într-una din lungile mele plimbări de după masă, mă dichiseam ca un tânăr dandy pe punctul de a participa la unul din concursurile „Domnul elegant şi automobilul său" care aveau loc pe terenul de golf al Grădinii Zoologice din Lainz.

Uneori, purtând o garoafă roşie la butonieră, mă duceam la Hiibner Park Hotel din Hietzing, ca să iau ceaiul la ora 5. Dar nu mă încumetam niciodată să abordez doamnele de la masa alăturată, cărora nu le fusesem prezentat; şi când vedeam cum intrau bucuros în vorbă cu bărbaţi care cu siguranţă nici ei nu le fuseseră prezentaţi, îmi închipuiam imediat că e vorba de femei uşoare. Seară de seară plecam de-acasă în smoching ba, uneori, când aveam chef, chiar în frac, cu o frezăireproşabilă sub pălăria de mătase. După ceasuri lungi de hoinăreală solitară pe străzi pustii şi prin parcuri întunecate, de-a lungul şinelor de cale ferată sau pe malul întunecat al Canalului Dunării, în care se reflecta lumina slabă a felinarelor, intram în holul hotelului Imperial să beau o cafea şi un coniac şi îmi scoteam pe sub masă pantofii de lac din picioarele obosite. Dacă m-ar fi văzut cineva, ar fi putut crede că sunt un tânăr monden din societatea aleasă.

O dată, pe când mă întorceam acasă în costum de gală – frac, garoafă albă la butonieră şi şal de mătase aruncat neglijent pe umeri *à la* Fred Astaire – după miezul nopţii, am întâlnit-o pe Minka în poartă, scotocind în geantă după cheie şi bombănind că o uitase acasă sau o pierduse. Dar nu numai că nu lua întâmplarea în tragic, ci

chiar se amuza. Iarăşi i se adeverise norocul, mi-a spus, atunci când am apărut eu la momentul potrivit ca să-i deschid uşa, atât de târziu în noapte. Era puţin ameţită de băutură, ochii ei întunecaţi sclipeau, iar dinţii îi luceau umed între buzele provocator rujate. Peste scurt timp aveam să cunosc şi eu particularitatea acestei guri, renumită în toată Viena; dinţii ei mici şi foarte regulaţi lăsau urme atât de mărunte, încât Minka folosea în loc de cărţi de vizită napolitane de Karlsbad, din care muşca de jur-împrejur mici ovale până când ajungeau să aibă margini dinţate ca timbrele.

Dar la ora aceea nu puteam decât bănui calităţile ei. Şi ele mă nelinişteau puţin. Nu dovedisem încă din copilărie jalnica mea lipsă de caracter ori de câte ori mă îndrăgostisem, acasă, în Bucovina, de micuţele evreice de la patinoar? Minka era, pentru bunica şi mătuşile mele, în ciuda concertelor de cameră de pe vremea părinţilor ei, până la urmă, tot din seminţia acelor *handales* cărora mama le dăruia hainele vechi. Dacă, pe deasupra, bătrânii Raubitschek ar mai fi avut şi un teren de vânătoare în Styria, ei ar fi purtat răspunderea faptului că tata trăia în exil.

Mă gândeam la toate astea cu oarecare ironie. Chiar dacă în faţa mea nu se afla însuşi Vrăjmaşul zâmbindu-mi ademenitor, se afla totuşi o fiinţă de pe altă stea. M-am purtat bineînţeles că un băiat bine-crescut. Am deschis uşa şi i-am ţinut-o Minkăi cu politeţea şi rezerva moştenite de la bunica, iar Minka Raubitschek mi-a zâmbit şi mai seducător, m-a măsurat cu privirea, din creştet până în tălpi, şi mi-a spus că arăt grozav; de unde veneam îmbrăcat atât de elegant? De la nişte prieteni pe care sigur nu-i cunoaşte, am răspuns într-o doară. „Da?” m-a întrebat Minka. „Cum îi cheamă?”

Curiozitatea asta lipsită de tact era tipic evreiască şi i-am răspuns destul de sec că era vorba de români *de*

passage prin Viena în drumul lor spre Paris.

Cunoştea o grămadă de români foarte amuzanţi la Paris, spuse Minka. Mai fusesem în ultima vreme pe-acolo?

Nu, în ultima vreme nu, am răspuns şi am început să urc scările alături de ea. Ca în multe case vieneze, treptele erau joase, iar urcuşul domol. Mi-am propus să reţin ideea pentru mai târziu când, arhitect fiind, voi construi case. Totuşi, pentru Minka nu era uşor; şchiopătatul şi cele câteva pahare în plus pe care le băuse îşi spuneau cuvântul. I-am oferit, deci, braţul de care s-a sprijinit recunoscătoare şi dezinvoltă. Cotul meu îmi transmitea că nu era chiar atât de osoasă pe cât o cerea moda la începutul anilor ’30. Atingerea cărnii ei de femeie mă electriza şi mă stingherea, dar nu îndrăzneam să-mi retrag braţul.

Când am ajuns la mezanin, unde se afla apartamentul bunicii mele, m-am oprit. „Mulţumesc”, mi-a spus. „Sunteţi adorabil”. „Vreţi să vă însoţesc până la etajul dumneavoastră?” am întrebat şi mi-am muşcat pe dată buzele, dându-mi seama ce grosolan suna întrebarea.

A început să râdă. „Se observă că sunt beată? Eu îmi dau seama de-abia când ajung să urc treptele în patru labe. Haide, tânărul meu cavaler, mai oferiţi-mi o dată braţul”.

Dezinvoltura ei m-a liniştit. Nu mai era nevoie să mă întreb tot timpul dacă mă port corect faţă de ea. Când s-a sprijinit din nou de braţul meu, am apucat-o mai îndrăzneţ şi mai strâns – firește, numai ca să se poată sprijini mai bine de mine.

„Mi-am rupt şoldul mai demult”, mi-a explicat şi s-a lăsat pe braţul meu. „Din pricina unei poveşti de amor, puteţi să credeţi aşa ceva? Dacă aş fi continuat în acelaşi stil, nu mi-ar fi rămas niciun oscior intact. Dar mai bine spuneţi-mi ceva despre dumneavoastră. Cum staţi cu fetele? Când arăţi aşa de bine, cred că e greu să scapi de

ele!”

„Totuşi, reuşesc”; am spus pe un ton sfios, astfel încât să o fac să creadă că sunt prea modest ca să-i spun adevărul.

„Hm, înţeleg”. A râs melodios şi răsunător. Nu am mai spus nimic. Nu eram sigur dacă nu cumva bănuia adevărul şi se distra pe socoteala mea. Am continuat să urcăm în tăcere şi am ajuns la uşa ei. „Vreţi să intraţi să beţi ceva?” m-a întrebat.

„Mulţumesc mult!”

„Mulţumesc da sau mulţumesc nu?” M-a privit direct în ochi.

„Da”, am dat din cap şi am simţit că roşesc. Mi-a dat cheia, spunând vesel: „Noroc că pe asta n-am pierdut-o”.

Am deschis uşa şi am ţinut-o. A intrat lăsând blana să-i alunece de pe umeri. Am ridicat-o de pe jos şi am pus-o pe scaun. „Ce bine-crescut sunteţi! Cred că e plăcut să vă aibă omul în preajmă. Câţi ani aveţi, de fapt?” m-a întrebat.

M-am sfiit să răspund: „Peste zece luni o să împlinesc douăzeci de ani” şi am trişat. „Douăzeci şi trei”.

„Exact pe gustul meu. Vedeţi că e un gramofon acolo. Puneţi o placă, dacă aveţi chef de muzică. Ce vreţi să beţi, whisky sau coniac?”

„Un whisky cu sifon, vă rog”. Apartamentul era cu totul altfel decât mi-l închipuisem eu: pesemne îl reamenajase după moartea bătrânilor. În afară de o bibliotecă mare, neagră, ce se potrivea cu gustul bătrânilor pentru muzica de cameră, nu exista nimic care să-mi amintească de interioarele burgheze supra-încărcate ale evreilor din Bucovina, la care mă uitam uneori pe geam. Era plin de flori frumoase – iubiţii ei păreau să fie generoşi, m-am gândit. Prin uşa deschisă i-am văzut dormitorul, era feminin şi vesel. Un pat mare acoperit cu o pătură pufoasă şi înflorată îi dădea un aer de-a dreptul

feciorelnic.

În timp ce pregătea băuturile m-am uitat la plăci. Majoritatea zăceau pe jos, în jurul gramofonului, muzică de jazz amestecată cu muzică clasică; curând am încetat să umblu prin ele fiindcă oricum titlurile îmi erau necunoscute. Am pus totuşi una cu eticheta *Stardust* sperând să fie ceva de Mozart şi nu ceva greu ca *Alergica* lui Beethoven. La primele sunete, care mi-au înmuiat sufletul pe vecie faţă de sentimentalele melodii nemuritoare, Minka a apărut cu paharele. „Poftim whisky-ul”, şi mi-a întins unul. „Şi-acum haideţi să vedem cum dansaţi”.

Pentru o clipă n-am ştiut ce să fac cu paharul, până m-am hotărât să-l mut în mâna stângă şi s-o cuprind cu braţul drept. Am făcut câţiva paşi de dans şi nu am simţit deloc că şchiopătează.

„Nu e rău”, mi-a spus, desprinzându-se uşor din braţele mele. „Puţin cam ţeapăn. Dar există speranţe. Nu pot dansa prea mult din pricina şoldului, deşi îmi place enorm – măcar câţiva paşi la repezeală”. Am luat o înghiţitură de whisky, în timp ce ea s-a aruncat pe canapea şi a închis ochii. Brusc a început să caşte. Gura ei minunată s-a deschis atât de mult, încât mi s-a părut că-i văd rozul fraged al amigdalelor. A căscat temeinic şi adânc, părea că se aude un suspin melodios, ca şi cum ar plânge de fericire şi s-ar topi într-un oftat de destindere plăcută. Apoi a deschis ochii şi mi-a spus: „Sunteţi foarte drăguţ. Acum duceţi-vă jos la bunica şi dormiţi bine”.

S-a ridicat cu o rapiditate uimitoare şi a intrat în dormitor, desfăcându-şi primii nasturi de la rochie.

Eram încurcat şi nu ştiam ce să cred. Nu mai ştiam dacă îmi închipuisem că se va întâmpla altceva şi, dacă aşa era, ce anume? Nu mai ştiam nici unde să pun paharul şi dacă să spun „La revedere!” sau „Pe curând!” Minka a părut că simte nesiguranţa mea şi s-a întors spre mine,

umblând mai departe la nasturi.

„Dacă mai vreţi să staţi, vă rog rămâneţi şi mai ascultaţi nişte muzică. Dar nu vă supăraţi pe mine dacă adorm. Sunt moartă de oboseală”.

M-am simţit îngrozitor de umilit. Nu mai aveam niciun control asupra situaţiei, îmi doream să nu fi acceptat invitaţia şi să nu fi intrat niciodată în casa ei. Iată ce se întâmpla când aveai relaţii cu oamenii de pe altă stea. Intelectualii evrei nu erau tipul meu de oameni şi gata. Intimitatea care se crea imediat, stabilirea directă a contactului încă din clipa în care făceai cunoştinţă era ceea ce mă deranja cel mai mult la ei. Poate că toate acestea erau în defavoarea mea, dar nu mă puteam schimba atât de uşor. Doar nu eram un evreu înfipt şi repezit.

Pe de altă parte, fusese atât de prietenoasă cu mine, atât de caldă şi de bună, încât aş fi fost un bădăran dacă nu i-aş fi arătat cât de greu îmi venea să plec. Gura ei mă tulbura. Oare să fi fost chiar atât de greşit să crezi că, în cele din urmă, evreica nu era ovrei?

Între timp se întorsese complet către mine şi mă privea serios şi fără urmă de ironie. Cu o răsucire bruscă a şoldului şchiop s-a apropiat de mine. Fără să mă lase să scot o vorbă, mi-a luat capul între mâini şi m-a sărutat uşor, gingaş şi frăţeşte. Pe urmă m-a privit în ochi: „Ce se întâmplă? Vrei să rămâi cu mine?” Cum tăceam mâlc, mi-a spus blând: „Atunci vino!”

Fireşte că şi-a dat repede seama cum stăteau lucrurile cu experienţa şi sofisticarea mea şi a devenit foarte duioasă. Era plină de înţelegere delicată şi m-a tratat cu un tact şi o intimitate dulce de care nu avusesem vreodată parte până atunci şi pe care nu le crezusem posibile. Era cu totul altă feminitate decât cea pe care o cunoscusem când eram copil şi căreia mă opuneam ţeapăn, în îmbrăţişările furtunoase ale mătuşilor mele, atunci când

îşi exteriorizau încântarea pe care le-o stârneam, acoperindu-mă cu sărutări mici şi ascuţite; cu atât mai mult se deosebea de scufundarea într-un vârtej de senzaţii la care visam cu ochii deschişi, pe care urma să o simt la prima sărutare cu fata pe care o iubeam şi cu care desigur mă şi căsătoream, urmând să trăim fericiţi împreună până la sfârşitul vieţii. Nu era nici vâltoarea ameţitoare a patimii dezlănţuite pe care o aşteptasem de la prima mea aventură erotică. Minka era de o gingăşie congenitală, înnăscută, naturală şi simplă, jucăuşă şi veselă asemenea celui a unui pui de pisică; a ştiut să creeze imediat între noi o intimitate pe care nu aş fi găsit-o nici la marea iubire a viselor mele şi nici la femeia fatală a viziunilor mele erotice. Dacă pe atunci aş fi fost capabil de reprezentări atât de monstruoase, aş fi numit-o un joc amoros nevinovat şi senin cu o soră.

Am mai pus o dată *Stardust* şi, zăcând amândoi în întuneric, l-am ascultat până la sfârşit.

„Nu o să se necăjească bunica ta când o să descopere că ai rămas la mine toată noaptea?”

„E neapărat nevoie să afle?” am întrebat-o.

„Nu, sigur că nu. Dar mai devreme sau mai târziu o să-şi dea seama. Fiindcă vreau să fii des cu mine. Eşti foarte drăguţ şi plăcut”.

Pentru a evita să răspund, am întrebat-o: „Pot să mai pun placa o dată?”

„Îţi place atât de mult? Atunci păstreaz-o tu. Poţi s-o asculţi şi acasă până te saturi”.

„Mulţumesc”.

„Dacă aş avea mai mulţi bani! întotdeauna mi-am dorit un frate mai mic pe care să-l răsfăţ. Cum te cheamă, de fapt?”

„Arnulf”.

„Cum?” A izbucnit într-un râs limpede. „Nu se poate. Arnulf! Cine ţi-a dat numele ăsta?”

„Tata”, am zâmbit fără să vreau. „Era un nume curent în familia mamei sale, care provenea din Bavaria. Cred că voia să mă oblige să fiu la înălţimea lui, să mă port ca un cavaler”. Şi mie îmi venea să râd.

„Să nu te aştepţi să-ţi zic Arnulf” mi-a spus ea. „Nici nu pot să-l rostesc fără să mor de râs”.

„Mai am o droaie de nume de botez. Alege-ţi unul”.

„Mai bine nu mi le spune! Or fi şi mai îngrozitoare. Nu, o să-ţi spun Brommy, ţi se potriveşte foarte bine”.

„De ce?”

„Nu ştiu, pur şi simplu ţi se potriveşte”.

„E numele unui câine de-al tău?”

„Nu, chiar nu ştiu de unde mi-a venit. Parcă exista un amiral cu numele ăsta. Dar nu-mi aduc bine aminte”.

„Şi ce legătură am eu cu amiralul?”

„Uite că ai. Mi se pare că eşti ca un tânăr cadet care, într-o bună zi, va deveni amiral. Doar nu vrei să-ţi spun Wilhelm von Tegetthof?”

Am râs cu poftă. Îmi amintea de bancurile suprarealiste care circulau în Bucovina despre veselii rabini hasidici cu logica lor răsucită subtil. Nu era nimic de făcut, cu Minka mă simţeam ca acasă.

„Acum fii băiat bun şi hai să dormim”, mi-a spus şi m-a sărutat pe tâmplă.

Nu m-a gonit de lângă ea. M-a luat în braţe, s-a cuibărit lângă mine şi a adormit imediat. Mirosea plăcut, a păr şi piele îngrijită de femeie, a parfum bun şi, puţin, a whisky. Am mai rămas treaz câtva timp, ascultând placa ce devenise acum a mea şi chicotind la gândul că, de îndată ce vii în contact cu un evreu, ţi-ai şi schimbat numele. Curând am adormit şi eu în braţele ei.

Mult mai târziu, m-am întrebat adesea dacă, de fapt, se putea spune că am avut o legătură cu Minka. Nu puteai s-o numeşti legătură şi nici ceva asemănător nu era. Indiferent ce-ar fi fost, nu părea să-i afecteze viaţa privată

în niciun fel şi, deşi mie îmi schimbase complet viaţa, nu aveam nicio clipă senzaţia că nu eram liber să fac ce vreau. Dar, din acea primă dimineaţă, când ne-am trezit unul în braţele celuilalt, în aceeaşi îmbrăţişare tandră în care adormiserăm, când i-am privit faţa proaspătă şi odihnită, când şi-a deschis ochii negri şi a întrebat cu un zâmbet mirat „Hei, cine eşti tu? Doar nu eşti băiatul de la mezanin, nepotul bătrânei nebune de jos?” din dimineaţa aceea nu ne-am mai despărţit nici ziua, nici noaptea. „M-am obişnuit atât de mult să-l am lângă mine în pat”, le explica prietenilor ei, dintre care unii erau mai mult decât prieteni. „La fel ca un copil cu ursuleţul lui de jucărie. E atât de dulce şi apetisant, nu sforăie, nu dă din picioare, nu se zbate în somn ca alţii. Am nevoie de el ca să mă simt bine”. Şi, întorcându-se către o prietenă: „Dacă vrei să dormi vreodată liniştită, ţi-l împrumut”.

Existau şi momente când îmi spunea: „Ascultă, dragul meu Brommy, un anume domn de la Paris vine în vizită. Mi-ai face un mare serviciu dacă ai pleca cu Bobby la schi. O să te invite el, ca să nu-ţi cheltuieşti banii de buzunar. Şi, te rog, nu te întoarce înainte de vineri”.

Bobby era iubitul ei oficial, tânărul blond şi atletic, pentru care aveam o mare admiraţie. Schia ca un profesionist, juca hochei pe gheaţă, înota şi călărea ca un campion şi cu toate acestea deveniserăm prieteni buni.

„Uite, băiatule”, îmi explica el, „cu orice altă fată ai fi gelos. Cu Minka, nu. În primul rând ar fi absolut inutil, în al doilea rând nici nu ţi-ar da voie. Te face să înţelegi că nu ea îţi aparţine ţie, ci tu ei. Şi fiindcă nici ea nu este geloasă, nu ai nici tu dreptul să fii gelos. Logic. Asta e tot”.

Nu avea niciun rost să încerc să-i explic lui, sau oricui altcuiva, că relaţia dintre noi era – cel puţin în mare parte – nevinovată. Când ne culcam împreună era, de fapt, mai mult ca să ne cuibărim unul într-altul şi să adormim unul în braţele celuilalt decât din motive erotice. Minka

avea nevoie de cineva care să-i fie aproape, îi era urât singură în pat. Mi-a trecut prin minte că ar putea fi un soi de atavism, sau o tradiţie evreiască, ceva moştenit în sânge, cum era la noi pasiunea pentru vânătoare. Pesemne că strămoşii ei dormeau câte şase într-un pat, aşa cum se întâmpla la evreii săraci din Galiţia şi Bucovina. Şi ceva îi lipsea, poate, când se vedea singură în pat.

Oricum, această explicaţie nu le-ar fi ajutat nici pe bunica, nici pe mătuşile mele să înţeleagă afecţiunea mea pentru Minka. Fără îndoială că purtarea mea li se părea scandaloasă, şi mă temeam că ar putea să afle şi tata, cu atât mai mult cu cât nici bunica, nici mătuşile mele nu dădeau vreun semn că ar fi ştiut ceva. Îmi dădeam însă seama, după tremuratul mânios al Mariei, că toţi ştiau când urcam la Minka sau când coboram de la ea, mai ales că răstimpul petrecut la mine în cameră era foarte scurt, în comparaţie cu cel petrecut la Minka. Nu îmi rămânea decât să mă rog ca ura mătuşilor mele împotriva tatii să le împiedice să-l pună la curent. Ba, chiar mai mult, să le împiedice să-i dea satisfacţia de a putea spune că nu e de mirare că frecventez evrei, câtă vreme stau la ele în casă. El o prevenise întotdeauna pe mama de influenţa distructivă a familiei ei. Din vina ei ajunsesem la Viena şi nu la Graz, capitala Styriei.

Se spune că atunci când îţi schimbi viaţa e inevitabil să nu-ţi schimbi şi ideile. Nu este neapărat aşa. Îţi poţi schimba viaţa atât de radical, încât să ajungă în contradicţie cu propriile tale idei, şi să-ţi păstrezi totuşi ideile intacte. Ca să spunem aşa, le trimiţi între timp în vacanţă.

Viaţa mea s-a schimbat într-o mare măsură, deşi evreii îmi plăceau la fel de puţin ca înainte. Dar trăiam printre ei, fiindcă majoritatea prietenilor Minkăi erau evrei. Unul dintre ei, un ziarist din Praga, monstruos de gras dar strălucit de inteligent şi amuzant, pe nume Poldi

Singer, care venea regulat la Viena pentru a face cronica teatrală, mi-a dat parola. Ne întâlniserăm tocmai cu un actor foarte cunoscut – nu era evreu – care îl tratase pe Singer cu o amabilitate exagerată. Scârbit, Foldi Singer s-a întors către mine şi mi-a spus: „Mama îmi spunea întotdeauna: Mai mult decât de antisemiţi să te fereşti de goii care pretind că îi iubesc pe evrei, băiatul mamei”.

Câtă dreptate a avut, m-am gândit eu, şi am râs cu poftă. Să nu îţi placă evreii nu era o idee pe care puteai s-o schimbi cu una mai bună. Era o reacţie firească, înnăscută, faţă de o altă rasă, care nu te împiedica deloc să ai totodată o anumită simpatie pentru ei. Minka mi-era foarte dragă şi, dacă nu ar fi fost evreică, m-aş fi îndrăgostit îngrozitor de ea şi aş fi rugat-o pe loc să fie nevasta mea, deşi aveam doar nouăsprezece ani (şi presupun că ea ar fi făcut un haz enorm). Dar chiar atunci când mă trezeam în braţele ei, după un somn nevinovat, exista un tabu care-mi controla sentimentele şi astfel, în mod ciudat, totul devenea mai încântător, mai liber, mai lipsit de solemnitate, de patetism.

Faţă de Minka nu aveam nicio obligaţie. La fel de dezinvolt cum spusese ea că mă doreşte pe lângă ea, recunoşteam şi eu că îmi place să fiu împreună cu ea. La fel cum ea nu mă lua în serios ca iubit, trebuia şi eu să nu o iau în serios ca posibilă parteneră de viaţă. Ne bucuram unul de celălalt, ne distram, eram jucăria ei, iar ea era cea care mă învăţa cum e viaţa, şi totul era plăcut, uşor şi fără complicaţii: putea să mă cheme sau să-mi ceară să plec, puteam să vin şi să plec când doream. Nu îi puneam nicio întrebare, putea să-mi povestească orice şi eu ei la fel, amândoi râdeam de aventurile şi ghinioanele noastre întâmplătoare, împărţeam bucuriile, banii şi greutăţile. Prietenele ei erau fermecătoare şi încântător de libertine. Nu-mi amintesc să fi avut în viaţa mea o altă perioadă atât de plină de plăceri şi bucurii. Minka era foarte iubită în

unele cercuri vieneze şi domnea peste un mic regat care, pentru o vreme, a devenit şi universul meu, iar eu o slujeam ca un paj.

Ziua începea cu baia şi cu toaleta de dimineaţă la care asistam zilnic – urcând până la ea atunci când nu înnoptasem acolo, pentru a fi la dispoziţia ei. Era exigentă şi nerăbdătoare şi în curând ajunsesem să ştiu tot ce se putea şti în legătură cu budoarul unei femei, la fel de bine ca un travestit: mă pricepeam la creme, la parfumuri, la lenjerie; o însoţeam la croitoreasă, la coafor, la cumpărături şi, pe urmă, la prânz, la Cafe Rebhuhn, cartierul general al artiştilor şi intelectualilor vienezi, cu care era prietenă. Minka era deşteaptă foc, vie şi interesată de tot ce se întâmplă. Mă căra după ea la muzee, concerte, teatre, la cocteiluri, supeuri şi la *Heurigen*[8]. Regatul ei cuprindea tot ce era mai bun din ce avea de oferit Viena anilor treizeci, ca viaţă intelectuală şi distracţie; iar acest regat a devenit locul în care m-am format.

Datorită Minkăi, am avut norocul să-l ascult la nouăsprezece ani pe Karl Kraus şi să-i privesc chipul mistuit de incandescenţa albă a iubirii sale fanatice pentru miracolul limbii germane şi de sfânta sa ură faţă de toţi cei care o prostituau. Pe vremea aceea era cunoscut doar ca autor satiric, dar viaţa lui a rămas un exemplu de corectitudine morală şi de curaj pentru oricine scrie, în indiferent ce limbă. Stăteam cu Minka, cu Otto Tressler şi Else Wohigemuth la o masă, ne beam ceaiul la Thiemigs şi ne uitam la Hollitzer, care picta. Prietenii veneau şi plecau din casa ei, ca păsările prin frunzişul unui pom bătrân. Printre ei se afla un tânăr muzician talentat care nu era evreu şi pe care-l rugam mereu: „Haide, Herbert, cântă-ne

8 Degustarea vinului nou în viile din Grinzing, în apropierea Vienei. (N. tr.)

ceva la pian! „Cu mulţi ani mai târziu mi-am adus aminte că numele lui era Herbert von Karajan.

Un talent descoperit de Minka îmi câştigase dreptul de a fi prezent, nu doar o dată şi nu doar întâmplător, printre toţi aceşti oameni renumiţi şi de mare merit. Nu degeaba îmi petrecusem copilăria în Bucovina, aproape de Galiţia. Când rătăceam pe străzile Cernăuţilor, Sucevei, Sadagurii sau pe cele din Lvov, priveam şi ascultam totul cu nesaţ. Astfel am ajuns să vorbesc mai bine idiş şi să ştiu mai multe despre obiceiurile şi modurile de comportament ale aşa-numiţilor evrei „polonezi” decât majoritatea evreilor de la Viena sau chiar de la Praga. Devenisem expert în diverse nuanţe ale dialectului evreiesc şi în felul de a vorbi al evreilor din est, când îşi dădeau silinţa să folosească o germană aleasă; iar când cineva povestea o istorie evreiască – ceea ce la vremea aceea şi-n special printre intelectualii evrei era cultivat ca o artă – şi o povestea prost, neglijând cea mai mică nuanţă, Minka îl întrerupea nerăbdătoare: „Hai, nu ne mai plictisi! Spune-i povestea la ureche lui Brommy şi el o s-o spună mai repede, mai bine şi mai corect decât tine”.

Dacă, dintr-un motiv sau altul, Minka nu reuşea să-l întrerupă pe povestitorul imperfect, atunci schimbam între noi o scurtă privire semnificativă, asemenea celei în care ochii mei se întâlneau cu ai mamei sau ai tatii, ai bunicii sau ai mătuşilor mele când cineva care nu era din „lumea noastră” făcea o gafă în comportamentul său ori în conversaţie. Când, pe de altă parte, vreun maestru povestitor spunea o istorie evreiască perfect, Minka mă trăgea de mânecă: „Fii foarte atent, Brommy!” Brommy… Era numele meu dintr-o existenţă total deosebită, paralelă cu existenţa mea de fiu sau de nepot dintr-un anume mediu: la fel cum numele Guru Malik desemna, în societatea esoterică a mătuşilor mele, o existenţă diferită de cea a bietului inginer Weingruber care, în paralel cu

prima, ducea o viaţă de mic burghez, în calitate de amploiat la fabrica de motoare Steiermark. Într-o zi când una din mătuşile mele a răspuns în locul meu la telefon, m-a întrebat consternată: „Cum îţi spun… prietenii tăi? Brommy? Dar tu ai atâtea prenume frumoase. Ce regretabilă lipsă de gust!” M-am înfuriat fără să ştiu de ce: „Te rog să nu te amesteci în treburile mele!”

„Cum îţi permiţi?” a strigat ea. „Am ajuns ca tinerii de vârsta ta să vorbească aşa cu oamenii mari? Te poftesc să nu uiţi că ai doar nouăsprezece ani!”

Fireşte că nu uitasem. Mă apăsa faptul că o minţisem pe Minka. Într-o zi nu am mai suportat. Tocmai vorbiserăm despre viaţa ei care nu fusese doar un şir de bucurii şi plăceri şi mi-a spus: „E surprinzător cât de matur eşti pentru vârsta ta, băiatule”.

„Minka”, i-am răspuns, „trebuie să-ţi mărturisesc ceva. Te-am minţit”. „M-ai minţit?” mi-a spus zâmbind. „Ah, înţeleg. În fine, vrei să recunoşti că ai o picătură de sânge evreiesc, dacă nu chiar mai mult”. „Nu, din păcate nu. Dar nu am douăzeci şi trei, ci doar nouăsprezece ani”. „Ah, băiatule”, spuse ea, „şi mie mi-ai povestit că ai deja douăzeci şi trei. O deosebire ca de la cer la pământ”.

Le-a povestit însă prietenilor ei, care de-atunci înainte m-au privit ca pe un copil-minune. „Nu-ţi vine să crezi că are doar nouăsprezece ani!” De altfel, credeau pesemne cu toţii că sunt evreu şi erau mândri de precocitatea mea.

Dar minunea, ca toate minunile, nu a durat mult din păcate. Curând am împlinit douăzeci de ani şi am fost obligat să-mi fac serviciul militar în România. Zilele mele vieneze au luat brusc sfârşit şi au ajuns să ţină de trecut. Dar la douăzeci de ani prezentul e mai puternic. Eram fericit să fiu din nou în Bucovina.

Întotdeauna mă gândisem la Bucovina ca la o fostă provincie a Imperiului Austriac. De-odată am înţeles că nu

ştiu nimic despre ţara în care mă născusem, nimic despre naţia căreia îi aparţineam. Pentru a umple golul din educaţia mea, a fost angajat un student român care să mă mediteze la limba, literatura şi istoria română. Fireşte că ne-am împrietenit imediat şi, prin el, am cunoscut alţi tineri români, dintre care unii mi-au rămas prieteni până astăzi. Datorită lor am descoperit România – o lume nouă şi plină de culoare. M-am îndrăgostit de istoria celor trei voievodate române: Moldova (de care ţinea şi Bucovina), Muntenia şi Oltenia; urmăream pătimaş lupta lor de secole împotriva dominaţiei străine – ruseşti sau turceşti –, înflorirea lor sub principii fanarioţi şi năzuinţa lor de a se uni într-un regat românesc. Arborele genealogic al bunicii mele justifica iubirea mea recentă pentru această ţară şi pretenţia mea de a face parte din ea nu doar ca membru al minorităţii austriece. Primul meu nume de botez Arnulf a bătut în retragere în faţa celui de-al treilea, Gregor: prenumele unui străмoş jumătate grec, jumătate rus din Basarabia, somptuos înzestrat cu o mamă turcoaică şi o nevastă româncă.

Tatăl meu privea prietenia cu românii şi încercările mele de a mă lega genealogic de această ţară ca pe ceva respingător, tot aşa cum privea bătrâna Maria prietenia mea cu „tânăra Raubitschek”. Dar, la vremea aceea, dobândisem o voinţă de independenţă pronunţată – tocmai mulţumită tinerei Raubitschek; iar când tata mi-a spus, încă o dată, că detestă Bucovina şi ar fi părăsit-o de mult dacă nu ar fi existat posibilitatea de a vâna în Carpaţi, i-am răspuns plin de îndrăzneală că a avea o perspectivă deschisă asupra unei ţări frumoase corespunde mai mult gustului meu decât a sta cu nasul lipit de un perete de piatră; în special într-o ţară ca Styria, care îmi repugnă şi numai prin faptul că acolo mureau de foame nenumăraţi copii mici care confundau guşa mamei cu ţâţa ei. La asta, tata mi-a întors spatele şi nu a mai vorbit cu mine vreme

de câteva săptămâni.

În vara lui 1937 m-am reîntors la Viena, ca Gregor, cu o vajnică mustaţă fanariotă sub nas, mustaţă care, din păcate, nu voia să stea răsucită, şi m-am repezit pe scări la Minka, s-o îmbrăţişez şi să-i spun că mă îndrăgostisem. Nu era o poveste de dragoste fericită, căci doamna pe care o iubeam era căsătorită şi – ceea ce complica lucrurile şi mai rău – bărbatul ei îmi era foarte simpatic. Ca de obicei, Minka a ştiut să mă înţeleagă, să mă consoleze şi să mă sfătuiască. Am petrecut multe zile plăcute împreună, dar nici o singură noapte. Trecusem de vârsta la care puteam fi luat drept ursuleţ de jucărie în pat şi, mai mult, aş fi considerat că e o trădare faţă de iubita mea să dorm în patul alteia, în loc să mă prăpădesc de dorul ei de unul singur. Urma să o întâlnesc peste scurt timp la Salzburg, unde venea la festival. Minka m-a condus la gară. Când s-a uitat la mine, de jos, de pe peron, iar eu am privit-o de sus, de la geamul compartimentului, şi-a dat seama ce emoţionat şi bucuros eram. Niciodată ochii ei nu au fost mai plini de tandreţe. „Dacă ai fi înţelept, micuţul meu”, mi-a spus, „te-ai da jos din tren şi nu ai mai vedea-o niciodată pe aleasa sufletului tău”.

„Ce vrei să spui?”

„Tot ce aţi trăit până acum a fost frumos, plin de promisiuni şi de speranţă. Acum urmează necazurile”. „Nu vorbi prostii, o să fim foarte fericiţi”. „Sper din toată inima, ştii că ţin mult, mult de tot la tine!”

Trenul a pornit, m-am aşezat pe locul meu plin de nedumerire. Era oare posibil ca Minka să mă iubească? Nu, asta era cu neputinţă. Dar, oricum, gândul îmi măgulea vanitatea. Cu atât mai plin de mine, am pornit către femeia pe care o iubeam.

Minka avusese dreptate. Legătura noastră a devenit ce în ce mai complicată, iar Salzburgul era de nesuportat în vara lui 1937: invadat de evrei, dintre care cei mai

nesuferiţi erau cei refugiaţi din Germania. În ciuda persoanelor şi a briliantelor pe care le purtau până şi dimineaţa la Dirndl, a portofelelor pline şi a Mercedesurilor încărcate, ei se comportau ca victime ale unei persecuţii brutale, se simţeau îndreptăţiţi să-şi petreacă toată ziua în grup la Cafe Mozart, să trăncănească stâlcit în idiş, criticând totul şi aşteptând să li se pună la dispoziţie tot ce-şi doreau, dar mai bine, mai repede, mai ieftin dacă nu chiar pe gratis. Făceau să pară neverosimil tot ceea ce auziseşi şi erai gata să crezi ce se spunea despre persecuţia cruntă a evreilor în noul şi înfloritul Reich al lui Hitler. Mai mult, vorbeau cu o aroganţă berlineză, care îi identifica în mod jalnic cu persecutorii lor şi care irita pe oricine fusese crescut în Austria. Auzul meu bine instruit percepea până şi în cele mai tăioase fraze prusace tărăgăneala semită.

Era Vrăjmaşul în stare potenţială. Nu doar învăţăturile elementare ale tatii răbufneau în mine, ci şi sângele meu turcesc se revolta împotriva poporului ales. Îmi venea să-i omor pe toţi. M-am refugiat, fără să zăbovesc o clipă, în Styria, iar apoi mi-am urmat iubita în România.

Când, în februarie 1938, am ajuns iarăşi la Viena, domnea haosul. Minka m-a luat de la gară şi mi-a spus: „Sărăcuţul de tine, ai picat într-un moment prost. Mi-e teamă că Guru Malik avea dreptate” – fireşte că odinioară îi povestisem totul despre societatea esoterică – „şi că în curând Weingruberii, Schicklgruberii şi Schweingruberii vor stăpâni lumea”.

Cei mai mulţi dintre prietenii ei, chiar Bobby, iubitul credincios, se refugiaseră deja în Elveţia, Anglia, Franţa sau erau pe punctul de a părăsi Austria, chiar cu preţul renunţării la toate avantajele materiale ale vieţii lor de până atunci.

„Haide, nu exagera”, am spus. „I-am văzut pe aceşti

bieţi emigranţi astă-vară la Salzburg. Voi, evreii, exageraţi mereu. Ce se întâmplă, de fapt?”

„Polcii o să-ţi explice. Luăm masa împreună diseară. Dacă vii şi tu, o să auzi ce povesteşte”.

Poldi Singer, ziaristul cel gras din Praga, venea regulat, în calitate de critic teatral, nu numai la Viena, ci şi la Berlin; slăbise uimitor de mult şi nu mai era nici pe departe atât de amuzant ca altă dată. Cel mai tare mă enerva aerul suficient cu care mă trata şi faptul că nu aveam cum să ripostez, căci tirul lui ţintea în lacunele educaţiei mele. „Aud că l-am renegat pe strămoşul carolingian”, m-a întâmpinat el, „deşi mustaţa este de-a dreptul merovingiană” – şi, când am dat din cap în semn de nedumerire, a continuat: „Vreau să spun, nu ne mai numim Arnulf, ci Gregor. Bine, foarte bine, Grigorie cel Mare a fost un cunoscut protector al evreilor”.

Am răspuns sec că nu din motivul acesta mă cheamă aşa şi-atunci m-a luat altfel. „Mă rog, să rămânem la carolingieni. Atunci episcopul Agobard e pe undeva pe-aproape şi ne putem aştepta oricând la un nou *De insolentia Judeaorum* sau, mai rău, la un nou *de Judicias Superstitionibus* pline de învinuiri sângeroase împotriva evreilor. În ziua de azi spiritele sunt împărţite. Există doar două şcoli de gândire, două tabere, era să spun două lagăre: una în afară şi alta înăuntrul lagărelor de concentrare; şi oricât de incomodă ar fi cea de-a doua, ea este totuşi singura potrivită pentru oamenii cumsecade”.

„Şi mai degrabă sfârşesc eu acolo decât să-l văd pe Brommy intrând în lagăr”, spuse Minka. „Dar povesteşte de-adevăratelea cum arată lucrurile din punct de vedere politic. El vine din Evul Mediu, doar ştii asta. Tatăl lui trăieşte acolo, în Carpaţi”.

De-abia atunci mi-am dat seama că sub ironia lui Poldi se ascundea o spaimă îngrozitoare. Multe din câte ne-a povestit nu aveau sens pentru mine. În peisajul meu

mental, politicul era o pată albă: în ceea ce mă privea, eram scos din joc. Eram român, supus al Majestăţii Sale Regele Carol al II-lea şi tot ce ştiam, adică ce trebuia să ştiu, din punct de vedere politic, era că sunt cetăţean al unei monarhii constituţionale şi că

Parlamentul românesc, care reprezenta drepturile mele ca cetăţean, îşi avea sediul la Bucureşti, unde deputaţii Partidului Naţional Ţărănesc, ai celui Liberal şi toţi ceilalţi vorbeau numai bazaconii, oricum erau o adunătură de lepre şi escroci, care mulgeau statul ca pe o vacă grasă. Mai existau, firește, şi evrei, care erau comunişti şi deci trataţi pe bună dreptate ca atare, adică drept spioni ruşi şi agenţi provocatori. Noroc, însă, cu câţiva tineri români şi cu conducătorul lor, un anume domn Cuza – un nume nobil şi bun, însuşit fără drept de acest domn –, care, din când în când, îi luau la bătaie pe evrei pentru a-i împiedica să depăşească nişte limite şi pentru a stăvili propaganda şi provocările comuniste. Din punctul meu de vedere lumea era deci în ordine, iar ceea ce se întâmpla aici, sau în aşa-zisul Reich, nu mă interesa câtuşi de puţin. Fireşte că ştiam, încă din anii şcolii, că aici, în Austria, se aflau mulţi socialişti, aşa-zişii „roşii”, nişte oameni antipatici care voiau să-i facă pe toţi la fel de săraci. Dar erau ţinuţi în şah de Heimwehr. Heimwehr era o trupă de apărare, gândită pe principii naţionale, a cărei sarcină era asigurarea respectării valorilor morale din Styria, Tirol, Carintia, Voralbey şi alte ţinuturi ale Republicii Austriece. Cancelarul Dollfuss îi rezolvase pe roşii cu ajutorul lor, pentru ca mai târziu să fie împuşcat, la rândul său, de un nazist.

Asta era caracteristic pentru naziştii austrieci. Erau huligani care aruncau cabine telefonice în aer şi comiteau tot felul de acte teroriste, pentru a-i înspăimânta pe evrei. De aceea nici nu prea erau de luat în serios. Nu se puteau compara, firește, cu naziştii germani care înfiinţaseră un

stat în care domneau ordinea şi dreptatea, un stat al bunăstării, cu garanţii sociale, care trebuia salutat, chiar dacă Adolf Hitler era un plebeu infam. Între timp, tata descoperise cui îi semăna: unui fost servitor de-al nostru, venit din Boemia, pe care bunica îl angajase de mult, neţinând seama de sfatul tatii. Curând, omul s-a dovedit a fi un borfaş care a furat butonii de manşetă ai tatălui meu şi alte câteva lucruri de valoare, printre care un frumos cuţit de vânătoare. Numai nişte nărozi ca cei din familia mamei mele puteau să se lase păcăliţi de un asemenea chip. Şi oricum, Hitler ăsta era un trădător fiindcă, deşi austriac, îşi pusese talentul, care era indiscutabil, în slujba Prusiei, şi nu a patriei sale, Austria.

Până atunci politica îmi păruse un lucru simplu, iar spusele lui Poldi îmi păreau confuze şi neconvingătoare. Dacă lăsai de-o parte problema evreilor, în care el, desigur, nu avea cum să nu se implice, naziştii aveau avantajul de a fi împotriva „roşilor”. „Roşii” erau lumpenoproletariatul cel rău care voia să-i distrugă pe cei din lumea noastră. Cele întâmplate în Rusia o dovedeau cu prisosinţă. Evreii aveau o simpatie fatală pentru bolşevici, la fel şi Poldi Singer şi dacă Minka, pe care nu voiam s-o jignesc, nu ar fi fost de faţă, i-aş fi spus deschis că mi se pare corect ca evreii să fie puţin terorizaţi ca să nu facă pe grozavii şi să nu mai sprijine propaganda lumpenproletariatului. Admiţând că şi naziştii erau proletari, ei aveau totuşi concepţii sănătoase, cum ar fi cea despre munca obştească obligatorie, despre dreptul inalienabil al ţărănimii asupra pământului, construiseră autostrăzi minunate şi dăduseră nişte legi de vânătoare exemplare; era de înţeles deci că aveau atâţia simpatizanţi, până şi eu i-aş fi preferat celorlalţi; Poldi era furios şi pe trupele de Heimwehr şi, ca să-l mai distrez, mi-am permis să glumesc spunând că din ele fac parte copilaşii care nu muriseră de foame în Styria, fiindcă, din fericire, nimeriseră ţâţa mamei şi nu guşa ei. Nu s-a

amuzat nimeni, chiar şi Minka s-a supărat pe mine, dar măcar Poldi a încetat să mai şuşotească conspirativ ca o Cassandră; mă plictisise destul cu toate ale lui. Ca să pun capăt lucrurilor, am propus să mergem la barul Kärtner să bem un whisky. Dacă, aşa cum spunea Poldi, nemţii voiau într-adevăr să cucerească Austria, cu atât mai bine. Popoarele de limbă germană s-ar fi unit iarăşi, ca pe vremea Sfântului Imperiu German al lui Carol cel Mare. Mi-am propus să-i comunic lui Poldi, cu prima ocazie, părerea mea. Dacă evreii se temeau, nu aveau decât ceea ce meritau, iar pe viitor vor înceta să mai fie spioni ruşi sau propagandişti ai comunismului şi se vor purta mai bine la festivalul de la Salzburg. În ceea ce privea reacţiile francezilor, englezilor şi ale altor naţii invidioase, nu aveau decât să-şi vadă de treburile lor. Socoteam că nu e un motiv să începi un război numai fiindcă nemţii îşi doreau şi ei, cum o făcuseră înaintea lor cehii, polonezii şi românii, unitatea naţională; Poldi avea în această privinţă un punct de vedere cu totul exagerat, tipic evreiesc. Dar, ca s-o cruţ pe Minka, nu i-am spus nimic. Minka îl iubea foarte mult şi ar fi durut-o. Am plecat deci spre Kärtnerbar.

Ca de fiecare dată când Minka intra în Kärtnelrbar, sărbătoarea ajunsese la apogeu. A trebuit iarăşi s-o coborâm şi s-o tragem înapoi cu frânghia de mai multe ori, iar Poldi a devenit amuzant ca pe vremuri. Pe la trei dimineaţa am ajuns la o mică gustare în cârciuma Paulanerbrău. Un beţiv de la o masă proclama cu voce tare că fusese ofiţer de cavalerie şi primise virtutea militară de aur pentru bărbăţie. „Nu e nevoie să-mi spun numele”, spunea el cu o faţă străbătută de ticuri, de parcă s-ar fi ferit mereu de muşte, „orice copil de şcoală ştie cine este eroul de la Zaleszcyzki!” O damă mică şi timidă, pe care o cunoşteam din plimbările mele nocturne de pe Kärtnerstrasse, se aşezase lângă dânsul, iar el o trata cu o galanterie cazonă. De-abia apucasem să înghiţim o lingură

de gulaş şi o gură de bere, când un tânăr uriaş şi nebărbierit s-a proţăpit în faţa noastră şi ne-a urlat „Juden raus!” – „Afară cu ovreii!”

Înainte ca vreunul dintre noi să poată reacţiona în vreun fel, eroul de la Zaleszczyzki s-a ridicat cu demnitate ţeapănă şi a declarat că se simte jignit fiindcă a fost făcut evreu; domnul să facă bine să-l urmeze neîntârziat la toaletă bărbaţilor pentru a stabili locul, ora şi condiţiile inevitabilului duel. Poldi l-a tras de haină înapoi pe scaun şi el a început să mormăie că e, de fapt, sub demnitatea lui să se dueleze cu un plebeu, apoi s-a întors din nou cavalereşte către micuţa damă: „Îmi cer iertare, stimată doamnă, dar am impresia că vă cunosc de undeva”.

„Unde s-or fi cunoscut?” îl întrebă Poldi afabil pe scandalagiu. „Pesemne că pe trotuar”. Scandalagiul stătea clătinându-se pe picioare în faţa noastră, beat turtă. Apoi s-a lăsat să cadă lângă damă, pe un scaun, şi a rămas aşa, privind fix şi tâmp masa de lemn.

„Unde ne-am cunoscut, oare, stimată doamnă?” insista eroul de la Zaleszczyzki, iar micuţa prostituată a răspuns timid: „Nu-mi mai spuneţi «stimată doamnă», fiindcă nu sunt măritată”.

„Atunci, fecioară”, a rostit eroul de la Zaleszczyzki galant. „Nu, scorpion”, a răspuns ea de-abia auzit.

Ca şi cum cuvântul ar fi fost o parolă, beţivanul a ridicat capul brusc şi m-a privit fix: „Ia te uită la curvarul ăsta! Nu-ţi aduci aminte de mine, bă, porcule? a urlat el. „Arnulf! Eu sunt Oskar. Oskar Koloman”.

Atunci l-am recunoscut, deşi nu-mi venea să-mi cred ochilor: era unul dintre colegii mei de internat din Styria, mai mare decât mine, care terminase şcoala cu mult înaintea mea. Nici prin gând nu mi-ar fi trecut că m-ar fi putut ţine minte. „De unde ai apărut?” l-am întrebat într-un mod nu tocmai original.

S-a ridicat cât era de lung. „Chiar vrei să ştii?” M-a

luat de umăr abia reuşind să-şi ţină echilibrul şi să nu se prăbuşească. „Hai cu mine la toaletă. Acolo o să afli de unde am apărut”.

„Cred că ar fi mai bine să te duci cu el”, mi-a şoptit Minka, „ca să putem s-o ştergem, Poldi şi cu mine”.

L-am urmat pe colegul meu la subsol. A trecut pe lângă un şir de bărbaţi care stăteau cu spatele la noi şi cu faţa întoarsă către peretele gudronat, făcându-şi loc brutal până ce a găsit două locuri libere alăturate; apoi a părut să resimtă o dublă uşurare, fiindcă până şi istoria lui curgea parcă la propriu din el. Tocmai fusese eliberat din Kaisersteinbruck, lagărul de concentrare pentru naziştii ilegali din Austria cancelarului

Schuschnigg. Prietenul meu Koloman aruncase în aer o cabină telefonică la Graz, ca membru al unei organizaţii naziste clandestine, şi fusese prins asupra faptului. Stătuse trei ani de zile în lagărul de concentrare.

„Pentru un muc de ţigară atât de mic”, mi-a hohotit în faţă, încercând să-mi arate cu degetele lui groase cât de mic era mucul, „pentru un amărât de chiştoc a trebuit să spăl closetele săptămâni în şir! Poţi tu să înţelegi ce înseamnă asta, Arnulf? Poate cineva să ştie măcar ce înseamnă un lagăr de concentrare?”

Am fost tentat să-i răspund că evreii din Germania o ştiau foarte bine, dar m-am stăpânit din prudenţă. Dădea cu pumnii în peretele gudronat. „Ne-au lăsat baltă fraţii noştri din Reich! Ne-au lăsat în rahat şi ei au ajuns mari şi tari. Abia azi ne-au dat drumul, după trei ani în care ne-au frânt coloana vertebrală şi ne-au luat tot curajul. Acum vin şi pun şi aici mâna pe putere, javrele!” Şi-a sprijinit fruntea de peretele gudronat şi a început să hohotească fără reţinere. Koloman la zidul plângerii. L-am lăsat acolo şi m-am întors acasă.

Aşa ajunsese deci Austria. Eram dezamăgit. Altfel îmi închipuisem întoarcerea mea. Până şi Minka se schimbase,

sub efectul panicii de care erau cuprinşi evreii. Mi se părea că cineva îmi stricase efectul revenirii mele la Viena, ca adult, împlinisem, la urma urmelor, aproape 24 de ani. Îmi dorisem – da, ce anume? Ei bine, îmi dorisem o altă primire. Vremurile nu-mi erau prielnice.

Din nou m-am refugiat în munţii din Styria, pentru câteva săptămâni de schi. Nu-mi rămânea altceva mai bun de făcut decât să aştept. Femeia pe care nu încetasem s-o iubesc încerca să se despartă de bărbatul ei. Ne dăduserăm întâlnire pe 11 martie, la Viena. Am ajuns cu o zi mai devreme şi m-am dus la hotel, în loc să mă instalez, ca altă dată, la bunica; privind pe geam la cele ce se petreceau afară, am avut senzaţia că asist la o scenă dintr-o casă de nebuni. Pe stradă era revoluţie, o revoluţie perfect reglementată din punctul de vedere al tehnicii circulaţiei. Pe de o parte din

Kärtnerstrasse se plimbau oameni cu zvastica prinsă la butonieră sau pe o banderolă roşie pe mânecă strigând „Heil!” şi rânjind sarcastic către cealaltă parte a străzii, de unde, sub privirea vigilentă a grăsunilor poliţieneşti vienezi, tineri muncitori în paltoane lungi, verde-închis, printre care erau mulţi evrei, le arătau pumnul şi strigau „Frontul roşu!” Am încercat să-i telefonez Minkăi, dar nu am reuşit să dau de ea. Cineva, la Cafe Rebhuhn, mi-a spus că era la nişte rude în Modling, care se pregăteau să emigreze şi le ajuta să-şi facă bagajele. M-am gândit la emigranţii de la Salzburg. Bieţii de ei, desigur că acum erau siliţi să plece mai departe, spre Monte Carlo.

M-am dus la bunica, unde mă aştepta o telegramă de la iubita mea. Era şi ea la Viena şi voia să mă vadă în seara următoare la ora 10, la locuinţa ei de pe Opernring. „Detalii la telefon”.

Cum nu-i scrisesem că mă voi duce la hotel, am rămas acasă să aştept telefonul prin care urma să mă anunţe ce hotărâre luase. Fireşte că mi-am petrecut toată

ziua făcându-mi gânduri negre. O telegramă cu o informaţie atât de precisă nu putea decât să însemne că lucrurile mergeau prost. Aşteptam plin de nelinişte. Dar telefonul rămânea mut. Undeva prin casă se târa, mai tremurătoare ca niciodată, bătrâna Maria.

Când am ieşit din casă, la zece fără un sfert, străzile erau ciudat de întunecate şi de goale. Am luat-o pe Florianigasse spre Burgtheater şi de-acolo spre piaţă, pe sub arcadele primăriei – una dintre capodoperele arhitecturale mai îndoielnice ale bunicului meu. Când am ieşit în faţa primăriei, m-am trezit brusc în mijlocul unei procesiuni lugubre; în blocuri compacte, strâns legaţi printr-o disciplină de oţel exersată mecanic, mărşăluiau zeci de mii, numai bărbaţi, într-o tăcere deplină. Nu se auzea decât un tropăit surd, ritmic, de picioare. Atârna în liniştea de deasupra Vienei ca o legănare neîntreruptă, înceată şi neliniştitoare, un soi de peristaltism al liniştii, dar prelungit, sinuos ca un şarpe. Părea să vină de undeva de la periferie – puteam să-l urmăresc până departe, pe Alserstrasse – se răsucea apoi în jurul primăriei şi se propaga în josul Ringului, de-a lungul Parlamentului şi apoi în arc până în Piaţa Operei – sau oricum vuietul care palpita din acea direcţie te făcea să presupui că trece prin faţa Operei. Marşurile de protest şi demonstraţiile nu erau o raritate la Viena. Cele mai dese erau cele conduse de delegaţia vatmanilor din oraş, care demonstrau dintr-un motiv sau altul: împotriva şomajului, a scumpirii laptelui, „a deşteptătoarelor cu ancoră sau a poluării apelor oraşului. Dar ce se întâmpla acum era altceva, ceva ce avea un aspect înspăimântător, fatidic, definitiv. Am încercat să trec printre rânduri, pe cealaltă parte a străzii, dar nu am izbutit. Am întrebat pe câţiva despre ce este, de fapt, vorba: „Vă rog, pentru ce se demonstrează?” Dar nu am primit niciun răspuns. Am început să mă enervez. Mi-era teamă că voi întârzia la întâlnirea care, pentru mine şi

pentru destinul meu, era mult mai importantă şi mai decisivă decât politica austriacă.

Deci m-am lipit de ultimul rând al celor care mărşăluiau în bloc şi am tropăit alături de ei un răstimp, dar am fost eliminat în curând. Mi-am încercat norocul în grupul următor. Profiluri de fier. Nu mi-a acordat nimeni nici măcar o privire. „Pentru ce dracu' mărşăluim de fapt?" am stăruit cu întrebarea la unul dintre ei. „Anschluss", a lătrat scurt profilul de lângă mine.

Prin urmare nimerisem bine: „Anschluss", „alinierea" era chiar ceea ce căutam. Voiam să mă lipesc de aceşti oameni întunecaţi şi muţi până la piaţa Opernring pentru a ajunge la cea pe care o iubeam. Dar nu mi s-a îngăduit, grup după grup mă eliminau după câţiva paşi de marş. Oricum, avansasem destul de mult pentru a putea vedea turnul primăriei în toată înălţimea sa. Unele dintre profiluri se întorseseră şi priveau în sus către el, cu ochi strălucitori. În vârful lui se afla statuia unui cavaler în armură, pe care-l îndrăgisem încă din copilărie, fiindcă reprezenta o imagine ideală a ceea ce voiam să devin. Plin de nădejde, am privit şi eu către el.

Un steag roşu uriaş fâlfâia la picioarele cavalerului, iar pe el se vedea un cerc alb în interiorul căruia atârna strâmb svastica.

Se întâmplase, aşadar: Austria se alipise Reichului german. Nu se petrecuse pe neaşteptate, de săptămâni de zile nu se vorbea despre altceva. Dar de unde ştiau oamenii întunecaţi din blocurile care mărşăluiau că va avea loc chiar în seara aceasta? De unde, pentru numele lui Dumnezeu, îşi ştia fiecare dintre ei locul în rândurile acestor blocuri? însemna că fuseseră instruiţi cu luni, cu ani înainte, în acest scop. Dar unde se desfăşurase acest antrenament? în pivniţe, evident: naziştii se aflaseră în clandestinitate până în ziua eliberării lui Oskar Koloman din lagăr. Fireşte că toţi erau la curent cu ce se întâmpla şi

majoritatea – cu excepţia evreilor şi a roşilor, desigur – erau simpatizanţi secreţi sau pe faţă. Un bun austriac nu putea fi decât în favoarea Anschlussului. Dar faptul că adeziunea populaţiei mersese atât de departe încât au putut să folosească ocazia ca să-şi ţină parada, care sărbătorea de fapt ieşirea lor din clandestinitate la lumina zilei, m-a surprins foarte tare. Şi totuşi, fără îndoială că aşa stăteau lucrurile. Erau atât de fabulos de disciplinaţi, încât nu am reuşit să mă alipesc nici măcar la coada parăzii lor mute. Iar acest final nu putuse fi prevăzut de nimeni. Întreaga populaţie a Vienei, cel puţin cea bărbătească, mărşăluia aici într-o tăcere grea de-a lungul Ringului, cu profilurile îndreptate ţeapăn înainte.

Brusc m-am simţit exclus. Ce însemna asta? La urma urmelor eram de origine austriacă la fel ca şi ei, ba mai mult, eram născut sub steagul vulturului bicefal. Chiar dacă aveam acum cetăţenie română, mi se părea nedrept să-mi refuze un loc în rândurile lor, de parcă aş fi fost evreu sau roşu. Nici din punct de vedere politic atitudinea mea nu se deosebea prea mult de a lor. Anschlussul mi se părea bine-venit, chiar dacă nu-mi plăceau cartofleanţii. Pesemne că nici lor nu le plăceau, chiar Oskar Koloman îşi exprimase în faţa mea dezamăgirea pe care i-o produseseră. În orice caz, unitatea Reichului fusese restaurată. Visul vechi de un secol se împlinise, în sfârşit. O schimbare politică aducea cu sine multe modificări, putea influenţa chiar şi hotărârea iubitei mele. Dacă ea divorţa de bărbatul care, din păcate, îmi era şi mie drag, puteam să ne căsătorim. Era straniu: în ciuda întunericului şi a tăcerii, plutea în aer o făgăduinţă, o promisiune dementă: fiecare speranţă părea să aibă sorţi misterioşi de izbândă. Nu, nu: aici se întâmpla ceva important. Marşul acesta nu mai era doar un protest împotriva faptului că se micşorează cu un centimetru cornuleţele vieneze sau ceva asemănător. Liniştea care se lăsase peste Viena, străbătută

ritmic de paşi apăsaţi, însemna începutul unei schimbări radicale sau măcar ceva care ar putea explica agitaţia mea când, în sfârşit, m-aş afla faţă-n faţă cu iubita mea; şi totodată ceva care ar scuza-o pe ea, dacă avea să-mi dea o veste proastă. Am ţinut deci pasul bărbăteşte, pe cât am fost în stare, cu diverse blocuri de marş pentru a nu da de bănuit profilurilor că nu eram unul dintre ei. Aveam senzaţia că alerg pe o bandă rulantă care mă respingea mereu, în vreme ce eu mă cramponam mereu cu îndărătnicie de una din articulaţiile sale. Până la urmă, am ajuns totuşi la Opernring şi m-am repezit în sus pe scările casei în care se afla iubita mea. Şi, în sfârşit, am văzut-o şi am izbucnit amândoi în râs isteric: „Te aşteptai la aşa ceva? O înscenare destul de fastuoasă pentru a ne sărbători revederea!”

Dar a fost o despărţire şi nu o revedere. Printre lacrimi şi sentimente dramatice, mi-a mărturisit că nu va divorţa niciodată de bărbatul pe care amândoi îl preţuiam atât de mult, în ciuda marii ei iubiri pentru mine. Era căsătorită de prea mult timp cu el, era o poveste prea veche, începuse odată cu logodna, o căsătorie aranjată, pusă la cale de părinţi, îşi dăduse seama imediat că nu voia să se mărite cu el, dar nu folosise la nimic, când s-a hotărât să-i vorbească, el a trebuit să facă o călătorie şi, în timp ce ea îl aştepta să se întoarcă pentru a-i spune care sunt sentimentele ei reale faţă de el, el i-a scris cele mai încântătoare scrisori de dragoste… şi până la urmă s-au căsătorit. Şi întotdeauna a fost afectuos şi generos şi plin de înţelegere cu ea şi extraordinar de cumsecade şi respectat de toţi, nu putea să-i facă una ca asta – şi am înţeles, ce altceva îmi rămânea de făcut? Am înţeles.

A doua zi de dimineaţă stăteam admândoi la geam şi ne uitam pe Opernringul pustiu – *lendemain du bal*. Noaptea trecuse într-un delir de entuziasm; grupurile tăcute de oameni întunecaţi, măcinând timpul în ritmul

surd de marş, declanşaseră, în sfârşit, carnavalul, lumea se revărsase din case pe străzi, se alăturase şirurilor mute, dansase extaziată în jurul lor, chiuind, aclamând, fluturând steaguri, îmbrăţişându-se, plângând, ridicându-şi braţele la ceruri, săltând, strigând, spumegând în plin delir. Iar procesiunea mută a profilurilor de fier păşea apăsat şi ritmic mai departe, de-a lungul Ringului, până la Schwarzenbergplatz prin faţa Volksgartenului. Iar acum era dimineaţă, dimineaţa unei zile însorite şi reci, neobişnuit de reci pentru acel anotimp, nu puteai să laşi niciun câine afară mai mult de cinci minute, atât era de rece. Şi pustiu. Opernringul era pustiu. Doar o bătrână, învelită ca o ceapă în nenumărate jachete, fuste, şaluri şi haine, o florăreasă din piaţa nouă, probabil, ţopăia ca o smintită pe strada goală, aruncând în sus cu violete şi panseluţe şi strigând: „Heil! Sieg Heil!…”

Femeia de la care urma să-mi iau rămas-bun, deşi mi se părea că o iubesc mai mult decât pe mine însumi, stătea în picioare la una din ferestre, iar eu la cealaltă. Am privit-o. I-am văzut chipul palid, nefericit, mirarea amorfă cu care se uita la bătrâna florăreasă şi am înţeles că nu din pricina mea era ca un trup neînsufleţit, ci din pricina pustiului clar, rece ca gheaţa, care pusese stăpânire pe Viena. Am avut o inspiraţie subită. Fără să mă gândesc cât de crud era ceea ce-mi ieşea pe gură, i-am spus: „Ştiu ce simţi”.

S-a întors către mine şi m-a privit aproape ostil.

„E ca la nunta ta. Nu-i aşa?”

Lacrimile i-au ţâşnit din ochi, dar a rămas nemişcată.

„Suntem în ziua unei căsătorii fatidice” – am spus stângaci, apoi am tăcut, fiindcă era inutil să mai adaug ceva.

Aş fi putut să plec în România sau oriunde altundeva. Dar eram ca paralizat. Zilnic îmi spuneam că trebuie să fac ceva rezonabil. Pierdusem prea mult timp, nu-mi

terminasem studiile – dacă se putea spune serios că le începusem vreodată –, anii din Bucovina şi, mai târziu, de la Bucureşti nu fuseseră chiar o piatră de temelie ideală pentru o viaţă ordonată.

Dar toate astea erau acum straniu de departe, nici nu mai păreau să ţină de trecutul meu.

Timpul suferise şi el o schimbare ciudată, paralizase parcă şi el. Aerul era plin de promisiuni goale, totul ţintea parcă în gol, chiar şi entuziasmul celor mai credincioşi, mai zgomotoşi, mai devotaţi încremenise. Până şi venirea marelui Führer al unui Reich, în fine reunit, fusese parcă de o solemnitate încremenită. Deasupra milioanelor de capete adunate într-o masă compactă în Heldenplatz, vocea lui bubuia prin difuzoare ca tunetul, dar ceea ce voia să spună se îneca în strigăte gâfâite de: „Sieg Heil! Sieg Heil! Sieg Heil!” Deci nu-i rămânea decât să bâlbâie „Eu… eu… eu… sunt atât de fericit!” un mesaj personal de interes secundar, cum ar fi spus tata. Şi totuşi, luase fiinţă o nouă realitate: mai clară, mai deschisă; mai energică, mai dinamică – fără doar şi poate. Numai că, în acelaşi timp, era o realitate sterilă, abstractă, fără plinătatea vieţii. Aerul proaspăt de munte din Styria ajunsese la Viena, aerul gheţarilor, aerul Alpilor de la Salzburg, din Tirol şi Voralberg – bineînţeles. Dar mai apoi veniseră şi nemţii în blocuri compacte parcă mai oţelite, mărşăluind în pas mai aspru, mai sacadat, mai ritmic, cu profilurile de sub căştile de metal îndreptate mai ţeapăn înainte decât oamenii întunecaţi din noaptea Anschlussului. Iar în urma lor veneau civilii cu voci fornăite şi cărare impecabilă pe mijlocul creştetului acoperit cu păr tăiat scurt şi proaspăt umezit. Aerul proaspăt de munte a fost luat în primire contabiliceşte, raţionalizat şi repartizat.

Surprinzător la fraţii din Reich era dezinvoltura faţă de Partidul Naţional-Socialist şi faţă de conducătorul său, Adolf

Hitler. Niciunul, nici celălalt nu păreau să le inspire respect. Nu se abţineau de la critici sarcastice la adresa bonzilor de partid, povesteau bancuri proaste despre Führer, ce-i drept însă, făcând cu ochiul, ca semn că ştiu în cine se pot încrede: „Între noi, fetele de pastor”, se prosteau ei, ţuguindu-şi buzele jucăuş. Austriecii, reîntorşi acasă, în sânul Reichului – numele lor oficial era acum „Ostmărker” –, erau cei ce trebuiau să dea impresia că lor le revine sarcina de a fi entuziaşti. Au şi făcut-o foarte bine, timp de câteva săptămâni, în special mătuşile mele, care au uitat de anexarea la Reichul răposaţilor şi ai încă nerenăscuţilor pentru o vreme, pentru a se dedica în întregime intereselor Uniunii Femeilor Naţional Socialiste. Îşi purtau însemnele de partid pe reverele costumelor de munte, ca şi cum ar fi fost nişte înalte decoraţii şi li se aprindeau scântei în ochi atunci când vorbeau de Guru Malik. Căci domnul Malik nu devenise doar şef de secţie al Societăţii de motoare Steiermark (care se unise cu firma soră germană şi prin urmare dispăruse), ci şi Sturmbanführer SS. O poziţie deosebit de influentă, îmi atrăgeau ele atenţia, şi de aceea aş face bine să mă împrietenesc cu el, în loc să afirm că numele lui adevărat este Schweingruber şi că ar fi un văr al lui Gruber Schickel. Bătrâna Maria, în ai cărei ochi senili runele victoriei SS păreau cifra 44, îl văzuse în uniformă şi îl luase drept unul dintre ofiţerii regimentului 44 de infanterie a cărui admiratoare fervent fusese în tinereţe. De atunci se împăcase şi ea cu Malik. Numai bunica se retrăsese definitiv în odăile ei şi nu mai primea pe nimeni.

Era o reacţie ciudată, căci Viena tocmai fusese declarată *judenrein* – curăţată de evrei – e adevărat că meritul revenea cartofleanţilor, dar ce puteai face! între timp, întorcându-se într-o duminică de la slujbă, fusese brutalizată de un grup de tineri huligani. Se oprise să se uite cum un grup de evrei care nu apucaseră să emigreze

erau siliţi să spele de pe pereţii caselor slogane ale regimului Schuschnigg. Printre ei se afla un medic care reuşise, cu mulţi ani în urmă, să o vindece pe una dintre mătuşile mele de o inflamaţie rebelă şi dureroasă a urechii medii. Bunica a încercat să-i convingă pe paznicii evreilor umiliţi că merseseră prea departe şi că erai obligat să te porţi civilizat cu evreii civilizaţi. Iar când tinerii i-au râs în nas, i-a ameninţat numaidecât cu umbrela. O lovitură în coşul pieptului a pus-o jos şi doar intervenţia Sturmbannführerului Guru Malik a salvat-o de urmări mai grave.

Minka era deznădăjduită. Ne-am întâlnit, firește, îndată după despărţirea de iubita mea. Marile evenimente, cum au fost venirea nemţilor şi a Führerului la Viena, le-am trăit împreună. Tot împreună am petrecut şi seara când s-a anunţat în mod solemn la radio desăvârşirea Anschlussului. Când am ascultat pentru prima oară „Deutschland, Deutschland liber alles”, Minka a izbucnit în lacrimi. „Ascultă, fată dragă”, i-am spus, „nu o să fie chiar atât de rău pentru voi. Cu siguranţă că există destui oameni rezonabili care vor şti să oprească răul la timp. Ce vezi acum e doar răbufnirea unei uri străvechi pe care o cunoşti foarte bine, dar nu trebuie să-ţi fie teamă, o să se liniştească. Eu cred sincer că vor să restabilească doar ordinea şi disciplina”. Atunci a ţipat furioasă la mine: „Tu nu ai auzit, idiotule, ce cântă? E vechiul nostru „Gott erhalte” (Dumnezeu să aibă în pază), imnul vechiului imperiu austriac, compus de Haydn al nostru pe care şi l-au însuşit pentru megalomania împuţitului de Grossdeutschland. E ca şi cum ar fi trădat un jurământ de fidelitate”. Spusese cuvintele inconştient, fără să se gândească la cât de percutante erau. Pe mine m-au pus pe gânduri, timp de câteva zile. Aşa era; în jurul nostru se petrecea o înspăimântătoare trădare a unui jurământ – dar ce fusese oare trădat? Simţeam că era vorba de credinţa

fidelă, de entuziasmul pur cu care se năzuise la această transformare şi cu care ea fusese întâmpinată când s-a petrecut. Credinţa fidelă a fost trădată, m-am gândit. De pildă, fidelitatea faţă de vechiul Reich. Cel nou avea la fel de puţin de-a face cu visul meu despre Sfântul Imperiu Roman ca şi cu visul glorios despre Monarhia Dualã Habsburgicã. Dar curând am obosit de atâtea gânduri. La urma urmei eram român şi, chiar dacă aş fi fost austriac, nu aş fi putut împiedica în vreun fel ca harababura, privită cu atât entuziasm furtunos de toţi ceilalţi austrieci, să-şi urmeze cursul. Îmi părea rău pentru Minka şi pentru toţi prietenii noştri evrei; dar se întâmplase ce se întâmplase, fiecare ispăşea pentru un lucru cu care poate nici nu prea mai avea de-a face, şi tot ce puteam face, în cel mai bun caz, pentru aceşti oameni necăjiţi, era să-mi pun în joc relaţiile din SS pentru a-i scoate din impasuri cu adevărat grele.

Iar relaţiile mele în rândurile cămăşilor negre ale lui Hitler nu se mărgineau doar la Sturmbannführer Malik. Într-o bună zi m-am reîntâlnit cu vechiul meu coleg Oskar Koloman, care, de astă dată, arăta îngrijit şi de-a dreptul important în uniforma lui neagră cu fireturi de argint. Oricât de puţin mă pricepeam eu la trese, am înţeles că era mult mai mult decât Sturmbannführer. „Heil, Arnulf!”, mi-a spus, „Cum se face că te văd în haine civile? Nu vrei să ni te alături?”

„Bine, dar sunt român”.

„Ei na, şi ce-i cu asta? Ai naţionalitate austriacă. Mai devreme sau mai târziu toţi vorbitorii de limbă germană se vor întoarce acasă, în Reich. Pot să aranjez uşor să devii neamţ”.

„Mulţumesc, o să mă mai gândesc”. „Parcă-mi aduc aminte că patinai bine şi nu călăreai prea rău. Avem nişte cai minunaţi la SS. Dacă vrei, poţi să vii să călăreşti din când în când. Altceva ce mai faci?”

„Cam pierd vremea. Încerc să mă apuc iarăşi de arhitectură, dar mă plictiseşte îngrozitor”.

„Păi, vezi! Şi pe mine m-a plictisit studiul. De-aia m-am şi apucat de aruncat în aer cabine telefonice, aşa, ca să mă distrez. Bine, m-a costat trei ani din viaţă. Da ia uite la mine acum! Nu-i rău, ce zici? Ai putea să ajungi şi tu aşa, dacă ai vrea. Da ia spune…” – m-a măsurat bănuitor – „nu cumva eşti în contact cu evreii? Ultima oară când te-am văzut erai cu o fată brună – să-ţi spun drept, numai a ariană nu arăta”.

„Păi, e turcoaică”, i-am spus râzând.

„Aha, turcoaică, înţeleg”. A râs şi el. „Fireşte, evreica nu e ovrei, iar turcoaica cu atât mai puţin. Te înţeleg, porc bătrân. Acu nu fi prost şi vino pe la noi să călăreşti şi-om mai vedea noi”.

M-am dus. Aveau într-adevăr cai excelenţi, în special un armăsar pursânge, care aparţinuse odinioară Rothschildilor, un animal splendid. Şi călăreţii SS erau buni, deşi erau nişte cartofleanţi îngrozitori. Băteau zgomotos din călcâie, îmi zvârleau braţul pe sub nas şi răcneau „Heil Hitler!” ori de câte ori mă vedeau. Era atât de ridicol, încât uneori încolţea în mine bănuiala că nici ei nu se puteau lua în serios, ci se osteneau doar să dea un aspect grav la tot ce făceau. Văzuţi mai de aproape, s-au dovedit a fi destul de inofensivi, îmbătaţi cum erau de uniformele lor şi de sentimentul propriei importanţe.

Pentru a evita întrebările incomode şi, poate, pentru a face pe grozavul, Oskar le povestise că eram agent secret cu misiune specială în România. Nu am făcut nimic pentru a distruge legenda, şi am fost tratat cu o reverenţă mistică, ca unul ce-i oferea Führerului posibilitatea de a uni în curând Transilvania cu Styria. Puteam conta pe discreţia lui Oskar în această privinţă. Într-un moment de slăbiciune, îmi destăinuise că grupul lui de vechi de naziști din ilegalitate fuseseră înşelaţi de cei din Reich, el şi

prietenii săi erau, de fapt, împotriva Anschlussului şi pentru o Austrie nazistă de sine stătătoare, cu propriul ei Führer, Dr. Rintelen, şi încă nu renunţaseră întru totul la acest plan. Când şi-a dat seama a doua zi ce putere aş fi putut avea de-acum înainte asupra lui, m-a implorat să nu divulg nici unui suflet cele ce mi le încredinţase.

L-am apucat de braţ şi i-am spus pe un ton vibrând de o loialitate prietenească de neclintit: „Oskar, suntem prieteni prea vechi şi încercaţi la bine şi la rău ca să mai fie nevoie să ne punem problema încrederii reciproce".

„Arnulf", mi-a răspuns la fel de solemn; „am ştiut dintotdeauna că eşti un băiat bun, deşi..." – şi a început să râdă cu poftă – „uneori ai prea mult de-a face cu turcii. De altfel, mi-ar plăcea s-o cunosc odată pe prietena ta turcoaică, e genul meu. Fireşte, numai dacă n-ai nimic împotrivă, bătrâne".

I-am povestit totul Minkăi. Trebuia doar să-i facă ochi dulci lui Oskar, pentru ca acesta s-o declare ariană onorifică. „Dă-i dracului pe toţi arienii!", a început să strige la mine fără urmă de umor. „Nu pot să-i mai sufăr pe arieni. Cu cât primesc mai repede viza pentru Anglia, cu atât mai bine. Trebuie să plec de-aici. Ştiu că o să mi se rupă inima, dar trebuie să plec!" Aştepta viza engleză, ca mulţi prieteni de-ai noştri. Nu era uşor de obţinut, britanicii îi primeau numai pe cei care acceptau să lucreze ca servitori. Un băiat isteţ – evreu, fireşte – avusese inspiraţia să deschidă o şcoală de valeţi pe Praterstrasse. Avea o mulţime de clienţi şi, uneori, mergeam să ne uităm cum învăţau agenţii de bursă şi stâlpii de cafenea ai intelectualităţii evreieşti să devină servitori bine stilaţi ai lorzilor. Ne prăpădeam de râs privind cum bătrâni bancheri, cu şorţul atârnat de mijloc, frecau argintăria, balansau tăvi pline şi turnau vinul roşu din sticle în carafe de cristal. Talentul meu deosebit de a parodia evrei m-a făcut să inventez o schiţă în care un lord scoţian, aflând

din ziare despre soarta tristă a evreilor vienezi, se hotărăşte să-i dea afară pe toţi bravii lui servitori scoţieni moşteniţi din familie şi parfumaţi cu levănţică, pentru a-i înlocui cu Dr. Pisko-Bettelheim, Jacques Pallinker, Yehudo Nagoschiner şi alţi evrei vienezi. Casa mereu primitoare a Minkăi devenise locul de întâlnire a puţinilor evrei rămaşi la Viena şi a unor arieni izolaţi care, ca şi mine, nu rămăseseră fideli convingerilor lor. În faţa acestora îmi reprezentam schiţa. Poldi Singer în rolul bătrânului Nagoschiner ca *butler*-şef, turuind fragmente de „panseuri" evreieşti, în vreme ce turna ceaiul lordului, stârnea aplauze furtunoase. Sigur că era umor negru, căci situaţia majorităţii evreilor era mai degrabă critică, ei nemaiavând posibilitatea de a câştiga grămezi de bani ca înainte şi fiind profund înspăimântaţi. Dar exista o veselie deznădăjduită în această comunitate de catacombe care se formase în jurul Minkăi, tonul general era spiritual, prompt şi glumeţ, iar umorul mai degrabă negru. Nu am să uit niciodată hohotele de râs pe care le-a declanşat un tânăr homosexual când a povestit cum, într-o zi, aflându-se într-un pisoar public, s-a trezit alături de o namilă de neamţ SS-ist care s-a uitat de sus în jos la el şi l-a întrebat „Eşti evreu, nu?" Speriat de moarte, de-abia a fost în stare să dea din cap. SS-istul a dat şi el din cap: „Atunci, vino încoace şi dă-mi un pupic!…"

Uneori, în vara şi toamna lui 1938, când aproape toţi evreii pe care îi cunoşteam plecau, unii după alţii, în străinătate sau dispăreau în alte feluri – unii care au fost arestaţi s-au întors după câtva timp şi ne-au povestit grozăvii despre interogatoriile de la Rossauerlânde, alţii pur şi simplu nu mai erau, nu am aflat niciodată dacă au ajuns în închisoare, în vreunul dintre numeroasele lagăre de concentrare, sau dacă au apucat să fugă în ultimul moment – încercam să-mi dau seama de ce se întâmpla de fapt în jurul meu şi cu mine. Vremea era mai tot timpul

frumoasă, lumea părea lustruită, dar straniu de abstractă, de lipsită parcă de repere, ca şi cum viaţa s-ar fi desfăşurat într-un vacuum sau într-un permanent vis aievea: mă purta gândul la starea intermediară a sufletelor, în care zăboveau cei morţi de curând şi încă nerenăscuţi, cu care era în relaţii Guru Malik. Ceva din dematerializarea lumii vestită de el părea să se fi realizat, numai că, din păcate, treapta mai înaltă a spiritualizării şi a armoniei divine nu fusese atinsă. Uneori mă gândeam acasă, la tata, dar până şi acest acasă îmi părea ciudat de distant, aproape neadevărat, Bucovina, chiar dacă exista în realitate, îmi părea că se află undeva pe lună. Când îmi închipuiam că tata m-ar putea vedea aici, în mijlocul unei harababuri pestriţe de personaje evreieşti, trăind cu ei într-o înţelegere de-a dreptul conspirativă, într-o comunitate de subterană, calomniind din obişnuinţă tot ceea ce făcuse parte odinioară, în vremuri mai curate, din idealul meu cel mai sfânt, trădător al credinţei nestrămutate în care era ancorată fidelitatea, mă surprindeam pe mine însumi în stare de aceeaşi lipsă de scrupule, ironică şi expeditivă, pe care odinioară o considerasem cinică şi tipic evreiască. În acelaşi timp, ştiam că, oricât ar fi părut de uimitor, tata nu m-ar fi dispreţuit pentru atitudinea mea. Ştiam sigur că până şi ura lui faţă de evrei ar fi dat înapoi în faţa celor ce se întâmplau aici: în faţa momentului în care ar fi început să devină inestetică.

Oricum, ceea ce făceam eu era, ca să spun aşa, un păcat de moarte, un păcat împotriva Duhului Sfânt. Odată, când Poldi Singer a ţinut un discurs, serios şi bine informat, despre sâmburele mistic al mişcării naţional-socialiste, deci despre visul adânc înrădăcinat al Sfântului Imperiu, m-am trezit vorbind, spre propria mea uimire: „Nu e altceva decât reprezentarea evreiască originară – ideea mesianică” şi pe loc m-a străbătut acelaşi fior întunecat şi voluptuos, pe care îl resimţeam în copilărie la

ideea trădării. Atunci mi s-a părut că înţeleg ce resimţeau călăii evreilor în uniforme negre SS când îşi dădeau frâu liber sadismului lor rece şi cu siguranţă neerotic: resimţeau voluptatea răzvrătirii împotriva lui Dumnezeu. Se simţeau îngeri căzuţi. Uneori îmi dădea târcoale ispita de a face ceva monstruos, de a-i denunţa pe evreii care se întâlneau în taină acum în casa Minkăi, de a-i distruge pe toţi.

Dar poate că a fost mai monstruos că nu am făcut-o, că nu am făcut absolut nimic, nici împotriva lor, nici pentru ei; că am acceptat ceea ce se întâmpla ca pe o fatalitate. Sigur, admiteam că se petreceau lucruri destul de urâte. Dar aşa era lumea asta. Nu toţi oamenii erau buni, unii erau brutali, alţii invidioşi, alţii colerici sau misogini şi, una peste alta, nici victimele nu erau întotdeaum curate ca lacrima. Într-o seară s-a prezentat la Minka, în intimitatea catacombelor ei, un fost jurist care ne-a povestit tratamentul oribil la care fusese supus de către SS. Când l-am întrebat dacă se întâmplase la Rossauerlânde, ne-a răspuns mândru: „Asta-i bună, domnilor, doar n-am fost arestat ca evreu. Sunt criminal”.

Tocmai fiindcă lumea nu era făcută doar din personaje luminoase, nici măcar când avea loc potenţializarea planetelor anunţată de Sturmbannführer Malik-Weingruber, era nevoie de o ordine severă – sau cel puţin aşa argumentau naziştii şi trebuia să li se recunoască măcar atât: au făcut ordine, în vara aceea am plecat pentru câteva zile la Salzburg, care arăta de parcă fusese măturat de un maniac al curăţeniei; niciun om pe stradă şi Cafe Mozart pustiu. Viena era la fel, bine lustruită şi părăsită. Până şi Oskar Koloman se plângea că nu-i mai place Heurigen. Călăream regulat împreună prin Praterul pustiu. Într-o zi m-a întrebat, într-un acces de nostalgie meditativă: „Îţi mai aduci aminte de biblioteca şcolii? Era acolo o carte cu titlul *Oraşul fără evrei*. Bineînţeles că nu

am citit-o – poate că tu da? Oricum, aşa mi se pare că e Viena acum. E atât de – cum să-ţi spun – atât de nesărată. Nu a mai rămas nimeni aici, nimeni pe care să-l poţi urî”.

Pe atunci, apăruse în jurul Minkăi un tânăr muzician foarte talentat, nu mai era Herbert von Karajan, ci un evreiaş pe care îl chema Walter Heilbronner şi care avea o afecţiune inexplicabilă pentru mine. Era un om inteligent, vesel şi foarte citit – ca toţi prietenii Minkăi, de altfel. Deşi era spiritual şi spontan, Walter avea o melancolie care-l înrudea cu mine. Cânta fermecător la pian, compunea şi promitea, cu firea sa intens poetică, să devină un artist de prima mână – „Un Schubert evreu” – spunea Poldi Singer. Minka îl luase sub aripa ei protectoare, ca şi pe mine la început, în vremuri mai fericite. Ceea ce mă înduioşa cel mai mult la el era încrederea necondiţionată pe care o avea în mine – probabil la fel îl înduioşam şi eu odinioară pe Bobby, iubitul constant al Minkăi. Mi-a sărit, ca să spunem aşa, sufleteşte în poală şi s-a încolăcit acolo mulţumit ca un căţeluş. Fiindcă avea rude în America, a primit relativ uşor viza pentru Statele Unite şi a început să se pregătească de plecare. Am hotărât să dăm o petrecere de adio în cinstea lui.

Am ales un loc mai izolat, o cârciumioară în spatele Koblenzelui, pe care o ştiau doar câţiva iniţiaţi de încredere, cu numele poetic de „Häust am Roan” („Căsuţa din marginea viei”). Chemasem doar câţiva prieteni intimi, nu mai mult de o duzină, printre care şi câteva fete frumoase. O maşină, care-i mai rămăsese unuia dintre noi, a făcut două transporturi ca să ne ducă. Eram exuberanţi şi relaxaţi, ca în cele mai bune vremuri de altă dată. Walter cânta vechi cântece de Heurigen la pian. Poldi se juca de-a *butler*-ul Yehudo Nagoschiner, pe când eu îl făceam pe Backhendl, cel împănat cu dictoane evreieşti. La picioarele noastre, dincolo de dealurile acoperite cu vii şi de pajişti mirosind a fân proaspăt cosit, luceau luminile Vienei.

Mi-a îngheţat sângele în vine când idila a fost brusc întreruptă de o voce bine cunoscută care s-a răstit: „În fine, te-am prins în flagrant delict, derbedeule!”

În uşa trântită de perete se afla Oskar, cu un grup de băieţi solizi după el. Deşi erau îmbrăcaţi în haine civile, nu exista nicio îndoială cărei formaţii aparţineau. Bieţii mei prieteni evrei au încremenit. Urmat de suita lui tăcută, Oskar s-a îndreptat către mine, ridicând braţele în sus şi lătrând: „Păi, de ce întrerupeţi petrecerea, prieteni. Sunt un vechi coleg de şcoală al lui Arnulf” – un nume pe care, în afară de Minka şi Oldi, nu-l ştia nimeni – „şi voiam să le arăt amicilor mei din Reich ce înseamnă o sărbătoare a vinului nou, autentic vieneză”.

Era de necrezut, dar adevărat. Nu venise să mă aresteze, nici pe mine, nici pe ceilalţi. Când l-am întrebat cum a ştiut unde să mă găsească, mi-a răspuns zâmbind cu înţeles: „Îngeraşule, noi ştim întotdeauna tot”.

„Hai, nu face bancuri proaste. Cine ţi-a spus?

„Bunica ta”.

„Bunica?”

„Păi, baba aia cu voce tremurătoare care răspunde la telefon”.

Bătrâna Maria. Brusc mi s-a luminat mintea. Ce prost fusesem. De săptămâni îi lăsasem zilnic vorbă unde pot fi găsit, în speranţa că un telefon de la Bucureşti ar putea aduce vestea cea bună că totul s-a rezolvat cu bine şi că dragostea mea s-a hotărât să divorţeze.

Eram mai mult decât un prost. Eram un caz tipic, fără speranţă, de om care nu vede ce se întâmplă în jurul lui.

Mi-a devenit dureros de limpede când Oskar, făcându-mi un semn cu cotul şi privind cu subînţeles către amicii lui, m-a întrebat cu voce răsunătoare: „N-ai vrea să ne prezinţi, în sfârşit, frumoasei tale prietene *turcoaice*?” „E nevasta mea”, i-am spus. „Tocmai ne sărbătorean

nunta”.

Auzind vestea, domnii din Reichul vechi au fost foarte bucuroşi, au bătut din călcâie, ne-au felicitat şi mai că ne-au smuls braţul din încheietură strângându-ne mâinile. Unul dintre ei, care avea un văr la Istanbul, s-a aşezat lângă Minka şi a început să-i povestească despre el. Oskar m-a bătut pe umăr şi mi-a spus, făcându-mi cu ochiul, confidenţial: „Să nu faci pe tine de frică, Arnulf. Spune-i ovreiaşului de la pian să ne cânte câteva Heurigenlieder straşnice. Să-ţi spun drept, nouă nu ne pasă de blestemaţii ăia de bonzi din Reich, cu legile lor rasiale cu tot. Hotărâm noi singuri pe cine regulăm sau pe cine spânzurăm”.

I-am făcut un semn lui Walter să cânte mai departe; la început tremura atât de tare, încât ziceai că era Maria la pian. Dar după o vreme şi-a revenit, şi a cântat mai cu foc ca niciodată. Domnii din vechiul Reich s-au îmbătat turtă curând, cel cu vărul la Istanbul a flirtat cu Minka, la concurenţă cu Oskar, pe când ceilalţi dansau cu tinerele evreice. Până la urmă, unul dintre ei a executat o săritură temerară peste zidul grădinii, a calculat greşit distanţa şi şi-a rupt piciorul ca pe o scobitoare. A trebuit să fie dus de urgenţă la spitalul cel mai apropiat. La plecare ne-au strâns mâinile, iar au lovit din călcâie, iar au ridicat braţul spre cer şi au strigat „Heil Hitler!” şi „Trăiască Kemal Paşa Atatürk!” şi au dispărut la fel de brusc cum veniseră. Oskar, în picioare, în Mercedesul lui decapotabil, ne-a făcut mult timp cu mâna strigând „La revedere”.

„Măi ticălosule, nu te mai suport”, mi-a spus Minka. A ieşit în curtea cu viţă şi s-a aşezat pe o piatră. Am ieşit după ea: „Îmi pare rău, Minka. Ştiu, sunt un măgar lipsit de scrupule”.

„Lasă, nu te mai necăji. De fapt, a fost amuzant. L-ai observat pe drăguţul de Walter? A cântat de parcă-l mânau toţi dracii”.

A început să râdă cu râsul ei molipsitor şi melodios.

„Dar, totuşi… ce-o mai fi…” şi s-a lăsat pe spate, respirând adânc. Se lumina de ziuă. În vale, Viena răsărea treptat din ceaţă, mai întâi turnurile, pe urmă roata uriaşă din Prater, bisericile, monumentele, acoperişurile şi străzile.

Stăteam ghemuit lângă Minka, cu braţul în jurul umerilor ei şi priveam împreună la toate acestea. Minka a scos un sunet ciudat şi o clipă m-am temut că va începe să plângă, dar ea hohotea de râs. „Ştii ce-a păţit Friedl Sussman? Ţi-am spus că se căsătorise la consulatul britanic cu un marinar englez pe care nu-l mai văzuse niciodată până-n ziua aceea, doar pentru a primi viza. Când a ajuns acum în Anglia, a fost primită de nişte domni solemni, îmbrăcaţi în negru, care i-au comunicat că, din păcate, soţul ei s-a prăbuşit de pe catarg şi şi-a frânt gâtul. Acum primeşte pensie de văduvă”.

„Ascultă, Minka”, i-am spus. „La urma urmei sunt român. Nu mai e nevoie să-ţi spun ce-ar însemna pentru părinţii mei, şi tu ştii că iubesc pe alta, dar dacă te-ar ajuta… vreau să spun pentru obţinerea unui paşaport care să-ţi permită să scapi de-aici şi, fireşte, cu condiţia să divorţăm imediat după aceea… dacă vrei tu adică, putem să ne căsătorim. Numai că nu ai de unde primi pensie dacă-mi frâng gâtul”.

Minka s-a îndreptat încet, m-a privit cu ochi mari, mi-a luat capul în mâini, aşa cum o făcuse când am intrat prima oară la ea în casă şi m-a sărutat cu mare gingăşie.

„Scumpul meu Brommy, tu ştii că pentru mine tu însemni mai mult decât oricine pe lumea asta. Te iubesc ca pe un frate. Eşti un ticălos, asta e, dar ţin foarte mult la tine. Sărută-mă odată… sărută-mă drăgăstos”.

Gura ei era la fel de frumoasă ca de obicei şi am sărutat-o. Atunci am simţit că pentru mine Minka e altceva, mai mult decât o soră. Şi, în clipa aceea, am ştiut că aş fi putut s-o iubesc la fel, dacă nu chiar mai adânc decât pe femeia pe care o pierdusem, dacă n-ar fi fost

evreică. Totodată am resimţit o mică împunsătură, ceva ca o remuşcare voluptuoasă – ca şi cum nu aş fi fost fidel steagului.

„Bun”, a spus ea dezmeticindu-se, „asta e. Oricum, nu te teme, n-o să-ţi accept propunerea făcută cu atâta bunătate. Vezi, n-aş putea să mă mărit vreodată cu tine. Nu numai fiindcă i-ar durea pe părinţii tăi şi fiindcă iubeşti pe altcineva. Sunt însă cu zece ani mai mare decât tine şi nu sunt făcută pentru căsătorie. Dar nici asta nu ar conta. N-aş vrea să mă mărit cu tine, dacă înţelegi ce vreau să spun, fiindcă, din păcate, eşti goi. Dar, cu toate astea, îmi eşti foarte drag”.

„Minka, eu… eu…”

„Nu vorbi aşa”, m-a întrerupt ea. „Prea seamănă cu discursul istoric al Führerului vostru: «Eu… eu… eu…» Hai mai bine să vedem ce fac ceilalţi”.

Peste câteva zile a primit viza şi în două săptămâni a vândut tot, inclusiv biblioteca sculptată a profesorului Raubitschek şi gramofonul pe care ascultasem la ea *Stardust* pentru prima oară. A plecat la Londra.

Acolo am revăzut-o în 1947. Dumnezeu ştie cum mi-a aflat adresa – locuiam undeva în apropierea Hamburgului. Oricum, am primit o scrisoare de la ea. Îmi scria că îi merge bine; era căsătorită cu un bărbat care o purta pe palme, profesor la Filologie şi mare admirator al lui Karl Kraus – şi care în plus nici nu era evreu.

Aveau de gând să emigreze în America, iar ea s-ar fi bucurat să mă mai vadă o dată înainte de plecare. În plic era şi un bilet pentru Londra şi toate actele de care aveam nevoie, ca fost român şi actual apatrid fără paşaport, pentru a primi o viză pentru Anglia.

Bărbatul ei m-a luat de la gară, m-a privit cu atenţie discretă şi mi-a propus să mergem undeva să mâncăm. „Minka nu ştie că sosiţi astăzi. Nu i-am spus nimic, ca să nu o tulbur”.

„De ce? Nu se simte bine?”

„Şoldul i-a dat mereu de furcă. Acum pare să-i fie prinsă şi măduva, un fel de artroză, dacă nu cumva mai rău. Are dureri mari, săraca, trebuie să aveţi răbdare cu ea”.

Locuiau într-o casă îngustă care se înălţa pe trei etaje în Cadogan Square. Bărbatul ei m-a poftit înăuntru, mi-a oferit ceva de băut şi a strigat întorcându-se spre scară: „Minka, te deranjează dacă vii jos puţin? A sosit un prieten de-al tău”. A coborât anevoios treptele, una câte una, o femeie cu părul cărunt, încovoiată de durerile teribile ale cancerului osos. „Cine e?”, a întrebat nerăbdătoare. Apoi m-a văzut. „Brommy” a strigat şi şi-a ascuns faţa în mâini. Bietul ei trup chinuit se scutura, lacrimile îi curgeau printre degetele care-i acopereau ochii.

În seara dinaintea plecării ei în America, toţi prietenii noştri vechi care reuşiseră să ajungă în Anglia au venit să-şi ia rămas-bun de la ea. Se uitau la mine uimiţi, ca la o fiinţă de pe altă planetă. Nu se mai săturau să mă asculte vorbind despre Viena din timpul războiului şi despre cum arăta oraşul când l-am văzut ultima oară.

Şi-au amintit de lucruri pe care eu le uitasem de mult. Oskar mai trăia? Cum, fusese spânzurat în Polonia? Bietul băiat. Dar Guru Malik despre care povestisem atâtea istorii amuzante? Nu se poate, chiar fusese dematerializat de o bombă? Ce succes pentru el! Fiecare dintre ei mi-a adus câte un cadou, mai ales haine purtate, care atunci mi-erau absolut necesare.

Şi, după ce am îmbrăţişat-o pe Minka la despărţire – ultima noastră îmbrăţişare, o ştiam amândoi – m-am întors la hotelul meu prăpădit, cărând două geamantane uriaşe pline cu haine vechi după mine, ca un *handale*, în nădejdea de a le putea vinde la un preţ bun, pentru a o urma pe Minka în America.

Unde a şi murit câteva luni mai târziu.

Pravda

„Părea să-şi fi uitat patria, ca şi cum se rătăcise printre litofagi… De unde era asta? Cum îi venise în minte? Avea intonaţia rapsodică a unei amintiri, dar nu era sigur că era amintirea lui, deşi din punct de vedere gramatical aşa părea să fie. Nici amintirile lui nu mai puteau fi povestite simplu, şoptite la imperfect, era nevoie de un „ca şi cum" subliniat cu hotărâre: de modul conjunctiv, al virtualităţilor, de o alunecare în indefinit, în mai mult ca perfect; întâmplări se iscaseră din alte întâmplări, înlănţuirea de motive cuprindea secole trecute, începuturile istoriei, totul rămânea însă deschis în continuare, orice virtualitate, un singur lucru era sigur: timpul trecuse, chiar dacă cele petrecute până atunci nu căpătaseră o configuraţie clară, alunecase printre degetele memoriei mult, foarte mult timp.

Iar el trăise din belşugul – aparent inepuizabil – al fiecărei zile; căci zilele lui formaseră, şi mai formau încă (nu pentru mult timp, îşi spunea, un deceniu, poate, sau unul şi jumătate în cel mai bun caz) o duzină de vieţi şi nu una singură. Erau vieţi trăite în ţări diferite, în limbi diferite, mereu printre alţi oameni; numele lui fusese pronunţat în diverse chipuri, îşi schimbase de mai multe ori, odată cu frizerul şi croitorul, felul de a fi, astfel încât oameni pe care-i frecventase în urmă cu douăzeci de ani nu-şi mai aminteau nici în ruptul capului să-l fi cunoscut vreodată; probabil că acum, la şaizeci de ani, arăta altfel decât la patruzeci, avea alte trăsături caracteristice, de când trăia în Sud gesticula mai mult decât o făcuse în Nord, acolo fumase pipă, aici *cigarillos*, acolo băuse whisky, aici vin, acolo îl atrăsese părul strălucitor de negru al unei brunete, aici coama înmiresmată a unei blonde…

În orice caz, în tot acest timp şi-a spus mereu, fără ezitare, „eu" – nu a avut nicio îndoială cu privire la

identitatea sa proprie; ridica ironic din sprâncene când auzea sau citea că cineva „îşi caută identitatea” ca pe un obiect pierdut sau niciodată posedat, dar care i se cuvine de drept; îi făcea o plăcere sarcastică să întrebe cu un accent pronunţat american: „You’re lookin for your lost identity, aren’t cha?”[9] când cineva vorbea despre propriile nedumeriri, inconsecvenţe sau ratări – deşi nici el nu ar fi putut spune în ce consta identitatea lui.

Ce legătură exista, de fapt, între domnul grizonant, îmbrăcat corect, care mergea, în această dimineaţă ploioasă de iarnă, pe o Via Veneto pustie, cu o cutie de *marrons glaces* sub braţ ca să facă o vizită de curtoazie mătuşii rusoaice a soţiei lui actuale, cea de-a treia, italiancă – vizită pe care o făcea regulat, săptămânal, de ani de zile – ce legătură exista, deci, între el şi puştiul care, cu cincizeci de ani – o jumătate de secol! – în urmă, stătea întins în iarbă, pe coama unui deal, undeva, într-o pădure din Carpaţi şi visa la o viaţă în stilul Jack London: fermier prosper în Africa de Sud-Vest, cu o grădină de flori exotice agăţătoare în jurul casei; în prelungirea căreia se întinde o plantaţie luxuriantă, iar mai departe stepa Massai cu struţi, turme de zebre şi mii de antilope; uneori negri vin în fugă pentru a-l chema pe *bwana* să-l împuşte pe leul care a pătruns în *hraalnt* cu boi, cu puşca de elefanţi care nu dă greş nicicând. Până mai ieri toate acestea erau reale, nu păreau să ţină de domeniul imposibilului atunci, astăzi sunt romanţioase, te fac să devii ridicol, să intri în categoria veşnicilor nostalgici.

A învăţat, de altfel, să se adapteze la schimbările care survin în lume: când era copil, în Bucovina, în apropierea Nistrului dincolo de care începea Rusia, a fost sculat brusc noaptea din somn, austriecii se retrăseseră, românii cărora li se retrocedase Bucovina nu intraseră

9 „îţi cauţi identitatea pierdută, nu-i aşa?“(N. tr.)

încă, oamenii se temeau că bolşevicii îi vor ataca şi îi vor prăda, apăruseră deja hoarde în unele locuri şi jefuiseră depozitele armatei austriece. Toată viaţa l-au urmărit imaginile acelei nopţi: mâini tremurânde, mai ales; mâinile tremurânde ale guvernantei care l-a trezit şi l-a îmbrăcat, mâinile tremurânde ale mamei, care pune bijuteriile în casete, ca să le ascundă, mâinile tremurânde ale servitorilor cărora tatăl lui – veşnic Don Quijote – le împarte pistoale…

Dacă atunci s-ar fi scufundat într-un somn adânc, ca Rip van Winkle, şi s-ar fi trezit în lumea de azi, şi-ar fi pierdut minţile de durere; ceea ce s-a întâmplat cu această lume între atunci, 1919, şi acum, 1979, e atât de puţin credibil, a schimbat-o atât de radical, încât e cu mult mai rău decât ţi-ai fi putut închipui vreodată. Realitatea roşie, sângeros de roşie a bolşevicilor plesnea de vitalitate faţă de realitatea cenuşie, anemică a democraţiilor care se clatină, sângele curge şi acum ca şi atunci, sângele a curs întotdeauna şiroaie în timpul vieţii lui; că nu a fost sângele lui, se datorează unei întâmplări pe care nici măcar nu o poate considera fericită: singura demnitate care s-a mai păstrat în vremurile astea e aceea de a te fi numărat printre victime. Când treci prin astfel de împrejurări schimbătoare, îşi spunea el, nu se poate să nu suferi şi tu diverse metamorfoze. Ce indiciu există, de pildă, că cel care trece acum pe Via Veneto, în această zi cenuşie de toamnă, e unul şi acelaşi cu nou-venitul de acum douăzeci de ani: fantele mustăcios în cămaşă de vară colorată fantezist care, cu ochiul ager şi cu instinct de vânător, a reuşit să înhaţe un loc la o măsuţă de pe trotuarul aglomerat din faţa unei cafenele (care între timp a dispărut), şi stă şi îşi savurează îngheţata; priveşte în jur, cu ochii mari, şi crede că orice gigolo şi orice fufă de actriţă care hoinăresc pe stradă sunt protagoniştii unei *Dolce vita* care-ţi taie respiraţia. El însuşi, în ciuda

sofisticării aparente, e un biet nătărău pentru care Roma e o sărbătoare zilnică şi priveliştea castelului San Angelo o revelaţie; îşi duce noaptea prietenii veniţi din alte părţi în Piazza dei Cavalieri di Malta, aşa cum duci copiii la biserică să vadă ieslea de Crăciun, şi îi pune să privească, prin gaura cheii de la poarta unei grădini, Cupola Sfântului Petru în punctul de fugă al unei alei de chiparoşi, le arată răsăritul de soare de pe Capitoliu, entuziast de parcă ar face parte din cercul prietenilor lui Goethe.

A fost de-ajuns o jumătate de secol pentru ca toate acestea să se schimbe, omul şi oraşul, eterna Roma e eternă numai în veşnica ei transformare: Unde e splendoarea care domnea la Cinecittà? Strălucirea Italiei de-atunci? Prinţul Massimo se căsătoreşte cu starleta de cinema Dawn Adams: e legătura epocii. Efemeră epocă… la fel ca multe altele pe care le-a trăit: ecoul vechii Europe în lumea de operetă a Balcanilor, anii douăzeci cu intrarea lor zburdalnică în scenă şi apoi finalul lor; anii treizeci plini de eleganţă, Barbara Hutton se căsătoreşte cu contele Haugwitz-Reventlow, regele Angliei cu Mrs. Simpson, un club sportiv de trageri, la Castelul Mittersill din Austria, atrage grupul cel mai frivol al societăţii ambelor continente, Adolf Hitler îşi consolidează Berghoful la Berchtesgaden, Dr. Joseph Goebbels o compromite pe actriţa Lidia Barowa – adevăratele întâmplări, cele cu rezonanţă, se concentrează din ce în ce mai mult în Germania, la Berlin, e un vârtej acolo în care e aspirat şi el, începe perioada adăposturilor antiaeriene, trece, e înlocuită de perioada femeilor violate de ruşi, a împărţirii pe zone, a oraşelor-ruine îngheţate, a bursei negre, foametei în Germania; în Franţa triumfă existenţialismul, Juliette Greco cântă pentru Jean-Paul Sartre în Saint Germain des Pres, în Italia apare muzica uşoară, New Look-ul lui Dior cucereşte Brindisi, uniformele kaki ale americanilor devin tot mai rare, în schimb peisajul Romei e

dominat de o specie mai stridentă.

Dar unde sunt roiurile de femei la climacteriu cu buze creponate, mascate ca pentru carnaval, cu ochelari negri, cu ramă în formă de fluture, cu fileuri fine ca pânza de păianjen pe părul albăstrit de matroană şi cu viespare între picioare?

Unde sunt escortele şi consorţii lor muraţi în apă de colonie Mennen, bine spălaţi ca nişte cadavre la morgă, cu pantaloni zmeurii, jachete de clovni în carouri mari, mocasini albi ca neaua în picioarele mari şi cu dinţi de porţelan albi ca scoica closetului?

Să nu uităm că cei născuţi atunci au acum douăzeci de ani: pentru cei aflaţi la începutul vieţii e destul un deceniu, cu atât mai mult două, pentru a schimba lumea; celor care sunt la sfârşitul vieţii li se pare că deceniile au trecut ca o săptămână. Şi totuşi *fanţii* de atunci, din Trastevere, atât de îndrăgiţi de americancele la climacterium, cu muşchii toracelui umflaţi pe sub maiourile strâmte, sunt astăzi funcţionari la poştă cu probleme de digestie şi patroni de baruri Espresso, Anita Eckberg şi Lollobrigida nu cunosc secretul ermetic păstrat al lui Dorian Gray, în cazul lor se vede că nu au tinereţe veşnică; între timp, cei născuţi atunci, care au acum douăzeci de ani, se schilodesc în bătăi unii pe alţii, cu chei franceze şi lanţuri de bicicletă, seceră în plină stradă, cu focuri de mitralieră, funcţionari de stat conştiincioşi şi judecători nepopulari; şi totuşi, epoca nu e nici măcar vie sau dinamică, ci straniu de stagnantă, nu e colorată, pestriţă, ci cenuşie ca zilele de iarnă; cu cât explodează mai aproape cocteilurile Molotov şi bombele fabricate la domiciliu – editori cu idei filantropice oferă instrucţiuni în acest scop în publicaţii ieftine şi accesibile – cu cât se scurge mai mult sânge de pe trotuar în rigolă, cu cât dau mai frenetic colţul „panterele” carabinierilor în urlet de sirene şi cu becul albastru aprins, cu atât viaţa devine mai

provincială, mai monotonă, într-o tihnă domestică artificială: cei ce au conturi cu opt-nouă cifre în bancă nu mai îndrăznesc să iasă pe stradă seara după ce magazinele s-au închis, gărzi personale cu piedica trasă la pistol le păzesc locuinţele, copiii lor sunt în Elveţia (contul în bancă la fel), distracţia de seară o oferă televizorul, o distracţie în acelaşi timp palpitantă şi paralizantă. Cu cât e mai haotică situaţia politică şi economică, cu atât e mai meschină cârpăceala liderilor politici şi economici;

mediocritatea filistină a crizelor de guvern, crize de petrol, de aprovizionare; pasiunea naţională pentru fotbal e treptat înlocuită de cea pentru greve; cu cât devin mai vizibile mecanismele celor care trag sforile în spatele scenei, mulţumită eforturilor pedagogice neobosite ale jurnaliştilor, cu atât se retrag mai mult în obscuritate şi în anonimat trăgătorii de sfori înşişi.

Între timp, scurgeri accidentale de gaz otrăvit transformă chipurile copiilor în flori de cactus, ţărmurile sunt poluate de peşti morţi aduşi la mal, clima din sudul Italiei a început să semene cu cea a Scoţiei, ştiinţa însă ne asigură că toate acestea nu au nicio legătură cu densitatea crescândă a circulaţiei turboreactoarelor în stratosferă; poate că neliniştea celor care au astăzi douăzeci de ani e de neînţeles, noi am trecut prin atâtea, încât ne adaptăm la orice – doar am învăţat să ne adaptăm, să suportăm. Dar tinerii care s-au născut când a ajuns el prima oară la Roma, cu alte cuvinte, contemporanii fiului său dacă ar mai fi trăit, bietul copil…

A încercat să se gândească imediat la altceva; nu se mai gândea la băiatul lui, îşi interzicea s-o facă – unde am rămas? La tinerii de azi: la ce visează? La socialismul care, în sfârşit, s-a înfăptuit? La eroisme în toiul revoluţiei? Sau la o carieră strălucită de cântăreţ de rock? La curse de formula 1?… sigur nu la marea iubire: nu au probleme în această privinţă, se împerechează de cum au intrat în

pubertate, încă de când poartă pantalonaşi scurţi şi şorţuleţe, ca să zicem aşa, la douăzeci de ani au experienţa sexuală a unui om matur şi foarte activ; ceva de invidiat, dar care e, firește, în detrimentul eroticii: sentimentele nu au cum să nu se tocească cu astfel de posibilităţi de activitate sexuală la rece, în care nu te implici şi la care nu opui rezistenţă; poate că sunt doar presupunerile unui invidios. E cert însă că nu visează la o singură mare iubire, a cărei simplă reprezentare făcea ca, pe vremea lui, ceea ce resimţeai în capul pieptului, în dosul frunţii şi în Muntele lui Venus să se concentreze într-un dulce val cald şi sfâşietor; la acea iubire care-ţi umple viaţa, care înseamnă fericirea pe pământ, o iubire unică, o împlinire a fidelităţii, loialitatea faţă de un drapel care e mai presus decât viaţa, în orice caz, aceasta e părerea generală, confirmată de sondaje de opinie, de analize statistice şi de anchete.

Oricum, nu se poate să nu viseze şi ei la ceva, tinerii de azi, chiar dacă e doar descoperirea propriei identităţi. Căci ceea ce-l făcea pe el, bărbatul cu părul cărunt şi cu cutia de *marrons glaces* sub braţ, care mergea pe Via Veneto ca să-i facă o vizită mătuşii rusoaice a nevestei lui actuale, cea de-a treia, italiancă, identic cu cel de patruzeci de ani care, cu douăzeci de ani în urmă, stătea la o masă în faţa unei cafenele, nebun după Roma şi cu gândurile îndreptate spre viitor, proaspăt divorţat de a doua sa nevastă, evreică, şi aşteptând să i se acorde lui copilul; ceea ce îl făcea unul şi acelaşi cu băieţandrul din Carpaţi, de-acum o jumătate de secol, cu copilul deşi mai înainte, care fusese trezit din somn noaptea, de frica venirii bolşevicilor, cu cel care stătea chircit în adăpostul antiaerian în timpul bombardamentului asupra Berlinului, cu profitorul din interregnul intelectualilor în timpul epocii glaciare a oraşelor germane în ruine, cu autorul de scenarii de film din Parisul anilor cincizeci sau cu alte

diverse personaje ale metamorfozelor lui multiple – erau visele. Când se gândea la „Eul” lui simţea că se visează pe sine însuşi: *Somnio, ergo sum* – Mă visez, deci exist.

Faptul că visele se deosebiseră de la personaj la personaj nu însemna o întrerupere. Visatul în sine rămăsese acelaşi, indiferent că era vorba de viziunea unei existenţe de fermier în Africa de Sud-Vest, a unui artist de renume mondial, a unui jocheu amator campion, a unui om care şi-a găsit împlinirea în iubire sau de alte dorinţe banale care puteau fi considerate orice altceva în afară evidenţe ale unei alcătuiri bine structurate şi originale. Ceea ce l-a făcut să-şi perceapă fără ezitare Eul pe parcursul acestor transformări nu a fost ce a visat, ci: cum a visat: o autoamăgire devenită artă, care-l ferea de orice ciocnire prea dură cu realitatea.

Prima oară când a asistat la o luptă de tauri (nu în Spania, unde nu a putut călători până târziu din cauza diferitelor evenimente istorice, ci în Mexic, unde a trăit un timp ca reprezentant al unei firme de maşini), purta un sombrero uriaş şi era aşezat în partea umbrită, parabolică a arenei, în compania unei iubite americance, frumoasă deţi tăia răsuflarea şi mare consumatoare de *chewing-gum*. A văzut cum matadorul lăsa săgeata neagră a taurului să se năpustească asupra pânzei roşii a *cappei*, evitându-l în ultima clipă, printr-o mişcare de eschivă de o precizie milimetrică, astfel încât animalul nimerea în gol, pe lângă el. A recunoscut amuzat că şi el aplică aceeaşi tactică cu sine însuşi, ajunsese chiar la aceeaşi desăvârşire. Nu era laşitate în faţa vieţii şi nici fugă de realitate, ci, mai degrabă, contrariul: şi el putea privi realitatea în faţă, mai bine chiar decât ceilalţi, pentru că ştia cât e de periculoasă. Dar măiestria cu care îi prezenta mereu o altă faţetă posibilă a sa, o ficţiune, dibăcia şi agilitatea de balerin cu care se eschiva mereu, retrăgând ficţiunea în ultima clipă dinaintea ciocnirii cu realitatea – erau

talentele lui proprii şi inimitabile. În clipele de descurajare se alina spunându-şi că, poate, sau chiar probabil, nu se amăgea mai mult decât ceilalţi. Identitatea celorlalţi, presupunând că îi preocupa, le încremenise pe faţă, ca o mască de fier. El însă şi-o scotea pe a sa ori de câte ori voia, o contempla atent, o punea de-o parte, lua alta şi se studia la fel de atent, căci nu erau măşti făurite din oţelul biografiei unui om cu tărie de caracter, ci dintr-un material de probă, înlocuibil şi uşor care nu i se întipăriseră în carne; cu alte cuvinte, ştia că se minte şi ştia şi de ce o face. Şi fiindcă ştia, şi cu cât ştia mai bine, nu se mai minţea.

Nu îi minţea nici pe alţii. Îi era indiferent că nevasta lui actuală, italiancă, a treia, ghicise motivul pentru care o vizita regulat, în fiecare miercuri după-amiaza, pe mătuşa ei rusoaică de aproape nouăzeci şi patru de ani. Vizita nu era una de plăcere: bătrâna era ţintuită în pat de ani de zile, înconjurată de boarfe prăfuite şi ponosite, informă, obeză, cu un turban minuscul în vârful capului chel, cunună efemeră a unei feţe în formă de pară, cu fălcile căzute şi mustăţi albe stufoase;

prefera să nu se gândească la ceea ce se găsea sub cămaşa de noapte încreţită la gât, la masa care tremura, prolifera şi putrezea. Cei de nouăzeci şi patru de ani au dreptul absolut de a-şi purta trupurile aşa cum sunt, spre deosebire de cei mai puţin bătrâni a căror descompunere apare de-a dreptul necuviincioasă. Dincolo de vârsta biblică trupul devine suveran – e vorba, de fapt, de modul de a se administra a unui cadavru deturnat de la moarte, cu tot ce ţine de asta: fermentaţii, flatulenţe, zemuri, putregaiuri… Totuşi, trupul ei dădea semne clare de materie vie: lăcomia cu care strângea la piept cutia de marr*ons glaces, îi* smulgea hârtia de împachetat şi se repezea la castanele în formă de rinichi, trase în zahăr, gingaş alungite la un capăt, felul de a le băga în gura

molfăitoare, pe sub mustaţa albă de hatman, susţinând, în timp ce le mesteca una după alta, că nu i-au plăcut niciodată dulciurile, avea în sine ceva mistic: hrănirea unui broscoi primordial. Apoi, de obicei, aţipea. Îi povestea din ce în ce mai rar despre Sankt Petersburg şi Tiflis, despre Parisul sau Londra de la sfârşitul secolului trecut. Uneori o făcea totuşi, şi acesta era motivul pentru care se ducea la ea. Trăise şi ea vreo jumătate de duzină de vieţi, unele dintre ele pline de strălucire: ca fată tânără la curtea ţarului, ca nevastă de diplomat în metropolele unei lumi fericite ca în cărţile ilustrate pentru copii. Îi dăruia zdrenţe colorate ale amintirilor ei, cu care putea apoi să le facă mai vii pe ale sale, să le împodobească, aşa cum cineva dă o notă mai vie, mai plină de fantezie locuinţei sale cu ajutorul unor obiecte achiziţionate în talcioc. Amintirea copilăriei lui, a adolescenţei în România, până şi structurarea virtualităţilor sale în fiecare fază a multiplelor sale metamorfoze s-a îmbogăţit nespus prin anecdotele, descrierile, observaţiile, modul de a gândi şi expresiile transmise de acest model de rusoaică albă. Propria lui poveste a devenit astfel mai completă, mai vie, mai credibilă, mai adevărată. Nu avea nicio importanţă dacă nevasta lui actuală, italiancă, cea de a treia, intervenea atunci când folosea, în descrierea unei sărbători de Paşti în Bucovina, de pildă, un detaliu pe care-l recunoştea ca uzurpat. „Asta o ştii de la mătuşa Olga!” şi de ce nu?

Fiind rudă de sânge cu tanti Olga, nu îi pretindea ceea ce îi pretindea el; căci universul mătuşii se potrivea mult mai bine, mai adevărat cu al lui, era mult mai apropiat de al lui decât de cel al nevestei lui. Ambele lor lumi dispăruseră: Rusia imperială şi lumea pastorală, colorată a Carpaţilor, ambele trecuseră de mult în amurgul mitului şi al basmului. Era deci cu atât mai potrivit dacă descrierea unei sărbători de Paşti într-un sat de huţuli din Carpaţi, de-acum o jumătate de secol (jumătate de secol

care a creat o distanţă mai mare faţă de asemenea anacronisme decât ar fi putut-o face secole întregi), dobândea ceva din aurul slujbei de înviere şi din miresmele primăverii de la Ţarskoe Selo. Toate erau acum doar metafore: atât hermina, diadema, uniformele cu fireturi, cât şi iile brodate şi cojoacele de oaie, brânduşele şi primulele de pe pajişte. La urma urmelor, nu încerca să coloreze mai intens, cu ajutorul lor, originea lui aleasă, ci atmosfera solemnă a unui ritual religios, de aceea împrumuta puţină culoare pentru paleta sa – şi ignora, ridicând din umeri, pe oricine considera că ar fi vorba de o simplă înfrumuseţare sau impostură; ambele acuzaţii i se păreau semne grave de filistinism şi de stupiditate.

Asta nu-i putea ierta, printre altele, fostei lui soţii evreice, cea de-a doua. Cea dinainte, prima, nemţoaică din Prusia Orientală, îi descoperise repede obiceiul de a încorpora amintirile altora printre ale sale dacă îi conveneau şi i se păreau destul de pitoreşti; dar tăcuse, aşa cum tăcea mai întotdeauna, cu atât mai mult atunci când putea să-şi satisfacă nevoia de a-l dispreţui; căci îl iubise şi fusese dezamăgită şi, pentru a nu împărţi răspunderea vinovată a acestei dezamăgiri, trebuia să se gândească mereu la defectele lui. Căsătoria cu a doua, evreica (considerată de el ca un intermezzo care abia dacă merită pomenit între prima, din Prusia Orientală şi actuală, italiancă), nu durase nici măcar un an, se făcuse doar pentru că rămăsese însărcinată şi refuzase să avorteze produsul întâmplător; cu două zile înainte să nască se duseseră în sfârşit la primărie, o acţiune ridicolă şi ruşinoasă; pe urmă, timp de patru ani, s-au certat în legătură cu divorţul şi cu bietul copil. Îl atacase de la început din cauza nepăsării lui faţă de delictul de încălcare a proprietăţii biografice şi cu atâta furie, încât s-a simţit jignit; nu putea să-şi explice vehemenţa cu care ea apăra respectul faţă de autentic, de adevărul fiecărui detaliu

autobiografic. „Chiar cu riscul de a scrie searbăd şi inexpresiv?” o întrebase odată şi ea îi răspunsese pe un ton fanatic: „Da, chiar şi aşa!”

Toate acestea nu se împăcau cu patima ei pentru artă, cu iubirea ei aproape senzuală faţă de artă, faţă de orice artă: se apropia cu aceeaşi reverenţă, în vârful picioarelor, de petele lui Pollock sau de o *Pietă* (cea a lui Michelangelo din bazilica Sfântul Petru); asculta în aceeaşi poziţie, cu fruntea aplecată, o piesă atonală sau o simfonie de Beethoven, urmărea emoţionată, cu aceeaşi încordare, o piesă de Beckett sau reprezentaţia îngrozitor de plictisitoare a dramei *Wallenstein* de Schiller; o poezie de T.S. Eliot o transpunea în acelaşi extaz ca şi *Lacul lebedelor* interpretat de trupa Bolşoiului; şi, între timp, înghiţea o mulţime de romane, îi citea, cu aceeaşi lăcomie şi înfierbântare, pe Grass şi pe Canetti, pe Bellow şi pe Muriel Spark. „Te îmbeţi cu ele, cum alţii se îmbată cu bere” – i-a spus ca s-o provoace – ceea ce a şi reuşit imediat; a început să-i ţină o prelegere despre roman, lui, celui lipsit de sensibilitate artistică, începând cu *la princesse de Cleve* până la Robbe-Grillet; a ascultat-o până la sfârşit şi i-a spus: „Tu consumi toate acestea. Iar eu le inventez. Şi ce-mi spui tu despre necesitatea identificării cu eroul său, mai recent, cu antieroul – îmi reuşeşte de la sine: sunt propriul meu protagonist”.

O iubise şi fusese dezamăgit, şi fiindcă nu voia să accepte partea lui de vină, trebuia să se gândească neîncetat la defectele ei; era pur şi simplu proastă. Frumoasă şi proastă. Mai era şi pseudointelectuală. Ura felul ei de a căuta nod în papură, ca un critic mărunt şi mărginit, dogmatismul şi supunerea oarbă faţă de reguli, care caracterizau „interesele ei spirituale” şi pasiunea ei pentru artă. Li se adăuga, bineînţeles, şi psihologia abisală ale cărei reguli empirice le stăpânea perfect, tot aşa cum stăpâneşte o elevă de la şcoala de maici catehismul; cu

deosebirea că ea credea în ele cu mai multă fervoare şi nu ezita să-şi construiască verdicte definitive cu ajutorul grilei freudiste. La început, nici nu voia să audă ce avea ea să-i spună în legătură cu modul lui îndoielnic de a se raporta la „Adevăr”. „Lasă-mă-n pace: sunt cel mai bun îngrijitor de nebuni pentru eul meu. Nu-mi cereţi prea mult: sunt copilul unor somnambuli, crescut într-o lume de vis, uneori de coşmar, predestinat să pierd contactul cu orice realitate prin ceea ce s-a întâmplat în jurul meu înainte şi în timpul vieţii mele: realităţi ca Auschwitz şi Treblinka nu sunt compatibile cu ceea ce înţelegi tu prin «Adevăr», ci mai degrabă cu ceea ce înţeleg eu prin «Adevăr»: nu pot să se întâmple decât într-o dimensiune suprarealistă; tocmai tu, ca evreică, ar trebui să pricepi; dar eşti evreica cea mai goi pe care o cunosc. Nu vreau să renunţ, din cauza ta, la nevoia mea, condiţionată probabil de libido şi de vreo traumă, de amăgiri şi de iluzii ca să mă aleg, în schimb, cu o psihoză asemănătoare cu a ta”.

Umoarea lui biliară era proporţională cu dezamăgirea lui, căci o iubise foarte mult. Existaseră momente când îngenunchease în faţa ei. De pildă, atunci când i-a povestit cum a trebuit să stea ascunsă în timpul războiului; nu a putut s-o facă în orăşelul ei de baştină din Turingia, toţi o cunoşteau, ştiau ce origine are. Părinţii ei umblau deja cu steaua galbenă; nu ar fi reuşit să se facă nevăzută nici într-unul din marile oraşe, chiar dacă s-ar fi descurcat cu problema înregistrării la poliţie şi cu obţinerea cartelelor. Atrăgea atenţia, era prea frumoasă, oamenii se întorceau după ea pe stradă. Înaltă şi voluptuoasă, era splendidă, cu râsul ei răsunător, cu ochi cenuşii strălucitori, cu părul bogat căzând pe umeri în bucle ruginii… în cele din urmă s-a retras, cu un certificat de tuberculoză obţinut cu multe insistenţe, într-un mic sanatoriu în vârful munţilor Aligâuer, unde medicul-şef îi cunoştea secretul; timp de câteva săptămâni s-a putut

odihni, după ce umblase hărţuită dintr-un loc într-altul, dintr-o ascunzătoare într-alta, dar a durat doar câteva săptămâni. Într-o dimineaţă s-a uitat pe geam şi a văzut pe pajiştea dinaintea sanatoriului o tabără şi un furnicar de SS care ridicau corturi. Cuprinsă de panică, a luat-o la fugă pe scara din dos, prin bucătărie, pentru a se refugia afară, în pădure, în munţi. A fost însă oprită de un tip uriaş, în uniformă neagră, comandantul eşalonului; a apucat-o de mână, a tras-o afară în faţa oamenilor lui pe care i-a adunat în careu, a aşezat o masă la mijloc, a urcat-o pe ea şi a răcnit: „Uitaţi-vă, soldaţi, cum trebuie să arate o tânără femeie germană”.

O adorase când i-a povestit toate acestea – în astfel de clipe era gata de orice sacrificiu pentru ea. Înţelegea cât de mult conta pentru ea să fie „autentic” şi „adevărat”. După ce şi-a învins şi ea rezistenţele de a se căsători cu el – de dragul copilului pe care nu avusese curajul să-l avorteze – a făcut o întoarcere de o sută optzeci de grade: se aştepta ca mariajul lor să fie o legătură sufletească absolută, o dăruire reciprocă totală, un devotament exclusiv şi necondiţionat de ambele părţi. La cea mai mică neînţelegere, pornită poate doar dintr-o neatenţie, la cea mai mică divergenţă de opinii, indiferent dacă era în legătură cu justificarea morală a Statelor Unite în războiul din Coreea sau cu alegerea unui material de perdele, ochii ei căpătau o expresie dureroasă, de parcă ar fi lovit-o. A plâns odată o zi întreagă fiindcă el nu ascultase la radio acelaşi concert de seară pe care-l ascultase ea, când fuseseră despărţiţi timp de patruzeci şi opt de ore: „Dar aşa-mi promiseseşi şi m-am gândit la tine la fiecare ton, mi s-a părut că simt ceea ce simţeai şi tu”. Era atât de important pentru ea să poată avea încredere oarbă în el, să se bizuie pe el în orice împrejurare. După ce trecuse prin ce trecuse vreme de doisprezece ani îngrozitori, nu mai conta pentru ea decât absolutul.

Fireşte că avusese apoi o legătură cu SS-istul care o prezentase oamenilor lui drept modelul fetei germane; când i-a mărturisit că e evreică, a fost distrus. I-a spus că nu mai poate rămâne cu ea nicio clipă, că nu o mai poate revedea, că nu se mai poate gândi măcar la ea; onoarea lui era fidelitatea, fidelitate faţă de Führer, faţă de drapel, faţă de al Treilea Reich, faţă de credinţa lui în puritatea etnică a rasei germane. Iubirea lui nefericită pentru ea îi interzicea s-o denunţe, să-şi facă datoria lui firească; tragedia, catastrofa acestei iubiri l-a răpus ca o lovitură a sorţii, ca un blestem. Putea accepta că greşise carnea lui care o dorea; dar faptul că nu avea încotro şi o iubea, „autentic" şi „adevărat", că o considera „replica lui feminină" şi era „prins sufleteşte" de ea îl aducea în pragul deznădejdii. A tras consecinţele inevitabile – s-a prezentat în aceeaşi zi pe front, s-a aruncat în ploaia de gloanţe, în focul bătăliei şi a murit după câteva ore. Ei, însă, i-a salvat viaţa, i-a procurat acte, hrană, o ascunzătoare sigură…

Omul cu părul cărunt, purtând sub braţ cutia mare de *marrons glaces*, al cărei conţinut ar fi fost suficient să ucidă şi un cal dacă le-ar fi mâncat dintr-odată, cu atât mai mult

O bătrână de nouăzeci şi patru de ani, şi-a ridicat gulerul de la palton. Burniţează, nu are pălărie, nu îi stă bine cu ceva pe cap, chipul lui arată ciudat de asexuat sub pălării, căciuli, şepci, masculinitatea lui e localizată probabil în frunte şi în părul gri fier tuns scurt, gura este feminină şi moale acum după ce şi-a ras mustaţa, o ştie şi el, deşi buzele lui, niciodată prea pline, s-au subţiat cu vârsta – într-un cuvânt e o gură de babă. Nu e un chip plăcut, trebuie s-o recunoască, deşi

I se dă de înţeles că expresia lui când vorbeşte, vioiciunea şi agerimea lui, uneori chiar maliţiozitatea lui faunească sunt fermecătoare – „blestematul tău farmec", cum spunea a doua lui nevastă, de scurtă durată, evreica,

„farmecul tău suspect şi detestabil”.

El se vede altfel. Vede în spatele acestui farmec suspect, pe care şi el îl detestă uneori, o naivitate uimitoare – mai evidentă (din cauza contrastului) în filfizonul mustăcios de pe Via Veneto, ostentativ şi elegant, în dezinvoltura intenţionată, neconvenţională, estivală a ţinutei sale (de parcă Mediterana albastră s-ar fi aflat nemijlocit acolo, dincolo de zidurile Romei papale, de parcă acolo ar fi crescut palmierii din Hamamed), aparent plin de urbanitate blazată, priceput la toate, trecut prin toate, la largul lui în orice situaţie, – şi-n acelaşi timp un copil cu ochi mari, care crede în miracole.

Aşa se vede el aici, printre prostituate şi proxeneţi de tot felul; mereu gata să transfigureze pentru sine lumea din jur, s-o reviseze în termenii lumii făgăduite cândva, în primele stadii ale metamorfozei existenţei sale – dar şi atunci făgăduită numai în visele sale, ca o dorinţă etern neîmplinită. Şi totuşi, nu oboseşte să o reinventeze mereu, pentru sine; stă aici, ştiind că e înconjurat doar de diverse variante de prostituţie: prostituţia autentică şi simplă a trupului de femeie, a celui de adolescent, prostituţia intelectuală, prostituţia frumuseţii, a talentului, a ambiţiei – le vede limpede şi lucid, nu-şi face nicio iluzie în această privinţă. Ştie doar că-şi va extrage hrana din această bogăţie de imagini pe care le absoarbe cum îşi absoarbe o balenă planctonul: e pigmentul cu care va transfigura Roma.

E hotărât să iubească oraşul acesta, pe care l-a căutat ca pe ultimul refugiu, ca pe ultimul ungher colorat al unei Europe bolnave de leucemie. E hotărât să îl localizeze ca atare, cu o intervenţie minimă a capacităţii lui de a-şi crea un spaţiu vital. E singura moştenire pe care o poate lăsa fiului său şi e decis să facă din micul bastard un european, măcar atât. Chiar dacă, în alte privinţe, băiatul aducea cu tatăl său doar ca o umbră, ca o nălucă,

el îşi dorea ca, măcar din acest punct de vedere, să existe între ei un limbaj comun, o armonie semantică.

Era hotărât să lupte şi mai energic pentru acest copil apărut printr-un accident (şi totuşi, singurul lui fiu), acum, după ce se pronunţase divorţul şi copilul îi fusese acordat ei, voia să folosească orice cale legală şi, la nevoie, nelegală ca să-l aducă aici, la Roma, sub supravegherea lui. Se gândea chiar să-l răpească dacă altfel nu reuşea.

Voia să-l ferească de ea: de neliniştea ei, de absolutismul ei, de fanatismul ei (adesea „necuviincios", cum spunea el). Odată, când încropiseră o încercare cvasi-paşnică de a ajunge la o înţelegere cu privire la educaţia băiatului şi ea a început să strige la el: „Eu sunt mama lui!", şi-a ieşit din fire şi a ţipat şi el: „Tocmai de tipul ăsta de minciună vreau să-l feresc", pentru ca, imediat apoi, dezarmat de lipsa ei de înţelegere şi surghiunit din nou în propria lui ironie, să-i întoarcă spatele, dând din umeri. Ea însă i-a replicat batjocoritor, hohotind teatral şi cu gesturi de tragediană: „Tu?! Tu?!"

„Hai, aştept", i-a spus răutăcios, peste umăr. „Doar n-ai să te mulţumeşti cu două exclamaţii dramatice pline de tâlc. Acum ar trebui să treci de la germana literară la idiş şi să adaugi cu accent: «Tu! taman tu!...» Cu simţul tău pentru stil eşti obligată s-o faci: neorealism în loc de Weimar".

Păcat. Dar prostia e de neiertat. De fapt, au început să se sfâşie reciproc şi au ajuns la cuţite foarte devreme, imediat după ce s-a născut copilul. Îşi aduce aminte de cât l-a durut când a aflat că e băiat, şi nu fată. O fată ar fi fost ea, leit ea, dar sporită prin el, o fiinţă demnă de adoraţie. Îşi dorise din toată inima să fie fată. Faptul că a fost să fie băiat i se părea o fatalitate. Nici astăzi nu poate să-şi explice de ce amestecul de rase i se pare o binecuvântare la fete şi un blestem la băieţi. Tot aşa nu a înţeles atunci că certurile lor neîncetate aveau un singur motiv de care

niciunul dintre ei nu-şi dădea seama: percepţia „Adevărului”.

Nu şi-au dat seama nici atunci când conflictul a luat proporţii de-a dreptul înspăimântătoare. Îşi amintea de ziua aceea: băieţelul, avea cinci ani, făcuse o boală de copii, pojar sau aşa ceva, înclina să bagatelizeze astfel de lucruri fiindcă voia să-l cruţe pe băiat de chinurile pe care i le provocase lui, în copilărie, grija maniacală a mamei sale. Împrejurările sunt bineînţeles cu totul altele. În timp ce el fusese un copil destul de robust, copilul lui era foarte fragil, foarte bolnăvicios – aproape că-i vine să spună cu resemnare: „Fireşte!” în orice caz, băiatul e în pat şi, fiindcă s-a bucurat peste măsură de vizita tatălui său, febra i-a crescut considerabil – el nu mai locuieşte împreună cu nevasta şi copilul său, îl vizitează însă pe cel mic ori de câte ori e posibil, e atât de ocupat însă, că vizitele sunt destul de rare. Acum stă pe marginea pătucului bolnavului şi îi spune poveşti – le vorbeşte ochilor neliniştitor de mari, negri ca mătrăguna, despre pădurile din Carpaţi, despre copilăria lui petrecută acolo; povestiri minunate şi înspăimântătoare despre nevăstuici, căprioare şi ierunci, despre urşi şi râşi, despre ciobani cântând la fluier, braconieri şi tâlhari care se ascundeau în codrii adânci… şi ea, mama, îi strigă cu glas otrăvit fiului ei: „Să nu crezi niciun cuvânt! Minte!”

Miezul problemei e întrebarea lui Pilat, se gândeşte ironic: „Ce e adevărul?” N-ar fi meritat altceva decât o ridicare din umeri dacă nu ar fi simţit că e vorba de „ceva reprezentativ” că dincolo de motive, argumente, logică şi arguţie excesivă exista un conflict fundamental care dădea, într-o anumită măsură, o altă dimensiune şi o greutate metafizică conflictului lor în jurul temei „ce e Adevărul”. Era o punere a problemei care zguduia existenţa morală şi spirituală, de care atârna stabilirea deosebirii dintre mântuire şi damnare. Nici astăzi, când ştie şi vede mult

mai multe decât atunci – e mai cumpănit în judecăţi şi curăţat de patimi –, nu înţelege prea clar sensul războiului dintre ei, îl bănuieşte doar, intuieşte că e ceva „dincolo de el”, cu consecinţe grave, tot aşa cum intuieşti marea dincolo de dunele de nisip ale coastei; la fel cum simţea în copilărie, acasă, în Bucovina, dincolo de pădurile de la orizont, Rusia şi, dincolo de ea, Asia.

Şi totuşi, a rămas cu o mică satisfacţie, ridicolă şi vanitoasă, pe care şi-o înregistrează imediat ironic. Poate să-şi spună: nu a fost doar povestea banală a unei căsătorii sortite eşecului de la început, ci un subiect de tragedie clasică. Conflictul cu ea a devenit curând insuportabil pentru toţi, i-a otrăvit cinci ani din viaţă, izgonindu-l în alt oraş, în altă ţară. Căci, în mod ciudat, oamenii din jurul lui păreau să fi sesizat elementul transcendent al conflictului lor: prietenii lui, cunoştinţele lui, prietenii ei, cunoştinţele ei se implicau pătimaş, ţineau partea unuia sau a celuilalt, se împărţeau în tabere. Se trezise snobat brusc de oameni până atunci binevoitori, sub pretextul că descoperiseră că e un impostor, că în realitate nu-l chema aşa cum pretinde el, că probabil e evreu el însuşi şi se comportă, tipic, ca un antisemit faţă de soţia lui. Alţii, iarăşi, veneau la el şi îi comunicau în mod confidenţial că se ştie că ea nu poate fi considerată normală, că de ani de zile urmează un tratament psihiatric, că a stat ani de zile prin sanatoriu şi va sfârşi, probabil, la azilul de nebuni. Această ceartă ruşinoasă, îngrozitor de penibilă, devenită publică, îi făcea să intre în acţiune pe toţi proştii şi, ceea ce era mult mai grav, se petrecea pe socoteala unui copil, cu repercusiuni teribile asupra sufletului lui răvăşit, contribuind, probabil, în cele din urmă, la moartea lui; dar, cel puţin, nu era o ceartă în jurul a ceva personal şi particular, ci în jurul a ceva general şi decisiv care putea fi definit punând de două ori aceeaşi întrebare simplă, dar cu semnificaţie diferită: dacă e posibil ca doi oameni să comunice. Bun, nu

era foarte important în cazul domnişoarei Popescu şi a domnului Ionescu; dar, în contextul general, întrebarea atingea fundamentele existenţei umane.

Un lucru era oricum sigur: între el şi fosta lui nevastă evreică, cea de-a doua, comunicarea devenise, din nefericire, imposibilă. Cu cât se gândea mai mult cum se ajunsese aici, după o potrivire iniţială de-a dreptul stupefiantă, aproape în toate şi mai ales în ceea ce privea omenescul nemijlocit, cu atât îi părea mai de neînţeles faptul că prilejul înstrăinării lor totale şi, în cele din urmă, al adversităţii lor pline de ură fusese o dispută teologică – da, teologică. Niciodată nu lipsise între ei acordul privitor la omenescul concret, ceea ce uneori putea chiar să te pună pe gânduri, îşi amintea cum o ţinuse în braţe şi o legănase ca pe un copil, în timp ce ea îi povestea tremurând cum fusese arestat tatăl ei: nişte prieteni îl ascunseseră în „casa lor de la ţară, sfătuindu-l insistent să nu părăsească o anumită încăpere orice s-ar întâmpla, pentru ca ei să poată demonstra oricui că nu e nimeni în casa lor; cuprins de panică, s-a furişat în altă cameră care i se părea o ascunzătoare mai bună, cum poate şi era; dar când prietenii lui au deschis uşa de la cameră în faţa urmăritorilor lui, tocmai pentru a le arăta că un spaţiu atât de evident potrivit pentru o ascunzătoare e gol şi a-i induce în eroare, au dat peste el…

Îi povestea şi tremura, şi el o mângâia, şi aştepta să se liniştească şi să spună ceea ce el nu putea spune – şi în cele din urmă a făcut-o: „Crezi că tata era foarte prost? Până şi mama, care era să înnebunească din cauza asta, tot spunea: a murit din cauza veşnicei lui convingeri prosteşti că ştie el mai bine. Au pierit şi prietenii care au vrut să-l scape, bineînţeles…”

Pentru a-şi explica cum se distrusese această înţelegere aproape periculos de totală şi de profundă dintre ei, din cauza unui dezacord abstract, fără nicio bază

concretă, privind două interpretări diferite ale noţiunii de „Adevăr”, din cauza unei alternative morale neresimţită de ei până atunci ca relevantă, nu avea cum să nu ia în consideraţie ideea de rasă, la care evită să se refere un om normal din zilele noastre, după Auschwitz şi Buchenwald. De ce să nege? Credea în ereditate, în posibilitatea unei moşteniri spirituale în sânge, într-o moştenire psihologică, transmisă din generaţie în generaţie. De ce nu – dacă se moşteneşte nasul coroiat sau cârn, dacă ochii deschişi sau închişi la culoare, părul blond sau brun apar mereu cu încăpăţânare, conform legilor lui Mendel, la intervale din ce în ce mai mari, ca mutările calului la şah, dar totuşi cu o perseverenţă descurajatoare, acolo unde ai fi preferat să nu apară?

Băiatul lui, de pildă, avea părul mult mai blond decât fusese al lui în copilărie, în schimb ochii lui erau surprinzător de lucioşi, negri ca smoala, adânci şi trişti în speranţa lor copilăroasă – cu toate că în familia lui avuseseră mai toţi, dacă îşi aducea bine aminte, păr negru şi ochii de un albastru intens. Chiar şi mama micuţului, deşi evreică cum se ştia, avea ochi radioşi şi deschişi la culoare, de afiş publicitar – cine ştie ce student talmudist din galeria ei de strămoşi privea prin cei ai băieţelului, plini de o melancolie originară...? De ce, te puteai întreba cu impunitate, confruntat cu astfel de fapte dezagreabile, de ce n-ar fi ereditare şi structurile psihice şi spirituale, sau măcar o anumită predispoziţie? Mediul şi educaţia nu sunt singurele care formează oamenii. Era o absurditate să n-o recunoşti, chiar dacă devenise tabu din cauza naziştilor. Din cauza acestor măgari nu te mai puteai gândi raţional la problema evreiască, trebuia să te prefaci că ea nu există. Şi totuşi, era convins că, de pildă, se pot constata, într-un spirit nepolemic, pur ştiinţific şi fără a implica judecăţi de valoare, deosebiri caracteristice între mentalităţi iudaice şi neiudaice, desprinzându-le pe cât era

posibil de condiţiile sociologice care, în mod normal, le modelează şi le determină din punct de vedere psihologic; mai ales aici, la Roma, unde ai totul la îndemână, de la cel mai bun exeget biblic la cel mai bun talmudist, ar trebui să poţi obţine informaţii direct de la sursă. Cine îşi va da însă osteneala să facă o astfel de muncă temeinică? De altfel, cu cât trăieşti mai aproape de surse, cu atât eşti mai indiferent faţă de ele – din păcate, chiar experienţa lui o confirmă: de câte ori a fost la Scala, când locuia la Milano? De câte ori la Luvru, când trăia la Paris?…

Pe lângă aceasta ar fi fost şi irelevant în cazul fostei lui neveste, cea de-a doua, evreica, pentru că nu era tipic evreică în nicio privinţă, ci dimpotrivă: era exemplarul cel mai „goi” de neevreică pe care-l întâlnise vreodată: nu fusese crescută în tradiţia iudaică, era copilul unor părinţi emancipaţi, înconjurată de mică – tatăl ei era istoric de artă – cu reproduceri de artă creştină, îmbibată de cultură catolică; spre deosebire de el, aşa-zisul antisemit, nu călcase niciodată într-o sinagogă şi nu avea habar de ritualul evreiesc; mama ei, fostă membră a unei trupe de dansatori Laban, devenise, bineînţeles, adepta unui oarecare grup de naturişti liber-cugetători, crezul ei religios era sandaua, ca să spunem aşa. Ea, fiica, ştia despre

Moise şi David numai datorită lui Michelangelo; cu mult înainte de a i se atrage atenţia că aparţine poporului ales, făcea deja parte dintre aleşii pentru care mozaicurile de la Ravenna şi jubilaţia barocă a lui Ottobeuren erau la fel de fireşti ca pasta de dinţi şi crema de ghete pentru alţii. I-au imprimat apoi atât de puternic în conştiinţă că se numără printre cei altfel aleşi, încât i s-a inoculat, în acelaşi timp, şi un dispreţ inconştient faţă de aceasta. Un învăţător a scos-o în faţa clasei, când era la şcoala primară, şi a strigat: „Priviţi-o cu atenţie pe micuţa Ruth, face parte din neamul care l-a răstignit pe Mântuitorul!”

fără să mai adauge cât de mult datorează arta creştină acestui eveniment. Din păcate, nu se poate spune că aroganţa ariană a celui de-al Treilea Reich a contribuit la mândria naţională evreiască; cu toată îndârjirea care s-a trezit inevitabil în ea faţă de colegele ariene, tânjea probabil în taină să fie la fel ca celelalte, să fie şi ea acceptată printre vânturătoarele de spice de grâu blonde, în bluze albe dichisite, care participau la reînnoirea Germaniei, să mărşăluiască alături de ele când îşi cântau cântecele dragi. Fiindcă, de fapt, aşa cum s-a dovedit mai târziu, în episodul Aligau, îndeplinea toate condiţiile fizice ale arienilor, ca să nu mai vorbim de faptul că era gata să le împărtăşească şi convingerile. Nu întâmplător revolta ei împotriva raportului lui prea lax cu adevărul semăna cu cea a primei sale neveste prusace, pe care o putea învinui de orice numai de a fi ne-ariană nu; avea sânge pur de prusac.

Dar apoi s-a întâmplat acel lucru straniu pe care îl numea „inventarea realităţii” şi din cauza căruia nu s-a îndoit nicio clipă de corectitudinea, de „adevărul” propriei sale concepţii despre „Adevăr”: ceva care s-a tot repetat de-a lungul vieţii lui agitate şi care-l neliniştea de fiecare dată, ca orice lucru misterios, şi-l reconfirma în tendinţa lui către interpretările mistice.

Când au început să se urască în timpul certurilor, au făcut efortul de a se cunoaşte din ce în ce mai bine unul pe celălalt: trebuiau să-şi alimenteze ura, să-i ofere argumente şi prilejuri;

şi fiindcă se scrutau reciproc tot mai pătrunzător, tot mai neîndurător, s-au reinventat unul pe celălalt într-o formă nouă şi necruţătoare – şi această formă a devenit realitate. A avut toată înţelegerea faţă de copilăria, adolescenţa şi tinereţea ei de paria, de evreică în timpul celui de-al Treilea Reich

— La început din iubire: pentru a pătrunde şi mai

adânc în intimitatea ei, pentru a se identifica cu ea cât mai mult –, treptat însă, pentru a avea arme împotriva ei, arme oferite chiar de ea. A reinventat-o şi şi-a reprezentat-o ca pe o evreică inevitabil perturbată mental şi iată că asta şi devenea, tot mai evident şi mai mult, cu fiecare ceas care trecea, cu fiecare zi. Tot mai des, câte unul din prietenii lui sau ai ei îi spuneau: „Trebuie să încerci s-o înţelegi: are complexe îngrozitoare, nu are cum să nu le aibă, sărăcuţa. Când cineva e atât de evreu cum e ea… simplul fapt că a supravieţuit e un miracol! „Se înmulţeau şi vocile care erau de acord cu el: „Din păcate ai dreptate: e ieşit din comun de proastă. Păcat, e atât de frumoasă. Dar dacă la complexul evreiesc se adaugă şi prostia, chiar că devine de insuportabil”.

În ceea ce-l privea pe el, a observat din ce în ce mai limpede, după o anumită răceală, după câte o ironie ocazională, după provocările şi impertinenţele făţişe cu care era întâmpinat uneori, că reuşise şi ea să-l prezinte ca pe o persoană suspectă, de provenienţă îndoielnică şi lipsită de caracter – uneori realiza, pălind de spaimă, că născocirea ei prindea chip real: se trezea povestind braşoave cu intenţia de a da originii sale o strălucire neverosimilă; pentru a corecta greşeala, se refugia într-o autoironie frivolă care-l făcea şi mai suspect; de altfel, trăia atunci din venituri neregulate, cu mult peste mijloacele sale, adesea era încolţit de creditori şi se simţea umilit, reacţiona ori foarte laş, ori cu o aroganţă nesăbuită – pe scurt: devenise cel drept care era luat. Într-o zi s-a întâlnit cu prinţul. În castelul tatălui lui se cunoscuseră şi se îndrăgostiseră în nişte împrejurări de altfel absurde.

Pe tatăl Alteţei Sale îl întâlnise într-un hotel din München; era târziu după miezul nopţii, şedea, aproape complet dezbrăcat, din cauza căldurii, la maşina de scris, aşteptându-se ca, dintr-un moment într-altul, cineva să bată în perete în semn de protest – şi cineva a şi bătut, dar

la uşă. Când a strigat: „Intră”, a apărut un personaj incredibil de înalt şi de uscăţiv, cu un aer de distincţie învechită, ca un turn învăluit în iederă şi în fâlfâit de aripi de stăncuţă, care s-a prezentat; un nume vechi de pe vremea prinţilor Stauffer. Pune repede ceva pe el, se prezintă la rândul său, întreabă cu ce poate fi de folos, îşi cere scuze pentru faptul de a fi deranjat somnul princiar cu zgomotul maşinii de scris. Nici vorbă, protestează prinţul, doar curiozitatea l-a împins să bată la uşă: „De fapt, am văzut în faţa camerei, pe culoar, o pereche de pantofi cum poartă numai cei ca noi; pe urmă am auzit ţăcănitul maşinii, iar cei ca noi nu se pricep la aşa ceva – să bată la maşină, vreau să spun – şi mi-am zis să văd cine stă aici

E măgulitor să împărtăşeşti pasiunea pentru pantofii făcuţi de mână cu persoane din *Almanahul Gotha* al aristocraţiei germane, deşi există riscul de a fi luat drept impostor. Se dovedeşte însă că au şi alte lucruri în comun: prinţul cunoaşte Carpaţii, şi el a fost la vânătoare acolo; îşi amintesc amândoi amuzaţi de vremurile bune, când puteai vâna după pofta inimii în ţinutul de obârşie al Bistriţei „rapide” şi „aurii”, locul unde fojgăia de evrei; prinţul consideră că pericolul pe care-l reprezentau nu a dispărut complet în ciuda deparazitării care avusese loc şi acolo. Fiul lui, prinţul moştenitor, e pândit de acest pericol, pe linie maternă are anumite carenţe – prinţului i se pare de la sine înţeles că se ştie cine e mama şi ce moştenire îndoielnică a adus cu ea în familie: „Mai ales pe linia Liitzelburg a existat o înclinaţie către prietenii primejdioase, aşa se explică şi legătura nenorocită cu Hohenzollernii”; prinţul moştenitor, deci, se afla în ghearele unei conspiraţii evreieşti, se lăsase convins să investească bani, şi încă foarte mulţi, în producţia unui film, umbla numai cu evrei, de altfel invitase la vânătoare nu numai pe armatorul grec Marchos, ci şi pe baronul de

Rothschild. Bătrânul prinţ, care vorbeşte cincisprezece limbi, şi-a permis o glumă şi l-a interpelat pe Marchos în greaca veche şi pe baronul de Rothschild în ebraică: „Surpriza a fost grozavă, niciodată n-am văzut pe cineva făcând ochii atât de mari!… Continuă pe româneşte, senţelege greu ce spune, fiindcă e o limbă învăţată din cărţi, ca aproape toate celelalte paisprezece, e suficient, oricum, ca să comunice ce are de gând. „Am rămas cu impresia că şi dumneavoastră, care scrieţi scenarii de film în miez de noapte, sunteţi implicat personal în lumea cinematografului”. Da, se poate spune şi aşa, sigur că da, şi prinţul continuă: „Faceţi-mi deci plăcerea şi veniţi cândva în cursul zilelor următoare la castelul nostru, să vedeţi şi dumneavoastră cu cine umblă fiul meu, indivizii s-au aciuat în aripa Gundiacher, nu se poate încuia nimic şi sunt tot felul de lucruri valoroase acolo; cine ştie ce se mai întâmplă?…” Are loc vizita la castelul istoric, trei sute de camere, numai în aripa Gundiacher sunt peste cincizeci, urmează întâlnirea cu prinţul moştenitor – mare, blond, rotund la faţă, capul îi tremură uşor, ochii însă au o lucire veselă, e plin de umor, un umor răutăcios şi negru mai ales – şi cu conspiratorii evrei. Un producător de filme, un fel de nevăstuică, cam trăsnit, smuls de la pieptul mamei sale la Buchenwald unde murea de foame şi dus la un orfelinat la Reims, elev excepţional la liceu, urmează apoi École Normale Supérieure, devine asistent de regie al celebrităţilor „Noului Val”, ajunge, în cele din urmă, producător-şef al unei companii noi, foarte serioase; şi ea, prima impresie a râsului ei minunat de slobod, radios de fericire („Pot fi atât de fericită când sunt fericită!” i-a spus odată, în stare de extaz).

Masa de prânz, luată împreună cu prinţul în aripa Loitpurger; în spatele jilţului princiar, o pânză uriaşă şi înnegrită ca o pipă din spumă de mare: un cavaler în armură stă întins într-un peisaj cu munţi, castele, oraşe,

cătunuri, vietăţi de vânat; din organele lui genitale porneşte, ca un stejar, arborele genealogic al familiei princiare, blazoanele stau ciorchine, ca cireşele în crengi, şi se întind rânduri-rânduri, generaţii după generaţii spre cer… Prinţul i se adresează numai lui, noului musafir, moştenitorul se distrează pe faţă de comportamentul încântător de dezinvolt, mergând până la impertinenţă, al producătorului-nevăstuică faţă de bătrânul prinţ, situaţia devine din când în când critică, se aşteaptă ca cel din urmă să-l gonească de la masă pe obraznic dintr-o clipă în alta, dar, datorită educaţiei lui de fier, situaţia rămâne sub control până şi în momentele cele mai precare, acum bătrânul devine tendenţios şi caustic pe faţă: după ce vorbeşte pe larg despre istoria familiei, ajunge la Imperiul Austro-ungar şi la influenţa catastrofală a emancipării evreilor asupra prăbuşirii sale, insuficient recunoscută şi cercetată de istorici; edictul de toleranţă austriac din 1782 fusese un act sinucigaş; dovadă era modul în care au profitat în continuare evreii de pe urma descompunerii imperiului; recunoaşterea treptată a drepturilor lor civile – 1808 sub regele Jérôme („Tipic!”) de Westfalia, 1814 în Prusia şi, tot acolo, egalitatea totală („La ce altceva să te aştepţi de la cartofleanţi!”), pe urmă perfidia întemeierii Imperiului German de către Bismarck sub patronaj evreiesc: „Conform legii imperiale din 1869 se declară nule şi neavenite orice limitări existente ale drepturilor civile şi civice…”

Îi sunt cunoscute toate acestea, le ştie pe dinafară din copilărie: dacă ar închide ochii, ar putea crede că e acasă, până şi vocile, felul de a vorbi, plescăiala lipsită de jenă din timpul mesei sunt aceleaşi… îi e ruşine când prinţul moştenitor reia firul cu o lucire ghiduşă în ochi şi le explică lui şi producătorului de filme, oaspeţilor lui personali arborele genealogic de pe perete, pornind de la un simplu calcul aritmetic:

„Noi avem, fiecare, doi părinţi, patru bunici, opt străbunici, şaisprezece străstrăbunici şi aşa mai departe, nu-i aşa? Când eram copil am socotit o dată că, din moment ce arborele nostru genealogic se-ntinde în urmă pe treizeci şi cinci de generaţii, care pot fi numărate pe el, el cuprinde treizeci şi trei de miliarde, cinci sute treizeci şi şase de milioane, cinci sute treizeci şi opt de mii şi o sută şaizeci şi opt de persoane care sunt strămoşii noştri: deci invers, ca în tabloul nostru, unde toţi ne tragem dintr-unul şi ne întindem ca ramurile stejarului. Dacă ne întoarcem tot aşa în timp cu vreo şaizeci de generaţii – cam până la naşterea lui Iisus Christos – ajungem la triliarde. Numai că populaţia Europei se ridica, până în secolul optsprezece, la puţin mai mult de o sută cincizeci de milioane – corectează-mă dacă greşesc, papa! – din care fiecare ar trebui să fie de câteva mii de ori strămoşul nostru. Iar evreii din Heidelberg au fost scutiţi de persecuţii de către Inchiziţie fiindcă au putut dovedi cu ajutorul pietrelor lor de mormânt că nu erau la Ierusalim în timpul Răstignirii, ci că veniseră odată cu romanii la Heidelberg, aşa e, papa? În vinele noastre curge deci cel puţin sângele tuturor evreilor care au trăit atunci în Europa…”

Îl invidiază pe fiul prinţului pentru că e atât de curajos, de independent, de dezinvolt faţă de tatăl lui: el nu ar fi avut niciodată acest curaj în tinereţe. Devine prietenul lui, locuieşte şi el în aripa Gundiacher: se bea foarte mult seara, cel mai mult bea producătorul de filme, deşi suportă prost băutura, devine neliniştitor de vesel când se-mbată, se leagănă dând din braţe pe sub bolţile arsenalului, într-un fel de dans de liliac şi cântă: „În noi îşi văd sfârşitul urmaşii cavalerilor – noi suntem viermele din arborele lor genealogic – ha, ha, sunt Malachamovitz, îngerul morţii, şi vestesc sfârşitul castei superioare, al poporului superior, al tuturor pretinşilor superiori…”

Şi ea râde la acestea cu râsul ei minunat de slobod,

dând capul acoperit de bucle castanii pe spate – nu înţelege ce face de fapt aici, ce funcţie are în proiectul filmului la care se lucrează – ştie perfect că optzeci la sută din proiectele de film sunt himere – probabil se ocupă de costume – oricum e foarte frumoasă, nici nu e nevoie de alt motiv pentru prezenţa ei…

Şi moştenitorul, care ţine să-i îmbete pe toţi până cad sub masă, se uită la el cu o scânteie răutăcioasă în ochi şi îi spune: „Felicitări, l-ai cucerit pe tata” – ne tutuim între timp, suntem la a treia sticlă de whisky. „Bietul de el e complet părăsit: cu familia e certat, pe ceilalţi aristocraţi nu-i poate suferi, pe filistini nu îi suportă – şi n-a avut parte de linguşitori desăvârşiţi ca tine până acum, aşa că ţi-e foarte recunoscător…”

Iar el nu răspunde la această perfidie, schimbă doar o privire ironică cu ea: e primul schimb de priviri complice dintre ei. Cu broboane de sudoare pe frunte, cu limba împleticită, tânărul prinţ începe apoi să vorbească pe larg despre antisemitismul din familia sa; povesteşte despre bunica lui pe linia Liitzelburger, care nici în ruptul capului nu ar fi călcat într-o casă evreiască – ceea ce atunci, în Berlinul anilor 1870 din perioada investiţiilor, crea din când în când probleme. Odată, fiind invitată la nişte evrei, n-a avut încotro şi s-a dus, a mâncat repede tot ce i s-a oferit în timpul dineului pompos, fără a schimba un cuvânt cu stăpânii casei şi fără a le acorda o minimă atenţie; pe drumul spre casă soţul ei o întreabă: „Ei, n-a fost atât de greu, aşa-i?” A clătinat din cap veselă: „Nu, fiindcă mi-a venit o idee grozavă: am plătit pentru ce am mâncat. Am împins banii sub farfurie când m-am ridicat de la masă”.

Atunci se scoală şi el, în sfârşit, şi spune: „Cred că e timpul să plec”. Şi întorcându-se către ea: „Nu plecaţi şi dumneavoastră? Dacă doriţi, vă conduc în oraş”.

I-a întins mâna şi ea i-a luat-o: au plecat mână în mână.

Şi acum sunt faţă în faţă cu prinţul, după mai mult de trei ani… Bineînţeles că prinţul a trimis a doua zi un buchet uriaş de trandafiri cu mii de scuze pentru grosolănia lui impardonabilă. („Ştiam eu: e cel mai galant bărbat pe care-l cunosc: odată mi s-a făcut greaţă în timpul mesei, mi-era îngrozitor de ruşine faţă de bătrân mai ales, dar nu mă puteam stăpâni, n-am ajuns departe de uşa sufrageriei şi am vomitat, dar el m-a cuprins cu braţul pe după umeri şi mi-a spus: «Ai perfectă dreptate: ce-a pregătit bucătarul pentru noi era de nemâncat…» Şi altă dată, ne plimbam în parc cu Jacques, cel căruia tu îi spui nevăstuica, băuse iarăşi prea mult şi i-a venit să facă pipi; chiar în clipa aceea trecea bătrânul care s-a făcut că nu vede nimic, dar dispreţul lui era atât de evident, aproape palpabil, încât m-a cuprins ameţeala – iar prinţul tânăr s-a pus imediat lângă Jacques şi a făcut şi el pipi”) L-au revăzut din când în când pe bărbatul atât de galant tot mai rar după căsătoria lor şi în ultimul timp aproape deloc. Acum, când sunt faţă în faţă, reiese clar din atitudinea lui (aceste capete încoronate au un fel uimitor de a se exprima fără cuvinte) că e la curent cu certurile dintre ei şi că modul lor de a se reinventa reciproc fusese pentru el, o spusese întotdeauna, ceva previzibil; se ştie doar că se pricepe la oameni. Întâlnirea are loc în foaierul unui teatru, ea poartă o rochie neagră şi o singură bijuterie, o broşă de smarald pe care i-a dăruit-o el când s-a născut copilul; prinţul îi admiră broşa. „E un cadou pe care mi l-a făcut foarte de mult soţul meu”, spune ea semnificativ, iar prinţul îi surâde şi spune: „Ah, da – şi piatra e veritabilă?”

Nu l-a pălmuit, dar i-a întors spatele, a părăsit teatrul şi când a ajuns acasă – sau oricum, la locuinţa comună pe care o numeau aşa – şi-a făcut valiza şi a plecat, pentru a ateriza în cele din urmă, după câteva ocoluri şi sejururi provizorii, aici la Roma, divorţat în fine şi hotărât să facă totul pentru a scăpa copilul de sub influenţa ei nocivă…

Astăzi, după douăzeci de ani, băiatul lui ar fi avut douăzeci şi cinci de ani: nu-şi poate închipui cum ar fi arătat, nu vrea să şi-l închipuie, vede doar chipul palid de copil cu ochi negri enormi, i se strânge inima şi se consolează cu ideea că e mai bine, din multe puncte de vedere, din toate chiar, că micuţul a murit… Astăzi priveşte în urma sa la toate acestea cu sentimentul că, în fond, nu e vorba de povestea vieţii lui: în realitate i s-au întâmplat altuia, şi nu bărbatului de pe Via Veneto, care merge acum, cu o cutie de marr*ons glaces sub* braţ, să o viziteze, probabil pentru ultima oară, pe mătuşa rusoaică a celei de a treia neveste, cea actuală, italiancă; nu mai poate s-o ducă mult car *a zia Olg*a*, de*ja ultima oară spiritele ei vitale erau foarte anemice… Se gândeşte că rareori simţi forţa prezentului aşa cum o resimte el în clipa de faţă: trecutul e întotdeauna tărâm de basm – cum a fost posibil să nu înţeleagă asta fosta lui nevastă, cea de-a doua, evreică? Chiar admiţând că nu poţi transforma în basm sau scăpa atât de uşor de un trecut în care eşti arătat cu degetul ca unul dintre cei care l-au răstignit pe Iisus Christos şi, apoi, în faţa unei haite de SS-işti ca model al femeii germane, tocmai te aştepţi să fii violată de optzeci de ori şi după aceea spânzurată de cel mai înalt copac. Nici prima lui nevastă, cea din Prusia Orientală, nu putea uita imaginile din refugiu după intrarea ruşilor, deşi nu se putea compara cu primul caz. Bine, dar şi el are o serie de imagini îngrozitoare la dispoziţie, Germania sub ploaia de bombe le oferea din plin, dar aparţin unei alte existenţe: probabil fiindcă le vedea chiar atunci, în timp ce i se întipăreau în memorie, cu ochii altuia.

Sigur că acum, de la distanţa sexagenarului – şi totuşi, în privirea lui albastră ca cerul mai e ceva din naivitatea copilului, care contribuie la farmecul lui irezistibil –, simte că şi pe el începe să-l părăsească puterea de a reinventa realitatea; atât cea de reinventare a

prezentului, creatoare de realitate, cât şi cea de transfigurare a trecutului în basm. Burniţează deasupra Romei, nici măcar de o iarnă ca lumea nu poţi avea parte în oraşul ăsta nenorocit; e un oraş de clişeu negativ din toate punctele de vedere: oraş fantomatic, alcătuit din trupuri de carne vulgară cu sânge gros şi din ruine ale trecutului, cu o circulaţie la fel de intensă precum cea a unui centru industrial din Ruhr, şi totuşi aici nu se întâmplă nimic, absolut nimic; un oraş de administratori abstracţi, de avocaţi chiar dacă poartă roşu cardinal; noroc că nu i-a fost dat băiatului său să crească aici…

Dacă ea ar fi aici, fosta lui nevastă, cea de-a doua, evreică, care iubise Roma atât de mult, probabil că de aceea se şi stabilise el aici, pentru a-i face în ciudă fiindcă trăieşte în acest oraş fără ea… dacă ar fi acum cu el, ar duce-o la Doney, acolo te mai puteai simţi bine cu toate că era cam incomod, un fel de terasă de vară întoarsă spre interior, unde ea ar fi putut mânca îngheţata de trufe care îi plăcea atât de mult şi el ar fi putut s-o ia de mână şi să-i spună:

„De fapt, mai ştii de ce, pentru ce ne-am certat? Nu spune nimic, ştiu, şi mai ştiu şi că nu era chiar atât de inofensiv, de irelevant cum mă prefăceam eu că e atunci. Nu ai voie să glumeşti cu puterea înfiorătoare a imaginaţiei care duce milioane de oameni la nebunie, ştiu, ştiu… Totuşi, trebuie să recunoşti că era grotesc faptul că dintre noi doi tu, evreica, apărai absolutul, necondiţionatul, şi eu, goiul, ca un elev rabinic, relativul… Dar trădarea mea faţă de adevărul pur este şi ea o posibilitate a îngerilor căzuţi de a face lumea transparentă. Tu, care crezi în artă ca sfânta Cecilia în învierea întru Domnul, ar fi trebuit să ştii că transfigurările mele, basmele pe care le născoceam din imaginile trecutului meu şi al altora erau un act de iubire; iar iubirea, cum am ştiut întotdeauna amândoi, este identificare, nu-i aşa? Numai şi

numai prin transfigurare mă puteam identifica cu mine însumi, altfel ar fi însemnat să mă urăsc prea mult; şi, pe de altă parte, am reuşit totuşi să fac să transpară ceva cu iubirea şi cu ura mea, nu e aşa?" „Da, ştiu", i-ar fi spus el repede, „n-ar trebui să ne lansăm aşa, psihologizând, în generalităţi: ce e adevărul? Desigur nu adevărul că acest chelner suferă de platfus din tinereţe, ci adevărul în dimensiunea sa metafizică – aşa cum îl înţelege mătuşa rusoaică a nevestei mele actuale. Aşa cum îl rosteşte cu vocea ei slavă, cu sunet greu, plină de aceeaşi greutate ca cea a pietrei de pe capacul butoiului de castraveţi muraţi. Când spune Pravda, cuvântul are un nimb de sfinţenie, de parcă ar bate clopotele de Paşti – aşa cum ţi-am povestit, atunci când ne iubeam, că skuşno n*u înse*amnă doar dor de casă sau nostalgie, ci dor de ceva îndepărtat, de dincolo de orizontul întunecat, dor de Dumnezeu… Dar, să fim cinstiţi, frumoasa mea nevastă: suntem noi ruşi? Vreau să spun: credem în Dumnezeu? Sau o facem numai din când în când, fiindcă avem chef, aşa cum avem chef să ne simţim ruşi când bem vodcă sau ascultăm Cazacii de pe Don… Priveşte-mă în ochi şi spune-mi ce e adevărul?…"

Şi ar repeta, probabil surâzând, ceea ce mi-a şuierat atunci printre dinţi: „Întotdeauna ai dreptate când vorbeşti. Dar cum ai ieşit din cameră, nu mai e nimic adevărat!"

Întocmai: ca atunci când laşi o carte din mână. Ca atunci când cade cortina la teatru…

Niciodată nu o să uite durerea din ochii copilului când a auzit: „Tati minte". Dar poate că era mai mult teamă decât durere, teamă că tata se va strădui să caute adevărul – pe studentul talmudist în ochii enormi şi negri ca mătrăguna, de pildă, sau, în debilitatea clorotică a băieţelului bolnăvicios, odăiţa evreiască în care străмoşii mamei dormeau la grămadă în acelaşi pat, împroşcându-se cu bacilii tuberculozei de fiecare dată când tuşeau… Şi

acum i se face rău la gândul ce snobuleţ „intelectual” şi insuportabil ar fi devenit băiatul sub oblăduirea pedantă, pretenţioasă şi exaltată a mamei sale. Odată, când chiar minţise şi afirmase că se inventă pe sine, cel din primii ani de viaţă, ca pe un copil bun, frumos, curajos şi încercat de viaţă numai de dragul băiatului lor, i-a replicat şuierător: „Te va respecta mai mult dacă îi spui ce eşti de fapt!” „Antisemit adică?” a întrebat-o pe loc.

Nu, era bine că băiatul murise de mic, l-ar fi mutilat şi pe el cu obiceiul lor de a se sfâşia unul pe altul; el, tatăl, l-ar fi transformat într-un psihopat cu pretenţiile lui, în care copilul ar fi desluşit foarte clar aşteptări insuficient de bine ascunse şi nici măcar inconştiente; ajungea doar dacă prelungea în continuare propoziţiile: „Nu-mi spune că te temi să sari de pe zidul ăsta mic” (doar nu o să ţi se strâmbe picioruşele tale de ovreiaş din atâta lucru); sau „Nu-ţi place şunca? De când – dintotdeauna, sau te-a convins mama ta?” (nu fiindcă şi-ar dori să mănânci *coşer*, ci fiindcă spiritualitatea ei năzuieşte la puritate vegetariană), sau: „Noi, şi cei ca noi, nu gândim astfel, băiete” (la mine acasă, în Bucovina, doar negustorii de vechituri evrei gândeau aşa – nu rabinii, mă rog frumos, toată stima pentru rabini, jos pălăria în faţa lor – nu, nici asta nu e adevărat, nu ne scoatem pălăria în faţa rabinilor: orice-ai face, cu afurisiţii de evrei tot nu-i bine…”).

Băieţaşul lui ar fi prelungit astfel automat fiecare propoziţie – presupunând, fireşte că, pe lângă spiritul talmudic, ager, alert, suspicios, ar fi moştenit şi tendinţa de autodistrugere a îngerilor căzuţi. De la ea, evreica, moştenise frumuseţea: o frumuseţe ariană, cu nasul în vânt; în ciuda ochilor de culoarea mătrăgunei, semăna cu un copil Iisus de Rafael (deşi, nici în cazul acesta, nu se prea putea vorbi de puritate ariană) … Era înduioşător, desigur, dar se îndoia că ar fi rămas tot aşa şi dincolo de pubertate; nu voia să se gândească cum copilul Iisus al lui

Rafael ar fi putut deveni un maoist care aruncă cu cocteiluri Molotov…

Căci, probabil, la asta visează cei ce au astăzi douăzeci, douăzeci şi cinci de ani: la socialismul înfăptuit, la revoluţia mondială care va aduce împărăţia cerurilor pe pământ; cu asta se identifică; asta-i realitatea pe care vor să şi-o inventeze aşa cum, la vremea ei, o altă generaţie îşi inventa realitatea Sfântului Reich renăscut: cu aceeaşi voinţă fanatică de absolut, cu aceeaşi căutare necondiţionată a unei mari iubiri, care-ţi împlineşte viaţa, iubirea pentru adevărul ultim, măreţ, în numele căruia mori, în numele căruia ucizi – mai ales pe acei care se întreabă dacă e chiar singurul adevăr…

Nu, mai bine se gândeşte la băieţelul anemic cu ochii teribil de negri, care deveneau parcă tot mai mari cu cât sărmanul se apropia de moartea lui prematură: se gândeşte la iubirea idolatră pe care o avea faţă de tatăl lui, nu o să uite niciodată cum se plimbau odată, iarna, prin parc şi băieţelul l-a luat de mână ca să se lase condus de el; i-a întins degetul arătător, mai simte şi azi cum s-a agăţat de el şi l-a apucat cu mâna lui mică strânsă pumn.

Şi mai simte şi azi încă cum l-a ţinut de deget odată, la Berlin, în 1943, în tramvai, un bărbat mai în vârstă, trecut de cincizeci de ani; remarcase comportamentul sfios al bărbatului; purta un rucsac şi întreba mereu de staţia Tiergarten; şi când, cu o mişcare stângace, şi-a întors reverul hainei, s-a văzut steaua galbenă de evreu, pe care încercase să o ascundă până atunci; a înţeles că e unul dintre bieţii nenorociţi care trebuiau să se adune la staţia Tiergarten pentru a fi transportaţi „spre răsărit”, a luat o bancnotă de cincizeci de mărci, a făcut-o sul şi i-a strecurat-o în mână, pe ascuns, iar bărbatul l-a ţinut de deget tot timpul, până la staţia Tiergarten…

Acestea, fiul meu, au fost faptele mele bune: tot ce pot trece în contul meu. De data asta crede-mă, e adevărul

adevărat…

Deşi Pilat tratase probabil problema în singurul fel posibil: ca pe o întrebare filosofică. În cazul în care mătuşa rusoaică a celei de a treia soţii, cea actuală, italiancă, ar fi avut un moment de luciditate astăzi, ar fi vrut să stea de vorbă cu ea despre memorie. Să-i spună că memoria lui se concentrează tot mai mult în jurul copilăriei şi îi aduce la mal, ca o apă, din ce în ce mai multe rămăşiţe plutitoare din viaţa lui trăită la mare depărtare; şi şi-a dat seama că se pregăteşte să se întoarcă acasă. Înainte visa la ce i se va întâmpla, acum visa la ce lăsase în urmă – şi s-a întors acasă. Într-o bună zi – acum câteva zile – s-a urcat în avion şi a zburat la Bucureşti: acasă. Nu la el acasă, căci casa lui nu mai era acolo. Dar a ştiut că a ajuns acasă chiar în clipa în care avionul a aterizat: deşi peisajul în jurul aeroportului nu semăna cu ce-şi amintea el – era mai plat, mai elementar; cum de nu observase înainte, când trăia aici, cât de sobru, de neromantic şi de nepitoresc era locul, cât de lipsit de emfază? Doar întinderea era impresionantă, dar la asta se aşteptase… Soldaţii care supravegheau ieşirea pasagerilor din avion, cu armele automate în poziţie de tragere şi cu clapele căciulilor moscovite trase pe urechi, nu-i aminteau deloc de flăcăii rumeni de la ţară, în uniforme care, într-o vară tihnită şi fericită, cu patruzeci de ani în urmă, se aflau sub ordinele lui de tânăr locotenent-major de operetă; şi totuşi a ştiut: sunt acasă.

A ştiut şi fiindcă totul era atât de firesc. Nu se simţea tulburat. Se gândea: au trecut patruzeci de ani de când n-am mai fost aici. Bineînţeles că unele lucruri s-au schimbat – bineînţeles. Dar nu era frământat de curiozitate şi de aşteptare. Nici măcar de aşteptarea de a fi dezamăgit şi nici de curiozitatea de a afla în ce fel. Acum ştia: avea trei zile la dispoziţie pentru a se convinge de adevărul amintirilor sale. Şi aşa se şi întâmplase, din clipa în care pusese piciorul pe pământ.

Bucureşti: iată şoseaua Kiseleff, aproape neschimbată. Numai că, în locul hipodromului unde călărise odată, se înălţa o clădire uriaşă în stil stalinist.

Centrul: în jurul fostului palat regal era mai mult spaţiu parcă, Cafe Corso dispăruse, în faţa palatului apăruse un altul mai nou, mai impunător (în cunoscutul stil stalinist) – sediul partidului. Biserica Albă neschimbată; casa în care locuise

— Ceva mai dărăpănată.

„Acesta era adevărul de dincolo de visurile mele de patruzeci de ani", voia să-i spună bătrânei mătuşi de nouăzeci şi patru de ani: „*Vohs comprenez*, *ma chere*, era totul de o banalitate copleşitoare. Sigur, ceea ce era plin de culoare odinioară dispăruse: ştii de ce se industrializează forţat o ţară pastorală, o ţară agrară bogată? Nu pentru a produce bunuri de consum, ci pentru a crea un proletariat. România, bogata mea ţară din trecut, a devenit o ţară de proletari cu conştiinţă de clasă; imaginea şi-a modificat prin urmare nişte nuanţe. Dar e neschimbată ţara în care m-am născut, în care am trăit, pe care am iubit-o, la care am visat timp de patruzeci de ani – neschimbată în esenţă vreau să spun şi, de aceea, pentru mine, de o banalitate covârşitoare. Oh, mulţumeşte-i lui Dumnezeu că nu ai revăzut St. Petersburgul…"

Fireşte că şi-a revăzut dragostea de tinereţe, altfel nu se putea: marea lui dragoste, o vară îndepărtată, carne din carnea lui (însemnată, însă, de un uriaş nas coroiat, moştenit de la bunica lor comună), bineînţeles mai puţin proaspătă acum după patruzeci de ani, dar neschimbată, adică, neschimbată în esenţă – deci banală. Îl respinsese pe vremuri când îi făcuse furtunos curte, se căsătorise târziu, de-abia după război, bărbatul ei era evreu, iniţial foarte apreciat de partid, apoi arestat şi închis ani de zile; nu ţinea foarte mult să-l vadă, trăia foarte retrasă, voia să se menajeze; îşi păstrase încă linia trufaşă a gâtului, nasul

ei vulturesc spinteca la fel de semeţ ca odinioară aerul. Da, avea un fiu. Acum împlinise douăzeci şi cinci de ani.

Evitase să se întâlnească cu el în locuri în care putea fi văzută cu un străin. Pentru a se întâlni într-o zonă neutră au ales Muzeul Satului, pe şoseaua Kiseleff. „Aici s-a păstrat intactă tinereţea noastră: îţi aminteşti cum ieşeau fetele pe la garduri întocmai ca acestea, când treceam cu maşina prin sat?”

Îşi amintea şi ea. Ele brodate pe care le purtau fetele atunci deveniseră între timp obiecte de colecţie pe care statul le confisca de la colecţionarii particulari. „E adevărat că prin părţile noastre, în Carpaţi, existau case de lemn la fel ca cele de-aici?” Da, era adevărat. Ei şi…?

A treia zi l-a trimis pe fiul ei să-l ducă la aeroport. S-a speriat de cât de evreu putea să arate. Nasul coroiat îl avea însă de la strămoşii comuni, la fel părul negru şi ochii albaştri pătrunzători.

Era politicos şi profund indiferent. Nu-l interesa deloc bătrânul domn din Occident. N-avea niciun rost să-i spună că ar fi putut avea şi el un fiu ca el. Abia dacă şi-au dat mâna la despărţire. Apoi avionul s-a ridicat deasupra peisajului golaş în care străluceau băltoace.

„Mulţumeşte-i bunului Dumnezeu, *ma chere*, că nu te întorci la Ţarskoe Selo…” îi va spune bătrânei rusoaice.

Când a ajuns în faţa casei, portăreasa era în prag ca şi cum ar fi vrut să-l întâmpine: „Tocmai i-am telefonat soţiei dumneavoastră”, i-a spus şi l-a privit de parcă ar fi aşteptat să-l vadă consternat înainte de a-i da vestea cea rea. „Bătrâna contesă” iar el a înţeles: a dispărut, căci îi spusese: „*la vecchia contessa* e *mâncata*” – „s-a dus”; imediat după aceea şi-a dat seama că era un mod eufemistic de a vorbi, pentru a evita cuvântul brutal „a murit”. Aha. Se aşteptau la aşa ceva de câteva săptămâni.

Portăreasa fusese cea care o îngrijise în tot acest răstimp. Starea ei se înrăutăţise brusc. „Am vrut să vă

anunţ acum câteva zile, dar eraţi plecat, mi-a spus soţia dumneavoastră”. Dimineaţa contesa se ridicase în capul oaselor, cu ochii aţintiţi drept înainte şi spusese cu voce tare: „*Pravda*!” apoi îşi dăduse sufletul.

„E un cuvânt rusesc”, i-a spus el în timp ce despacheta cutia de *marrons glaces*.

„Ştiu”, a spus portăreasa. „Bărbatul meu e de treizeci de ani membru al Partidului Comunist. E un ziar la Moscova”.

„Da. Adevărul. Poftim – nu doriţi o castană? Luaţi toată cutia, eu o să mănânc cel mult una, nu am voie, ştiţi, la vârsta mea trebuie să am grijă”.

Cuprins
Skuşno 5
Tinereţe 73
Pensiunea Lowinger 141
Fidelitate 192
Pravda 271

La preţul de vânzare se adaugă 2%, reprezentând valoarea timbrului literar ce se virează Uniunii Scriitorilor din România.

Cont nr. R044 RNCB 5101 0.000 0171 0001, B.C.R. Unirea, Bucureşti

Tehnoredactor MANUELA MĂXINEANU
DTP
FLORINA VASILIU CARMEN PETRESCU
Corector MARILENA BĂLĂŞEL
Apărut 2008 BUCUREŞTI – ROMÂNIA
Lucrare executată la C.N.I. „CORESI” SA.

Arthur Golden, *Memoriile unei gheişe*
Sarah Hall, *Michelangelo Electric*
Kurt Vonnegut, *Pianul mecanic*
Ştefan Heym, *Relatare despre regele David*
John Fante, *întreabă praful*
Nick Homby, *Turnul sinucigaşilor*

L.P. Hartley, *Mesagerul*
Salman Rushdie, *Furie*
Raymond Queneau, *Florile albastre*
Marguerite Duras, *Stăvilar la Pacific*
Laura Restrepo, *Delir*
Anaïs Nin, *Incest*
Nikos Kazantzakis, *Zorba Grecul*
Almudena Grandes, *Castele de carton*
Mitch Albom, *Marţi cu Morrie*
D.M. Thomas, *Hotelul alb*
Guillermo Martânez, *Crimele din Oxford*
Christopher Isherwood, *Adio*, *Berlin*
Kurt Vonnegut, *Bufoniada*
Anthony Burgess, *Portocala mecanică*
Irvin D. Yalom, *Plânsul lui Nietzsebe*
Anais Nin, *Foc*
Andrew Sean Greer, *Confesiunile lui Max Tivoli* Leo Perutz, *Călăreţul suedez* Jeanette Winterson, *Pasiunea*
Naghib Mahfuz, *Akhenaton*, *cel ce sălăşluieşte în adevăr* Jim Grace*, în clipa morţii*
Antonio Lobo Antunes, *Bună seara lucrurilor de pe-aici* Eric-Emmanuel Schmitt, *Milarepa*
Eric-Emmanuel Schmitt, *Domnul Ibrabim şi florile din Coran* Eric-Emmanuel Schmitt, *Oscar şi Tanti Roz* William Golding, *împăratul muştelor* Pascal Quignard, *Vila Amalia*
Almudena Grandes, *Vârstele lui Lulu*
Ismail Kadare, *Palatul Viselor*
Jesus Dâaz, *Spune-mi ceva despre Cuba*
Paul Auster, *Palatul lunii*
Nicole Krauss, *Istoria iubirii*
Carlos Fuentes, O *companie neliniştitoare*
Alessandro Baricco, *Castele de furie*
Taichi Yamada, *Străini*
Leonid Ţîpkin, O *vară la Baden-Baden*

Yasunari Kawabata, *Maestrul de go*
Ingeborg Bachmann, *Malina*
Dave Eggers, *Să te ţii alergătură*!
Jonathan Safran Foer, *Extrem de tare şi incredibil de aproape*
Richard Zimler, *Ultimul cabalist din Lisabona*
Sarah Dunant*, în compania curtezanei*
Jan Koneffke, O *iubire la Tibru*
Peter Esterhâzy, *Un strop de pornografie maghiară*
John Fante, *Drumul spre Los Angeles*
John Updike, *Teroristul*
Anais Nin, *Delta lui Venus*. *Povestiri erotice*
Julio Cortázar, *Armele secrete*
James Meek, *Un gest de iubire*
Jeanette Winterson, *Scris pe trup*
John Berendt, *Miezul nopţii în grădina binelui şi a răului*
Hanif Kureishi, *Buddha din suburbie*
Daniel Kehlmann, *Măsurarea lumii*
Anne Tyler, *Căsătorie de amatori*
Joey Goebel, *Torturaţi-l pe artist*
Ann Patchett, *Belcanto*
John Updike, *Vrăjitoarele din Eastwick*
James Frey, O *mie de fărâme*
Arnon Grunberg, *Istoria calviţiei mele*
Mihail Bulgakov, *Maestrul şi Margareta*
Sarah Dunant, *Naşterea lui Venus*
Gonzalo Torrente Ballester, *Cronica regelui aiurit*
Friedrich Dürrenmatt, *Justiţie*
Kurt Vonnegut, *Sirenele de pe Titan*
Douglas Carlton Abrams, *Jurnalul pierdut al lui Don Juan*
Eric-Emmanuel Schmitt, *Viaţa mea cu Mozart*
Will Seif, *Cum trăiesc morţii*
Kelly Jones, *Al şaptelea licorn*

Peter Carey, *Furtul. O poveste de iubire*
Hubert Selby Jr., *Recviem pentru un vis*
Fumiko Enchi, *Măştile*
Jonathan Safran Foer, *Totul e iluminat*
Ismail Kadare, *Umbra*
Anaïs Nin, *Henry şi June*
Rachel Cusk, *Arlington Park*
Jesus Dfaz, *Cele patru fugi ale lui Manuel*
John Fante, O *să vină şi primăvara, Bandini*
Douglas Coupland, *Toate familiile sunt psihotice*
Mitch Albom, *încă o zi*
Diane Setterfield, *A treisprezecea poveste*
Nikos Kazantzakis, *Hristos răstignit din nou*
Milorad Pavic *Mantia de stele*
Sarah Dunant, *Transgresiuni*
Joey Goebel, *Anomalii*
Andrei Makine, *Fiica unui Erou al Uniunii Sovietice* Ellis Avery, *Foc în pavilionul de ceai* Yasunari Kawabata, *Dansatoarea din Izu* Didier van Cauwelaert, *Evanghelia după Jimmy* Gregor von Rezzori, *Memoriile unui antisemit* în pregătire Alessandro Perissinotto, *Celei care mă judecă*

Zorro Fiica norocului Casa spiritelor Portret în sepia Eva Luna Povestirile Evei Luna Ţara mea inventată Paula Despre dragoste şi umbră

Gregor von Rezzori (pe numele său real Gregor Arnulph Hilarius d'Arrezzo) s-a născut în 1914 în Bucovina, la Cernăuţi, pe atunci teritoriu al Imperiului Austro-ungar. A studiat la Universitatea din Viena şi apoi la cea din Berlin, oraş în care s-a stabilit în 1938. A fost cetăţean al Austro-Ungariei şi României, oscilând apoi între Paris, Roma, Statele Unite şi Toscana. Se stinge din viaţă în 1998, lângă Florenţa. În memoria sa, primăria din Florenţa a instituit în 2007 premiul pentru literatură străină Vallombrosa – Gregor von Rezzori. A fost scriitor, memorialist, scenarist, dar şi actor, artist vizual, critic de

artă şi colecţionar. Vorbea fluent germană, română, italiană, polonă, rusă, idiş, franceză şi engleză. A cunoscut succesul literar în 1953, cu *Maghrebinische Gesebicbten*, o culegere de povestiri în cheie parodică având ca temă tinereţea sa în Bucureştii anilor ’30. Valoarea i-a fost confirmată de romane precum *Odipus siegt bei Stalingrad* (1954), *Der Tod meines Bruders Abel* (1976), dar în lumea anglofonă a atras atenţia odată cu publicarea în *The New Yorker* a povestirii *Mémoiren* eines *Antisemiten* (1969, ulterior inclusă în romanul din 1979), remarcată de scriitorul Elie Wiesel, care l-a numit „un mare povestitor”. A scris peste douăzeci de romane şi povestiri autobiografice şi a obţinut prestigioase premii literare. Romanul *Memoriile unui antisemit* (*Denkwurdigkeiten eines Antisemiten*, 1979) face parte dintr-o trilogie dedicată istoriei europene din prima parte a secolului XX, celelalte două romane (*Ein Hermelin în Tschernopol*. *Ein maghrebinischer Roman* 1958 şi *Blumen im Schnee* 1989) urmând’s. i apară în colecţia „Raftul I) cnisei”.

5 De la Mann – bărbat, soţ (gem.). (N. tr.)

6 Weib – femeie, nevastă (germ.). (N. tr.)